ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МИЛЛИЙ ГВАРДИЯСИ ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИ УНИВЕРСИТЕТИ

АНОРБОЕВ АМИРИДДИН УЛУҒБЕК ЎҒЛИ

ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИГА ТАҲДИД СОЛУВЧИ КИБЕРЖИНОЯТЛАРНИНГ ЖИНОИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Монография

Тошкент – 2025

УЎК
КБК
А

Анорбоев Амириддин Улуғбек ўғли
Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларнинг жиноий-ҳуқуқий жиҳатлари. Монография. А. Анорбоев. – Т.: “Dimal” нашриёти, 2025 й. – 530 б.

Ушбу монография Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети Кенгашининг 2025 йил 15 апрелдаги 8-сон баённомасига асосан нашр қилишга тавсия этилган.

А.У.Анорбоев. Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларнинг жиноий-ҳуқуқий жиҳатлари. Монография.

Тақризчилар: Ф. Тахиров. Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети, ю.ф.д., профессори;
Б. Мўминов. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Қонунчилик ва ҳуқуқий сиёсат институти бош илмий ходими, ю.ф.д.

“Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларнинг жиноий-ҳуқуқий жиҳатлари” номли монография муаллиф томонидан олиб борилаётган илмий ишлар давоми ҳисобланади. Ушбу монографияда муаллиф жамоат хавфсизлиги, киберхавфсизлик, кибержиноятчилик, кибержиноят, кибермакон ва уларга алоқадор бўлган тушунчаларнинг таърифи, мазмун-моҳияти, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларнинг келиб чиқиш тарзи, бугунги ривожи, бошқа жиноятлар билан ўзаро фарқли хусусияти, уларнинг турлари, юридик тавсифи, кибержиноятчилик учун жавобгарлик ва жазо масалалари, киберхавфсизликни таъминлаш истиқболлари, кибержиноятлар профилактикаси, кибержиноятларни тергов қилиш, кибержиноятчиликка қарши курашиш, киберхавфсизликни таъминлашга ваколатли органларни белгилашга оид масалалар билан бир қаторда, кибержиноятнинг мамлакатимиз келажаги учун қанчалик зарарли эканлигини амалий мисоллар билан тушунтириб берилган ва ушбу хавфнинг олдини олиш учун миллий, хорижий ва халқаро қонунчиликни илмий ва амалий жиҳатдан тадқиқ этган. Мазкур монографиядан Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети, Тошкент давлат юридик университети, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Қонунчилик ва ҳуқуқий сиёсат институти, Давлат бошқаруви академияси, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар Академияси, Ўзбекистон Республикаси Криминология тадқиқот институти, Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси, Судьялар олий мактаби ҳамда бошқа олий ва ўрта махсус таълим ташкилотининг ўқитувчилари, ўқувчилари, илмий ходимлари ва ва талабалари, ҳуқушунослар, ахборот-коммуникация технологиялари соҳаси мутахассислари, суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи, назорат қилувчи, давлат бошқаруви органлар ходимлари, шунингдек, ушбу соҳа бўйича илмий иш қилаётган мутахассис олимлар фойдаланиши мумкин.

ISBN 978-9910-0000-00-3

© А.Анорбоев., 2025
© “Dimal” нашриёти, 2025

МУНДАРИЖА

Кириш 4

I БОБ. ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИГА ТАҲДИД СОЛУВЧИ КИБЕРЖИНОЯТ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ

1.1-§. Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятлар тушунчаси ва унинг мазмун-моҳияти 8
1.2-§. Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибертаҳдидлар учун жиноий жавобгарликни белгилаш зарурияти ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари 16
1.3-§. Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларни таснифлаш зарурияти ва уни таснифлаш орқали ўрганиш 34

II БОБ. ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИГА ТАҲДИД СОЛУВЧИ КИБЕРЖИНОЯТЛАРНИНГ ЖИНОИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАВСИФИ

2.1-§. Кибербуллинг жиноятларининг жиноий-ҳуқуқий тавсифи 41
2.2-§. Кибербуллингдан ташқари жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган кибержиноятларнинг юридик таҳлили 78
2.3-§. Рақамли технологиялар соҳасига оид кибержиноятларнинг юридик тавсифи ва ўзига хос хусусиятлари 88

III БОБ. РАҚАМЛИ НАЗОРАТНИ ТАЪМИНЛАШ ОРҚАЛИ КИБЕРЖИНОЯТЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

3.1-§. Кибержиноятларга қарши курашишда рақамли назоратни амалга ошириш зарурияти ва тартиби 100
3.2-§. Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятлар профилактикаси 108
Хулоса 159
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати 192
Иловалар 210

КИРИШ

Дунё давлатларининг иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларини рақамлаштиришда киберхавфсизлик муҳим ўрин тутади. Бироқ, киберхавфсизликка таҳдид солувчи энг катта хавф бу кибержиноятлардир. Ушбу жиноятлар давлатларнинг ахборот тизимлари ва ресурслари, шахсга доир маълумотлар базасига, айниқса жамоат хавфсизлигига таҳдид солмоқда. Таъкидлаб ўтиш керакки, бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида 35 798 804 та фойдаланувчи бўлиб, ушбу фойдаланувчилар бевосита телекоммуникация ва Интернет тармоғидан фойдаланишади, уларнинг шахсга доир маълумотлари ижтимоий тармоқларда, 1275 та ахборот тизими ва ресурсларида, 11 мингдан ортиқ шахсга доир маълумотлар базасида йиғилмоқда, ишлов берилмоқда ва фойдаланилмоқда. Ушбу ресурсларга ёки ахборотга қилинган ҳужум туфайли кибермаконда содир этилаётган ҳуқуқбузарликларнинг 90 фоизидан кўпроқ қисми “латент” ҳуқуқбузарлик сифатида қайд этилмаганлиги, биргина Республикамизда 2020-2024 йиллар давомида 3831 uz. доменидаги веб-сайтда 19 538 та қонунбузилиши аниқланганлиги, бироқ шахс, жамият ва давлат манфаатларини таъминловчи алоқа, ахборотлаштириш ва телекоммуникация инфратузилмаларга қилинган киберҳужум оқибатида шахс, жамият ва давлатлари зарар кўриши мумкинлиги сабабли бу соҳада кенг кўламли ислоҳотлар амалга ошириш зарурлигини тақозо этмоқда[1].

Жаҳонда рўй бераётган ислоҳотларнинг кейинги ривожида жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларни аниқлаш, уларга қарши курашиш ва оқибатларини бартараф этиш борасида дунё давлатлари томонидан кибержиноятларга нисбатан ялпи курашиш, трансчегаравий муносабатларда қонунчилик ҳужжатларини такомиллаштириш ва ўзаро бирхиллаштириш, техник ва технологик жараёнлардан тортиб, юридик масалаларгача ягона ҳуқуқий-техник амалиётни йўлга қўйиш жуда муҳимдир. Инсониятнинг кейинги тақдирини ҳал қилишджа жамоат хавфсизлиги муҳим ўрин тутади ва унинг хавфизлиги таъминланиши шахс ва давлат хавфсизлиги таъминланишининг гаровдир. Шу сабабли бу йўналишда ислоҳотларни амалга ошириш

[1] https: // csec.uz / uz / .

ва халқаро муносабатларда ўзаро ҳамкорликни такомиллаштиришнинг илмий-назарий ва амалий ечимини топиш долзарб аҳамият касб этмоқда.

Республикамизда норма ижодкорлигидан унумли фойдаланиб қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилишнинг устувор йўналишларида кенг қамровли дастурий тадбирлар изчил амалга оширилмоқда. Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида”ги Қонуни ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ–27-сон, “Ўзбекистон – 2030” стратегияси тўғрисида” 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ–158-сон фармони ва улар асосида бошқа қонунчилик ҳужжатлари қабул қилиниши муносабати билан мамлакатимизнинг жамоат хавфсизлигини таъминлаш, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларга қарши курашиш, уларни аниқлаш ва фош этиш, оқибатларини бартараф этиш бўйича босқичма-босқич зарур кенг кўламли чоралар кўрилиши, киберхавфсизликни таъминлаш ва кибержиноятларнинг олдини олишга қаратилган тизимлар ташкилий чора-тадбирларни амалга ошириш жадаллашиб, соҳага оид қонунчилик ҳужжатларини ишлаб чиқиш, мавжуд ҳужжатларни қайта кўриб чиқиш ва норма ижодкорлигини такомиллаштиришга бўлган эътибор янада кучаймоқда. Жумладан, мамлакатимизда хавфсиз кибермаконни яратиш мақсадида 2017-2024 йиллар давомида 100 дан ортиқ қонунчилик ҳужжатлари қабул қилиниб, кенг кўламли чора-тадбирларга қарамасдан жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларнинг етарли даражада жиноят қонунчилигимизда аниқ белгиланмаганлиги оқибатида латент жиноятларнинг сони ошмоқда ва бу эса, ўз навбатида жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларга оид муносабатларга тааллуқли ҳуқуқий нормаларни қўллаш жараёнида айрим муаммоларни вужудга келтирмоқда. Шунга кўра, мамлакатимизда хавфсиз кибермаконни яратиш борасидаги муносабатларни таъминлашда жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларни ҳуқуқий тартибга солишни янада такомиллаштириш зарурлигини келтириб чиқармоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси, Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида”ги, “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги, “Телекоммуникациялар тўғрисида”ги, “Электрон рақамли имзо тўғрисида”ги қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ–27-сон Фармони, “Ўзбекистон Республикасининг муҳим ахборот инфратузилмаси объектлари киберхавфсизлигини таъминлаш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2023 йил 31 майдаги ПҚ–167-сон, “Рақамли маҳсулотлар (хизматлар) истеъмолчилари ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва рақамли технологиялар воситасида содир этиладиган ҳуқуқбузарликларга қарши курашишни кучайтириш чоралари тўғрисида” 2023 йил 30 ноябрдаги ПҚ–381-сон, “Сунъий интеллект технологияларини 2030 йилга қадар ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида” 2024 йил 14 октябрдаги ПҚ–358-сон қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг “Идоралараро электрон ҳамкорлик тизими ва маълумотларнинг ахборот алмашинувини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2022 йил 20 сентябрдаги 516-сон, “Шахсга доир маълумотларга ишлов бериш соҳасидаги айрим норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлаш тўғрисида” 2022 йил 5 октябрдаги 570-сон қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Марказий банки бошқарувининг “Тўлов тизими операторларининг ва тўлов ташкилотларининг фаолиятини назорат қилиш ва кузатувни амалга ошириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2023 йил 18 апрелдаги 8/4-сон (15.05.2023 й., рўй.: 3434), “Тўлов тизимлари операторлари ва тўлов хизматларини етказиб берувчиларнинг тўлов тизимларида ахборот хавфсизлиги ва киберхавфсизликни таъминлаш ҳамда рақамли технологиялар воситасида содир этиладиган ҳуқуқбузарликларни олдини олиш чораларини кўриш тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2024 йил 24 апрелдаги 13/1-сон (21.05.2024 й., рўй.: 3513) қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати раисининг “Ўзбекистон Республикаси киберхавфсизлик ва муҳим ахборот инфратузилмаси объектларининг киберхавфсизлигини таъминлаш даражасини баҳолаш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2023 йил 4 сентябрдаги 91-сон (22.09.2023 й., рўй.: 3458), “Ўзбекистон

Республикаси муҳим ахборот инфратузилмаси объектларини тоифалаш ва уларнинг ягона реестрини шакллантириш тартиби тўғрисидаги вақтинчалик низомни тасдиқлаш ҳақида” 2024 йил 24 октябрдаги 118-сон (11.11.2024 й., рўй.: 3570), “Киберхавфсизлик талабларига мувофиқлик юзасидан экспертизадан ўтказиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2024 йил 15 октябрдаги 113-сон (14.11.2024 й., рўй.: 3573), “Ахборот тизимлари ва ресурсларининг киберхавфсизлигини таъминлаш учун қўлланиладиган аппарат, аппарат-дастурий ҳамда дастурий воситаларни сертификатлаштириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2024 йил 15 октябрдаги 114-сон (14.11.2024 й., рўй.: 3574) буйруқлари, Ўзбекистон Республикаси адлия вазирининг “Шахсга доир маълумотларга ишлов беришнинг намунавий тартибини тасдиқлаш ҳақида” 2023 йил 15 ноябрдаги 20-мҳ-сон буйруғи (15.11.2023 й., рўй.: 3478) ва мавзуга оид бошқа қонунчилик ҳужжатларида белгиланган устувор вазифаларнинг амалга оширилишида ушбу монографияга тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Ушбу монографияда муаллиф жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноят тушунчаси ва унинг ўзига хос жиҳатлари, мазмун-моҳияти, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибертаҳдидлар учун жиноий жавобгарликни белгилаш зарурияти ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларни таснифлаш зарурияти ва уни таснифлаш орқали ўрганиш, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларнинг жиноий-ҳуқуқий тавсифи, шу жумладан, кибербуллинг жиноятларининг жиноий-ҳуқуқий тавсифи, кибербуллингдан ташқари жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган кибержиноятларнинг юридик таҳлили, рақамли технологиялар соҳасига оид кибержиноятларнинг юридик тавсифи ва ўзига хос хусусиятлари, рақамли назоратни таъминлаш орқали кибержиноятлар профилактикасини такомиллаштириш истиқболлари, кибержиноятларга қарши курашишда рақамли назоратни амалга ошириш зарурияти ва тартиби, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятлар профилактикасини тадқиқ этган.

I БОБ. ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИГА ТАҲДИД СОЛУВЧИ КИБЕРЖИНОЯТ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ

1.1-§. Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятлар тушунчаси ва унинг мазмун-моҳияти

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноят ва жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятлар тушунчаси амалдаги қонунчилигимизда, хорижий давлатлар қонунчилигида ёки халқаро ташкилотлар ҳужжатларида назарда тутилмаган. Илмий-амалий жиҳатдан тушунчаси берилмаган. Бироқ, “жамоат хавфсизлиги” ва “кибержиноят” тушунчаларнинг таърифлари белгиланган. Хусусан, Устоз М. Рустамбоев фикрларига кўра, “жамоат хавфсизлиги – бу жамият ҳаётининг хавфсиз шароитларидир, яъни фуқароларнинг дахлсизлиги, ҳаёти ва соғлиғини, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкий манфаатлари, ҳар қандай давлат ва жамоат тузилмаларининг нормал фаолияти ва ҳ.к.ларни таъминловчи ижтимоий муносабатлардир”[2].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ–27-сон Фармони билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясига кўра:

“**жамоат хавфсизлиги** – жамиятнинг қонунга хилоф тажовузлар, ижтимоий ва миллатлараро низолар, фавқулодда вазиятлар ва бошқа таҳдидлардан ҳимояланганлик ҳолати бўлиб, у жамиятнинг барқарор ривожланишига хизмат қилади ҳамда инсоннинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари рўёбга чиқарилишини таъминлайди;

жамоат хавфсизлигини таъминлаш – давлат томонидан жамиятни таҳдидлардан ҳимоя қилиш учун белгиланадиган ҳамда доимий равишда такомиллаштириб бориладиган сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий ва бошқа комплекс ташкилий чора-тадбирларни қамраб олувчи яхлит тизим”[3].

---

[2] М. Рустамбоев. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳ. Махсус қисм. – Т.: Адолат. 2016 й. – 960-б.

[3] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ–27-сон Фармони билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги концепцияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Олим Л. Поповнинг фикрича, “жамоат хавфсизлиги деганда одамлар ва умуман жамият учун ортиб бораётган хавф-хатарни келтириб чиқарадиган объектлар ва объектлардан фойдаланишда, алоҳида шароитлар, табиий офат ёки ижтимоий ёки техноген хусусиятдаги бошқа фавқулодда вазиятлар юзага келганда, ҳуқуқий, техник ва бошқа турдаги нормаларга мувофиқ юзага келадиган жамоат муносабатлари тизими тушунилади”[4].

С. Степашиннинг фикрича, “жамоат хавфсизлиги – бу ижтимоий муносабатларнинг сифат ҳолатини, жамиятнинг муайян тарихий ва табиий шароитларда изчил ривожланишини таъминлаш, турли омиллар таъсирида мазмуни ва йўналишини ўзгартирадиган ички ва ташқи келишмовчиликлардан келиб чиқадиган хавфхатарлардан ҳимоя қилишдир”[5].

К. Белскийнинг фикрича, “жамоат хавфсизлиги деганда, жамоат осойишталиги ва фуқароларнинг уларни ҳар қандай таҳдид ва шу каби хатти-ҳаракатлардан ҳимоя қилишга ишончи ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизими, биринчи навбатда, полиция тизими томонидан таъминланадиган давлат тушунилади”[6].

А. Жолдасовнинг фикрича, “жамоат хавфсизлиги деганда шахс, жамият ва давлатнинг ҳаётий манфаатларини тўсқинликсиз рўёбга чиқаришни таъминлашга, потенциал ёки реал хавф туғдирувчи шарт-шароитлар ва омилларнинг олдини олишга, маҳаллийлаштиришга ва бартараф этишга қаратилган ижтимоий муносабатларни етарли даражада ҳимоя қилиш ҳолатидир”[7].

Б. Кондрашовнинг фикрича, “жамоат хавфсизлиги – бу нормаларга риоя қилиш ва амалга ошириш натижасида шаклланадиган ижтимоий-ҳуқуқий категория, дахлсизлиги давлат, жамият томонидан кафолатланган жамоат муносабатлари тизимидир”[8].

Д. Коротченковнинг фикрича, “жамоат хавфсизлиги деганда жамият ва шунга мос равишда қонун чиқарувчи орган фақат

---

[4] Попов Л. Административное право. – М.: Юрист, 2002 г. 699 с.

[5] Степашин С. Теоретико-правовые аспекты обеспечения безопасности в Российской Федерации: дис. … докт. юрид. наук. СПб., 1994. 246 с.

[6] Бельский К. Полицейское право / под ред. А. В. Куракина. М.: Изд-во «Дело и Сервис», 2004. 816 с.

[7] А. Жолдасов. Жамоат хавфсизлиги: тушунчаси, таърифи ва ўзига хос хусусиятларию. – Т.: Academic research in educational sciences. 2021. №12. – 1173-б.

[8] Кондрашов Б. Общественная безопасность и административно-правовые средства её обеспечения: дис. ... докт. юрид. наук. М., 1998. 302 с.

ижтимоий тараққиётнинг маълум бир босқичида ҳаётий аҳамиятга эга деб эътироф этилган шахс манфаатларини ҳимоя қилиш ҳолати тушунилади”[9].

П. Шагилов фикрича, жамоат хавфсизлиги – бу шахс, жамият ва давлатнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, моддий ва маънавий қадриятларини, шу жумладан шаъни ва қадр-қиммати, ҳаёти ва соғлиғини ҳар хил жиноятлар, ижтимоий ва этник низолар, шунингдек, табиий ва техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлар, маъмурий ва бошқа турдаги ижтимоий хавфли қилмишлардан, ҳуқуқбузарлик ва жиноятлардан ҳимоя қилинганлик ҳолати[10]”.

А. Норов фикрича, “жамоат хавфсизлиги – бу шахс, жамият ва давлатнинг ҳаётий манфаатларини тўсқинликсиз рўёбга чиқаришни таъминлашга, потенциал ёки реал хавф туғдирувчи шарт-шароитлар ва омилларнинг олдини олишга, маҳаллийлаштиришга ва бартараф этишга қаратилган ижтимоий муносабатларни етарли даражада ҳимоя қилиш ҳолатидир”[11].

Кибержиноят эса, У.Баффет фикрича, “инсониятнинг биринчи рақамли муаммоси”[12].

Олимлар К.Е.Зинченко, Л.Ю.Исмаилова, А.Н.Караханьян, Б.В.Киселев, В.В.Крылов, Я.М.Мастинский. Н.С.Полевой, Ю.Н.Соловьев, В.В.Хургин, С.И.Цветковнинг фикрича, бу каби жиноятлар электрон ҳисоблаш машиналари орқали содир этилган жиноятдир[13].

Олимлар Н.Салаев ва Р.Рўзиев фикрича, “кибержиноят ахборот хавфсизлигига таҳдид солувчи, бевосита компьютер воситалари орқали ёки ахборот технологиялари воситасида содир этиладиган

---

[9] Коротченков Д. Организация административно-правовой охраны общественного порядка и обеспечения общественной безопасности при проведении массовых мероприятий: дисс. … канд. юрид. наук. – Хабаровск,
2006 г. 25-26 с.

[10] П. Шагилов. Жамоат хавфсизлиги тушунчаси ва ўзига хос хусусиятлари. –Т.: Academic research in educational sciences. 2021. №12. – 1203-б.

[11] А. Норов. Жамоат хавфсизлиги тушунчаси, таърифи ҳамда концепциянинг моҳияти. – Т.: Central asian journal of education and innovation. Volume 2, Issue 6, Part 5. 2023 й. – 178 б.

[12] https: // uz.wikipedia.org / wiki / Kiberjinoyat.

[13] Зинченко К.Е., Исмаилова Л.Ю., Караханьян А.Н., Киселев Б.В., Крылов В.В., Мастинский Я.М., Полевой Н.С., Соловьев Ю.Н., Хургин В.В., Цветков С.И.. Компьютерные технологии в юридической деятельности. Учебное и практическое пособие. –М.: издательство “БЕК”. 1994 г., –с. 304.

қонунга хилоф ижтимоий хавфли қилмишни ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятлардир”[14].

“Компьютерлар томонидан моделлаштирилган, инсонлар, объектлар, ҳодисалар, ҳолатлар ва жараёнлар тўғрисидаги маълумотларни ўз ичига олган, математик, рамзий ёки бошқа ҳар қандай маънода ифодаланган, маҳаллий ва глобал компьютер тармоқларида ҳаракат қиладиган ёки ҳар қандай жисмоний ёҳуд виртуал қурилма хотирасида сақланадиган маълумотлар, шунингдек, уларни сақлаш, қайта ишлаш ва узатиш учун махсус ишлаб чиқилган дастурлар орқали содир этиладиган ҳар қандай жиноятни” олим А. Федоров кибержиноят деб атайди[15].

Т. Тропинанинг фикрича, “кибержиноятлар бу компьютер тизимлари ёки компьютер тармоқлари ёҳуд компьютер ичидаги маълумотларга қарши киришнинг бошқа воситалари ёрдамида киберфазода содир этилган жиноятлар мажмуидир”[16].

И.Г.Чекунов “ушбу жиноятни компьютер ва мобил (уяли) алоқа воситаларига қилинган жиноятдир, – деб атаган”[17].

Таъкидлаб ўтиш керакки, юқоридаги фикрларга қўшилган ҳолда, уларни тизимлаштириш ва рақамли технологиялар соҳасининг ўзига хос хусусиятларини инобатга олиб, қуйидагиларга асосан, аниқроқ тушунча берсак:

Маълумки, ахборот-коммуникация технологияси бугунги кунда рақамли технологияга ўзининг ўрнини бўшатиб бермоқда;

иккинчидан, кибержиноятлар тўлиқ умуман одатдаги шароитда содир этилмайди ва у шундай содир этилса, демак у кибержиноят саналмайди.

учинчидан, кибержиноятлар ахборот-коммуникация технологиясидан фойдаланган ҳолда ёки унга нисбатан ҳам содир этилиши мумкин;

тўртинчидан, жамоат хавфсизлиги шахс ва давлат ўртасидаги узвий хавфсизлик саналиб, у ўзига хос хусусиятларга эга;

---

[14] Н. Салаев, Р. Рўзиев. Кибержиноятчиликка қарши курашишга оид миллий ва халқаро стандартлар. Монография., – Т.: ТДЮУ, 2018 й, 139-б.

[15] Федоров А. Информационная безопасность в мировом политическом процессе. – М.: МГИМОУниверситет, 2006 г. – 11 с.

[16] Тропина Т. Киберпреступность: понятие, состояние, уголовно-правовые меры борьбы: дис.…канд. юрид.
наук: 12.00.08. Владивосток, 2005.–36-38 с.

[17] Чекунов И. Киберпреступность: понятие и классификация // Российский следователь. 2012. № 2. – 37-44 с.

бешинчидан, кибержиноятларнинг ўзининг иқтисодий жиҳатдан содир этилишида кибержиноятчи учун самарали эканлиги билан алоҳида аҳамиятга эга;

олтинчидан, кибержиноятларнинг содир этилиши вақт ва макон оралиғига боғлиқ, мисол учун, ўз вақтида электрон ҳисоблаш машиналари бўлган технология бугунги кунда ўзининг ўрнини бошқа технологияга бўшатиб бермоқда. Мисол учун, муаллиф томонидан ҳимоя қилинган “Кибержиноятларнинг жиноий-ҳуқуқий жиҳатлари” мавзусидаги диссертация ўз вақтида Ўзбекистон Республикасидаги бу соҳада биринчи қилинган илмий иш бўлиб, ушбу соҳада ахборот-коммуникация технологияларини муҳофаза қилинадиган ижтимоий муносабатлар билан шахс, жамият ва давлат манфаатларини муҳофаза қилишга қаратилган жиноятларнинг юридик таҳлилили ҳақида сўз юритилган, илмий жиҳатдан асосланган, тўлиқ илмий иш бўлган бўлиши мумкин. Бироқ, технологиянинг кейинги ривожи шуни кўрсатмоқдаки, бугунги кунда ахборот-коммуникация технологиялари соҳани тўла-тўкис қамраб олмаяпти. Хусусан, сунъий интеллект, аэрокосмик технологияларнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши туфайли янги ижтимоий хавфли қилмишлар вужудга келмоқда ва биз уни ахборот-коммуникация технологиялари соҳаси деб айтишимизда бир қатор технологик муаммолар мавжуд;

еттинчидан, шахс, жамият ва давлат манфаатларини ҳимоя қилишда рақамли назорат жамоат хавфсизлигини таъминлашда ва киберхавфсизликни амалга оширишда муҳим босқич саналади;

саккизинчидан, кибержиноятлар ўзининг тезкорлиги билан алоҳида аҳамиятга эга;

тўққизинчидан, кибержиноятларнинг излари ва унга оид далилларни йўқ қилиш ва топиш жуда мушкулдир;

ўнинчидан, кибержиноятлар рақамли (электрон) далиллар орқали аниқланади;

ўн биринчидан, кибержиноят ўзининг кенг кўламли жиноят эканлиги билан бошқа жиноятларга қараганда ажралиб туради;

ўн иккинчидан, кибержиноят жуда катта миқдорда моддий ёки номоддий зарар ёки жиддий зиён ёҳуд маънавий зарар келтириши мумкин;

ўн учинчидан, кибержиноятни содир этган шахсларга нисбатан қўлланилувчи асосий жазодан ташқари у томонидан келтирилган зарарни қоплаш масаласини ҳал қилиш муҳимдир;

ўн тўртинчидан, бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида кибержиноятларга нисбатан ягона технологик ва ҳуқуқий амалиёт мавжуд эмас. Бу амалиёт жиноятларни аниқлаш, улараг қарши курашиш, олдини олиш, жазо тайинлаш, далилларни баҳолаш, жазони ижро этиш ва хк.да ҳам кўринади.

ўн бешинчидан, технологиянинг ривожига қараб бу жиноятлар ўзгариб боришини инобатга олиб, умумий ном билан ҳозирча кибержиноятларнинг содир этилишига сабаб бўлган қурол ёки воситаларни кибертехнология деб атасак бўлади;

ўн олтинчидан, киержиноятлар кибермуҳитда ёки унинг синоними бўлган кибермаконда содир этилади;

ўн еттинчидан, кибержиноят киберхавфсизлик ёки киберҳимоя мавжудлигидан қатъий назар содир этилиши мумкин;

ўн саккизинчидан, кибержиноят латент жиноят ҳисобланади;

ўн тўққизинчидан, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноят бир вақтнинг ўзида ҳам жамоат хавфсизлигини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатларга, ҳам кибертехнологиялар, шу жумладан, ахборот-коммуникация технологиялари соҳасига оид муҳофазаланган ижтимоий муносабатларга қаратилган бўлади ва у бир вақтнинг ўзида жамоат хавфсизлигини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабат ҳисобланади.

Демак, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноят деганимизда биз аввало юқоридаги махсус белгилар ҳам олимларнинг бу борадаги фикр ва мулоҳазаларини инобатга олишимиз даркор. Шунга кўра, фикримизча, **жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноят** – кибермаконда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб ёки уларга нисбатан амалга ошириладиган, Жиноят Кодекси билан тақиқланган ва жазо қўллаш белгиланган жамоат хавфсизлигини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатларга киберҳимоя мавжудлигидан қатъий назар кибертехнологиялар орқали киберҳужум амалга ошириладиган киберхавфсизликка кибертаҳдид солувчи ёки киберхавфсизликка хилоф равишда содир этиладиган айбли ғайриҳуқуқий ҳаракат ёки ижтимоий хавфли қилмишдир.

Ушбу тушунадан қўлланилган тушунчаларнинг маъноси Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида”ги Қонунида назарда тутилган бўлиб, унга кўра:

“кибермакон – ахборот технологиялари ёрдамида яратилган виртуал муҳит;

кибертаҳдид – кибермаконда шахс, жамият ва давлат манфаатларига таҳдид солувчи шарт-шароитлар ва омиллар мажмуи;

киберҳимоя – киберхавфсизлик ҳодисаларининг олдини олишга, киберҳужумларни аниқлашга ва улардан ҳимоя қилишга, киберҳужумларнинг оқибатларини бартараф этишга, телекоммуникация тармоқлари, ахборот тизимлари ҳамда ресурслари фаолиятининг барқарорлигини ва ишончлилигини тиклашга қаратилган ҳуқуқий, ташкилий, молиявий-иқтисодий, муҳандислик-техник чора-тадбирлар, шунингдек маълумотларни криптографик ва техник жиҳатдан ҳимоя қилиш чора-тадбирлари мажмуи;

киберҳужум – кибермаконда аппарат, аппарат-дастурий ва дастурий воситалардан фойдаланган ҳолда қасддан амалга ошириладиган, киберхавфсизликка таҳдид соладиган ҳаракат;

киберхавфсизлик – кибермаконда шахс, жамият ва давлат манфаатларининг ташқи ва ички таҳдидлардан ҳимояланганлик ҳолати;”[18].

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноят жамият манфаатларига зид бўлиб, унинг амалга оширилиши нафақат шахсга, балки шахсга гуруҳи ёки давлат манфаатларига ҳам путур етказиши мумкин. Мисол учун, кибербуллинг жиноятларида телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этилар экан кибержиноятчи бир вақтнинг ўзида бир шахсга ёки бир неча шахсга ёхуд оммага нисбатан киберҳужумни амалга ошириши мумкин. Мазкур ҳолатда уни шахснинг ҳаёти ёки соғлиғига қарши қаратилган жиноят деб атаб бўлмайди. Бироқ, жазо қўллашда оғирроқ нормани қўллаш зарур бўлади. Зеро, Жиноят кодексининг 56-моддасида жазони оғирлаштирувчи ҳолатлар кўрсатилган бўлиб, кибержиноятчи кибертаҳдидни амалга оширар экан жабрланувчи ҳақида маълум бир аниқ далилларга ва маълумотларга эга бўлади,

[18] Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022 йил 15 апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

хусусан, у жабрланувчининг ҳомиладорлигини, ёш бола, қария ёки ожиз аҳволдаги шахс эканлигини, хизмат вазифаси ёки фуқаролик бурчини бажараётганлигини, ўзига моддий томондан, хизмат жиҳатидан ёки бошқа жиҳатдан қарам эканлигини, жабрланувчининг ёш бола ёки руҳий ҳолати бузилганлигини, қилмиши кўпчилик учун хавф туғдиришини, товламачилик ёки шонтажлик ёхуд бошқа усуллар билан ўзига олдиндан аён бўлган шахсдан фойдаланганаётганлигини, умумий офат шароитидан фойдаланган ҳолда ёки фавқулодда ҳолат вақтида ёхуд оммавий тартибсизликлар жараёнида ўзининг қилмишини содир этаётганлигини, ўзининг жинояти натижасида оғир оқибатлар келиб чиқиши мумкинлигини билган ҳолда ёки билиши ва англаши мумкин бўлган ҳолда, кибержиноят ўта шафқатсизлик билан, ғаразли ёки бошқача паст ниятларда, ирқий ёки миллий душманлик ёхуд адоват замирида, бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктирган ҳолда ёки уюшган гуруҳ ёхуд жиноий уюшма томонидан жиноят тамомланиши мумкин.

Шу сабабли жазо қўллашда судлар айнан юқорида саналган йигирмата ўзига хосликни инобатга олиб, жазо тайинлашлари, енгилроқ жазо қўллашдан олдин мазкур оғирлаштирувчи ҳолатлар бор ёки йўқлигига алоҳида аҳамият беришлари даркор. Зеро, суд айблов ҳукми чиқаришда судланувчининг жавобгарлигини енгиллаштирадиган ва оғирлаштирадиган ҳолатлар борми деган масалалаини ҳал қилиши лозим[19].

В.А.Мальцев юридик адабиётларни ўрганар экан, миллий хавфсизликнинг учта асосий тури, яъни шахсий, жамият ва давлат хавфсизликларига ажратади ҳамда 290 дан ортиқ турли хил хавфсизлик турларини, шу жумладан 168 турдаги давлат хавфсизлигини, 83 турдаги жамият хавфсизлигини ва 39 турдаги шахсий турдагиларни ҳисобга олган[20].

Бироқ, ушбу хавфсизликни таъминлашда жамият хавфсизлиги муҳим аҳамиятга эгадир.

[19] Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Суд ҳукми тўғрисида” 2014 йил 23 майдаги 7-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[20] Мальцев В. Соотношение и взаимосвязь между различными видами безопасности в России: (конституционной, национальной, государственной, общественной, личной, информационной) // Проблемы правоведения. 2003. № 1. 57 с.

1.2-§. Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибертаҳдидлар учун жиноий жавобгарликни белгилаш зарурияти ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари

Жиноят қонунчилигида жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятлар учун жавобгарликни белгилашнинг қуйидаги заруриятлари мавжуд:

ижтимоий;

иқтисодий;

ҳуқуқий;

сиёсий.

Маълумки, статистик маълумотларга қараганда кибержиноятларнинг қарийб 90 фоизи латент жиноят саналади[21]. Коронавируснинг вужудга келиш хавфи туфайли рақамлаштириш соҳаси бир мунча ривожланди, бундан ташқари, инсон ресурсларининг чекланганлиги, рақамлаштиришнинг қулайлиги сабабли рақамлаштиришга бўлган эҳтиёжни қондириш учун бошқа давлатлар қатори Ўзбекистон Республикаси ҳам рақамлаштириш бўйича бир қатор кенг кўламли ишларни амалга оширди.

Хусусан, биргина 2023-2024 йилларда рақамлаштириш соҳасида ислоҳотларни чуқурлаштириш ва тизим фаолиятини трансформация қилиш бўйича 82 та[22], “Рақамли ҳукумат” ва “Рақамли ҳудуд” дастурлари доирасида 300 та устувор лойиҳалар[23] амалга оширилди, натижада, кенг полосали уланишни ташкил этиш мақсадида ўрнатиладиган умумий сиғими 700 минг портли қурилма ва ускуналар монтаж қилинди, замонавий юқори тезликда ишловчи қурилмаларни ўрнатилиб, ишга туширилган ҳолда алоқа қамрови 88 фоизга етказилди, Ягона интерактив давлат хизматлари порталида 680 та электрон давлат хизмати жорий этилди[24]. Бугунги кунда мобил алоқа фойдаланувчи (абонент)лар сони 2020 йилда 26 566 759

---

[21] Ф. Джураев. Кибержиноятлар тушунчаси, белгилари ва шахсий изқуварлик маҳорати орқали уларни олдини олиш ва фош этилишининг аҳамияти ҳақида айрим мулоҳазалар. – Т.: CARJIS. 2022. №3. – 228 б.

[22] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маъмурий ислоҳотлар доирасида рақамли технологиялар соҳасида давлат бошқарувини самарали ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида” 2023 йил 24 майдаги ПФ–76-сон Фармони // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[23] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Рақамли хизматлар қамрови ва сифатини ошириш ҳамда соҳа, тармоқ ва ҳудудларни рақамли трансформация қилиш чора-тадбирлари тўғрисида” 2023 йил 24 майдаги ПҚ–162-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[24] https: // my.gov.uz / uz.

та, 2021 йилда 26 953 435 та, 2022 йилда 31 981 910 та, 2023 йилда 34 217 491 та, 2024 йилда 35 798 804 та бўлса, Speedtest Global Index рейтингига кўра, мобил интернетнинг ўртача тезлиги 2020 йилда 6,6 мбит/с, 2021 йилда 12,1 мбит/с, 2022 йилда 13,7 мбит/с, 2023 йилда 21,3 мбит/с, 2024 йилда 38,96 мбит/с.га ошган, мазкур вазиятда Ўзбекистон Республикаси дунё рейтингида мобил алоқа тезлиги бўйича 74-ўрин, симли алоқа бўйича эса, 72-ўринда турибди[25]. Аҳоли сони эса, 2024 йил 18 ноябрь ҳолатига кўра, 37 481 529 нафарни ташкил этмоқда[26]. Демак, Ўзбекистон Республикаси аҳолисининг 95,5 фоизи тўлиқ мобил алоқадан фойдаланишади. Бу эса, ўз навбатида Ўзбекистон аҳолисининг 95,5 фоизининг шахсий маълумотларидан тортиб, тўлов тизимларигача бўлган маълумотлари ва улардаги ресурсларнинг кейинги тақдири хавф остида эканлигини кўрсатмоқда.

Таъкидлаб ўтиш керакки, ўтган вақт давомида бир қатор қонунчилик ҳужжатлари қабул қилинди, хусусан норма ижодкорлигидаги иштирок асосида:

Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022 йил 15 апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонуни қабул қилинди ва ушбу Қонун билан киберхавфсизлик соҳасидаги муносабатларни тартибга солиб қўйилди[27]. Мазкур таклифнинг қабул қилиниши киберхавфсизлик соҳасидаги муносабатлар бевосита қонун билан тўғридан-тўғри тартибга солиб қўйилишига хизмат қилди.

Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизликни таъминлаш соҳасидаги қонунчилик такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида” 2024 йил 20 сентябрдаги ЎРҚ–964-сон Қонуни билан эса, Ўзбекистон Республикасининг Марказий банки фаолиятини тартибга солувчи, банклар, нобанк кредит ташкилотлари, тўлов тизимлари операторлари, электрон ҳукумат фаолиятида ахборот хавфсизлигини ва киберхавфсизликни таъминлаш, шунингдек автоматлаштирилган банк тизимида ахборотни муҳофаза қилиш ва банк сири соҳасидаги муносабатларни тартибга солиб қўйилди,

[25] https: // www.speedtest.net / global-index.
[26] https: // www.stat.uz / uz / 59-foydali-ma-lumotlar / 5859-o-zbekiston-aholisi-3.
[27] Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022 йил 15 апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

ушбу Қонун билан тўлов тизимларининг қоидаларида ахборот хавфсизлиги ва киберхавфсизлик талабларига риоя этиш тартиби белгиланиши кераклиги, тўлов тизими операторининг ахборот хавфсизлиги ва киберхавфсизлик талабларига, шунингдек тўлов тизимининг узлуксиз ишлаш чораларига риоя қилинишини таъминлаши белгиланди, тўлов хизматларини етказиб берувчи тўлов хизматларини кўрсатишда ахборот хавфсизлигини ва киберхавфсизликни таъминлашга таъсир кўрсатувчи қоидабузарликларни Марказий банкнинг биринчи кўрсатмаси юборилган кундан эътиборан уч ой ичида бартараф этишга оид махсус қоида киритилди, Марказий банкга уннинг банкларараро тўлов ва клиринг тизимлари билан ҳамкорликни таъминловчи дастурий воситаларга, шу жумладан автоматлаштирилган банк тизимларига, шунингдек тўлов тизимларида ахборот хавфсизлиги ва киберхавфсизлик чораларини таъминлашга нисбатан қўйиладиган талабларни белгилаш ваколатлари берилди, ахборот хавфсизлиги ва киберхавфсизлик соҳасида тўлов тизимлари операторлари ва тўлов хизматларини етказиб берувчилар устидан назорат қилишга оид махсус оидалар белгиланди[28]. Тўлов тизимлари ва воситаларига нисбатан содир этилиши мумкин бўлган киберхавф-хатарларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш ва оқибатларини бартараф этишга хизмат қилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг муҳим ахборот инфратузилмаси объектлари киберхавфсизлигини таъминлаш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2023 йил 31 майдаги ПҚ–167-сон қарорига асосан, муҳим ахборот инфратузилмалари объектларида киберхавфсизликни таъминлашга масъул бўлган ходимларнинг лавозимга тайинланиши ва лавозимидан озод этилиши юзасидан ваколатли давлат органини ўз вақтида хабардор этиш ҳамда ушбу ходимларни ҳар уч йилда бир марта ваколатли давлат органи томонидан аттестациядан ўтказиш амалиёти жорий этилди, муҳим ахборот инфратузилмасининг киберхавфсизлиги, яъни муҳим ахборот инфратузилмаси объектида киберхавфсизлик

[28] Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизликни таъминлаш соҳасидаги қонунчилик такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида” 2024 йил 20 сентябрдаги ЎРҚ–964-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

ҳодисасини келтириб чиқариши мумкин бўлган бузилишдан муҳим ахборот инфратузилмаси объекти барқарор ишлашини таъминловчи ҳимояланганлик ҳолатини таъминлаш тартиби белгиланди[29]. Ўзбекистон Республикасининг муҳим ахборот инфратузилмаси объектлари киберхавфсизлигига оид талаблар белгиланиб, ваколатли идораларнинг вазифа ва функциялари аниқ белгиланишига хизмат қилди.

Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 56^2-моддасида гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддалар ҳисобланмайдиган кучли таъсир қилувчи моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш, 56^4-моддасида гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш, 155^1-моддасида конфиденциал ахборот мавжуд бўлган компьютер тизимидан фойдаланиш вақтида ушбу компьютер тизимидан фойдаланишга рухсати бўлган шахснинг ушбу тизимдан фойдаланишнинг белгиланган қоидаларини бузиши компьютер ахборотининг йўқ қилиб юборилишига, тўсиб қўйилишига, модификациялаштирилишига, компьютер ускунаси ишлашининг бузилишига сабаб бўлганлик, 155^3-моддасида мобиль қурилманинг халқаро ўзига хос идентификация кодини ёки абонент қурилмасининг идентификациялаш модулини қонунга хилоф равишда ўзгартириш, 155^4-моддасида крипто-активлар айланмаси соҳасидаги қонунчиликни бузиш, 155^5-моддасида майнинг фаолиятини қонунга хилоф равишда амалга ошириш, 201^1-моддасида Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик ҳужжатлари талабларини жамоат тартибига ва жамоат хавфсизлигига таҳдид соладиган тарзда бажармасликка ёки бузишга оммавий ахборот воситаларидан, телекоммуникация тармоқларидан, Интернет жаҳон ахборот

[29] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг муҳим ахборот инфратузилмаси объектлари киберхавфсизлигини таъминлаш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2023 йил 31 майдаги ПҚ–167-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

тармоғидан, шунингдек матнни кўпайтиришнинг босма ёки бошқа усулларидан фойдаланган ҳолда омма олдида даъват қилиш, 202^2-моддасида шахснинг қадр-қиммати камситилишига ёки унинг обрўсизлантирилишига олиб келадиган ёлғон ахборотни оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, жамоат тартибига ёки хавфсизлигига таҳдид солувчи ёлғон ахборотни оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш учун маъмурий жавобгарлик белгиланди[30]. Кибербуллинг ва ижтимоий, сиёсий, рақамли технологиялар соҳасига оид айрим киберҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик белгиланишига хизмат қилди.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 130^1-моддасида тазйиқни, зўравонликни ёки шафқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотни оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида реклама қилиш, намойиш этиш, тарқатиш, 141^2-моддасида шахсга доир маълумотларни ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғида Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ишлов берилаётганда жисман Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган техник воситаларда ҳамда Шахсга доир маълумотлар базаларининг давлат реестрида белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган шахсга доир маълумотлар базаларида шахсга доир маълумотларни йиғишга, тизимлаштиришга ва сақлашга оид талабларга риоя этмаслик, 141^3-моддасида шахс танасининг ва (ёки) жинсий аъзоларининг яланғоч ҳолдаги фото- ва (ёки) видеотасвирини ўз ичига олган ахборотни унинг розилигисиз оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш ёхуд бундай ахборотни тарқатиш билан қўрқитиш, 158-моддасида Ўзбекистон Республикаси Президентини телекоммуникация тармоқларидан ёки Интернет бутунжаҳон ахборот тармоғидан фойдаланган ҳолда уни ҳақоратлаш ёки унга туҳмат қилиш, 244-моддасида оммавий ахборот воситаларидан, телекоммуникациялар тармоқларидан, Интернет жаҳон ахборот

[30] Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

тармоғидан, шунингдек матнни кўпайтиришнинг босма ёки бошқа усулларидан фойдаланган ҳолда оммавий тартибсизликларга ва фуқароларга нисбатан зўравонлик қилишга омма олдида даъват қилиш, 251[1]-моддасида гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддалар ҳисобланмайдиган кучли таъсир қилувчи моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш, 273-моддасида телекоммуникация тармоқларидан, шунингдек Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиб гиёвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб кўп бўлмаган миқдорда қонунга хилоф равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш, шунингдек уларни кўп бўлмаган миқдорда қонунга хилоф равишда ўтказиш, 274-моддасида гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш мақсадида оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш, 278[8]-моддасида крипто-активлар айланмаси соҳасидаги қонунчиликни бузиш, 278[9]-моддасида майнинг фаолиятини қонунга хилоф равишда амалга ошириш учун жиноий жавобгарлик белгиланди[31]. Ушбу таклифларнинг қабул қилиниши жамоат хвфсизлигига таҳдид солувчи айрим кибержиноятлар учун жавобгарлик муқаррарлигини таъминлашга хизмат қилди.

Мазкур вазиятда амалга оширилаётган ислоҳотларнинг кейинги ривожини таъминлаш учун рақамли назоратни тўлиқ ўрнатган ҳолда, жамоат хавфизлигини кибермаконда таъминлаш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Таъкидлаш керакки, бу тоифадаги ҳуқуқбузарликлар, шу жумладан, жиноятларнинг кейинги жиноий-ҳуқуқий таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, мамлакатимизда яратилаётган телекоммуникация инфратузилмалари кўпайиши билан бирга унинг хавфсизлиги масаласига ҳам алоҳида аҳамият бериш керак. Сабаби у инфратузилманинг вужудга келишига шахс, жамият ва давлатнинг вақти, маблағи сарфланган.

[31] Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Мисол учун, биргина, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Сунъий интеллект технологияларини 2030 йилга қадар ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида” 2024 йил 14 октябрдаги ПҚ–358-сон қарорига асосан, сунъий интеллект технологияларини 2030 йилга қадар ривожлантириш бўйича эришиш лозим бўлган мақсадли кўрсаткичлар сифатида:

сунъий интеллект асосида яратилган дастурий маҳсулотлар ва кўрсатиладиган хизматлар ҳажмини 1,5 миллиард АҚШ долларига етказиш;

Ягона интерактив давлат хизматлари порталида сунъий интеллект асосида кўрсатилаётган хизматлар улушини 10 фоизга етказиш;

сунъий интеллект йўналишида фаолият юритувчи илмий лабораториялар сонини 10 тага етказиш ҳамда юқори қувватли ҳисоблаш серверларини ишга тушириш;

Ҳукуматнинг сунъий интеллектга тайёрлик индексида (Government AI Readiness Index) Ўзбекистон Республикасининг биринчи 50 та ўриндаги давлатлар қаторига киришига эришиш қабул қилинган.

Бироқ, ушбу мақсадга эришиш учун телекоммуникацияларнинг хавфсизлиги, айниқса, телекоммуникация тармоғи ҳимояси ва ундан фойдаланган ҳолда, амалга ошириладиган бошқа тизимлар ва техник воситаларнинг хавфсизлигини таъминлаш муҳимдир. Чунки уларга нисбатан амалга оширилган ижтимоий хавфли қилмиш туфайли шахс, жамият ва давлат манфаатлари путур етиши ёки улардан фойдаланган ҳолда, бошқа қилмишларни амалга ошириш тўла-тўкис шахс, жамият ва давлат манфаатларини барбод қилиши мумкин.

Шу сабабли мазкур қарор билан банк-молия соҳасида – фирибгарликларнинг олдини олиш, фойдаланувчиларнинг тўлов қобилиятини баҳолаш, бозор тенденцияларини прогноз қилишга асосланган сунъий интеллект технологияларини яратишга ва жорий этишга алоҳида аҳамият берилмоқда[32].

Маълумотларга кўра, дунёда ҳар йили 500 миллиондан ортиқ кибер ҳужумлар уюштирилади. Ҳар сонияда 12 нафар инсондан

[32] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Сунъий интеллект технологияларини 2030 йилга қадар ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида” 2024 йил 14 октябрдаги ПҚ–358-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

бири кибер маконда содир этилган ҳужумлар қурбонига айланади. АҚШ, Франция, Англия, Германия, Бельгия, Люксембург каби ривожланган давлатларда жиноятларнинг 60-65 фоизи киберҳужумлар орқали содир этилмоқда. Ўзбекистонда ҳам сўнгги уч йилда бу турдаги жиноятлар 8,3 бараварга кўпайиб, ҳозирда умумий жиноятчиликнинг қарийб 5 фоизига етган[33].

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ–158-сон Фармони билан тасдиқланган "Ўзбекистон – 2030" стратегиясининг 96-позициясига асосан, Интернет жаҳон ахборот тармоғидан тўсиқларсиз фойдаланиш учун зарур шарт-шароитларни яратиш, миллий интернет маконида киберхавфсизликни таъминлаш ҳамда фуқароларнинг интернетдан фойдаланиш борасидаги саводхонлигини ошириш 2030 йилгача эришиладиган мақсадларнинг самарадорлик кўрсаткичлари саналади.

Ушбу кўратгичга эришиш учун амалдаги қонунчилик ҳужжатларини такомиллаштириш, тизимлаштириш ва аҳолининг саводхонлигини ошириш, шунингдек, самарали техник ва технологик ислоҳотларни амалга ошириш зарурдир.

Биргина ушбу позицияга мувофиқ:

барча аҳоли пунктларини интернет билан тўлиқ қамраб олиш ва унинг тезлигини 10 баробар ошириш, халқаро интернетга уланиш тезлигини 5000 Гбит/с.га етказиш, оптик толали алоқа линиялари ва кенг полосали маълумот узатиш тармоқларининг қамровини 100 фоизга етказиш;

IT хизматлар ва дастурий маҳсулотлар экспорти ҳажмини 5 миллиард долларга етказиш;

БМТнинг Электрон ҳукумат рейтингида топ-30 таликка киришга эришиш;

IT-парк резидентлари сонини 10 баробар ошириш, улар томонидан кўрсатилган хизматлар ҳажмининг ялпи ички маҳсулотдаги улушини 2,2 фоизга етказиш ва уларда яратилган иш ўринлари сонини 100 мингтага етказиш;

IT-паркда хорижий компаниялар учун "Рақамли технологиялар халқаро маркази"ни ташкил қилиш орқали хорижий компаниялар ваколатхоналари сонини 1000 тага етказиш;

[33] Ф. Худойкулов. Бир йилда 500 миллиондан ортиқ кибер ҳужумлар уюштирилади. https: // yuz.uz / news / bir-yilda-500-milliondan-ortiq-kiber-hujumlar-uyushtiriladi.

Стартап лойиҳаларни IT-паркнинг акселерация (ривожлантириш) дастури орқали қўллаб-қувватлаш йўли билан миллий бозор капиталлашувини 1 миллиард долларга тенг биринчи (Unicorn) стартап лойиҳасини чиқариш;

“Рақамли ҳукумат” дастури доирасида 300 та устувор лойиҳаларни ишга тушириш, Тошкент шаҳри, Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлар марказларини бешинчи авлод алоқа тармоғи билан қамраб олиш;

Халқаро аҳамиятга эга автомагистраль йўлларни тўлиқ мобиль интернет билан таъминлаш орқали Рақамли технологияларни ривожлантирган ҳолда мамлакатни минтақавий “IT-HUB”га айлантириш асосий мақсадлардан биридир[34]. Уни амалга ошириш учун эса, амалдаги қонунчилик ҳужжатларини қайта кўриб чиқиш, “ҳуқуқий бўшлиқлар”ни тўлдириш, қонунчилик ҳужжатларини тизимлаштириш, техник ва технологик чора-тадбирлар амалга оширилиши зарур бўлади. Зеро, қонунчилик ҳужжатлари мавжудлигининг ўзи республикамизда жамоат хавфсизлигини таъминлаб қолмайди.

Шу сабабли сиёсий-ҳуқуқий жиҳатдан қонунчиликни қайта кўриб чиқиш орқали, зарур чора-тадбирларни амалга ошириш бирламчи вазифалардан бири бўлмоғи даркор.

Таҳлилларга кўра, Россия Федерациясининг биргина Москва шаҳрида 2021 йилда 102 060 та, 2022 йилда 105 360 та, Қозоғистоннинг Остона шаҳрида 2021 йилда 4224 та, 2022 йилда 4822 та, Белоруссиянинг Минск шаҳрида 2021 йилда 4761 та, 2022 йилда 4773 та, Жанубий Кореянинг Сеул шаҳрида 2021 йилда 56210 та, 2022 йилда 60450 та, мамлакатимиз Тошкент шаҳрида эса, 2021 йилда 2281 та, 2022 йилда 4332 та кибержиноят содир этилган[35].

Статистик маълумотларга кўра, бугунги кунда Тошкент шаҳрида 3 040,8 минг киши яшашини инобатга олсак, биргина Тошкент шаҳрида содир этилаётган кибержиноятларнинг сони пойтахт аҳолисидан кўплигини билишимиз мумкин[36].

2022 йилда Ўзбекистон Республикасида рўйхатга олинган жиноят сони 105215 тани, 2023 йилда бу кўрсатгич 104 096 тани

[34] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ–158-сон Фармони билан тасдиқланган “Ўзбекистон – 2030” стратегияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[35] https: // www.gazeta.uz / oz / 2023 / 02 / 21 / cyber / .

[36] https: // www.toshstat.uz / uz / rasmiy-statistika / demography-2.

ташкил этган. Тошкент шаҳрида эса, бу кўрсатгич 2022 йилда 22 791 тани, 2023 йилда 21 728 тани ташкил этган[37]. Демак, биргина 2022 йилда пойтахтда қайд этилган кибержиноятларнинг сони жами жиноятларнинг 19 фоиздан ошиқроқ қисмини кибержиноятлар ташкил этмоқда. Агарда рақамлаштириш жадаллашаётганлигини ҳисобга олак, бу рақамлар тез орада бир неча баробарга ошганлигини кузатишимиз мумкин.

2023 йилнинг ўтган олти ойи давомида ушбу турдаги жиноятлар 2022 йилнинг шу даврига нисбатан қарийб 4 баробарга ошган. Жиноятларни содир этган шахсларнинг ёши таҳлил қилинганда асосан 19-35 ёшлиларни ташкил қилмоқда. Мазкур жиноятларни содир этилиши оқибатида фуқароларга етказилган зарарнинг миқдори ҳам 2,4 баробарга ортиб, 1 миллиард сўмга яқин пуллар талон-тарож қилинган[38].

Бошқа бир манбага кўра, Республикамизда виртуал оламдаги қонунбузилишларнинг аксарияти 16-23 ёш оралиғидаги ўсмир-ёшлар томонидан содир қилинмоқда[39].

Таҳлилларга кўра, дунёда киберҳужумлар сони 2023 йилда 14,2 бараварга ошиб, 8,15 трлн. АҚШ доллари миқдорда моддий зарар етказган. Ушбу кўрсаткич 2024 йилда 10.5 трлн. АҚШ долларига етиши таҳлил қилинган. 2022 йилда бундай жиноятлардан азият чекиб 20 мингдан зиёд Ўзбекистон фуқароси мурожаат қилган бўлса, 2023 йили уларнинг сони 30 минг нафардан ортиқни ташкил қилган. Ачинарлиси, кейинги тўрт йилда электрон тўлов воситалари орқали содир этилган ўғрилик ва фирибгарлик жиноятлари 17 бараварга ортган[40].

Кўриниб турибдики, кибержиноятлар сони кундан кунга ошмоқда, бу эса, ҳар томонлама киберхавфсизликни таъминлаш устида бош қотириш кераклигини англатади. Зарарнинг кенг кўламли эканлиги, кибержиноятнинг кенг аудиторияни ўзига қамраб олиши оқибатида кибержиноятларнинг сони ҳам, салмоғи ҳам, хатто зарарнинг кўламдорлиги ҳам ошиб бориши мумкин. Шу сабабли бу

---

[37] https: // api.siat.stat.uz / media / uploads / sdmx / sdmx _ data _ 800.pdf.

[38] О. Дадабаев. Киберхавфсизликни таъминлаш давр талаби. – Т.: https: // uza.uz / uz / posts / kiberxavfsizlikni-taminlash-davr-talabi _ 498076.

[39] М. Хайдарова, Ш. Ғуломов, А. Носиров. Компьютер жиноятчилиги. – Т.: “Talqin va tadqiqotlar” илмий-услубий журнали. №1, 2022 й. – 65-б.

[40] Г. Одашбоева. Кибер фирибгарлардан қандай ҳимояланиш мумкин? – Т.: https: // ishonch.uz / news / kiber-firibgarlardan-anda-imolanis-m.

тоифадаги жингоятлар билан курашда кенг кўламли ислоҳотлар амалга ошириш зарурдир.

Бундан ташқари, содир этилаётган кибержиноятларнинг содир этилиш усулига эътибор қаратсак, бугунги кунда уларни содир этиш усуллари ҳам кўпаймоқда, мисол учун, киберфирибгарлик жиноятларининг сони ошишидан ташқари унинг турлича усулларда содир этилиш ҳолатлари ҳам кўпайган. Мисол учун, Face ID[41], арзон нархдаги товарларни сотиб олиш[42], пулларни бир неча баробарга кўпайтириш[43], видеотасвирга махсус дастур ёрдамида қайта ишлов бериш[44], кибермантика[45], трейдерлик фаолияти билан шуғулланиш[46], фишинг, кардинг, фарминг, скимминг, нигерия хатлари, вишинг, смишинг ва бошқа турлари бугунги кунда кўп содир этилмоқда.

Бу жиноятларга қарши курашиш ҳамда жавобгарлик муқаррарлигини таъминлаш учун жиноят қонунчилигимизда зарур қоидаларни белгилаш керак. Сабаби Жиноят кодексининг 4-моддасига асосан, содир этилган қилмишнинг жиноийлиги, жазога сазоворлиги ва бошқа ҳуқуқий оқибатлари фақат Жиноят кодекси билан белгиланади. Ҳеч ким суднинг ҳукми бўлмай туриб жиноят содир қилишда айбли деб топилиши ва қонунга хилоф равишда жазога тортилиши мумкин эмас.

Демак, амалдаги қонунчиликда зарур қоидалар белгиланган бўлиши мумкин, бироқ Жиноят кодексида алоҳида жиноий жавобгарлик белгиланмас экан содир этилган қилмишни биз Ўзбекистон Республикаси ҳудудида содир этилган жиноят деб атай олмаймиз.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20-моддасига асосан, инсон билан давлат органларининг ўзаро муносабатларида юзага келадиган қонунчиликдаги барча зиддиятлар ва ноаниқликлар инсон фойдасига талқин этилади[47].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конституциясини амалга ошириш бўйича

[41] https: // t.me / cyber _ 102 / 6350.
[42] https: // www.youtube.com / watch?v=SxMtReDG3Lw.
[43] https: // t.me / cyber _ 102 / 6286.
[44] https: // t.me / cyber _ 102 / 6329.
[45] https: // t.me / cyber _ 102 / 6269.
[46] https: // t.me / cyber _ 102 / 6111.
[47] Ўзбекистон Республикаси Конституцияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида” 2023 йил 8 майдаги ПФ–67-сон Фармонига асосан:

янги таҳрирдаги Конституция олий юридик кучга эга эканлигидан келиб чиқиб, давлат органлари ва ташкилотлари, шу жумладан, суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятида тўғридан-тўғри ва сўзсиз қўлланилади;

янги таҳрирдаги Конституция нормаларини уларни амалга ошириш учун бошқа қонунчилик ҳужжатларининг мавжуд эмаслиги ёки қонунчиликка Конституцияга мувофиқ ўзгартириш ва қўшимчалар киритилмаганлиги важи билан қўллашни рад этиш қатъиян тақиқланади[48].

Шунаг кўра, содир этилган кибержиноятнинг жиноийлигини белгилаш учун Жиноят кодексимизни қайта кўриб чиқишимиз ва кибержиноятлар учун жавобгарликни белгилаш зарурдир.

Бундан ташқари, Конституцияга асосан, Ўзбекистон Республикасида инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган нормаларига биноан ҳамда ушбу Конституцияга мувофиқ эътироф этилади ва кафолатланади. Инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳар кимга туғилганидан бошлаб тегишли бўлади. Давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қилади. Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида масъулдирлар. Шунга кўра, халқ олдида давлатнинг масъуллигини таъминлаш мақсадида кибермаконда бўлиши мумкин бўлган кибертаҳдидларнинг олдини олиш ва содир этилган киберҳужумлар учун жавобгарлик муқаррарлигини таъминлаш мақсадида норма ижодкорлиги орқали шахс, жамият ва давлат манфаатларини ҳимоя қилиш муҳим аҳамиятга эгадир.

“Uz” доменида жойлашган ахборот тизимини бузиб киришга, уларга зарар етказишга бўлган уринишлар сони 148 фоизга ошиб, 2022 йилда Ўзбекисон ичидаги ресурсларга 4,5 млнга яқин, 2023 йилда 11 млндан зиёд тажовуз амалга оширилган. Рақамлар кибертажовузлар 2,4 баробарга ошганини кўрсатади[49]. “Киберхавфсизлик маркази” ДУКнинг маълумотларига кўра, 2023

[48] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конституциясини амалга ошириш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида” 2023 йил 8 майдаги ПФ–67-сон Фармони // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[49] https: // kun.uz / kr / news / 2024 / 03 / 29 / ozbekistondagi-axborot-resurslariga-kiberhujumlar-24-barobarga-oshdi.

йилда давлат органлари ва ташкилотларининг веб-сайтларида 316 та турли хавф тоифаларига оид киберхавфсизлик заифликлари аниқланган, киберҳимоядаги давлат ташкилотлари веб-ресурсларига жами 17 мингга яқин ҳолатда тармоқ ҳужумлари амалга оширилган[50].

Ушбу ислоҳотларнинг кейинги ривожида эса, миллий жиноят қонунчилигимизда алоҳида махсус жавобгарлик турларини белгилаш орқали шахс, жамият ва давлат манфаатларини ҳимоя қилиш чораларини кўриш мақсадга мувофиқдир.

Демак, хулоса ўрнида айтишимиз керакки, қуйидаги ҳолатлар жиноят қонунчилигида жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятлар учун жавобгарликни белгилаш заруриятини кўрсатмоқда:

мамлакатимизда ижтимоий-иқтисодий ҳамда сиёсий-ҳуқуқий ислоҳотлар кенг кўламда амалга оширилмоқда, бироқ бу ислоҳотларнинг кейинги ривожига кибержиноятлар жуда катта хавф туғдирмоқда;

Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий ўсиши ошмоқда, иқтисодиёт соҳаси ва тармоқларининг инфратузилмаси сони ўсмоқда ва кенгаймоқда, бироқ телекоммуникация инфратузилмасининг ҳар томонлама ҳимояланмаганлиги кейинги ислоҳотларга салбий таъсир кўрсатиши мумкин;

кибержиноятлар ўзининг кенг кўламдорлиги билан ажралиб туради ва у бевосита жамият манфаатларига путур етказиши мумкинлиги табиий ҳолатдир;

кибержиноятлар трансчегаравий жиноят саналади ва бугунги кунда чет давлатларга боғлиқ бўлган тўлов тизимларининг кўпаётганлиги ва бошқа тўлов тизимлари билан уларнинг боғлиқлиги сабабли иқтисодий ресурсларнинг ҳимоясини таъминлаш муҳим аҳамият касб этиб бормоқда;

нақд пул муаммоси ҳал этлганлиги боис, аҳолининг қўлида электрон пул маблағлари борлиги ва ушбу маблағларга нисбатан кибертаҳдиднинг кўпаётганлиги сабабли ушбу соҳада аниқ иқтисодий ва ҳуқуқий ечимларни ишлаб чиқиш зарурияти мавжуд;

телекоммуникация ёки Интернет тармоғининг ривожланиши ва кенгайиб бориши оқибатида кибержиноятчи учун янги қулай

[50] https: // csec.uz / uz / news / maqolalar / internet-tarmo-i-milliy-segmentida-2023-yil-1-yarim-yilligida-ani-langan-olatlar- / .

платформа вужудга келган бўлиб, ушбу платформанинг хавфсизлиги эса, бугунги кунда етарлича таъминланмаган;

ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-ҳуқуқий жиҳатдан кибержиноятлар ўзининг содир этилиши оқибатида кенг кўламли зарарни вужудга келтиради;

иқтисодий томондан ушбу жиноятларни содир этиш кибержиноятчи учун самарали ва қулайдир;

рақамли (электрон) далилларни йўқ қилиш ёки трансчегаравий муносабатларга киришиш оқибатида ҳуқуқбузарликларни содир этиш изларининг йўқотилиши мумкинлиги сабабли бугунги кунда бу борада зарур ислоҳотларни амалга оширишни вақтнинг ўзи тақозо этмоқда;

даркнет ва кибербуллинг орқали содир этилаётган жиноятлар сони кўпаймоқда;

кибербуллингни содир этиш амалдаги буллинг жиноятларига нисбатан содир этиш қулайлиги ва кенг кўламли эканлиги кибержиноятчи, хусусан, кибербезорига ўзининг қилмишларини тўла-тўкис амалга оширишида ижтимоий тармоқлар қулай восита бўлиб қолмоқда;

шахс ва жамиятнинг кейинги ривожи, унинг хавфсизлиги ва муҳофазасини лозим даражада таъминлаш ҳар бир давлатнинг муҳим вазифасидир;

аҳолиси сони ўсиши билан бир вақтнинг ўзида чекланган ресурсларнинг сони камаймоқда, кибержиноятлар эса, ўзаро тенглик ва қонунийликни бузади;

“Рақамли ҳукумат” бугунги кунда телекоммуникация инфратузилмасининг устига қурилган бўлиб, ушбу ҳукумат ҳар томонлама ҳимояланиши зарур;

мамлакатимизда амалга оширилаётган ислоҳотларнинг кейинги ривожи тўла-тўкис таъминланиши учун бу соҳада ҳам зарур ислоҳотларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир.

Бу соҳада зарур ислоҳотларни амалга ошириш зарурлигини, биргина кибербуллинг жиноятлари мисолида кўрадиган бўлсак, ушбу жиноятларнинг қуйида 40 та ўзига хос хусусияти мавжуд, хусусан:

1)кибербуллинг жиноятлари доимо қасддан содир этилади ва қасд эгри ёки тўғри шаклда бўлиши мумкин. Бунда, жиноятчи ўзи томонидан содир этилаётган таҳдид ёки харакат ёҳуд

зўравонликнинг оқибатларига кўзи етади ёки етиш имконига эга бўлади, ўзи хоҳлаб, қилмиши нотўғри эканлигини билган ҳолда содир этади ёки унинг оқибатларини ҳис қилган ҳолда, бунга имконият яратиб беради;

2)кибербуллинг жиноятлари доимо кибермаконда амалга оширилади; маълумот учун, айтиш керакки, Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022-йил 15-апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонунига асосан, кибермакон – ахборот технологиялари ёрдамида яратилган виртуал муҳит[51];

3)кибербуллинг жиноятлари моддий ёки маънавий фойда олишга қаратилган бўлади;

4)кибербуллинг жиноятлари ҳар доим ахборот-коммуникация технологиялари, телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда, содир этилади;

5)кибербуллинг жиноятлари моддий мақсадни кўзлаган тақдирда у товламачилик, қизиқтириш, жинсий эҳтиёжини қондириш, ўч олиш, нафрат, ғоявий таъсир ва босим қилиш, шонтаж, қўрқитиш, фирибгарлик, таъқиб, зўравонлик, сохта аккаунт ёки профил яратиш ва ундан ноқонуний фойдаланиш, шахсий ёки оилавий сирларни ва махфий маълумотларни шахснинг розилигисиз ошкор этиш, тарқатиш, алдов ёки таҳдид орқали амалга оширилади; Мисол учун, жиноят ишлари материалларига кўра, Андижон вилоятида яшовчи Ж.Д. мурожаат қилиб, ўзининг уятли расмларини телеграм мессенжерида тарқатиб юбормаслик эвазига телеграмда “иккинчи фойдаланувчи” сифатида уланиб олган номаълум шахс томонидан 17 млн сўм талаб қилаётганлигини маълум қилган. Тезкор-қидирув хизмати Киберхавфсизлик бўлинмалари ходимлари томонидан ўтказилган тезкор-қидирув тадбирлари натижасида, мазкур жиноятни Наманган вилоятида яшовчи Р.О. содир этганлиги аниқланган. Гумонланувчи сифатида тергов органларига жалб этилган Р.О., жабрланувчи Ж.Д.нинг аввал фойдаланувида бўлган аммо, ҳозирда телеграми фаол бўлган телефон рақамини сотиб олган ва телеграм аккаунтига яширин тарзда иккинчи фойдаланувчи сифатида уланиб олиб, 17 млн сўм пулларни ўтказиб бермаса аккаунтдаги мавжуд расмларини тарқатиб юбориш билан қўрқитганлиги маълум бўлган ва мазкур ҳолат юзасидан Р.О.га

[51] Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022-йил 15-апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

нисбатан ЎзР. ЖКнинг 165-моддаси 2-қисми билан жиноят иши қўзғатилган[52].

6)кибербуллинг маънавий мақсадни кўзлаган тақдирда ўч олиш, нафрат, сохта аккаунт ёки профил яратиш ва ундан ноқонуний фойдаланиш, ғоявий таъсир ва босим қилиш, рашк, хазил, қўрқитиб қўйиш, шонтаж, таъқиб, қўрқитиш, ҳақоратомуз хабарлар юбориш, ҳақиқатга тўғри келмайдиган, шахсий ёки оилавий сирларни ва махфий ахборот, шу жумладан, муаллифлик, турдош ҳамда интелектуал мулк ҳуқуқини бузиш, шахсга доир маълумотларни шахснинг розилигисиз ошкор этиш ёки тарқатиш, алдов ёки таҳдид тарзида, фикран ёки ғоявий якдил фикрни амалга ошириш ёки жабрланувчига нисбатан қарама-қарши фикр ва ғояни қўллаб-қувватлаш орқали амалга оширилиши мумкин;

7)кибербуллинг Интернет ёки телекоммуникация тармоқларида шахсни қарамлик ва тобеликка олиб келади, бунинг оқибати ўлим ҳам бўлиши мумкин;

8)кибербуллинг тизимли ва кўпроқ аноним ҳолатда содир этилади, кўп ҳолларда жабрланувчи кибержиноятчининг кимлигини ҳам билмайди ёки билиш имконига ҳам эга бўлмайди, кибербуллингда ҳақиқий жиноятчини доим ҳам топиш мушкул, у ўзининг изларини йўқ қилиш, бошқа субъектларни айбдор қилиб, сувдан қуруқ чиқиб қолиши ҳам мумкин, кибержиноятчи ҳам анонимлик борлигини билиб, гўёки уни топа олмайди деб харакат қилади, жабрланувчи ҳам қўрқиб, шокка тушиб, тортиниб ўзига нисбатан содир этилаётган таҳдидни ота-онасига ёки ваколатли органларга хабар қилмайди;

9)кибербуллингда шахснинг “мени” таҳлика остида қолади ва йўқ қилинади;

10) кибербуллинг оқибатида шахснинг ўзига бўлган ишончи пастга тушиб кетади ёки йўқолиб қолади;

11) кибербуллингда жиноят излари доимо сақланади, у тажавузкор томонидан йўқ қилиниши мумкин;

12) кибербуллинг бошқа жиноятларни содир этишга ёки шарт-шароит яратиб беришга ёҳуд бошқа жиноят учун жабрланувчини айбдор сифатида кўрсатилишига сабаб бўлиши мумкин;

[52] https: // t.me / cyber _ 102 / 6064.

13) кибержиноят давомли ва узоқ муддат ёки бир неча қилмиш сифатида содир этилади, хатто кибербуллинг 24 соат давом этиши мумкин, бу болаларнинг ижтимоий тармоқлар ва электрон оммавий ахборот воситаларига доимий алоқаси туфайли бўлиши мумкин;

14) кибербуллинг жиноятида жабрланувчи вояга етмаган, ожиз аҳволдаги шахс бўлади;

15) кибербуллинг оқибатида жабрланувчи ижтимоий тармоқларга муккасидан кетган аҳволга тушиб қолади ёки унга умуман кирмайдиган ҳолатга келиб қолади;

16) кибербуллинг оқибатида жабрланувчи қўрқоқ, эҳтиёткор, вахимачи, шубҳали ҳолатга тушиб қолади[53];

17) ҳар қандай Интернет фойдаланувчиси кибербуллинг жабрланувчиси бўлиши мумкин ва у кибербуллингдан тўлиқ ҳимояланмаган, киберҳужум ҳар ким дуч келиши мумкин бўлган жиддий таҳдиддир[54];

18) кибербуллинг анонимлик ёки ошкора ҳолатда содир этилиши мумкин;

19) кибербуллинг руҳият бузилиши, назоратсизлик, психологик травма ва босим, жисмоний чарчоқ, касаллик, физологик ўзгаришларни келтириб чиқаради;

20) кибербуллинг жинояти иштирокчилари тажавузкор, жабрланувчи ва кузатувчилар бўлади;

21) кибербуллинг жиноятида гувоҳ ўзи кўрган ёки ҳис қилган ҳолат жиноят эканлигини етарлича англамайди, етарлича жабрланувчини ҳимоя қила олмайди;

22) кибербуллинг доимо жамоат хавфсизлигига ёки жамоат тартиботига таҳдид солади;

23) кибербуллингда тажавузкор виртуал кўринишда харакат қилади, унинг шахси виртуаллик ортида яширинган бўлади;

24) кибербуллинг жиноятларида кузатувчиларни ёки фойдаланувчиларни тажавузкор ўзига жалб этишга харакат қилади;

25) кибербуллингда қўлланувчи сўзлар ва хабарлар лингвистик томондан туб моҳиятини мутахассис ёки эксперт жалб этиш орқали аниқлаш заруриятини вужудга келтиради;

---

[53] https: // sotkaonline.ru / blog / lifehacks / % D1 % 87 % D1 % 82 % D0 % BE- % D1 % 82 % D0 % B0 % D0 % BA % D0 % BE % D0 % B5- % D0 % BA % D0 % B8 % D0 % B1 % D0 % B5 % D1 % 80 % D0 % B1 % D1 % 83 % D0 % BB % D0 % BB % D0 % B8 % D0 % BD % D0 % B3 / .

[54] А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тень современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. https: // yuz.uz / ru / news / kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira.

26) кибербуллингда жабрланувчи асосан ёш бола ёки вояга етмаган шахс ёҳуд ожиз аҳволдаги ёинки тармоқдан фойдаланиш қоидаларини етарлича билмайдиган шахслар бўлади;

27) фақатгина кибербуллинг жинояти ўзининг оқибати бўйича узоқ, давомли тарзда содир этилиши туфайли шахснинг соғлиғи ва ҳаётига бир вақтнинг ўзида салбий таъсир кўрсатадиган ягона жиноятдир;

28) кибербуллинг жиноятини тўлиқ фош қилиш учунгина техник, юридик, иқтисодий, сиёсий, диний, маънавият, психологик йўналишдаги мутахассислар бир вақтнинг ўзида керак бўлиши мумкин;

29) энг ёш жиноят субъекти кибербуллингга оид бўлади. Ҳа энг кичик ёши ҳам, энг кексаси ҳам кибербуллинг жиноятларида бўлиши мумкин;

30) энг катта оғир оқибатларга олиб келувчи, кенг кўламда содир этилувчи жиноят кибербуллинг жиноятларидир;

31) кибербуллинг оқибати жабрланувчини психологик, травматик, физиологик, иқтисодий, мулкий, номулкий, жисмоний жиҳатдан оғир аҳволга солиб қўйиши, шахснинг соғлиғига жуда катта зарар етказиши, бир вақтнинг ўзида бошқа жиноятлар содир этилишига тўлиқ шарт-шароит яратиб бериши ёки сабаб бўлиши мумкин;

32) кибербуллинг психологик жиноят ҳамдир;

33) кибербуллинг бир ёки бир неча шахсга ёҳуд оммага бир неча шахс ёки бир шахс томонидан амалга оширилган кибертаҳдиддир[55];

34) кибербуллингни содир этган шахслар доираси жабрланувчига нисбатан жисмоний томондан кучли ёки кучсиз шахслар бўлиши мумкин, у бир вақтнинг ўзида кучли ёки бир вақтнинг ўзида кучсиз бўлиши мумкин эмас, ҳеч бўлмаса психологик томондан кибержиноятчи кибержабрланувчига нисбатан кучли бўлади;

35) кибербуллинг рақамли (электрон) далиллардан иборат бўлади;

[55] https: // www.lasteabi.ee / ru / stati / kiberbulling-0.

36) баъзи ҳолатларда кибержиноятчи кибербуллинг содир этганлигини ёки этаётганлигини билмайди ёҳуд билиш имкониятига ҳам эга бўлмайди;

37) кибербуллинг узоқ муддатли ва тизимли ҳолда соир этилади ҳамда инсонга азоб-уқубат олиб келади;

38) кибербуллингда ҳар қандай сабаб кибержиноятчига ўз жиноятини содир этиши учун сабаб бўлиши мумкин, хатто у бирор нарса билан ажралиб туриш учун ҳам шу ишни амалга ошириши мумкин;

39) жабрланувчи кўпинча турли сабабларга кўра, шу жумладан қарама-қарши ҳис-туйғулар таъсири остида, уятчан, шокка чидай олмайдиган ҳолатда бўлса ҳам безорилик фактини яширади;

40) киберҳужум жабрланувчининг жисман қаерда жойлашганидан қатъи назар, содир этилиши мумкин. Киберҳужумдан яширинишнинг иложи йўқ, у жабрланувчига ҳамма жойда ҳамроҳ бўлади. Киберҳужум бир умр из қолдириши мумкин[56].

Кўриниб турибдики, ҳар томонлама жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи жиноятлар учун жавобгарликнинг муқаррарлигини таъминлаш бугунги кун талабидир.

1.3-§. Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларни таснифлаш зарурияти ва уни таснифлаш орқали ўрганиш

Амалдаги жиноят қонунчилигимизда кибержиноят тушунчаси белгиланмаган, бироқ Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022 йил 15 апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонунида кибержиноятчилик тушунчаси белгиланган бўлиб, унга кўра, кибержиноятчилик – ахборотни эгаллаш, уни ўзгартириш, йўқ қилиш ёки ахборот тизимлари ва ресурсларини ишдан чиқариш мақсадида кибермаконда дастурий таъминот ва техник воситалардан фойдаланилган ҳолда амалга ошириладиган жиноятлар йиғиндиси[57].

Демак, ахборотни эгаллаш, уни ўзгартириш, йўқ қилиш ёки ахборот тизимлари ва ресурсларини ишдан чиқариш мақсадида кибермаконда дастурий таъминот ва техник воситалардан

[56] https: // www.lasteabi.ee / ru / stati / kiberbulling-0.

[57] “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022 йил 15 апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

фойдаланилган ҳолда амалга ошириладиган жиноят миллий қонунчилигимизга асосан кибержиноят саналади ва ушбу тушунчанинг энг самарали талқини биз томонимиздан илмий ишларимизда кўрсатилган бўлиб[58], уларда кибержиноятларнинг классификацияси назарда тутилган ва улар орасида жамоат хавфсизлигига қарши кибержиноятлар ҳам бўлиб, бу жиноятлар миллий жиноят қонунчилигимизда аниқ тафсифланмаган ва илмий жиҳатдан ҳам ҳали ўрганилмаган, тадқиқ этилмаган, фақатгина умумий қилиб кибержиноятлар ва киберхавфсизлик масаласи бўйича олимлар ва мутахассислар фикр юритишган холос. Айнан бу параграфнинг ўзига хос жиҳати ҳам шундай, яъни ҳали ўрганилмаган ва тадқиқ қилинмаган киберхавфсизликнинг бир йўналиши ҳақида тўхталиб ўтамиз. Жиноят кодексининг олтинчи бўлими “Жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига қарши жиноятлар”, – деб номланади ва ушбу бўлимдаги 1-3-иловадаги кибержиноятлар бугунги кунда амалга оширилмоқда, шунингдек, агарда технологиялар ривожи шу зайлда кетса, бошқа моддалар билан ҳам кибержиноятлар амалга оширилиши мумкинлигини унутмаслик керак.

Мазкур жиноятларни таснифлашда қуйидаги муҳим мезонларга эътибор қаратиш керак, яъни ушбу жиноятлар кибержиноят сифатида амалга оширилаётган вақтда кибержиноятни амалга ошираётган субъект фақатгина мазкур жиноятни тартибга солувчи ижтимоий муносабатларни назарда тутувчи объектдан ташқари ахборот-коммуникация технологиялари соҳаси, шу жумладан, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини тартибга солувчи ижтимоий муносабатларга таҳдид солади ҳамда ўз жиноятини ахборот-коммуникация технологиялари орқали амалга оширади, шу билан бирга, жиноят шахсдан ташқари жамият манфаатларига қарши қаратилган бўлади ва жиноят кибермаконда содир этилади. Айнан мана шу тўртта мезон жиноятнинг жамоат хавфсизлигига нисбатан кибермаконда содир этилаётган кибержиноят эканлигини тасдиқлайди.

Шу жиҳатдан олиб қарасак, жамоат хавфсизлигига қарши кибержиноятларни қуйидаги гуруҳларга таснифлаш мумкин, жумладан:

---

[58] А. Анорбоев. Кибержиноятчилик: жиноят-ҳуқуқий ва криминологик жиҳатлари. https: // lib.bimm.uz / items / 9747.

жамиятда шахсларнинг ҳаёти ва соғлиғига таҳдид солувчи кибермаконда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб ёки телекоммуникация ёҳуд Интернет тармоғида содир этиладиган кибержиноятлар;

жамиятда шахсларнинг шаъни ва қадр-қимматига таҳдид солувчи кибермаконда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб ёки телекоммуникация ёҳуд Интернет тармоғида содир этиладиган кибержиноятлар;

жамиятда шахсларнинг шахсий, сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, конституциявий ҳуқуқ ва манфаатларига таҳдид солувчи кибермаконда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб ёки телекоммуникация ёҳуд Интернет тармоғида содир этиладиган кибержиноятлар;

ахборот-коммуникация технологиялари, шу жумладан, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасига оид кибержиноятлар.

Ушбу тўртта гуруҳдаги кибержиноятлар ўз навбатида икки хил шаклда содир этилиши мумкин:

ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб содир этиладиган кибержиноятлар;

ахборот-коммуникация технологияларига нисбатан содир этиладиган кибержиноятлар.

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларни уларнинг содир этиш шакли, усули ва гуруҳига қараб эса, қуйидаги уч гуруҳга ажратиш мумкин:

кибербуллинг жиноятлари;

жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий кибержиноятлар;

рақамли технологиялар соҳасига қарши қаратилган кибержиноятлар.

Жиноят кодексининг 103-103^1, 110, 112, 115-115^1, 119, 121, 125, 126^1, 129, 136, 139-141^2, 143, 145-147, 150-151, 155-162, 165, 168-170, 173, 188^1, 192, 215-216, 229, 229^2, 239, 244-244^1, 244^5-244^6, 247-248^1, 251-253, 256, 258, 263, 265, 267, 271, 273-274, 277-моддаларида назарда тутилган жиноятлар кибербезорилик орқали содир этилади.

Жиноят кодексининг 120, 127, 127^1, 130, 130^1, 131, 133^1, 141^2, 149, 167, 171-172, 176-177, 185, 185^1, 186-186^3, 189, 228, 242, 243,

244^3, 248, 250-250^1, 251^1, 255^1, 278-моддаларида назарда тутилган жиноятлар жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий кибержиноятлар ҳисобланади.

Жиноят кодекининг 278^1-278^9-моддаларида назарда тутилган жиноятлар эса, ахборотлаштириш ва телекоммуникация соҳасида ёки рақамли технологиялар соҳасида содир этилади.

Шу ўринда савол бўлиши мумкин, юқорида саналган жиноятлардан ташқари бошқа кибержиноятлар жамоат хавфсизлигига қарши кибержиноят саналмайди. Бизнинг амалдаги қонунчилигимиз бўлган Жиноят кодексининг 4-моддасига асосан, содир этилган **қилмишнинг жиноийлиги**, жазога сазоворлиги ва бошқа ҳуқуқий оқибатлари **фақат Жиноят кодекси билан белгиланади**. Демак, қачонки бошқа ижтимоий хавфли қилмишлар Жиноят кодексимизда белгилансагина биз уни жиноят деб атай оламиз ҳамда бунинг учун жавобгарлик масаласи кўтарилиши мумкин, бу қоида кибержиноятларга ҳам тааллуқлидир. Шунга кўра, 1-3-иловага мувофиқ кибержиноятларнинг тавсифини беришда уларнинг Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексидаги ҳолати ҳам қайд этилган. Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларни объектига қараб таснифлаш орқали бу жиноятлар ҳақида аниқроқ тушунчага эга бўлиши мумкин. Бу тоифадаги кибержиноятларни қасд шаклига қараб, содир этилиши усулларига қараб ҳам тоифалаш мумкин. Бироқ, миллий жиноят қонунчилигимиз объектига қараб жиноятга оид моддалар кодексда назарда тутилганлиги боис, уларни объектига қараб ўрганиш самаралироқдир.

Жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига оид кибержиноятларни таснифлаш ва квалификация қилишда иккита қоидани унутмаслик керак, яъни бу тоифадаги жиноятлар ҳар доим ҳам битта шахсга қаратилмаган бўлади, қаратилган тақдирда ҳам бу шахс орқали жамият манфаатлари зарар кўриши мумкинлигини кибержиноятчи олдиндан билади, иккинчидан бу тоифадаги кибержиноятларнинг асосий мақсади фойда олишни эмас, балки безорилик характерини амалга ошириш ёки ўзини кўрсатиб қўйишга ҳам оид бўлиши мумкин. Мисол учун, қуйидаги кибержиноятларни содир этар экан шахснинг асосий мақсади одатда безорилик ёки

ўзини кўрсатиб қўйиш ёҳуд ўзини бошқалар эътироф этишини хоҳлаб ушбу жиноятни содир этиши мумкин, яъни:

ЖКнинг 247-моддасида назарда тутилган ўқотар қуролни, ўқ-дориларни, ўқотар қуролнинг асосий қисмларини, портловчи моддаларни, портлатиш воситаларини ёки портлатиш қурилмаларини қонунга хилоф равишда эгаллаш, яъни тармоқ орқали масофадан бошқарувни қўлга киритиб, бу қуроллардан учинчи шахс сифатида ўзаро низолашаётган тарафлардан бирига кўмаклашиш ёки ўч олиш мақсадида ҳам содир этилиши мумкин ва бунда жиноятчининг асосий мақсадида бу қуролларни эгаллаш эмас, балки бу қуроллардан фойдаланиб бошқа субъектларга таҳдид қилишга қаратилган бўлади ва шу сабабли ҳам бу тоифадаги жиноятларни квалификация қилишда мақсад ва мотив масаласига аниқлик киритиш керак.

Жиноят кодексининг 248^1-моддасида назарда тутилган учувчисиз учадиган аппаратларни сақлаш ва улардан фойдаланиш тартибини бузиш жиноятини содир этар экан масофадан туриб, бу турдаги қурилмаларни кибержиноятчи бошқаришни қўлга киритиш ёки уларнинг бошқарув фаолиятига четдан таъсир кўрсатиб ёҳуд вирус орқали унинг бошқарув тизимига четдан аралашиб, кўнгилхушлик, қасддан ваколатли идоралар фаолиятига тўсқинлик қилиш, уларга нисбатан безорилик жиноятини амалга оширишни кибержиноятчи мақсад қилган бўлади. Жиноят кодексининг 277-моддасида безорилик жиноятининг таърифини белгилашда қонунчилик безорилик кибержиноят ҳолатида ҳам содир этилиши мумкинлигини инобатга олмаган, шу сабабли ушбу моддага тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритулгунига қадар шахснинг харакатларини Жиноят кодексининг 278^1-278^7-моддаларида назарда тутилган жиноятлар билан бир қаторда асосий жиноят билан моддаси билан ҳам квалификация қилиш керак. Бироқ, судлар жазо қўллаш вақтида бу турдаги жиноятнинг содир этилиши оқибатида жамият манфаатларига қанчалик зарар келтирилганлигини инобатга олишлари лозим.

Жиноят кодексининг 250-моддасида назарда тутилган портлаш хавфи бўлган моддалар ёки пиротехника буюмларидан фойдаланиш қоидаларини бузиш жинояти асосан таҳдид орқали мўмайгшина пул ишлаб олиш ёки ўч олиш мақсадида содир этилади. Иккала ҳолатда

кибержиноятчи жабрланувчидан молиявий ёки номулкий манфаат кўришни мақсад қилиши ҳам мумкин.

Жиноят кодексининг 250^1-моддасида назарда тутилган пиротехника буюмларининг қонунга хилоф муомаласига оид жиноят асосан рақобатчини обрўсизлантириш мақсадида содир этилади ёки ўч олиш мақсадида ҳам амалга оширилиши мумкин.

Жиноят кодексининг $251\text{-}255^1$-моддасида назарда тутилган модда ёки материалларни қонунга хилоф равишда эгаллаш жинояти мазкур моддаларни эмас, балки улар сақланган контейнер ёки улар сақланаётган омбор мафофавий бошқарув орқали таҳдид йўли билан содир этилади.

Жиноят кодексининг 255^2-моддасига асосан, нефть қувурларини, газ қувурларини, нефть ва газ маҳсулотлари қувурларини яроқсиз ҳолатга келтириш одатда масофадан туриб бошқарувни қўлга киритиш ёки мазкур қувурлар автоматик ёки ахборот тизими орқали бошқаладиган бўлса, вирус юбориш орқали ёки бошқача қонунчиликка хилоф харакатлар орқали халақит бериш йўли билан содир этилади.

Жиноят кодексининг 267-моддасида назарда тутилган транспорт воситасини олиб қочиш жиноятини квалификация қилишда уни робот ёки масофадан туриб олиб қочиладиган бўлса, ушбу вазиятда кимни жавобгарликка тортиш керак деган масала бахсли саналади, бу ҳолатда қонун аналогияси бўйича Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс талабидан келиб чиқадиган бўлсак, роботга нисбатан мулкдор ёки агарда у айбсиз бўладиган бўлса, роботни ким фойдаланган бўлса, ўша субъектни жавобгарликка тортиш мақсадга мувофиқдир.

Жиноят кодексининг 278-моддасида назарда тутилган қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларни ташкил этиш ҳамда ўтказиш жинояти қачонки тармоқда содир этилсагина унинг иштирокчилари маъмурий жавобгарликка, уни ташкил қилган субъект эса, жиноий жавобгарликка тортилади.

Хулоса қилиб айтганда, жамоат хавфсизлигига ва жамоат тартибига қарши кибержиноятлар безорилик, ўзини кўрсатиб қўйиш, моддий ёки номулкий эҳтиёжни қўрқтиш ва таҳдид орқали амалга ошириш йўли билан содир этилади. Бу тоифадаги барча жиноятлар қасддан содир этилади, эҳтиётсизликдан мазкур қилмишнинг вужудга келишига сабабчи бўлган шахслар эса,

мансабдорлик ёки лавозим мажбуриятларига оид жиноий ва интизомий ҳамда мулкий жавобгарликка тортилиши мумкин.

II БОБ. ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИГА ТАҲДИД СОЛУВЧИ КИБЕРЖИНОЯТЛАРНИНГ ЖИНОИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАВСИФИ

2.1-§. Кибербуллинг жиноятларининг жиноий-ҳуқуқий тавсифи

Ҳозирги вақтда телекоммуникация ва Интернет тармоғининг кун сайин ривожи бир томондан унинг фойдаланувчиларига фойда келтираётган бўлса, иккинчи томондан жуда катта зарар ва зиён келтирмоқда. Булардан фойдаланиб айрим шахслар бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларига дахл қилмоқда. Хусусан, кибербуллинг жинояти орқали шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари ўзга шахслар томонидан хавф остида қолмоқда. Кибербуллинг тушунчасини илк бор 1997 йилда тадқиқотчи Билл Белси томонидан берилган бўлиб, у “безорилик” таърифига асосланиб, “кибербуллинг” тушунчасини ишлатган. Кибербуллингни у шахс ва (ёки) гуруҳнинг бошқа одамларни ҳақорат қилиш ва камситишга қаратилган онгли, тизимли, тажовузкор хатти-ҳаракатлари учун ахборот-коммуникация технологияларидан (электрон почта, смартфонлар, Internet, гаджетлар) фойдаланишидир, деб тушунтирган ва у биринчилардан бўлиб “кибербуллингни безориликдан асосий ўртасидаги фарқ сифатида кибербуллингда замонавий рақамли алоқа технологияларидан фойдаланиш орқали бу жиноят амалга оширилади”, деб таъкидлаган[59].

Умуман олганда кибербуллинг ҳақида олимлар ва халқаро ташкилотлар турлича фикр беришади, жумладан,

Е. Ефимованинг фикрича, “кибербуллинг интернет хизматлар орқали жабрланувчининг электрон манзилига ҳар хил таҳдидли, ҳақоратомуз ва бўҳтон хабарларни юбориш орқали қўрқитиш жиноятидир”[60].

А. Черкасенко фикрича эса, “кибербуллинг замонавий электрон ресурслардан фойдаланган ҳолда мунтазам равишда содир бўладиган жабрланувчига қарши онгли, қасддан душманлик

[59] Бобровникова Н.С. Кибербуллинг: виды и особенности проявления // – Тула: Международный научно-исследовательский журнал. 2022. №11 (125).– С.1.

[60] Ефимова Е.С. Кибербуллинг как проблема психопедагогики виртуальных сред / Е.С. Ефимова // Успехи в химии и химической технологии. – 2014. – № 7. – С. 65–66.

ҳаракатлари сифатида белгиланган виртуал террор, ўйин-кулги учун психологик босим, ҳазиллар ва бошқалар ва унинг оқибатида жабралувчининг ўз жонига қасд қилишига олиб келишдир”[61].

Т. Волчецкая, М. Авакиан ва Е. Осипованинг фикрича, “кибербуллинг девиант хулқ-атворнинг янги шакли бўлиб, бу киберфазодаги тенгдошларидан биринг маълум бир гуруҳ ёшлари томонидан тизимли ва мақсадли таъқиб қилинишидир”[62].

1946 йил 11 декабрда БМТ Бош Ассамблеяси қарори билан болаларга, шу жумладан, Иккинчи жаҳон урушидан азият чекканларга ёрдам бериш мақсадида ташкил этилган Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Халқаро болаларни ҳимоя қилиш жамғармаси – ЮНИСЕФ[63] фикрича, “кибербуллинг –бу рақамли технологиялар ёрдамида, жумладан, ижтимоий тармоқларда, хабар алмашиш платформаларида, ўйин платформаларида ва mobil телефонларда содир бўлиши мумкин бўлган, таъқиб қилинаётганларни қўрқитиш, ғазаблантириш ёки шарманда қилишга қаратилган такрорланадиган хатти-ҳаракатларга оид кибержиноят-дир ва у қуйидаги кўринишларда содир этилиши мумкин:

ижтимоий тармоқларда кимнингдир шармандали фотосуратлари билан ёлғон маълумотлар ёки постларни тарқатиш;

хабар алмашиш платформалари орқали зарарли хабарлар ёки таҳдидлар юбориш;

кимнидир тақлид қилиш ва уларнинг номидан бошқаларга яширин хабарлар юбориш.

Очиқ безорилик ва кибербуллинг кўпинча бир вақтнинг ўзида содир бўлиши мумкин. Аммо кибербуллингда жиноятчи рақамли изни қолдиради-бу фойдали бўлиши мумкин бўлган рекорд ва безориликни тўхтатишга ёрдам берадиган далилларни тақдим етади”[64].

---

[61] Черкасенко О.С. Феномен кибербуллинга в подростковом возрасте / О.С. Черкасенко // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии. – 2015. – № 6(52). – С. 91–94

[62] Волчецкая Т.С., Авакьян М.В., Осипова Е.В. Криминологическая характеристика и профилактика скулшутинга и кибербуллинга в России и зарубежных странах // Всероссийский криминологический журнал. 2021. №5. С. 578-591.

[63] https: // www.unicef.org / uzbekistan / uz / biz-haqimizda.

[64] https: // www.unicef.org / uzbekistan / % D0 % BE % D1 % 81 % D1 % 82 % D0 % B0 % D0 % BD % D0 % BE % D0 % B2 % D0 % B8 % D1 % 82 % D1 % 8C- % D0 % BD % D0 % B0 % D1 % 81 % D0 % B8 % D0 % BB % D0 % B8 % D0 % B5- % D0 % BA % D0 % B8 % D0 % B1 % D0 % B5 % D1 % 80 % D0 % B1 % D1 % 83 % D0 % BB % D0 % BB % D0 % B8 % D0 % BD % D0 % B3.

Кибербуллинг жабрланувчига ҳамма жойда, ҳатто уйда ҳам ҳужум қилинаётгандек туюлиши мумкин. Ҳеч қандай қочиш йўқдек туюлиши ҳам мумкин. Бунинг оқибатлари узоқ давом етиши ва жабрланувчи(лар)га турли йўллар билан таъсир қилиши мумкин:

психологик жиҳатдан жабрланувчи хафа бўлади, хижолат тортади, аҳмоққа ўзини ўхшатади ва баъзан ҳатто ғазабланади;

ҳиссий жиҳатдан уят ҳисси ёки севимли нарсаларга қизиқишни йўқотади;

жисмоний жиҳатдан чарчоқни ҳис қилади (уйқусини йўқотади) ёки ҳатто қорин оғриғи ва бош оғриқ вужудга келтиради.

Масхара қилиш ёки безорилик ҳисси жабрланувчини бу ҳақда очиқ гапиришга ёки муаммони ҳал қилишга уринишга тўсқинлик қилиши мумкин. Энг оғир ҳолатларда киберҳужум ҳатто одамнинг ҳаётини йўқотишига олиб келиши мумкин[65].

Киберҳужум бизга турли йўллар билан таъсир қилади. Аммо буни енгиб ўтиш мумкин ва сиз ўзингизга бўлган ишончни ҳам, соғлиғингизни ҳам тиклашингиз мумкин.

Mail.ru гуруҳ ва кибербуллингга қарши кампания ташаббускори А. Бабкина ва амалиётчи психолог И. Брушлинский фикрига кўра, “кибербуллинг бу рақамли маконда безорилик харакатини содир этишдир ва уни кибермоббинг ва кибертравля билан аралаштириб юбормаслик зарур ва кибербуллинг иккала тушунчанинг умумий қисми саналади, яъни кибербуллинг кенгроқ тушунчадир.

Кибермоббинг – рақамли муҳитда электрон хабарлар, матнлар, шарҳлар (коментарий) орқали содир этиладиган киберҳужумдир;

Кибертравля эса, Интернет маконидаги узоқ муддатли босим туфайли жабрланувчини таъқиб қилиш, миш-мишлар тарқатиш, қўрқитиш орқали унга зарар етказишдир.

Кибербуллинг бу аррессиядир ва тадқиқотларга кўра, дунёдаги 40 фоиз вояга етган аҳоли кибербуллингга учраган”[66], 52%

[65] https: // www.unicef.org / belarus / % D0 % 9D % D0 % BE % D0 % B2 % D0 % BE % D1 % 81 % D1 % 82 % D0 % BD % D1 % 8B % D0 % B5- % D0 % B7 % D0 % B0 % D0 % BC % D0 % B5 % D1 % 82 % D0 % BA % D0 % B8 / % D0 % BA % D0 % B8 % D0 % B1 % D0 % B5 % D1 % 80 % D0 % B1 % D1 % 83 % D0 % BB % D0 % BB % D0 % B8 % D0 % BD % D0 % B3- % D1 % 87 % D1 % 82 % D0 % BE- % D1 % 8D % D1 % 82 % D0 % BE- % D1 % 82 % D0 % B0 % D0 % BA % D0 % BE % D0 % B5- % D0 % B8- % D0 % BA % D0 % B0 % D0 % BA- % D1 % 8D % D1 % 82 % D0 % BE- % D0 % BF % D1 % 80 % D0 % B5 % D0 % BA % D1 % 80 % D0 % B0 % D1 % 82 % D0 % B8 % D1 % 82 % D1 % 8C.

[66] https: // hi-tech.mail.ru / review / 60449-cyberbullying-2022 / #anchor640828.

жабрланувчиларни одатда ҳеч қачон Интернет тармоғида ҳеч ким ҳимоя қилмаган, 65% жабрланувчилар жамоат қўллаб-қувватлашини маъносиз деб ҳисоблайди, 13% жабрланувчилар уларга нисбатан содир этиладиган кибербуллингдан қўрқишади, 20% жабрланувчилар ўзларини кучсиз деб ҳисоблашади ва киберҳужум қурбонини қўллаб-қувватлаш учун ҳеч нарса қила олмайдилар[67].

Умуман олганда кибербуллинг жинояти кибермаконда безорилик харакати орқали содир этиладиган ижтимоий хавфли қилмиш ёки кибертаҳдиддир. Унинг қуйидаги турлари мавжуд:

Киберхейтинг – ўзи ёки ўзга шахс(лар)нинг ногиронлиги, тили, дини, миллати, ижтимоий келиб чиқиши ва бошқа ижтимоий белгиларидан келиб чиқиб ўзини ёки ўзга(лар)ни ҳимоялаш ниқоби остида шахсга ёки бир гуруҳ шахсларга нисбатан бошқа шахсларнинг нафратини уйғотиш орқали зўравонлик ёки камситиш[68] мақсадида кибермаконда жабрланувчи қаттиқ танқид қилиш, асоссиз ва маъносиз сўзлар билан таҳдид қилиш, шарҳлар бериш, фикр қолдириш, изоҳ бериш орқали бошқаларнинг жабрланувчига нисбатан эътиборини қаратишга қаратилган кибертаҳдиддир, хатто сохта фойдаланувчилар борлигини ҳам билмаган ҳолда, жабрланувчи бутун дунё ёмон кўради, деган таассурот остида қолади;

Кибертроллинг – луғавий маъноси инглиз тилидан олинган бўлиб, қошиқ билан балиқ овлаш деган маънони англатиб, бу қилмиш жабрланувчини ғазаблантириш мақсадида уни масхара қилиш учун шошилинч ҳаракатларни амалга ошириш[69], мисол учун, ҳар хил ҳийла-найранглар ишлатиб, ўзларини бошқа одамдек кўрсатиб, жабрланувчини кибермаконда очиқ суҳбатга олиб келиб, кейин ҳар хил масхаромуз харакатлар ва гаплар билан, аудио, видео, фотоматериаллар, шарҳлар, сўзлар, изоҳлар билан жабрланувчини

[67] https: // trends.rbc.ru / trends / innovation / 5faab6719a7947858256b569?from=copy.

[68] В. Каменева, И. Морозова, Н. Рабкина. Хейтинг как вид киберагресси. Стереотипный образ хейтера в языковом сознании российский студентов // Вопросы психолингвистики. 2022. №2 (52). URL: https: // cyberleninka.ru / article / n / heyting-kak-vid-kiberagressii-stereotipnyy-obraz-heytera-v-yazykovom-soznanii-rossiyskih-studentov (дата обращения: 04.10.2024).

[69] https: // ru.wikipedia.org / wiki / % D0 % A2 % D1 % 80 % D0 % BE % D0 % BB % D0 % BB % D0 % B8 % D0 % BD % D0 % B3.

масхаралаб[70], уни муросасиз ҳолатга солиб қўйиш орқали содир этилади;

Кибермоббинг – кибермаконда миш-миш тарқатишга қаратилган шахсни обрўсизлантириш ва қадрсизлантиришга оид кибержиноятдир, бу тушунчани дастлаб австриялик зоолог ва зоопсихолог К. Лоренц ўзининг “Агрессия тўғрисида”ги китобида ишлатган бўлиб, кейинчалик бу тушунча иш жойидаги психолог террор сифатида қўлланилиб келинган[71]. Кибермоббинг ёлғон ахборотни тарқатиш жинояти[72] бўлиб, бу Жиноят кодексининг 244^6-моддасида назарда тутилган[73].

Киберсекстинг (sexting) – телекоммуникация ва Интернет тармоғидан фойдаланиб бошқа шахсларнинг жинсий эҳтиёж (интим)га бўлган қизиқишини ошириш мақсадида шахсий фото ва видеоматериалларни тармоққа юбориш ёки ундан фойдаланиб жабрланувчига нонуний таъсир ўтказишдир ёки шахс танасининг ва (ёки) жинсий аъзоларининг яланғоч ҳолдаги фото- ва (ёки) видеотасвирини ўз ичига олган ахборотни унинг розилигисиз тарқатиш, шу жумладан оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш ёхуд бундай ахборотни тарқатиш билан қўрқитишдир. Уни миллий қонунчилигимизда бир сўз билан шахснинг шаънини ва қадр-қимматини камситувчи ҳамда инсон ҳаётининг сир тутиладиган томонларини акс эттирувчи маълумотларни ошкор қилиш, деб бунинг учун Жиноят кодексининг 141^3-моддасида алоҳида жавобгарлик белгиланган[74]. Бироқ, миллий жиноят қонунчилигимизда бу жиноят учун жавобгарликни белгилаётганида битта ҳолатни инобатга олмаган, яъни киберсекстинг фақатгина тармоқ орқали тарқатилаётган шахсга оид

---

[70] Ю. Агуреева. Кто такие «Интернет-тролли»? // Знак: проблемное поле медиаобразования. 2017. №1 (23). URL: https: // cyberleninka.ru / article / n / kto-takie-internet-trolli (дата обращения: 04.10.2024).

[71] https: // ru.wikipedia.org / wiki / % D0 % 9A % D0 % B8 % D0 % B1 % D0 % B5 % D1 % 80 % D0 % BC % D0 % BE % D0 % B1 % D0 % B1 % D0 % B8 % D0 % BD % D0 % B3.

[72] О. Игошина, А. Янгляева. Кибермоббинг как информационная технология на процесс социализации мелодежи // Огарёв-Online. 2022. №5 (174). URL: https: // cyberleninka.ru / article / n / kibermobbing-kak-informatsionnaya-tehnologiya-vozdeystviya-na-protsess-sotsializatsii-molodezhi (дата обращения: 04.10.2024).

[73] Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

[74] Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

маълумотларни назарда тутувчи фото, видео ва аудиоматериалларда акс этган шахснинг ўзи ҳам кибержиноятчи бўлиши мумкин, мисол учун у киберштонтаж жиноятини амалга ошириш ёки жабрланувчи жинсий эҳтиёжга бўлган қизиқишини уйғотиш орқали ўзига руҳий қарам қилиш йўли билан ноқонуний харакатларни содир этишга ундаш орқали ҳам содир этилиши мумкин.

Мисол учун, бугунги кунда телеграм, инстаграм, фейсбук ва бошқа ижтимоий тармоқлардаги гуруҳ ва каналларда ҳамда улардаги видеочатларда очиқдан очиқ ўзини реклама қилиб ўзга шахсларнинг жинсий эҳтиёжларини пул эвазига қондириш учун қилинаётган харакатлар жуда кўп, bigo live ва бошқа ижтимоий тармоқларда эса, очиқдан очиқ мазкур харакатлар содир этилмоқда. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, одатда кун давомида Ўзбекистон фуқаролари бўлган фойдаланувчиларнинг 20 фоиз қисми айнан жинсий қарамлик ва тобелик туфайли азият чекадилар, улардан 90 фоиз қисми эса, унинг харакатлари тиббий ва физиологик нуқтаи назардан нотўғри эканлигини англашмайди[75]. Жиноят иши материалларига кўра, Қашқадарё вилоятида яшовчи (аёл) К.Г. мурожаат қилиб, ўзининг расмлари номаълум шахс томонидан телеграм мессенжерида тарқатиб юборганлигини маълум қилган. Тезкор-қидирув хизмати Киберхавфсизлик бўлинмалари ходимлари томонидан ўтказилган тезкор-қидирув тадбирлари натижасида, мазкур жиноятни Навоий вилоятида яшовчи А.З. содир этганлиги аниқланган. Гумонланувчи сифатида тергов органларига жалб этилган А.З., телеграм мессенжерида жабрланувчи (аёл) К.Г.нинг профилидан у жойлаштирган фотосуратларини юклаб олган ва уларга махсус дастурлардан фойдаланиб ишлов бергандан сўнг телеграм мессенжери ва одноклассники ижтимоий тармоғида унинг номидан сохта профиллар яратиб, интернет фойдаланувчиларига интим хизмат кўрсатишини айтган ҳолда алдов йўли билан банк карталаридаги пулларини ўзлаштириб, қинғир йўллар билан бойлик орттириб келаётганлиги маълум бўлган ва мазкур ҳолат юзасидан А.З.га нисбатан ЖКнинг 141^3-моддаси биринчи қисми билан жиноят иши қўзғатилган[76].

---

[75] Ахборотлаштириш ва телекоммуникациялар соҳасида назорат инспекциясининг мониторинги давомида аниқланган маълумотлар.

[76] https: // t.me / cyber _ 102 / 5896.

Киберҳеппислепинг – кибермаконда исталган бир шахснинг фото ва видеоматериалларини тармоққа жойлаштириш орқали ўзга шахсларнинг ушбу ахборотга нисбатан масхарамуз харакатларини уюштиришга қаратилган кибертаҳдиддир. Таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, одатда бу давлат органлари ва ташкилотларининг турли хил давра суҳбатлари, конференциялар, семинарлар, йиғилишлар ва бошқа тадбирлардаги нуқтлари ёки улар томонидан амалга оширилаётган ишларни назарда тутувчи ҳужжатлардан иқтибос келтирилган ҳолда, ҳақиқий ва том маънодаги нуқт мазмуни ёки ахборот моҳиятини англамаган ҳолда, фойдаланувчилар томонидан давлат органлари ва ташкилотлари ва уларнинг ходимларининг фаолиятини нотўғри ва асоссиз танқид остига олинади.

Бундан ташқари, тажовузкор жабрланувчини калтаклаган ёки уни масхара қилган видеоларни суратга олиб, ўзбошимчалик билан суд қилганлигини жабрланувчининг розилигисиз видеога олиб телекоммуникация ёки Интернет тармоғига жойлаштириш орқали жабрланувчига нисбатан фойдаланувчилар муносабат билдириш учун ноқонуний харакат қилади[77].

Жиноят ишлари материалларига кўра, “Telegram” мессенжеридаги “Man baxtlimaaannn” номли профилда, шунингдек, “Инстаграм” ижтимоий тармоғидаги “allohim_0101” аккаунти орқали (аёл) Р.Д.ни турли сўзлар билан ҳақоратлаб, камситган ва ушбу аккаунтда унинг фотосуратларини ҳақоратли ёзувлар билан жойлаштирган. Мазкур ҳолат юзасидан Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 140-моддаси 2-қисми билан жиноят иши қўзғатилиб, (аёл) Х.Ф.нинг содир этилиб фош этилмай қолган бошқа шу турдаги жиноятларга алоқадорлиги юзасидан тезкор-суриштирув ишлари олиб борилган[78].

Киберкетфишинг – кибербуллинг ичида энг оғир кибер-жиноят бўлиб, ушбу жиноятда кибертажавузкор жабрланувчининг шахсий профилини сохталаштиради[79] ёки уни клонлаш йўли билан ёҳуд жабрланувчи номидан шахсий сохта профил яратиш[80] орқали ижтимоий тармоқларда жабрланувчининг ҳуқуқ ва манфаатларига

[77] http: // popkovapsiholog.myskimou7.edusite.ru / p98aa1.html.
[78] https: // t.me / kiberjinoyatuz / 36.
[79] https: // www.malwarebytes.com / ru / cybersecurity / basics / catfishing.
[80] http: // popkovapsiholog.myskimou7.edusite.ru / p98aa1.html.

дахл қилади. Сохта профилни эса, ҳақиқий профилдаги ва жабрланувчига тегишли ўзга манбалар орқали бойитиб боради, бугунги кунда бу орқали тажавузкорлар жабрланувчига бевосита таҳдид қилмаган ҳолда, унинг номидан бойишнинг, обуначилар йиғишнинг энг оқилона усулини амалга оширишмоқда ва бу орқали фирибгарлик жиноятини яширинча содир этишмоқда[81].

Киберфейкинг – киберкетфишинг каби фирибгарлик йўли билан кибермаконда содир этиладиган, асосий мақсади жабрланувчининг шахсий профили ёки аккаунтига ўхшаш профил ёки аккаунтни яратади ва унда жабрланувчининг яқинлари ва танишларини бу сохта аккаунт ёки профил жабрланувчиники эканлигига ишонтиради[82], сўнг жабрланувчи номидан салбий харакатлар қилади, унинг номидан ҳақоратомуз сўзлар юборилишини таъминлайди.

Киберфрейпинг – жабрланувчининг шахсга доир маълумотлари ва шахсий маълумотларини ноқонуний қўлга киритиб, унинг номидан ҳар қандай жабрланувчи фойдаланувидаги тармоққа, профил, аккаунтга кирган ҳолда, унинг номидан ҳар қандай харакатларни амалга оширишга қаратилган[83] кибербуллинг жиноятининг киберкетфишингдан ҳам оғир оқибатларга олиб келувчи жабрланувчининг тақдири ва ҳаётини тўғридан-тўғри таҳдид солувчи кибержиноятдир. Жиноят иши материалларига кўра, “Телеграм” мессенжеридаги “uzimei group” номли гуруҳда Ўзбекистон ҳудудига ноқонуний олиб кирилган мобил қурилмаларни қонунга зид равишда “UZIMEI” базасидан рўйхатдан ўтказиб келинаётганлиги аниқланиб, ҳолат юзасидан ИИВ Киберхавфсизлик маркази томонидан ўтказилган тезкор тадбирлар натижасида, 2000 й.т. Х.Х. қўлга олинган ва у “Телеграм”да “uzimei group” номли гуруҳ очиб, унда 2001 й.т. Э.А. ва 1999 й.т. Т.А. томонидан “UZIMEI”дан рўйхатдан ўтмаган телефонларнинг IMEI рақамларини, гуруҳ аъзолари 1999 й.т. Э.Д. ва 2000 й.т. М.Д.лардан чет элга чиқиб келган фуқароларнинг паспорт нусхаларини тўплаб, улардан фойдаланган ҳолда, мамлакатимизга, ноқонуний равишда

---

[81] Р. Айсина. Психологическая безопасность взрослых интернет-пользователей: анализ современных исследований. Вестник Омского университета. Серия «Психология». 2019. № 1. С. 28–38.

[82] https: // externat.foxford.ru / polezno-znat / kiberbulling-detej-i-podrostkov.

[83] Г. Тиркашева. Кибербуллинг среди детей: понятие, совраменные формы и защитные механизмы // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 2022. №5. – С.87.

олиб кирилган мобил қурилмаларни “UZIMEI” базасидан рўйхатдан ўтказиб келаётганлиги фош этилган ва ҳолат бўйича ушбу жиноий гуруҳнинг барча аъзолари қўлга олиниб, уларга нисбатан ИИВ ТД томонидан Жиноят кодексининг 141^2-моддасига асосан, жиноят иши қўзғатилган[84].

Кибersталкинг – телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб жабрланувчини таъқиб қилиш, унга тегишли шахсий, оилавий сирларни билиб олиб, сўнг унинг розилигисиз жабрланувчига оид маълумотларни телекоммуникация ёки Интернет тармоғи орқали ошкор этиш йўли билан таҳдид қилишга қаратилган ёки ошкор қилиш орқали жабрланувчига зарар келтиришга қаратилган[85] кибербуллингдир. Бунинг учун Жиноят кодексининг 141^1-моддасида жиноий жавобгарлик белгиланган, бироқ шахсий ҳаёт дахлсизлигини телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш оғирлаштирувчи ҳолат эканлиги назарда тутилмаган ва мазкур ҳолатда Жиноят кодексининг 141^1-моддасининг иккинчи қисмини қуйидаги таҳрирдаги банд билан тўлдириш таклиф қилинади:

“д) телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида жойлаштириш орқали содир этилган бўлса, —”. Ушбу таклифнинг қабул қилиниши ўзининг тезкорлиги ва оқибатлари бўйича кенг кўламдорлиги билан ажралиб турувчи шахсий ҳаёт дахлсизлигини телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш учун жавобгарлик муқаррарлигини таъминлашга хизмат қилади.

Кибергриферинг (Кибергриферство) – видеоўйинларда жабрланувчига халақит бериш ёки уни чалғитиш ёхуд унга таҳдид қилиш мақсадида[86] унинг шахсига оид маълумотларни ошкор қилилшга қаратилган кибербуллингдир.

Кибердиссинг – жабрланувчи ҳақидаги туҳматона маълумотларни телекоммуникация ёки Интернет тармоғига жойлаштириш орқали тарқатиш ёки ошкор қилишга қаратилган ва шахснинг шаъни ва қадр-қимматини йўқотишга, туширишга,

---

[84] https: // t.me / cyber _ 102 / 198.

[85] Кобец П.Н., Краснова К.А. Об общественной опасности кибersталкинга и необходимости его предупреждения // Вестник Восточно-Сибирского института МВД России. 2018. №3 (86). – С.78.

[86] А. Бочавер, К. Хломов. Кибербуллинг: травля в пространстве современных технологий // Психология. Журнал ВШЭ. 2014. №3. – с.182.

обрўсизлантиришга[87] қаратилган жиноятдир. Бунинг учун Жиноят кодексининг 139-моддасининг иккинчи қисмида жиноий жавобгарлик белгиланган[88].

Кибераутинг – вояга етмаган шахсларга оид содир бўлган ҳолатларни ёки маълумотларни самимий баён этаётгандек аслида бўртириб ошкор қилиш орқали унга кибермаконда содир этиладиган кибертаҳдиддир. Бу вояга етмаган боланинг жинсий (интим) ҳаёти, топаётган даромади, харажатлари, унинг жинси, жинсининг ўзгарганлиги ёки ўзгариши, жинсий ҳаётга нисбатан қарашлари бўлиши мумкин ва кибержиноятчи ўз жиноятини ушбу маълумотларни ошкор этиш билан таҳдид ҳам қилиши мумкин[89]. Кибераутингнинг бошқа кибербуллинглардан фарқи шундаки бу турдаги кибержиноятларда жабрланувчининг шахсий фикри ва ғоялари бошқаларга бузиб кўрсатилади ва шу орқали у бошқалар кўз ўнгида салбий оброзга айланиб қолади[90]. Таъкидлаб ўтиш керакки, кибераутинг ўз севгисига ета олмаган шахслар ёки моддий, маънавий мақсадларига эриша олмаган субъектларнинг жабрланувчига оид фото ва видеоматериалларни[91] Интернет ёки телекоммуникация тармоғидан фойдаланиб, ўзга шахсларга бошқа мазмунда узатишга қаратилган бугунги кунда кўпайиб бораётган жиноятдир.

Кибербойкот – бир сўз билан айтганда жамиятдан шахсни узиб қўйишдир, мисол учун синфдошлар биргаликда жабрланувчини маълум бир ўйинларда, суҳбатларга ва харакатларга қасддан қўшмай қўйишади, оқибатда у жамиятдан узилиб қолади ва ўзини ёлғиз ҳис этади ва шу орқали психолик травмага дуч келади[92].

Кибертаъқиб (Домогательство, Преследование) – кибержиноятчи кибермаконда жабрланувчини тўлиқ таъқиб қилади, шу орқали жабрланувчида қўрқув ва ҳадикни қасддан вужудга

---

[87] П. Кобец. Противодействие угрозам кибersталкинга - важнейшей проблеме, исследуемой в рамках совершенствования аспектов информационной безопасности регионов в условиях глобализации информационного пространства // Вестник Прикамского социального института. 2017. №1 (76). – С.29.

[88] Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

[89] Пыжова Н.В. Кибербуллинг или небезопасный Интернет.– С.3. https: // mmcryb.edu.yar.ru / dokumenti _ 2021 / pizhova _ n _ v _ _ kiberbulling _ ili _ nebezopasniy _ internet _ _ vistuplenie _ .pdf.

[90] https: // reputation.moscow / pravila-perepechatki / .

[91] https: // externat.foxford.ru / polezno-znat / kiberbulling-detej-i-podrostkov.

[92] https: // reputation.moscow / pravila-perepechatki / .

келтиради, ўзига бўлган ишончни секинлик билан сусайтириб боради, беқарор руҳий бузилиш ҳолатига олиб келади[93], жабрланувчининг онгида вахима вужудга келишига сабаб бўлади.

Киберфлейминг – Интернетдаги ҳиссий алмашинув бўлиб[94], бунда кибержиноятчи жабрланувчини оғзаки ҳақорат қилади, ҳар хил ўйинлар бажартиради, "қонли батил" деб номланган номақбул ўйинларни ўйнашга қизиқтириб, шу орқали жабрланувчини дастлаб ўзига қарам ёки тобе қилдириб, кейин уни ҳар томонлама хўрлайди, шу орқали унинг номини қадрсизлантиради, шаъни ва қадр-қимматини тўкади, ушбу вазиятда жабрланувчи кибержиноятчига нисбатан етарлича муносабат билдира олмайдиган даражага ҳам тушиб қолиши мумкин. Бугунги кунда тик-ток, Bigo live ва бошқа ижтимоий тармоқларда амалга оширилаётган номақбул харакатлар оқибатида нафақат ёшларнинг, балқи бошқа шахсларнинг ҳам онги ва шуури заҳарланмоқда, унга психологик босим амалга оширилмоқда ва шу орқали "гангстер" деб ном олган субъектлар тоифаси вужудга келмоқда.

Аноним таҳдидлар – илгари аноним қораловчилар таҳдидли хатларни почта қутисига ташлаган бўлса, энди ҳақоратли ёзувлар электрон почтага, ижтимоий тармоқлардаги шахсий хабарларга ва ҳоказоларга юборилади[95]. Бундай хатларни жўнатувчилар, қоида тариқасида, жабрланувчидан бирор нарсага эришишни ёки шунчаки жиноятчини безовта қилишни хоҳлашади. Таъкидлаб ўтиш керакки, бу кибермаконда содир этилаётган номаълум кибербезорилик жиноятидир. Нима учун номаълум, номаълумлиги шундаки баъзи ҳолатларда бу турдаги қилмишларни содир этган шахсларни тўлиқ аниқлаш имконсиз, улар ўз профил ва аккаунтларини турли хил никларда очиб, тизимга ҳам шахсга доир маълумотларини нотўғри киритишади.

Киберостракизм – кибермаконда жабрланувчи фойдаланишига ҳар томонлама тўсқинлик қилиш, унинг онлайн мурожаатларига жавоб бермаслик, унинг борлиги ва мурожаатларига муносабат билдирмаслик, кибермакондан уни бегоналантириш, қора рўйхатга қўшиш[96] орқали унинг фикр

[93] https: // reputation.moscow / pravila-perepechatki / .
[94] http: // popkovapsiholog.myskimou7.edusite.ru / p98aa1.html.
[95] http: // popkovapsiholog.myskimou7.edusite.ru / p98aa1.html.
[96] https: // mihppk.ru / index.php?option=com _ content&view=article&id=823&Itemid=343.

беришига ва муносабат билдиришига йўл қўймаслик орқали уни ҳар томонмала ёлғизлатиб ташлашга қаратилган кибербуллингдир. Бу икки томонлама содир этилиши мумкин, яъни ижтимоий тармоқ модераторлари томонидан ёки унинг фойдаланувчилари томонидан биргаликда ёки алоҳида-алоҳида тарзда амалга оширилиши мумкин.

Кибералдов – жабрланувчини алдаб, унинг ишончига кириб, унга оид шахсий, оилавий сир ва маълумотлар ҳамда махфий ахборотни қўлга киритиб, жабрланувчининг розилигисиз қасддан уларни кибермаконда телекомуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб ошкор қилади, тарқатади[97].

Кибергрумминг – кибершонтажликдир, яъни телекоммуникация тармоғи ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб, жабрланувчига ёки унинг яқин кишиларига руҳий зўрлик ишлатиш, психологик босим қилиш орқали мулкига шикаст етказиш ёки уни нобуд қилиш ёхуд жабрланувчининг ахборот ресурсини йўқ қилиш, ўзгартириш, эгаллаб олиш ёки тўсиб қўйиш ёки жабрланувчи учун сир сақланиши лозим бўлган маълумотларни ошкор қилиш, уни шарманда қиладиган уйдирмалар тарқатиш билан қўрқитиб ўзгадан номулкий йўсиндаги ҳаракатлар содир этишни талаб қилиш жиноятидир. Олимларнинг фикрича 14-17 ёшдаги болаларниинг 48 фоизи айнан мана шу жиноят қурбони бўлишади, шундан 46 фоизи киберагрессияга гувоҳ бўлишади, 44 фоизи эса, тажавузкорона хабарларни олишади, 17 фоиз ёшларгина ота-онасига тажавузкорнинг хатти-ҳаракатлари ҳақида хабар беришади, холос[98].

Кибersталкеринг – жабрланувчига шахсига оид маълумотларни жабрланувчининг розилигисиз йиғиш жиноятидир[99].

Кибермасхаралаш – дунёда энг кўп тарқалган ва энг содда усулда содир этиладиган, тармоқда жабрланувчига халақит бериш ёки унинг устидан кулиш учун унга ҳар хил гиф, мем ва бошқа хабарлар юбориш, уни тармоқда ҳар хил ҳолатга устидан кулиш, уни масхара қилиш орқали амалга оширилади, жабрланувчининг нуқтини қисқа кесиб олган ҳолда ёки жабрланувчининг шахсига оид фото ва видеоматериалларни тармоққа жойлаштириш орқали уни

---

[97] https: // stop-ugroza.ru / life / 10-form-kiberbullinga-ot-kids-kaspersky-ru / .

[98] Н. Зорина. Характеристики кибербуллинга в подростковой среде и способы его профилактики // Закон и право. 2022. №7. – С.166.

[99] https: // sotkaonline.ru / blog / lifehacks / % D1 % 87 % D1 % 82 % D0 % BE- % D1 % 82 % D0 % B0 % D0 % BA % D0 % BE % D0 % B5- % D0 % BA % D0 % B8 % D0 % B1 % D0 % B5 % D1 % 80 % D0 % B1 % D1 % 83 % D0 % BB % D0 % BB % D0 % B8 % D0 % BD % D0 % B3 / .

уялтиришга харакат қилиш орқали содир этиладиган кибербуллингдир. Буугунги кунда кибербуллинг жиноятлари ичида 77 фоизи айнан мана шу турда содир этилмоқда[100].

Кибердоксинг – жабрланувчига шахсий ҳаётига оид маълумотларни жабрланувчининг розилигисиз Интернет тармоғига жойлаштириш жиноятидир[101].

Ўзини ўзи ўлдириш даражасига етказиш – шахсни қўрқитиш, унга раҳмсиз муомала қилиш ёки унинг шаъни ва қадр-қимматини кибермаконда телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб муттасил равишда камситиш натижасида уни ўзини ўзи ўлдириш даражасига ёки ўзини ўзи ўлдиришига суиқасд қилиш даражасига етказиш орқали амалга оширилади. Бунинг учун жиноят кодексимизнинг 103-моддасининг иккинчи қисми “г”-бандида жиноий жавобгарлик белгиланган[102].

Ўзини ўзи ўлдиришга ундаш – кибермуҳитда телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб кўндириш, алдаш ёки бошқа йўл билан ўзга шахсда ўзини ўзи ўлдириш ҳиссини уйғотиш орқали шахс ўзини ўзи ўлдирадиган ёки ўзини ўзи ўлдиришга суиқасд қиладиган энг оғир кибербуллинг жиноятларидан биридир. Бунинг учун жиноят кодексимизнинг 103^1-моддасининг иккинчи қисми “в”-бандида жиноий жавобгарлик белгиланган[103].

Кибербуллингнинг юқорида саналган 22 та туридан ташқари бошқа турлари ҳам борлигини унутмаслик керак. Хусуса, ҳозирча олимлар 44 та кибербуллингни аниқлашган холос[104].

Таъкидлаб ўтиш керакки, фикримизча, кибербуллинг жинояти ахборот-коммуникация технологиялари соҳасида ёки улардан фойдаланган ҳолда, жабрланувчининг онгги, психологиясига, шуурига, ҳаёти ва тақдирига салбий таъсир кўрсатиш мақсадида

---

[100] Е. Дозорцева, Д. Кирюхина. Кибербуллинг и склонность к девиантному поведению у подростков // Прикладная юридическая психология. 2020. №1. – С.4.

[101] https: // sotkaonline.ru / blog / lifehacks / % D1 % 87 % D1 % 82 % D0 % BE- % D1 % 82 % D0 % B0 % D0 % BA % D0 % BE % D0 % B5- % D0 % BA % D0 % B8 % D0 % B1 % D0 % B5 % D1 % 80 % D0 % B1 % D1 % 83 % D0 % BB % D0 % BB % D0 % B8 % D0 % BD % D0 % B3 / .

[102] Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

[103] Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

[104] Е. Дозорцева, Д. Кирюхина. Кибербуллинг и склонность к девиантному поведению у подростков // Прикладная юридическая психология. 2020. №1. – С.4.

қасддан моддий ёки маънавий фойда кўриш мақсадида ёҳуд нафрат, ўч олиш, хазиллашиш, таъқиб, зўравонлик, безорилик қилиш мотивида кибермаконда тизимли содир этиладиган ахборот билан боғлиқ кибертаҳдиддир.

Кибербуллинг – бу одамга атайлаб ноқулайлик ва азоб-уқубатларни келтириб чиқаришга, унда қўрқувни келтириб чиқаришга ва унинг ёрдами билан уни бўйсундиришга қаратилган психологик зўравонликнинг ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб кибермаконда содир этилишидир. ЖССТ маълумотларига кўра, 2015 йилда, кибербуллинг умумий сонининг 11 ёшдаги ўсмирларга таъсири Швеция 2%, Франция 3,2%, Германия 4%, Россияда 19% ни ташкил қилган. Бундай зўравонлик узоқ муддатли ва тизимли бўлиб, 7 ёшдан 18 ёшгача бўлган болаларда асосан ёши ва етуклиги туфайли ўзини ҳимоя қила олмайдиган шахсларга қарши амалга оширилади[105].

Статистика маълумотларига кўра, дунёдаги 5 млрд. киши ижтимоий тармоқлардан фойдаланади, ёшлар ҳар куни 6 соат вақтини Интернет тармоғи ёки телекоммуникация тармоғига бағишлашмоқда[106], 4 ёшли болаларнинг 88 % ота-оналаридан кўра, ижтимоий тармоқларга тобе, ота-оналарнинг 7% дагина 14 ёшгача болаларига нисбатан тўлиқ назоратни сақлаб қолган, ўсмирларнинг 80% дан ортиғи ижтимоий тармоқларда профилга эга[107], кибертажавузкорлар ва жабрланувчиларнинг энг катта қисми 11-16 ёшдаги шахслардир[108].

Жаҳон Соғлиқни сақлаш Ташкилотининг Европа бўйича минтақавий ваколатхонаси томонидан ўтказилган тадқиқотга кўра, ҳар олти ўсмирдан бири кибербуллингга дучор бўлганлиги ҳақида хабар беради. Мутахассислар Европа ва Марказий Осиёнинг 279 мамлакати ва минтақаларида, шунингдек Канадада безорилик мавзусида 11, 13 ва 15 мингдан ортиқ ўспиринлардан интервю олишди. Безориликнинг умумий динамикаси барқарор бўлиб қолсада, киберҳужум, жумладан, зарарли хабарлар, хабарлар ёки электрон

[105] https: // kids.kaspersky.ru / article / kiberbulling _ kak _ ne _ dopustit _ problem _ iz-za _ travli _ v _ internete.

[106] А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тень современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. https: // yuz.uz / ru / news / kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira.

[107] https: // kidskey.org / blog / what-is-cyberbullying.

[108] А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тень современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. https: // yuz.uz / ru / news / kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira.

почта хабарларини юбориш, шунингдек, видео ёки фотосуратларни рухсатсиз онлайн алмашиш ошгани аниқланди, ота-оналарнинг тахминан 90 фоизи Интернет майдонини фарзандлари учун хавфли деб ҳисоблашади[109].

Кибербуллингнинг кейинги ривожига бунга қарши алоҳида махсус қонунларнинг мавжуд эмаслигидир. Хусусан, Ўзбекистонда ҳали ҳамон Интернетдан фойдаланиш қоидалари бўйича алоҳида махсус қонун мавжуд эмас, фатгина Вазирлар Маҳкамасининг умумий қоидалардан иборат қарорида айрим қоидалар бор холос. Ўзбекистон Республикасининг “Болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш тўғрисида” 2017-йил 8-сентябрдаги ЎРҚ–444-сон Қонунининг[110] давлат назорати эса, етарлича амалга оширилмайди, сабаби давлат назоратини амалга оширувчи органда бу бўйича етарлича ваколатлар берилмаган, таъсир қилувчи воситалар бошқа органларга боғлаб қўйилган ва бу эса, ўз навбатида айбдорга нисбатан ўз вақтида ва тезкорлик билан жазо қўллашда бир қатор тўсиқларни вужудга келтирмоқда.

Бироқ, АҚШнинг Флорида губернатори 14 ёшгача бўлган болаларга ижтимоий тармоқларда аккаунтлар очишни тақиқловчи қонунни имзолади ва ушбу Қонун 2025-йил 1-январдан кучга киради ҳамда бунгача очилган аккаунтлар ўчириб ташланиши керак, болалар 14-15 ёшдан бошлаб фақат ота-онасининг розилиги билан очиши мумкин, ушбу Қонунни бузганлик учун 50 минг долларгача жарима солиниши мумкин.

Янги Зеландияда интернетда бошқа одамга зарар етказадиган хабарларни нашр етиш (ҳақорат, таҳдид ва бошқалар) уларнинг муаллифига икки йиллик қамоқ ва 42 000 dollar жарима, сайт ёки платформа эгаси эса 167 000 долларгача жарима солиниши мумкин. Европа Иттифоқида ёшни назорат қилиш ва кибер зўравонликни текширишни стандартлаштириш, ноқонуний ва зарарли таркибни тезкор баҳолашни қўллаб-қувватлаш ва 116 111 рақами безорилик қурбонларига ёрдам беришини таъминлаш учун ишлайдиган махсус БИК (болалар учун яхшироқ Интернет) дастури мавжуд.

---

[109] А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тень современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. https: // yuz.uz / ru / news / kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira.

[110] Ўзбекистон Республикасининг “Болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш тўғрисида” 2017-йил 8-сентябрдаги ЎРҚ–444-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Ўзбекистонда ҳам бу бўйича алоҳида платформа, яъни – республикадаги турли тузилмалар томонидан маълумотлар узатиш тармоқларида ташкил этилаётган таълим ва ёшларга мўлжалланган ахборот ресурсларини ягона “ZiyoNET” ахборот тармоғига бирлаштирилган ва тизимлаштирилган[111]. Бироқ, ушбу ахборот тармоғида маълумотларнинг бугунги кун талабига жавоб бермаслиги ҳамда фойдаланувчиларнинг талаб ва эҳтиёжларига мувофиқ бўлмаганлиги сабабли бу тармоқдан фойдаланувчиларнинг сони кескин камайиб бормоқда.

Шу ўринда таъкидлаб ўтиш керакки, “ZiyoNET” тармоғининг асосий вазифалари этиб қуйидагилар белгиланган:

ёшлар учун: уларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш самарадорлигини оширишга; ўсиб келаётган ёш авлоднинг Ватанга муҳаббат туйғусини, Ўзбекистоннинг бой тарихи, халқнинг миллий анъаналари ва маънавий қадриятларини билишга асосланган юксак маънавий-ахлоқий фазилатларини мустаҳкамлашга; фаол ҳаётий мавқега эга бўлган баркамол шахсий вояга етказишга қаратилган миллий ахборот ресурсларини шакллантириш ва ривожлантириш;

Ўзбекистоннинг миллий манфаатларини ҳисобга олган ҳолда, ёшларнинг маънавий, ақлий жиҳатдан камол топишига кўмаклашадиган ижтимоий-сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, таҳлилий, маънавий-маърифий, илмий-таълим ҳамда бошқа ахборотдан кенг кўламда фойдаланишни таъминлаш;

ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб этиш, ҳар хил спорт турларини оммалаштириш;

республика ўқувчилари ва ёшлари учун масофавий таълим усулларини, бошқа ахборот-коммуникация хизматларининг кенг комплексини таълим тизимига жорий этишда кўмаклашиш.

Шундан келиб чиққан ҳолда, кибербуллингнинг олдини олиш учун бу тармоқда унумли фойдаланиш ҳамда ундан фойдаланиш самарадорлигини ошириш бўйича кенг кўламли зарур чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқлиги ҳамда бу бўйича алоҳида норматив-ҳуқуқий ҳужжат қабул қилиб, унинг ижросини ташкил этиш таклиф қилинади. Бунинг учун Ахборот

[111] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг жамоат таълим ахборот тармоғини ташкил этиш тўғрисида” 2005 йил 28 сентябрдаги ПҚ–191-сонли қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

кодекси, “Кибербуллинг тўғрисида”ги ёки “Киберагрессия тўғрисида”ги қонун қабул қилиниши мақсадга мувофиқдир.

2024 йил январ ойидаги маълумотларга кўра, Ўзбекистон аҳолисининг 29,52 миллиони 35,4 миллиони интернетдан фаол фойдаланади. А. Боровикова фикрича, ҳозирда қонунчилигимизда расман белгиланган “безорилик” ва “кибербуллинг” атамаси мавжуд емас[112]. Бу фикрларга қисман қўшилган ҳолда, Жиноят кодексининг 277-моддасида безориликка бағишланган алоҳида модда борлигини таъкидлаб ўтиш жоиздир.

Кибербуллинг жиноятларининг юридик тавсифи 1-иловада кўрсатиб ўтилган.

Кибербуллинг жинояти қуйидаги техник воситалардан фойдаланган ҳолда содир этилиши мумкин:

электрон почта;

ижтимоий тармоқ ва унинг хат-хабар алмашишга ихтисослашган кўп функциялари;

чатлар;

веб-саҳифалар;

алоқа воситалари[113].

Бугунги кунда Google Play[114] орқали кўчириб олинадиган, танишув, сўзлашувларга оид 1000 дан ортиқ мобил илова мавжуд бўлиб, бу мессенжерлар орқали кибербуллинг амалга ошириш имконияти 100 фоиз мавжуд, хусусан қуйидаги жадвалда Ўзбекистон Республикасида энг оммабоп бўлган кибербуллинг амалга ошириладиган ижтимоий тармоқда фаолият кўрсатувчи мобил иловалар мавжуд:

Т-р	**Мобил илова номи**	**Фойдаланувчи сони**	**Мобил илова номи**	**Фойдаланувчи сони**
1.	Telegram	1 млрд.дан ортиқ	Threads	100 млн.дан ортиқ
2.	VK	10 млн.дан ортиқ	Telegram X	100 млн.дан ортиқ
3.	ShareChat	500 млн.дан ортиқ	Tango	100 млн.дан ортиқ

[112] А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тень современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. https: // yuz.uz / ru / news / kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira.
[113] https: // pionerart.ru / content / files / schipanova.pdf.
[114] https: // play.google.com / store / apps?hl=ru.

4.	Facebook	5 млрд.дан ортиқ	X	1 млрд.дан ортиқ
5.	Linky Al	5 млн.дан ортиқ	Bigolive	500 млн.дан ортиқ
6.	Facebook Lite	1 млрд.дан ортиқ	MeetMe	100 млн.дан ортиқ
7.	Tik Tok	1 млрд.дан ортиқ	Hinge Dting app	10 млн.дан ортиқ
8.	Instagram	5 млрд.дан ортиқ	Tinder	100 млн.дан ортиқ
9.	Bumble	50 млн.дан ортиқ	Badoo	100 млн.дан ортиқ
10.	WeChat	100 млн.дан ортиқ	Boo	10 млн.дан ортиқ
11.	Анонимные знакомства и чат	5 млн.дан ортиқ	Знакомства на Фотостране	10 млн.дан ортиқ
12.	Goodnight	5 млн.дан ортиқ	Знакомства и обращение	50 млн.дан ортиқ
13.	Cofee Meets Bagel Dating App	5 млн.дан ортиқ	CUPI CHAT	5 млн.дан ортиқ
14.	Zoosk	10 млн.дан ортиқ	Eris	10 млн.дан ортиқ
15.	Maybe you	10 млн.дан ортиқ	Мята	5 млн.дан ортиқ
16.	Mingle2	10 млн.дан ортиқ	2Steps	10 млн.дан ортиқ
17.	Only Spark	5 млн.дан ортиқ	Chat&Date	10 млн.дан ортиқ
18.	Мамба	10 млн.дан ортиқ	InterntionalCupid	5 млн.дан ортиқ
19.	Likerro	10 млн.дан ортиқ	Glambu	5 млн.дан ортиқ
20.	Чат знакомств Galaxy	10 млн.дан ортиқ	RandoChat	10 млн.дан ортиқ

21.	Hily Dating app: Meet&Date	10 млн.дан ортиқ	buzzArab Arab&Muslim Dating	5 млн.дан ортиқ
22.	CSL	10 млн.дан ортиқ	Finally App	5 млн.дан ортиқ
23.	Dating.com	10 млн.дан ортиқ	Soidfa	5 млн.дан ортиқ
24.	Tabor	10 млн.дан ортиқ	Afrolntroductions	5 млн.дан ортиқ
25.	Muslima	5 млн.дан ортиқ	LovePlanet	10 млн.дан ортиқ
26.	Знакомства и обращение	10 млн.дан ортиқ	Анонимный чат рулетка	5 млн.дан ортиқ
27.	ROMEO	5 млн.дан ортиқ	WooPlus	5 млн.дан ортиқ
28.	DateMyAge Maature&Senior Date	5 млн.дан ортиқ	Muzz	5 млн.дан ортиқ
29.	БЛУМ	10 млн.дан ортиқ	Happn	100 млн.дан ортиқ
30.	Знакомства и чат	50 млн.дан ортиқ	Загрузчик видео HD-Vidow	10 млн.дан ортиқ
31.	Знакомства и общение	10 млн.дан ортиқ	Likee Lite	100 млн.дан ортиқ
32.	Мамба	10 млн.дан ортиқ	imo	1 млрд.дан ортиқ
33.	WhatsApp	1 млрд.дан ортиқ	Plus Messenjer	50 млн.дан ортиқ
34.	PUBG	500 млн.дан ортиқ	Alien Creeps TD	10 млн.дан ортиқ
35.	Lord	500 млн.дан ортиқ	Trench Assault	10 млн.дан ортиқ
36.	Clash	500 млн.дан ортиқ	Rise of Kingdoms	50 млн.дан ортиқ
37.	State.io	50 млн.дан ортиқ	SIEGE	5 млн.дан ортиқ

38.	Art of War	10 млн.дан ортиқ	War Commander	10 млн.дан ортиқ
39.	Supremacy 1914	10 млн.дан ортиқ	Stich War	100 млн.дан ортиқ
40.	Plants vs. Zombies	500 млн.дан ортиқ	Башня обороны король	10 млн.дан ортиқ
41.	Zoombie War	10 млн.дан ортиқ	Linedln	1 млрд.дан ортиқ
42.	Vidogram	10 млн.дан ортиқ	Rakuten Viber	1 млрд.дан ортиқ
43.	Snapchat	1 млрд.дан ортиқ	Zangi Messenjer	10 млн.дан ортиқ
44.	Threema	5 млн.дан ортиқ	Duo Call	10 млн.дан ортиқ

Юқорида назарда тутилган жадвалда 11 та мобил илова орқали амалга ошириладиган кибербуллингда 1 млрд.дан кўпроқ дунё аҳолиси азият чекиши мумкин, 6 та мобил иловада эса, 500 млн.дан ортиқ, 10 та мобил иловада 100 млн.дан ортиқ, 6 та мобил иловада эса, 50 млн.дан ортиқ, 34 та мобил иловада эса, 10 млн.дан ортиқ, 21 та мобил иловада эса, 5 млн.дан ортиқ дунё аҳолиси азият чекади. Ачинарлиси шуки, бу фойдаланувчиларнинг деярли 90 фоизи ўзлари билмаган ҳолда, кибербуллинг қурбони бўлишаётганлигини билишмайди, мазкур вазиятда ўртача ҳисобда 482 329 545 та шахс бир кунда кибербуллинг қурбони бўлади. Ўзбекистоннинг доимий аҳолиси сони 2024 йил 1 июль ҳолатига кўра 37 миллион 134 минг 200 кишини ташкил этди[115]. Ўзбекистон аҳолисини ҳисобга олганда деярли 13 баробар кўп дунё аҳолиси кибербуллингдан азият чекмоқда. Алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки, бу рақамлар google play.дан олинган маълумотлар бўлиб, аслида бу рақамлар реал ҳолатда бундан ҳам кўпни ташкил этади.

Шу ўринда асосли бир савол туғилади, агарда давлатлар мазкур мобил иловаларга ёки мессенжерларга нисбатан қатъий курашса нима бўлади, уни блокировка қилиб қўйса бўлмайдими, йўқ, сабаби фойдаланувчиларнинг деярли 99 фоиз қисми мазкур мобил илова ёки мессенжерларга кибербуллингни содир этиш учун киришмайди,

[115] https: // www.gazeta.uz / uz / 2024 / 08 / 01 / demography / .

балки бизнесни юритиш, хордиқ чиқариш, саёҳат, дунё билан мулоқот, ўзларини қийнаётган қатор масалаларни ҳал қилиш учун киришади. Бу бир сўз билан айтганда ҳамма тармоқдан ёмон мақсадда фойдаланмайди, балки эзгу мақсадда фойдаланадиганлар жуда кўп. Бу балодан қутилишнинг ягона йўли тармоқда профилактикадир. Бироқ, дунё давлатларининг давлат органлари ва ташкилотлари бу мобил илова ёки мессенжерга нисбатан ошиқча бюрократик тўсиқ қўйишга, сансалорликка йўл қўйишади, оқибатда тенглик бўлмаганлиги, сансалорлик кўплиги ва ошиқча бюрократиялардан қочиш учун мобил илова ёки мессенжер эгаси дунё давлатларининг ваколатли давлат органлари ва ташкилотлари билан доимо зиддиятли ҳолатда мулоқот қилишмоқда. Оқибатда эса, фойдаланувчилар зарар кўришмоқда. Ачинарлиси эса, бу зарарларни тўлиқ ва лозим даражада аниқлаш имконсиздир.

Таъкидлаб ўтиш керакки, кибербуллингни аниқлаш, унга алоҳида бир шахс ёки шахслар гуруҳини бириктириш ҳар доим ҳам ўзини оқлайвермайди, сабаби фойдаланувчилар сонининг кўплиги туфайли бир вақтнинг ўзида кибербуллингни содир этаётган шахсни аниқлаш жуда қийин. Шу сабабли мессенжерларга автоматлаштирилган тизим ёки сунъий интеллектни жойлаштириш мақсадга мувофиқ. Бироқ, бу иккала усул ҳам баъзи ҳолатларда ўзини оқламаслиги мумкин, сабаби киберҳужумни ифодаловчи хабарлар аниқ ва равон бўлмаслиги мумкин, шу сабабли имкон қадар сунъий интеллект бир вақтнинг ўзида салбий сўзлашув ва муносабатларга ҳам тайёрланиши керак.

Кибербуллинг қуйидаги шаклларда кўпроқ учрайди:

1)Тажавузкор жабрланувчига ҳақоратли ёки таҳдидли сўзлар ёки хабарларни юборади, видео, фото материалларни юборади ёки тармоқда тарқатади;

2)Шахснинг шахсиятини эслатувчи масхаралар қилади;

3)Шахсни тармоқдан лозим даражада фойдаланишига халақит беради, уни бойкот қилади, камситади ёки камситувчи онлайн шарҳлар қолдиради;

4)Тажавузкор тармоқда нохуш миш-мишларни тарқатади, шахсни интернет ёки телекоммуникация тармоғида муҳокама қилади;

5)Шахснинг шахсий, оилавий, шахсга доир маълумотларини йиғади, ошкор қилади, тарқатади;

6)Шахснинг аккаунтига ўхшаш аккаунт ёки профилаллар яратади ва унинг номидан салбий харакатларни амалга оширади, унинг номидан фойдаланиб фирибгарлик, ноқонуний қилмишлар қилади;

7)Шахсни тармоқда таъқиб қилади ёки таҳдид қилади[116].

Бугунги кунда дунёда кибербуллингдан энг катта азият чекадиган давлат АҚШдир, ҳар йили мактаб битирувчиларининг 41 фоизи кибербуллингга учрайди ва ҳар учинчи ўқувчига нисбатан тўлиқ кибербуллинг содир этилади, кейинги ўринларни Польша, Эстония, Белгия эгаллайди[117].

Кибербуллинг жиноятлари телекоммуникация ёки Интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб, кибермаконда жамоат жавфсизлигига, шахс ёки (ва) шахсларнинг ҳаёти ва соғлиғига, оиласига, яқинларига, конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларига, шаъни ва қадр-қимматига, Ўзбекистон Республикасига, ўзгалар мулкига, хўжалик фаолияти соҳасига ҳамда ахборот-коммуникация технологиялари соҳасига оид муҳофаза қилинадиган ижтимоий муносабатларга таҳдид тарзида амалга оширилади.

Бу таҳдид эса, турлича кўринишларда амалга оширилиши мумкин, мисол учун, Жиноят кодексининг 103-моддасидаги назарда тутилган кибербуллинг объектив томондан шахсни қўрқитиш, унга раҳмсиз муомала қилиш ёки унинг шаъни ва қадр-қимматини муттасил равишда камситиш натижасида уни ўзини ўзи ўлдириш даражасига ёки ўзини ўзи ўлдиришига суиқасд қилиш даражасига етказиш орқали содир этилади.

Жиноят кодексининг 103^1-моддасида назарда тутилган кибербуллинг объектив томондан ўзини ўзи ўлдиришга ундаш, яъни кўндириш, алдаш ёки бошқа йўл билан ўзга шахсда ўзини ўзи ўлдириш ҳиссини уйғотиш орқали содир этилади ва бунда ушбу жиноят тўлиқ тамомланиши учун шахс ўзини ўзи ўлдирган ёки ўзини ўзи ўлдиришга суиқасд қилган бўлиши керак.

Жиноят кодексининг 110-моддасида назарда тутилган кибербуллинг объектив томондан муттасил равишда руҳий тазйиқ

---

[116] https: // www.cism-ms.ru / poleznye-materialy / kiberbulling-sredi-podrostkov-osnovnye-priznaki-i-rekomendatsii-dlya-roditeley / .

[117] Зинцова А.С. Социальная профилактика кибербуллинга // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2014. №3 (35). – С.123.

ёки психологик босим орқали қийнаш йўли билан содир этилади. Бироқ, миллий жиноят қонунчилигимизда унинг кибермаконда содир этилиши мумкинлиги тўғридан-тўғри кўрсатилмаган. Шундай бўлса-да, бу қилмиш қасд ва жиноятни содир этишда ушбу жиноятнинг телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир эттилиши мумкинлигини унутмаслик керак.

Жиноят кодексининг 112-моддасида назарда тутилган кибербуллинг ўлдириш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш йўли билан содир этилади ҳамда бу жиноятнинг мажбурий белгиси бу ҳаракат амалга оширилишидан хавфсираш учун етарли асослар мавжуд бўлишидир. Бироқ, миллий жиноят қонунчилигимизда унинг кибермаконда содир этилиши мумкинлиги тўғридан-тўғри кўрсатилмаган. Шундай бўлса-да, бу қилмиш қасд ва жиноятни содир этишда ушбу жиноятнинг телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир эттилиши мумкинлигини унутмаслик керак.

Жиноят кодексининг 114-моддасида назарда тутилган жиноий равишда ҳомила тушириш (аборт) жинояти объектив томондан телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб шахсни психологик босим ёки руҳий тазйиқ орқали содир этилса, унинг харакатларини сунъий равишда ҳомила туширишга ҳуқуқи бўлмаган шахснинг бундай ишни амалга ошириши деб баҳолаш ҳолати бахслидир. Сабаби кибербуллинг шу йўсинда амалга оширилган вақтида шахснинг ўзида ҳам ўзини ўзи ўлдиришга бўлган ҳиссиёт вужудга келиб қолиши мумкин. Бундан ташқари, Жиноят кодексининг 110- ва 112-моддасида назарда тутилган ҳолатлар ҳам содир этилиши мумкин. Шу сабабли бу тоифадаги жиноятларни квалификация қилишда кибербуллинг кимга нисбатан амалга оширилганига аҳамият бериш ва қасд кимга нисбатан бўлганлигини суриштирув, тергов жараёнида мажбурий аниқлаш керак. Агарда қасд ҳомилага нисбатан бўлиб, кибержиноятчининг мақсади ҳомилани нима қилиб тушириш учун психолигик тазйиқ хомиладор шахсга қаратилган бўлса, уни ҳолатга қараб Жиноят кодексининг 110, 112 ва 115-моддаси тартибида квалификация қилиш керак, агарда қасд ҳомилани нобуд қилиш орқали ҳомилани ўлдиришга қаратилган бўлса ва ҳомила пайдо бўлганига камида 300 кун бўлган бўлса, уни шахсга қаратилган жиноят-қотиллик деб баҳолаш мақсадга мувофиқдир.

Аёлни ўз ҳомиласини сунъий равишда туширишга мажбурлаш жиноятининг мажбурий белгиси, ҳомила сунъий туширилган бўлиши керак, акс ҳолда, у суиқасд билан квалификация қилинади.

Жиноят кодексининг 115^1-моддасида назарда тутилган жиноят объектив томондан инсонни ундан аъзоларини ва (ёки) тўқималарини трансплантация учун олишга розилик беришга руҳий томондан ёки психологик босим остида кибермаконда мажбурлаш, зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш ёки ўша ҳаракатлар ожиз аҳволда эканлиги айбдорга аён бўлган шахсга нисбатан ёхуд шахсий, оилавий сирлари, махфий маълумотлари бўйича психологик жиҳатдан айбдорга қарам бўлган шахсга нисбатан содир этилади.

Кибербуллинг амалга оширилаётганида гувоҳларни Жиноят кодексининг 117-моддаси билан жиноий жавобгарликка тортиб бўлмайди, сабаби бу жиноят бўлиши учун жабрланувчи ўртача оғир ёки оғир шикаст кўрган бўлиши керак ва ушбу шикаст эса, психологик эмас, балки жисман амалга оширилади.

Жиноят кодексининг 119-моддасида назарда тутилган жиноят объектив томондан зўрлик ишлатиб, қўрқитиб ёки жабрланувчининг ожизлигидан фойдаланиб, жинсий эҳтиёжни ғайритабиий усулда қондириш жиноятини киберзўравоннинг жабрланувчини руҳий томондан психологик босим ўтказиш ёки руҳий зўравонлик қилишга қаратилган харакатлар билан аралаштириб юбормаслик керак, сабаби Жиноят кодексининг 119-моддасида назарда тутилган қилмиш амалга оширилиши учун жуфтликлар ўзаро жинсий алоқа қилишга қасд қилган бўлиши ёки жуфтликлардан бири шундай харакатни хоҳлаб иккинчи томонни жисмонан мажбур қилиши керак, агарда у кибермаконда психологик босим ёки руҳий зўравонлик билан амалга оширилаётган бўлса, бу тоифадаги жиноятларни Жиноят кодексининг 110-, 112-, 121-, 129- ёки 141^3-моддаси билан квалификация қилиш зарур.

Жиноят кодексининг 121-моддасида назарда тутилган жиноят объектив томондан шахсий, оилавий сирлари ёки бошқа махфий маълумотлари айбдорга маълум бўлиб, бу маълумотларни ошкор қилиш жиҳатидан қарам бўлган шахсни жинсий алоқа қилишга ёки жинсий эҳтиёжни ғайритабиий усулда кибермаконда, виртуал ҳолатда қондиришга руҳан ёки психологик босим остида ёхуд шонтажлик орқали мажбур этиш йўли билан содир этилади, шу

билан бирга, бу тоифадаги жиноятлар оғир оқибатларга олиб келиши ҳам мумкин ҳамда ўша ҳаракат жинсий алоқада бўлиш ёки жинсий эҳтиёжни ғайритабиий усулда қондириш билан боғлиқ ҳолда содир этилган бўлса, мазкур модданинг учинчи қисми билан квалификация қилинади. Бироқ, жиноят қонунчилигимизда бу тоифадаги жиноятни телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда содир этилиши жиноятни квалификация қилишда ҳозирча жиноятнинг мажбурий белгиси сифатида беллгилаб қўйилмаган. Лекин бу дегани бу тоифадаги жиноятлар жамиятда бўлмаяпти дегани эмас. Мисол учун, ижтимоий тармоқларда бугунги кунда турли хил гуруҳлар томонидан аёллар томонидан руҳий босим ёки психолигик зўравонлик ўтказиш ёҳуд жинсий тобеликка олиб келиш мақсадида турли хил фохишалик ҳолатлари учрайди ва улар ўзларининг таъналарини бугунги кунда кўпроқ жисман эмас, балки виртуал жиҳатдан сотишга мойиллиги ошиб бормоқда ва эркаклар ҳам бу жиноят амалга оширилишига ўзлари билиб-билмай йўл қўйиб беришмоқда, оқибатда тобелик ёки қарамлик ортидан ёҳуд ўзини кўрсатиб қўйиш ёинки ўзининг устидан кулмасликлари ва масхара қилмасликлари учун жабрланувчилар ўзлари билмаган ҳолда, жинсий зўравонликка ёкки мойилликка тобе бўлишмоқда. Шу сабабли бу тоифадаги жиноятларни квалияикация килишда фақатгина эркак аёлни бу тоифадаги жиноятлар билан ҳуқуқ ва манфаатларини бузиши мумкин деб ўйлаш жуда қаттиқ хато саналади. Ҳозирги кунда республикамизда виртуал маконда содир этилаётган бу тоифадаги жиноятларнинг 99 фоиз қисми аёллар томонидан ўзларининг фоҳишалигини амалга ошириш орқали содир этилмоқда.

Жиноят кодексининг 125-моддасида назарда тутилган фарзандликка олиш сирини ошкор қилиш жинояти объектив томондан кибермаконда ўч олиш, нафрат, шонтажлик ўхшамаган ҳолатларда, касбий ёки хизмат мавқеига кўра, фарзандликка олиш сирини қонунчилик билан сақлаши шарт бўлган ёки ғаразгўйлик ёки бошқа паст ниятларда содир этилади. Бу тоифадаги жиноятлар учун ҳам миллий жиноят қонунчилигимизда кибермакон, интернет ёки телекоммуникация тармоғидан фойдаланиш ҳолатлари мажбурий белги ҳисобланиши назарда тутилмаган бўлса ҳам, бу тоифадаги жиноятларни квалификация қилишда унинг оғир оқибатларга олиб

келиши деганда унинг кибермаконда кенг аудиторияга тарқатилиши ҳолати ҳам кириши мумкинлигини унутмаслик зарур.

Жиноят кодексининг 127-моддасида назарда тутилган вояга етмаган шахсни спиртли ичимликлар истеъмол қилишга, гиёвандлик воситалари ва уларнинг аналоглари ёки психотроп ҳисобланмаган, лекин кишининг ақл-идрокига таъсир қиладиган восита ва моддаларни ёки гиёвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддалар истеъмол этишга жалб қилиш жинояти объектив томондан бугунги кунда кибермаконда амалга ошириш, айниқса даркнетда амалга ошириш жуда қулай саналади, сабаби кибермаконда амалга оширилаётган вақтида жиноят изларини кибержиноятчи тезликда йўқ қилиши, вужудга келиши мумкин бўлган хавф-хатарларни баҳолаб бориши, иқтисодий жиҳатдан самарали эканлиги, тезлик жиҳатдан тезкорлиги, энг муҳими аноним қолиш мумкинлигининг ўзи бу тоифадаги қилмишларнинг кўпроқ содир этилишига шарт-шароит яратиб бермоқда. Бироқ, миллий жиноят қонунчилигимизда бу тоифадаги жиноятларни квалификация қилишда унинг телекоммуникация ёки Интернет тармоғида содир этилиши жиноятнинг мажбурий белгиси сифатида инобатга олинмаган бўлса ҳам Жиноят кодексининг 127-моддаси тўртинчи қисми “б”-бандига асосан, мазкур қилмишнинг икки ёки ундан ортиқ вояга етмаган шахсга нисбатан содир этилиши ҳолати, виртуал маконда шахслар доираси деярли барча ҳолатда икки ёки ундан ортиқ бўлиши мумкинлиги сабабли жиноятнинг тармоқ орқали содир этилганлиги ҳолатига алоҳида аҳамият бериш даркор.

Жиноят кодексининг 127^1-моддасида назарда тутилган жиноят объектив томондан вояга етмаган шахсларни, кекса ёшдаги шахсларни, руҳий ҳолати бузилган, ногиронлиги бўлган шахсларни ва бошқа шахсларни тиланчилик қилишга жалб этиш, шунингдек шахсларга алкоголли ичимликларни ёхуд гиёҳвандлик моддалари ёки психотроп моддалар бўлмаган, лекин шахснинг ақл-идрокига таъсир кўрсатувчи моддаларни мажбуран истеъмол қилдирган ҳолда уларни тиланчилик қилишга жалб этиш ҳолати деярли барча ҳолатда кибермаконда содир этилса, уюшган гуруҳ томонидан ёки унинг манфаатларини кўзлаб ёки бошқа шахсни гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларни истеъмол қилишга руҳан мажбурлаган ҳолда содир этилади. Бу жиноят доимо қасддан содир этилади.

Жиноят кодексининг 129-моддасида назарда тутилган жиноят объектив томондан ўн олти ёшга тўлмаган шахсга нисбатан уятсиз-бузуқ ҳаракатлар содир этиш, кибермаконда телекоммуникация ёки Интернет тармоғи орқали киберзўрлик ишлатмай ёки киберзўрлик ишлатиб ёҳуд қўрқитиб содир этилиши мумкин. Бу тоифадаги жиноятлар одатда ижтимоий тармоқларда ҳар хил ўйинлар ўйнаш, ўзаро виртуал мулоқот қилиш жараёнида амалга ошади, шу сабабли тармоқдан фойдаланишда албатта иккинчи томоннинг ўн олти ёшга тўлган ёки тўлмаганлиги жиноятни квалификация қилишда муҳим аҳамиятга эга эканлигини унутмаслик керак. Миллий жиноят қонунчилигимизда мазкур жиноятни квалификация қилишда унинг кибермуҳитда содир этилганлиги аҳамиятга эга эканлигини билдирувчи алоҳида қоида бўлмаса ҳам бу тоифадаги жиноятларни суриштириш ва тергов қилишда албатта гумонланувчи, айбланувчи ввa судланувчининг жабрланувчига бўлган кибертаъсирини аниқлаш талаб этилади.

Жиноят кодексининг 130-моддасида назарда тутилган жиноятни объектив томондан квалификация қилишда қуйидаги мажбурий белгиларга аҳамият қаратмоқ даркор, хусусан, ушбу модданинг биринчи қисмига асосан жиноят порнографик маҳсулотни оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида реклама қилиш, намойиш этиш, тарқатиш жиноятининг дастлабки мажбурий белгиси шундай ҳаракатлар учун шахс бир йил ичида маъмурий жазо қўлланилганидан кейин ушбу жиноятни содир этиши даркор.

Иккинчи белги мазкур қилмиш такроран ёки хавфли рецидивист томонидан ёинки бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб содир этилган бўлса, шахснинг маъмурий жавобгарликка тортилиши ҳолати аҳамиятга эга эмас ва шундай ҳолат бўлса, жиноят Жиноят кодексининг 130-моддасининг иккинчи қисми билан квалификация қилинмоғи даркор.

Учинчи белги, жиноятнинг вояга етмаган шахс тавсифланган ёки тасвирланган порнографик маҳсулотни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш, худди шунингдек уни тайёрлаш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш ёхуд вояга етмаган шахсни порнографик хусусиятга эга ҳаракатларнинг ижрочиси сифатида оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида

ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида жалб этиш ҳолатини квалификация қилишда ушбу харакат оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғи орқали амалга оширилганлиги муҳим белги саналмайди ва у квалификацияга таъсир этмайди. Таъкидлаб ўтиш керакки, Ўзбекистон Жиноят кодексида порнографик маҳсулотларни кўрганлик учун жавобгарлик белгиланмаган, бироқ БААда уни кўрганлик учун ҳам жавобгарлик белгиланиши билан биргаликда, техник томондан барча порнографик маҳсулотларни техник томондан чеклаш (блокировка) қилишда энг юқори натижага эришган. Барча сайтлар блокланган[118]. Хатто, VPN дан фойдаланиш тақиқланган, рақамли макон зарарли хуружлардан тозаланган[119]. Маълумки, Жиноят кодексининг 130^1-моддасида назарда тутилган жиноят объектив томондан тазйиқни, зўравонликни ёки шафқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотни оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида реклама қилиш, намойиш этиш, тарқатиш йўли билан содир этилади ва унинг иккита мажбурий белгиси бор, биринчиси бу тоифадаги қилмиш такроран ёки хавфли рецидивист томонидан ёҳуд бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб содир этилган бўлса, қилмиш Жиноят кодексининг 130^1-моддасининг иккинчи қисми билан квалификация қилинади, қолган ҳолатларда шундай ҳаракатлар учун айбдор маъмурий жазо қўлланилганидан кейин мазкур қилмишини содир этган бўлиши керак, ана ўшандагина Жиноят кодексининг 130^1-моддасининг биринчи қисмида назарда тутилган жиноят сифатида ушбу қилмиш квалификация қилинади.

Жиноят кодексининг 131-моддасида назарда тутилган қилмиш объектив томондан ғаразли ёки бошқа паст ниятларда қўшмачилик қилиш харакати виртуалмаконда содир этилиши икки томонлама буллинг бўлиши мумкин, яъни биринчи жабрланувчи фохишага мойиллиги бўлаётган шахс бўлса, иккинчиси фоҳишадир. Бироқ, бу тоифадаги жиноятни Жиноят кодексининг 130-моддасида назарда тутилган қилмиш билан аралаштириб юбормаслик керак, сабаби порнографик маҳсулот Жиноят кодексида порнографик асар,

[118] Просмотр порнографических сайтов в ОАЭ карается тюремным заключением.
[119] Статья 34 Федерального указа-закона № 34 от 2021 года о борьбе с киберпреступностью - Хоссам Закария.

шунингдек бадиий қимматга эга бўлмаган ва илмий, тиббий ёки ўқув мақсадлари учун мўлжалланмаган, одам жинсий аъзоларининг ёки одам томонидан ҳақиқатда содир этилаётган ёки шунга ўхшатилган ёхуд компьютер технологиялари ёрдамида яратилган жинсий алоқанинг тавсифини ёки фото-, видео тасвирини ёки бошқа тасвирини ўз ичига олган материаллар ва нарсалар, деб тавсифланган бўлса, Жиноят кодексининг 131-моддасида назарда тутилган предмет нарса эмас, балки шахсдир.

Веб сайт орқали ёки ижтимоий тармоқлардаги каналлар, гуруҳлар орқали ёинки ижтимоий тармоқларнинг ўзи орқали фоҳишахона ташкил этиш ёки сақлаш харакати бугунги кунда кўпайиб кетган, мисол учун, Ўзбекистон Республикасида фойдаланиш чекланган TIK TOK платформасида ёки Bigo Live платформасида содир бўлаётган мазкур харакатлар бугунги кунда ҳеч кимга сир эмас ёки телеграм мессенжерида алоҳида канал ва гуруҳларнинг мавжудлиги, хатто ушбу канал ва гуруҳларда алоҳида виртуал чатлар орқали фоҳишаликнинг кенг реклама қилиш ҳолатлари мавжуд.

Телеграмнинг серверлари жисман Ўзбекистон Республикасида жойлашмаганлиги эса, бу каби қилмишларнинг оммабоп ҳолатга тушиб бораётганлигини кўрсатади. Хатто, “тунги чат”, “тунги капалак”, “танишув”ларга оид чатларнинг мавжудлиги сабабли платформа орқали содир этилаётган харакатлар сони кўпайиб бормоқда. Шу сабабли бу жиноятларнинг олдини олиш учун “сирли мижоз” тадбирларини кенг амалга ошириш, реклама қилинаётган карталар орқали ҳам маъмурий ҳуқуқбузарлик, ҳам жиноятни содир этаётган шахсларни аниқлаш ва уларни жавобгарликка тортиш мақсадга мувофиқдир.

Бироқ, миллий жиноят қонунчилигимизда мазкур жиноятнинг кибермаконда содир этилиши мумкинлиги тўғридан-тўғри кўрсатилмаган. Шундай бўлса-да, бу қилмиш қасд ва жиноятни содир этишда ушбу жиноятнинг телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир эттилиши мумкинлигини унутмаслик керак.

Жиноят кодексининг 133^1-моддасида назарда тутилган инсон аъзоларининг ва (ёки) тўқималарининг олди-сотдиси жинояти бугунги кунгача фақат даркнетда содир этиларди, бироқ телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб амаллга

оширилган бу қилмишларнинг кўпайганлиги ва бунда бу технологиялар жиноятни кенг қамровли ва тезкорлик билан амалга оширишда самарали восита эканлиги сабабли бу тоифадаги жиноятларни квалификация қилишда қуйидагиларга аҳамият бериш керак, яъни кибержиноятчи бу тоифадаги жиноятларни амалга оширишда воситачи ролини ўйнайди, у жабрланувчига ҳам, инсон аъзоларининг ва (ёки) тўқималари зарур бўлган шахсга нисбатан ҳам кибертаҳдидни амалга ошириши ёки инсон аъзоларининг ва (ёки) тўқималарини буюртма қилган шахсларнинг буюртмалари асосида жабрланувчиларга ёки уларнинг яқинларига киберҳужумни амалга ошириши мумкин. Бу турлича ҳолатда содир этилиши мумкин ва бу жиноятни амалга оширишда кибермакон жиноятни содир этиш жойи саналади.

Жиноят кодексининг 136-моддасида назарда тутилган жиноят объектив томондан аёлни эрга тегишга ёки никоҳда яшашни давом эттиришга мажбур қилиш ёхуд аёлнинг эркига хилоф равишда у билан никоҳда бўлиш учун аёлнинг эрга тегишига тўсқинлик қилиш орқали кибермаконда бир шахснинг ёки бир гуруҳ шахснинг битта шахсга нисбатан содир этилади. Тўсқинлик қилиш тўлиқ кибермаконда ёки қисман одатдаги шароитда ва қисман кибермаконда содир этиш йўли билан амалга оширилиши мумкин. Жабрланувчи жиноятчидан қутила олмайди ва ҳар доим таҳликада юради.

Жиноят кодексининг 139-моддасида назарда тутилган жиноят объектив томондан оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида жойлаштириш орқали туҳмат қилиш орқали содир этилади, Жиноят кодексининг 140-моддасида назарда тутилган ҳақорат қилиш жинояти ҳам шундай усулда содир этилади. Бироқ амалиётда жиноятни квалификация қилишда шахснинг маъмурий жавобгарликка тортилганлиги ҳолатини мажбурий белги сифатида нотўғри квалификация қилаётган ҳолатлар жуда кўпдир. Қонун чиқарувчи бекор алоҳида қисмда мажбурий белги сифатида кибертуҳмат ва киберҳақоратни кўрсатмаган, яъни бу қилмишлар амалга оширилаётганида шахс оммавий тартибда ўзининг шаъни ва қадр-қимматини йўқотади, ҳуқуқлари ва манфаатлари бузилади, поймол этилади. Бироқ, амалиётда судлар бу тоифадаги қилмишларни квалификация қилишда айбдор ижтимоий тармоқ

орқали бошқа шахс ёки шахслар гуруҳини ҳақоратласа ҳам, туҳмат қилса ҳам бир томонлама ҳаракат қилиб, инсонпарварлик принципи асосида қонунийлик принципини бузаётган ҳолатлар жуда кўпдир. Мисол учун, 2024-йилда вилоятликларни Instagran мессенжери орқали ҳақорат қилган қиз жиноят ишлари бўйича Миробод туман судининг қарори билан Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 41-моддасига асосан, жарима жазосига тортилди[120], бошқа биттасига нисбатан эса, жиноят ишлари бўйича Яккасарой туман суди томонидан Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 183-моддаси тартибида 15 суткага қамоқ жазоси қўлланилди[121]. Мазкур вазиятда суд қуйидагиларни инобатга олиши зарур эди, фикримизча, хусусан:

Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 5 сентябрдаги 707-сон қарори билан тасдиқланган Веб-сайт, веб-сайт ва (ёки) мессенжер саҳифаси эгаси, шунингдек блогерга Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан тарқатилиши тақиқланган ахборотни олиб ташлаш тўғрисида хабарнома юбориш тартибига асосан:

мессенжер – фойдаланувчиларнинг онлайн режимда Интернет жаҳон ахборот тармоғи орқали матн, аудио, аудиовизуал ва бошқа **хабарлар** ва материаллар, бошқа маълумотлар орқали дарҳол алмашиш, **тарқатиш ва узатиш, шунингдек улар ўртасидаги масофадан мулоқот учун мўлжалланган дастур, мобил илова ёки веб-хизмат**;

веб-сайт ва (ёки) мессенжернинг саҳифаси – веб-сайт ва (ёки) **мессенжернинг Интернет жаҳон ахборот тармоғидаги бир қисми** (гуруҳлар, каналлар ва бошқалар), унга кириш домен номи ва белгиларидан ташкил топган кўрсаткич бўйича, шунингдек номи орқали амалга оширилади[122].

Маълумки, Instagram – Kevin Systrom ва Mike Krieger томонидан яратилган ҳамда расм ва видеоларни тарқатиш учун

[120] https: // qalampir.uz / news / viloyatliklarni- % D2 % B3ak-orat-k-ilgan-k-iz-zhavobgarlikka-tortildi-video-103998.

[121] https: // qalampir.uz / news / viloyatliklarni- % D2 % B3ak-orat-k-ilgan-k-iz-15-sutkaga-k-amaldi-102355.

[122] Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 5 сентябрдаги 707-сон қарори билан тасдиқланган Веб-сайт, веб-сайт ва (ёки) мессенжер саҳифаси эгаси, шунингдек блогерга Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан тарқатилиши тақиқланган ахборотни олиб ташлаш тўғрисида хабарнома юбориш тартиби // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

мўлжалланган ижтимоий тармоқдир ҳамда у App Store ва Play Market орқали Интернетдан фойдаланган ҳолда бепул тарқатилади[123].

Интернет тармоғи эса, Ўзбекистон Республикаси ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирининг 2020 йил 30 июндаги 208-мҳ-сон буйруғи (рўйхат рақами 3275, 2020 йил 30 июнь) билан тасдиқланган Телекоммуникация хизматларини кўрсатиш қоидаларига асосан:

Интернет тармоғи – ягона адрес ва номлар маконидан фойдаланиладиган, шлюзлар ёрдамида бирлаштирилган, ягона TCP/IP протоколига мувофиқ ишлайдиган кўплаб тармоқлардан иборат глобал халқаро тармоқ;

телекоммуникациялар тармоғи эса, овоз, маълумот, расм, видео ва бошқа шаклдаги сигналларни узатиш ва қабул қилишни таъминловчи телекоммуникация воситаларининг мажмуи[124].

Демак, мазкур вазиятда иккита қилмиш ҳам Интернет тармоғи орқали амалга оширилганлигини ҳамда Жиноят кодексининг 139-ёки 140-моддасининг иккинчи қисмига асосан, қилмиш квалификация қилиниши керак эди. Зеро, Ўзбекистон Республикаси ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирининг 2020 йил 30 июндаги 208-мҳ-сон буйруғи (рўйхат рақами 3275, 2020 йил 30 июнь) билан тасдиқланган Телекоммуникация хизматларини кўрсатиш қоидаларига асосан абонент ёки фойдаланувчи 319-моддасида назарда тутилган телекомммуникация тармоғи орқали этник адоват қўзғатувчи ахборотни ва тарқатилиши қонунчилик ҳужжатлари билан тақиқланган бошқа ахборотни тарқатмаслик ҳамда телекоммуникация тармоғи ёрдамида фуқароларнинг шаъни ва қадр-қимматига ёки ишчанлик обрўсига путур етказувчи, уларнинг шахсий ҳаётига аралашишга йўл қўювчи ахборотни тарқатмаслик мажбуриятини бузган.

Бироқ амалиётда судлар ва ички ишлар органлари бундай ҳужжат борлигини билишмаслиги ачинарли ҳолатдир.

---

[123] https: // uz.wikipedia.org / wiki / Instagram#:~:text=Instagram % 20 % E2 % 80 % 93 % 20Kevin % 20Systrom % 20va % 20Mike,orqali % 20ularni % 20yuklash % 20imkonini % 20beradi..

[124] Ўзбекистон Республикаси ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирининг 2020 йил 30 июндаги 208-мҳ-сон буйруғи (рўйхат рақами 3275, 2020 йил 30 июнь) билан тасдиқланган Телекоммуникация хизматларини кўрсатиш қоидалари // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Бундан ташқари, иккала ҳолатда ҳам қизлар ўзларининг қилмишларини айнан бир шахсга нисбатан қаратилганлигини таъкидлашган, демак мазкур вазиятда суд қилмишнинг мотив ва мақсадига аҳамият бериши зарур бўлган ҳамда иккала ҳолатда ҳам ушбу қилмишни Жиноят кодексининг 140-моддасининг иккинчи қисмига асосан, квалиффикация қилиш мақсадга мувофиқ эди, фикримизча. Агарда уларнинг харакатлари жамоатчиликка нисбатан бўлса, у ҳолда суриштирув ёки тергов йўли билан унинг харакатларида Жиноят кодексининг 277-моддасида назарда тутилган ҳолатлар бор ёки йўқлигига аҳамият бериши керак эди.

Иккинчи ҳолатдаги қилмишни Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 183-моддасида назарда тутилган қилмиш билан квалификация қилиниши ҳам хатодир, сабаби унинг қасди Ўзбекистон Республикаси ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирининг 2020 йил 30 июндаги 208-мҳ-сон буйруғи (рўйхат рақами 3275, 2020 йил 30 июнь) билан тасдиқланган Телекоммуникация хизматларини кўрсатиш қоидаларига асосан абонент ёки фойдаланувчи 319-моддасида назарда тутилган мажбуриятларини бузишга қаратилгандир.

Мана шу ўринда Жиноят кодексининг 158-моддаси, яъни объектив томондан Ўзбекистон Республикаси Президентини омма олдида ҳақоратлаш ёки унга туҳмат қилиш, шунингдек, матбуот ёки бошқа оммавий ахборот воситаларидан, телекоммуникация тармоқларидан ёки Интернет бутунжаҳон ахборот тармоғидан фойдаланган ҳолда уни ҳақоратлаш ёки унга туҳмат қилиш орқали содир этганида бу шахсни Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 41 ёки 183-моддалари тартибида жавобгарликка тортиш нотўғри эканлигини унутмаслик керак.

Ўзбекистон Республикаси Президентига қаратиладими ёки фуқароларига қаратиладими энг муҳими жиноятнинг тармоқ орқали содир этилиши оғирлаштирувчи ҳолат сифатида мажбурий белги эканлигини унутмасдан ҳақорат ёки туҳмат тармоқ орқали содир этилса, уни жиноят деб баҳолаш керак.

Сабаби бу ҳолатда қилмиш кенг омма, яъни кенг аудиторияда содир этилади ҳамда айбсиз шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари қўпол равишда ҳуқуқбузар томонидан бузилади, инсонпарварлик принципининг қўлланилиши туфайли тармоқда қонунийлик ва

адолат принципининг бузилиши оғир оқибатларга олиб келиши мумкинлигини унутмаслик даркор. Мазкур учта қилмиш ҳам қасддан содир этилади.

Жиноят кодексининг 141-моддасида назарда тутилган жиноят объектив томондан жинси, ирқи, миллати, тили, дини, эътиқоди, ижтимоий келиб чиқиши, ижтимоий мавқеидан қатъи назар, фуқароларнинг ҳуқуқларини кибермаконда бевосита ёки билвосита бузиш ёки чеклаш ёхуд фуқароларга бевосита ёки билвосита афзалликлар бериш руҳий зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатмаслик йўли билан содир этилади. Бу қилмишларни квалификация қилишда аккаунт эгаси ўзининг обуначиларини кўпайтириш учун қилган харакатига жавобан унга нисбатан уюштирилган кибербуллинг зўрлик ишлатиш йўли билан ёки унинг номидан сохта аккаунт очиб унинг номидан фойдаланиб ноқонуний харакатларни аккаунт эгасига зўрлик ишлатмаган ҳолда, содир этилиши мумкин. Бироқ, умумий қасдни белгилашда жиноятчининг фақат фойдаланувчига нисбатан қасди бўлишини инобатга олмаслик керак, балки унинг қасди фойдаланувчидан ташқари бир вақтда ёки умумий қасд аккаунт эгасига нисбатан ҳам қаратилган бўлиши мумкинлигини унутмаслик керак. Агарда характалар зўрлик ишлатиш орқали амалга оширилган бўлса, бу киберзўрлик ҳолати оғирлаштирувчи ҳолат сифатида жиноятни квалификация қилишда муҳим белги саналади.

Бироқ, бу тоифадаги жиноятларни квалификация қилишда миллий жиноят қонунчилигимизда жиноятнинг кибермаконда содир этилганлиги ёки этилмаслиги ҳолатига эътибор қаратмаган. Шундай бўлса-да, жиноятни тўғри квалификация қилиш учун жиноятнинг субъектив томонини ва кимга қаратилганлигини аниқлаш муҳим аҳамиятга эгадир.

Интернет тармоғидаги энг кўп кибербуллинг бугунги кунда шахсий ҳаёт дахлсизлигини бузиш жинояти саналади. Бу жиноят объектив томондан Жиноят кодексининг 141^1-моддасига асосан, шахснинг шахсий ёки оилавий сирини ташкил этувчи шахсий ҳаёти тўғрисидаги маълумотларни унинг розилигисиз қонунга хилоф равишда йиғиш ёки тарқатиш орқали содир этилади ва бу қилмишнинг биринчи белгиси бу қилмиш учун шахснинг шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин бир йил ичида бу қилмишни қайта содир этиши тушунилади, ўша ҳаракатлар

оғир оқибатларга олиб келган бўлса, ғаразли ниятларда содир этилган бўлса, хавфли рецидивист томонидан содир этилган бўлса, шахснинг маъмурий жавобгарликка тортилмаганлиги жиноятни квалификация қилишга таъсир қилмайди ва у ушбу модданинг иккинчи қисмига асосан квалификация қилинади.

Жиноят кодексининг 141^2-моддасида назарда тутилган жиноят объектив томондан шахсга доир маълумотларни қонунга хилоф равишда йиғиш, тизимлаштириш, сақлаш, ўзгартириш, тўлдириш, улардан фойдаланиш, уларни бериш, тарқатиш, узатиш, эгасизлантириш ва йўқ қилиш, худди шунингдек ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғида Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ишлов берилаётганда жисман Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган техник воситаларда ҳамда Шахсга доир маълумотлар базаларининг давлат реестрида белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган шахсга доир маълумотлар базаларида шахсга доир маълумотларни йиғишга, тизимлаштиришга ва сақлашга оид талабларга риоя этмаслик орқали содир этилади ва ўша ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин бир ичида шахснинг яна ушбу қилмишни содир этиши мазкур қилмишни ушбу модданинг биринчи қисми билан квалификация қилиш учун аҳамиятга эгадир.

Ўша ҳаракатлар бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб, такроран ёки хавфли рецидивист томонидан, ғаразли ёки бошқа паст ниятларда, хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда содир этилган бўлса, оғир оқибатларга сабаб бўлса мазкур ҳолатда ушбу қилмиш оғирлиштирувчи ҳолат сифатида қилмиш учун шахснинг маъмурий жавобгарликка тортилганлигини истисно қилиб, шахснирнг жиноий жавобгарликка тортилишига сабаб бўлади.

Жиноят кодеексининг 141^3-моддасида назарда тутилган қилмиш объектив томондан шахс танасининг ва (ёки) жинсий аъзоларининг яланғоч ҳолдаги фото- ва (ёки) видеотасвирини ўз ичига олган ахборотни унинг розилигисиз оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш ёхуд бундай ахборотни тарқатиш билан қўрқитиш йўли билан содир этилади, агарда ўша ҳаракатлар такроран ёки хавфли рецидивист томонидан, бир гуруҳ шахслар

томонидан олдиндан тил бириктириб, ўн саккиз ёшга тўлмаганлиги айбдорга аён бўлган шахсга нисбатан содир этилган бўлса, бу жиноятни оғирлиштирувчи белги сифатида инобатга олинади.

Жиноят кодексининг 143-моддасида назарда тутилган қилмиш бўлиши учун шахс ўша харакатлари учун маъмурий жавобгарликка тортилган бўлиши керак, ушбу жиноят объектив томондан хат-ёзишмалар, телефонда сўзлашув, телеграф хабарлари ёки бошқа хабарларнинг сир сақланиши тартибини қасддан бузиш орқали содир этилади. Бу жиноятни тўғри квалификация қилиш учун қасднинг аввало сирни очишга қаратилганини инобатга олиш даркор, агарда умумий қасд хат-ёзишмалар, телефонда сўзлашув, телеграф хабарлари ёки бошқа хабарларнинг сир сақланиши тартибини бузишга эмас, балки шахснинг шаъни ва қадр-қимматига путур етказишга қаратилган ёки уни ўзини ўзи ўлдиришга ёндаш ёки ўлдиришга қаратилган ёҳуд бошқа ҳолатлар бўлса, бу қилмишни Жиноят кодексининг 143-моддасига нисбатан қўллаб бўлмайди. Миллий жиноят қонунчилигимизда бу жиноятнинг кибермаконда содир этилиши мумкинлигига эътибор қаратмаган ва у жиноятни квалификация қилишда оғирлаштирувчи белги саналмайди.

Виждон эркинлигини бузиш бугунги кунда телекоммуникация ёки Интернет тармоғида содир этиш ҳолатлари кўпаймоқда. Ўзбекистон Республикасининг “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида” 2021 йил 5 июлдаги ЎРҚ–699-сон Қонунига асосан, виждон эркинлиги – бу фуқароларнинг хоҳлаган динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик бўйича кафолатланган конституциявий ҳуқуқидир.

Фуқаро динга, динга эътиқод қилишга ёки эътиқод қилмасликка, ибодатларда, диний расм-русумлар ва маросимларда иштирок этишга ёки иштирок этмасликка, диний таълим олишга нисбатан ўз муносабатини белгилаётганда уни у ёки бу тарзда мажбурлашга йўл қўйилмайди.

Вояга етмаганларни уларнинг хоҳиш-иродасига, ота-онасининг ёки қонуний вакилларининг хоҳиш-иродасига зид тарзда диний ташкилотларга жалб этишга йўл қўйилмайди.

Ўз динига эътиқод қилиш ёки ишониш эркинлигига нисбатан фақат қонунда назарда тутилган чекловлар татбиқ этилади.

Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузумини зўрлик билан ўзгартириш, унинг суверенитети ва ҳудудий

яхлитлигига путур етказиш, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини камситиш, урушни, миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилиш, фуқароларнинг соғлиғи ва ахлоқига тажовуз қилиш, фуқаролар тотувлигини бузиш, вазиятни беқарорлаштирувчи туҳматдан иборат уйдирмаларни тарқатиш, аҳоли ўртасида саросима уйғотиш ҳамда шахс, жамият ва давлатга қарши қаратилган бошқа ҳаракатлар содир этиш мақсадида диндан фойдаланишга йўл қўйилмайди[125].

Бироқ, ушб нормаларнинг бузилиши Жиноят кодексининг 145-моддаси ёки Жиноят кодексининг 145-моддасида назарда тутилган қилмишни вужудга келтиради. Бугунги кунда телекоммуникация ёки интернет тармоғида виждон эркинлигининг бузилиши жамоат хавфсизлигига хавф туғдириши мумкин. Шу сабабли ҳам Жиноят кодексининг 244^1-моддасининг учинчи қисми “г”-бандида телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб, диний экстремизм, сепаратизм ва ақидапарастлик ғоялари билан йўғрилган, қирғин солишга ёки фуқароларни зўрлик билан кўчириб юборишга даъват этадиган ёхуд аҳоли орасида ваҳима чиқаришга қаратилган материалларни тайёрлаш ёки уларни тарқатиш мақсадида сақлаш, шунингдек диний-экстремистик, террорчилик ташкилотларининг атрибутларини ёки рамзий белгиларини тарқатиш ёхуд намойиш этиш мақсадида тайёрлаш, сақлаш ёки диний экстремизм, сепаратизм ва ақидапарастлик ғоялари билан йўғрилган, қирғин солишга ёки фуқароларни зўрлик билан кўчириб юборишга даъват этадиган ёхуд аҳоли орасида ваҳима чиқаришга қаратилган маълумотлар ва материалларни ҳар қандай шаклда тарқатиш, худди шунингдек фуқаролар тотувлигини бузиш, туҳматона, вазиятни беқарорлаштирувчи уйдирмалар тарқатиш ҳамда жамиятда қарор топган хулқ-атвор қоидаларига ва жамоат хавфсизлигига қарши қаратилган бошқа қилмишларни содир этиш мақсадида диндан фойдаланиш, шунингдек диний-экстремистик, террорчилик ташкилотларининг атрибутларини ёки рамзий белгиларини тарқатиш ёхуд намойиш этиш жиноятлари учун жиноий жавобгарлик белгиланган.

[125] Ўзбекистон Республикасининг “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида” 2021 йил 5 июлдаги ЎРҚ–699-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Шунингдек, Жиноят кодексининг 145-моддасига асосан, фуқароларнинг ўз фуқаролик ҳуқуқларини амалга оширишларига ёки фуқаролик бурчларини бажаришларига тўсқинлик қилиш билан, диндорлардан мажбурий йиғим ундириш ва солиқ олиш билан ёхуд шахснинг шаъни ва обрўсини камситувчи чора-тадбирлар қўллаш билан ёки диний таълим олишда ҳамда фуқаро динга нисбатан, динга эътиқод қилиш ёки эътиқод қилмасликка нисбатан, ибодат қилишда, диний расм-русумлар ва маросимларда қатнашиш ёки қатнашмасликка нисбатан ўз муносабатини белгилаётган пайтда мажбурлаш билан боғлиқ диний фаолият юритиш ҳолати телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб содир этилиши ва бу кенг аудиторияни вужудга келтириши туфайли жамоат хавфсизлигига бевосита таҳдид вужудга келтириши мумкин.

Иккала жиноятлар учун ҳам жавобгарлик ёши 16 ёш ҳисобланади. Қолаверса, иккала жиноят ҳам қасддан содир этилади. Ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳаси, шахснинг озодлиги, шаъни ва қадр-қиммати ва жамоат хавфсизлигини таъминловчи ва муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар ушбу жиноятларнинг объекти саналади.

2.2-§. Кибербуллингдан ташқари жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган кибержиноятларнинг юридик таҳлили

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий кибержиноятлар ичида даркнет билан боғлиқ жиноятлар алоҳида ажралиб туради. Аслида даркнет интернетнинг тақиқланган, ноқонуний ва жинояткорона тарафи бўлиб, биз ишлатадиган интернет жами интернетнинг 4 фоиздан 10 фоизгача бўлган қисмини эгаллайди[126]. Таъкидлаш керакки, даркнетда товар, иш ва хизматларга бўлган талаб учун кенг имкониятлар яратилган, мавжуд иш, хизмат ва товарларнинг нархи эса, одатдаги шундай турдаги иш, хизмат ва товарларнинг нархидан анча арзонроқдир, ушбу майдонда шахслар турли хил киберҳужумларни ўрганиши ва

[126] https: // www.instagram.com / reel / Cg _ tyX0OtCY / ?igshid=MDJmNzVkMjY % 3D.

улардан фойдаланиш имкониятига эга бўлиши мумкин. Аслида, даркнет фойдаланувчиларининг аксарияти шахсий ҳаёт, анонимлик ёки интернетда янги нарсаларни қидирадиган оддий одамлар бўлиб, улар қоронғу тармоқнинг анонимлиги туфайли бу тармоққа киришга иштиёқманд бўлишади ҳамда улар сохта ҳужжатлар, ўғирланган тўлов (пластик) карталар, ноқонуний ва контрабанда товарлар, хакерларни қидириш ва кўпинча гиёҳванд моддалар ва ўқотар қуролларни реклама қилиш ҳамда уларни сотиб олиш учун бу тармоққа мурожаат қилишади. Бу тармоқда ҳамма нарса сирли равишда амалга ошади.

Шу сабабдан ҳам Даркнет инглиз тилидан олинган сўз бўлиб, “яширин тармоқ”, “қоронғу интернет”, “зулматдаги тармоқ”, “соядаги тармоқ”, “қора Web”, деган маъноларни англатади. Мазкур тармоқ интернетдаги яширин тармоқ бўлиб, фақат ностандарт протоколлар ва портлар ёрдамида ишончли фойдаланувчилар ўртасида амалга ошириш учун ишлатилади. Даркнет фойдаланувчилари очиқ бўлмаган IP манзиллар орқали ўзаро мулоқот қилишади. Ўзаро мулоқот эса, I2P (Invisible Internet Project)[127] ва АҚШ ҳарбийлари томонидан молиялаштириладиган Тор (The Onion Router) технологиясига асосланган. Бу тармоқлар орқали ҳар сафар тармоққа кирилганида кириш тармоқ тугунига уланган бўлади. Кириш тугунлари тасодифий танланган мамлакатнинг Тор ва I2P сервери ҳисобланади. Бу тугун фойдаланувчининг кимлигини билади, лекин қаерга “кетаётганлигини” билмайди. Уланиш кириш тугунидан ўтади ва тасодифий танланган мамлакатдан Тор ва I2P орқали сиз бемалол ҳоҳлаган манзил томон кетишингиз мумкин бўлади. Қисқа қилиб айтганда Тор ва I2P бу фойдаланувчилар тармоққа уланганидан кейин уларни айнан қайси манзилга сўров юбориб ва “нима ишлар” қилишаётганини билдирмайдиган технологиядир[128]. Даркнетга кириш вазифасини бажарувчи калит бўлган Тор технологиясини Windows, Mac, Android va Linux компанияларидаги унинг расмий веб-сайтидан юклаб олиб, VPN канали ва унинг inkognito режимидан фойдаланган ҳолда даркнетга ташриф буюриш мумкин.

Умуман олган, ушбу тушунча 1970 йилларда пайдо бўлган бўлиб, кейинчалик Интернетга айланган ARPANET дан ажратилган

[127] https: // uz.eyewated.com / darknet-qora-bozor-va-sanctuary / .
[128] https: // www.pyblog.uz / post / darknet-nima-darknet-haqida-oddiy-sozlar-bilan.

тармоқларга нисбатан хавфсизлик мақсадларида фойдаланилган. Мазкур атама 2002 йилда П. Биддл, П. Энгланд, М. Пеинаду, Б. Уилман томонидан “The Darknet and the Future of Content Distribution” нашрида чоп этган мақоласи туфайли кенг тарқлаб кетган бўлиб, улар муаллифлик ҳуқуқларининг бузилишида ҳамда рақамли ҳуқуқларнинг ҳимоясини таъминлашда салбий маънода “Darknet” тушунчасидан фойдаланишган бўлиб[129], уларнинг фикрича, даркнетдан қуйидаги мақсадларда фойдаланиш мумкин:

Махфийликни таъминлаш ва сиёсий репрессиядан ҳимоя қилиш;

Ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятлар;

Муаллифлик ҳуқуқи билан ҳимояланган файлларни тарқатиш;

Терроризм;

Кибеpразведка[130].

Мазкур жиноятлар бугунги кунда Ўзбекистон Республикасининг жиноий қонунчилиги билан жавобгарликка тортиш учун асос бўлади, хусусан, Жиноят кодексининг 149-моддасида муаллифлик ёки ихтирочилик ҳуқуқларини бузиш, 155-моддасида терроризм, 160-моддасида жосуслик, 157-моддасида давлатга хоинлик қилиш, 159-моддасида Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузумига тажовуз қилиш, 162-моддасида давлат сирларини ошкор қилиш, 278^1-278^7-моддаларида ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятлар учун жиноий жавобгарлик белгиланган[131].

Жойи келганда таъкидлаб ўтиш керакки, даркнет тушунчаси турли номлар билан аталади, мисол учун у “Deep Web” номи билан ҳам аталиб, ушбу тушунчани биринчи бўлиб 2001 йилда М.К. Бергман “The deep web: Surfacing hidden value” асарида ишлатган бўлиб, у мазкур интернетдаги маълумотларнинг одатдаги интернетдаги маълумотларга қараганда 1000-2000 баравар кўплигини таъкидлаб, қуйидагилар “Deep Web”га киради деб ҳисоблаган:

---

[129] M. Hatta. Deep Web, Dark Web, Dark Net: A Taxonomy of “Hidden” Internet. Annals of Business Administrative Science 19 (2020) 277–292. https: // doi.org / 10.7880 / abas.0200908a. Received: September 8, 2020; accepted: October 16, 2020. Published in advance on J-STAGE: December 5, 2020.

[130] https: // ru.wikipedia.org / wiki / % D0 % 94 % D0 % B0 % D1 % 80 % D0 % BA % D0 % BD % D0 % B5 % D1 % 82.

[131] Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

бирон ташкилотга тегишли бўлган махсус маълумот базаларидаги маълумотлар;

тўлов вазифасини бажарувчи махсус сайтлар;

фақатгина махсус кириш йўли бўлган махсус сайтлар;

фақатгина ушбу сайтнинг қидирув тизимидан фойдаланиб тегишли саҳифаларга кириш мумкин бўлган махсус сайтлар;

электрон почта ва Google каби қидирув тизимлари таҳрирлай олмайдиган бошқа веб-сайтлар[132].

Биз ушбу фикрларга қисман қўшиламиз, аммо унинг даркнет билан битта тушунча эканлиги бўйича бир қатор ўзга фикрларимиз мавжуд, жумладан, даркнет “Deep Web”га қараганда мукаммалроқ, унда фақатгина М. Бергман таъкидлаб ўтган махсус веб-сайтлар эмас, бошқа саҳифалар ҳам бор. Бошқача айтганда, даркнет бу интернет орқали қурилган тармоқ бўлса, “Deep Web” ёки “Darkweb” эса, даркнет тармоғидаги веб-сайтларни англатади[133]. Умуман олганда бу қоронғу веб-дастурлардан биридир. Ушбу дастур орқали кибержиноятчилар ўзларининг жинояткорона қилмишларини амалга ошириши, бўлажак киберҳужумга тайёргарлик кўришлари, ўзларига тарафдорлар топиш имкониятига эга бўлишлари, хатто молиявий қўллаб-қувватловчи магнатларга эга бўлишлари мумкин. Бу дастур орқали экстремист ва террористлар ўзларининг талаб ва истакларини ваколатли органларга етказиши, ўзларини намойиш қилишлари мумкин. Яна бир нарса, даркнетда одатдаги IP манзиллар бўлмайди ва ундаги IP манзиллар тез-тез ўзгариши натижасида у орқали маълумот берилган субъектларнинг қаердан маълумот юборганлигини аниқлаш жуда мушкул. Айнан шу сабабдан ҳам кибержиноятчилар ўзларининг қилмишларини бу дастурдан унумли фойдаланган ҳолда, амалга оширишга харакат қилишмоқда, бу қимор ўйинлари амалга ошадиган энг катта виртуал казино ҳамдир. Даркнет фойдаланувчилари ҳақиқий ҳаётда аслида учрашишган субъектлар бўлиб, улар Ф2Ф ёки П2П деб номланувчи даркнет тармоғи орқали ўзаро мулоқот қилишади, тармоққа махсус пароллар ёки рақамли имзолар орқали киришади ва шу орқали аудентификациядан ўтишади. П2П қоплама тармоғи фойдаланувчилар ўртасидаги мавжуд ишонч муносабатлари асосида

[132] M. Bergman. (2001). White paper: The deep web: Surfacing hidden value. Journal of Electronic Publishing, 7(1). doi: 10.3998 / 3336451.0007.104.

[133] https: // telegra.ph / Dark-web-yoki-Dark-net-ga-qanday-ulanish-mumkin-09-12.

қурилган бўлади. Даркнетнинг алоҳида ўзига хос хусусияти шундаки унинг биттагина фойдаланувчиси бу тармоқни ўзича тушуна олмайди, у бошқа ўзига ўхшаган фойдаланувчилар орқали тармоқ қандай ишлашини тушуниши мумкин ва қолган фойдаланувчилар эса, кибержиноятларнинг амалга оширилиши бўйича бевосита боғлиқ шахс бўлади, мисол учун, биржа савдоларида унинг ташаббускорлари даркнет фойдаланувчиларига маълумот тақдим қилади ва ушбу маълумот асосида кейинчалик ёки дарҳол катта маблағга эга бўлиш имкониятини қўлга киритади, маблағга эга бўлингач, кўрилган фойда улушларга тақсимланади ва ушбу улушдан даркнет фойдаланувчилари баҳраманд бўлишади. Интернет соҳасида даркнетга қарама-қарши оппенет деган тушунча ҳам мавжуд бўлиб, унда ташқи кузатувчи каталог сервери мавжудлиги туфайли бутун тармоқни у тушунади ҳамда даркнет фойдаланувчиларини умумий назорат қилиб бориш имкониятига эга бўлади. Даркнет фойдаланувчилари эса, даркнетдан тўлиқ фойдаланмоқчи ва бойликка эга бўлишмоқчи бўлишсалар, бу назоратчига ҳар томонлама наф келтириш учун ишлашга мажбур бўлишади.

Бугунги кунда “Overlay network” тушунчаси ҳам кенг қўлланиладиган тушунча бўлиб, у тармоқ устига қурилган тармоқ ҳисобланади ва у одатда Интернет орқали қурилган компьютер тармоғи маъносини англатади ҳамда бошқа қурилмалар IP манзил орқали ўзининг йўналишини белгиласа, бу қурилма IP манзилнинг вазифасини бажаради ва унга IP манзил шарт эмас.

Барча ҳолатда ҳам даркнет фойдаланувчилари “Deep Web” ҳамда “Overlay network” фойдаланишлари мумкин.

Даркнетнинг яна бир ўзига хос хусусиятларидан бири шуки, унинг фойдаланувчилари бир-бирлари билан тўғридан тўғри тармоқлараро мулоқот қилади. Бир-бири билан узвий боғлиқ бўлмаган тармоқлар ўртасидаги алоқалар ёки исталган тармоққа оид боғланишлар даркнет ҳисобланмайди.

Шу ўринда таъкидлаб ўтишимиз керакки, ҳозирги кунга қадар бу тоифадаги даркнет орқали содир этиладиган жиноятлар Республикамизда расман қайд этилмаган ҳамда суднинг хукми қабул қилинмаган.

Бироқ, бу дегани даркнетга эътиборсизлик билан қараш мумкин дегани эмас. Унинг бошқарув пулти ваколатли органларда

бўлса-да, мазкур ваколатли органларда ишловчи масъул ходимларга бевосита ёки билвосита таъсир ўтказиш ёҳуд ўзга усуллар орқали даркнетдан фойдаланиш йўли билан бир қатор жиноятларни содир этиш мумкин ва бу масалада Ўзбекистон ҳали хануз хавф остида қолмоқда. Айниқса, бугунги кунда ахборот-коммуникация технологияларига бўлган эътибор Президент бошчилига бўлаётганлиги, мамлакатимизда бу соҳада кенг кўламли ислоҳотлар амалга оширилаётганлиги, IT-виза орқали чет эллик мутахассисларнинг Республикамизга келиш имкониятлари янада соддалашганлиги, Ўзбекистондаги солиқ ислоҳотлари ва бу борадаги имтиёзлардан унумли фойдаланиш йўли билан инвестиция киритиш шарти орқали бир қатор қора кучлар даркнет орқали жиноятлар содир этмаслигини ҳеч ким кафолатлай олмайди. Мазкур ҳолат биздан янада огоҳликни талаб қилади. Ахборот-коммуникация технологиялари соҳасини қаттиқ назорат қилган билан бу соҳани тўлиқ назоратда ушлаб туриш имконсиз, амалга оширилаётган ислоҳотлар бўйича назоратни сусайтириш эса, мамлакат иқтисодиётига жуда катта кулфатларни, кибержиноятларнинг содир этилиши учун кенг шарт-шароит ва имкониятларни келтириб чиқариши мумкин. Иккала ҳолатда ҳам назоратни йўқотмаган ҳолда, ахборот-коммуникация технологиялари соҳасида экспорт ва импорт ҳажмини ошириш орқали бу соҳани янада жадаллаштириш йўли билан содир этилиши мумкин бўлган кибержиноятларнинг олдини олиш чораларини кўриш мақсадга мувофиқ. Сўз ўрнида айтиш керакки, даркнет ҳам кибержиноят содир этиладиган кибермакон ва кибержиноятлар содир этилишига имкон берувчи кибероламдир.

Бошқача айтганда, даркнет бу қорабозордир. Бу бозорда ҳамма нарсани, хатто, контрабанда маҳсулотлари, қурол-яроқ, порнография, экстремистик-террористик харакатлар, вируслар, киберхакерлик учун зарур бўлган техник воситалар, фуқаролик муомаласида чекланган товарлар ҳамма ҳаммасини топиш имконияти мавжуд. Айтиш керакки, даркнетни фақатгина салбий маънода ишлатиш ҳам нотўғри бўлади, чунки бу оламда сўз ва фикр эркинлигига унинг эгалари тўла-тўкис мустақил бўлади, ҳурфикрликка эришади, бу ерда сензура умуман йўқ. Барча фойдаланувчилар учун тўла-тўкис демократия ва ҳурфикрлик каби тамойиллар сўзсиз амалга ошадиган олам бу даркнет ҳисобланади.

Балким, шу сабабдан ҳам бўлса керак, кўпчилик даркнетга киришга қизиқишади, аммо Республикамизда ундан фойдаланиш чегараланган. Тўғри, баъзи техник қурилмалар орқали бу тармоқдан фойдаланиш имконияти мавжуд, бироқ ушбу технологияларнинг компьютер тизимидан, шунингдек телекоммуникация тармоқларидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш учун тайёрланиши, ўтказилиши ва тарқатилиши учун Жиноят кодексининг 278^3-моддасида жиноий жавобгарлик белгиланганлигини унутмаслигимиз зарур.

Кўпчилик одамлар интернет деганда Google ва у орқали топиладиган саҳифаларни тушунишади, бунинг хато фикр бўлиб, Google бу катта Интернет деб аталмиш океандаги кичик бир кема, океанда эса, турли хил мавжудотлар, яъни ўзининг функционал вазифасига кўра фарқланиб турувчи ахборот тармоқлари, тизимлари ва хк. жуда кўп.Бу тармоқлар ичида даркнетдан фойдаланиш 1970 йиллардаги ёки 2000 йиллардаги даражага қараганда анча кўпайганлигини, унинг фойдаланувчилари сони ошганлигини, бу кибермаконда жиноий қилмишларни амалга ошириш учун тайёргарлик кўриш энг яхши жой эканлигини унутмаган ҳолда, мамлакатимизда ишлаб чиқилаётган технологияларни фақатгина иқтисодий томондан шахсларга фойда келтиришга ихтисослаштирмасдан, ахборот хавфсизлиги талаблари янада кучайтирилган дастурий маҳсулотларни ишлаб чиқишга ҳам алоҳида эътибор қаратмоғимиз даркор.

Шу ўринда таъкидлаб ўтишимиз зарурки, бир неча йиллардан бири Ўзбекистонда Интернетдан фойдаланиш маданияти ёки Интернетдан фойдаланиш қоидалари бўйича норматив-ҳуқуқий ҳужжатни қабул қилиш ҳамда амалга оширилаётган конституциявий ислоҳотларда Интернетдан фойдаланишга оид қоидаларни белгилаб кетиш Ўзбекистон Республикасининг норма ижодкорлиги олдида турган муаммолардан бири бўлиб қолмоқда. Фикримизча, Интернетдан фойдаланиш тартибини битта давлат миқёсида белгилаш имконсиздир, зеро норматив-ҳуқуқий ҳужжат мавжуд ижтимоий муносабатларнинг чек-чегараларини белгиловчи ҳужжат бўлиб, ундан ташқари бўлган масалаларни эса, унга оид қоидалар аниқ белгиланмаганлиги сабабли уни жиноий қилмиш деб баҳо беришимиз мумкин эмас. Интернет эса, бу фақат Ўзбекистон дегани эмас. Шунга кўра, трансмиллий чегараларни кучайтириш, барча

давлатлар томонидан эътироф этиладиган халқаро ҳужжатни қабул қилиш ва у асосида қонунчилик базасимизни қайта кўриб чиқишимиз даркор.

Хулоса ўрнида, Ўзбекистон Республикаси нафақат даркнетга оид муносабатларни белгилаб олиш, балки Интернетдан фойдаланиш тартиби ёки фойдаланиш қоидаларини белгилаш бўйича халқаро конвенцияни қабул қилиш ташаббусини кўтариши, трансмиллий чегараларда ягона ҳужжат асосида ягона жиноий-ҳуқуқий амалиётни шакллантиришни йўлга қўйиш орқали чегарадош давлатларнинг жиноят қонунчилигини ўзаро бирхиллаштириш орқали шахсларнинг у қайси давлат фуқароси бўлишидан қатъий назар жазо бир хил ва муқаррар эканлигини белгилаш тенденциясини йўлга қўйиш учун харакат қилиши мақсадга мувофиқ бўларди, деб ҳисоблаймиз. Ишлаб чиқиладиган халқаро конвенцияда, интернетнинг барча қисмларидан фойдаланиш тартиби ўз ичига олади, яъни барча учун очиқ бўлган интернетдан бўлажак конвенцияга аъзо давлатларнинг фуқаролари қай тариқа фойдаланиши, маълумотлар алмашиши қай тариқа йўлга қўйилиши, интернетнинг қолган қисмига оид муносабатлар қай тариқа тартибга солиниши, интернетдан давлат хизматчисидан тортиб, оддий фуқарогача фойдаланиш тартибини белгилаб қўйилади. Бу эса, нафақат Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари, балки бошқа хорижий давлат фуқароларининг ўзи турган ҳудуддаги давлатнинг жиноят қонунчилигини билиш ҳамда уни ҳурмат қилиш орқали бўлиши мумкин бўлган жиноий хавфларнинг олдини олишга хизмат қиларди. Ҳозирги кунда мазкур қилмишнинг жиноят эканлигини билмасдим деган қоида ҳамда қонунни билмаслик жавобагрликдан озод қилмайди деган тушунчалар жуда кўп қўлланилади, баъзи ҳолларда айнан шахсларнинг қонунни билмаслиги ёки уни нотўғри талқин қилишлари натижасида тушунмовчиликлар, низолар, жиноий қилмишлар содир этилмоқда. Мазкур халқаро конвенциянинг қабул қилиниши эса, Конвенцияга аъзо давлат фуқароларининг ҳуқуқий онги ва маданиятини оширибгина қолмасдан, ўзи томонидан ижобий ёки салбий бўлишидан қатъий назар барча қилмишларни ушбу Конвенция талаблари асосида амалга оширишга бўлган кўникма шаклланишига ёрдам берган бўларди. Огоҳлик битта-иккита шахс доирасида эмас, балки бутун бир давлат, бутун бир жамият миқёсида

бўлган бўларди. Очиқ контентдаги ғарб маданиятининг шарқ маданиятига салбий таъсири камаярди. Кўпчиликни қийнаб турган масалалар давлатлараро миқёсда ҳал этилган бўларди. Энг яхшиси эса, даркнет ва шу каби интернетдан фойдаланиш талаблари мазкур ҳужжатда аниқ белгилаб қўйилиши, ундан фойдаланиш иштирокчилари ўртасида тушунмовчиликларнинг олди олинишига, кибержиноятчилар ўз қилмиши учун адолатли ва қонуний жазоланишига ҳамда ҳуқуқ ваманфаатлари бузилган субъектларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари тикланиши учун имконият яратиларди. Ўзбекистон Республикасининг "Киберхавфсизлик тўғрисида"ги Қонуни[134] халқаро ва трансмиллий норматив муносабатларга мувофиқлаштириларди.

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий кибержиноятларнинг юридик тавсифи 2-иловада назарда тутилган. Ушбу жиноятларнинг барчаси моддий ёки (ва) маънавий фойда олиш мақсадида қасддан одир этилади. Кибержиноятчи тармоқдан ёки технологиядан фойдаланар экан унинг мақсадлари ва мотивлари қасддан амалга оширилаётганлигини у билади ёки билиш имконига эга бўлади. У ўзи хоҳлаб тармоққа киради ёки технологиялар фойдаланади. Оқибатда, жамият хавфсизлигига тажавуз қилади. Барча кибержиноятларни IP-манзил ёки MAC-манзил орқали тўлиқ аниқлаш мумкин.

MAC-манзил медия киришни бошқариш манзили бўлиб, тармоққа уланган ҳар бир қурилмага тайинланган 12 хонали ўн олтилик рақамдир. Асосан, қурилмани ишлаб чиқаришда ноёб идентификатор сифатида кўрсатилган MAC-манзил кўпинча қурилманинг тармоқ интерфейси картасида топилади. Қурилманинг жойлашувини аниқлашга уринаётганда ёки тармоқ қурилмасида диагностика ўтказишда MAC-манзил талаб қилинади. Қурилмадаги ҳар бир тармоқ интерфейсига ноёб MAC-манзил тайинланган, шунинг учун қурилмада бир нечта MAC-манзиллар бўлиши мумкин. Мисол учун, агар ноутбукда Ethernet кабели порти ва ўрнатилган Wi-Fi қурилмаси бўлса, тизим конфигурациясида иккита MAC-манзил кўрсатилади. MAC-манзил кўпинча қурилмани филтрлаш учун

[134] Ўзбекистон Республикасининг "Киберхавфсизлик тўғрисида"ги Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

тармоқ роутерини созлашда ёки тармоқ муаммоларини бартараф этишда талаб қилинади.

Қурилмага кирганида, фойдаланувчи одатда MAC-манзилни тизим созламалари, умумий маъумот ёки тармоқ созламалари ва қурилма ҳолатидан топиши мумкин. Одатда, MAC-манзил босилган ёрлиқда қурилманинг пастки қисмига ёпиштирилган бўлади. Баъзан ишлаб чиқарувчилар MAC-манзилни жисмоний манзил, аппарат идентификатори, симсиз идентификатор ёки Wi-Fi манзили каби бошқа номлар билан аниқлайдилар.

MAC-мазилнинг 3 та тури мавжуд:

Unicast MAC-манзил. Unicast манзили маҳаллий тармоқдаги маълум бир NIC (тармоқ интерфейси картасида)га бириктирилган бўлади. Шунинг учун бу манзил фақатгина ягона жўнатувчи қурилмадан ягона манзилга хабар юбориш учун ишлатилади.

Multicast MAC-манзил. Манба қурилмаси multicast ёрдамида маълумотлар тўпламини бир нечта қурилмаларга узатиши мумкин. Multicast гуруҳи IP-манзили multicast гуруҳига тегишли қурилмаларга таянган бўлади.

MAC-манзилни трансляция қилиш. Ушбу мазил берилган тармоқдаги ҳар бир қурилмани ифодалайди. Чиқариш домени, манба қурилмаси учун чиқиш манзилини манба манзили сифатида ишлатиб, тармоқдаги ҳар бир қурилмагача маълумот юбориш имкониятини бериш учун мажбуд бўлади. Мақсад – маълумот юборувчиси манба манзили сифатида чиқиш манзилини ишлатиб, тармоқдаги ҳар бир қурилмага маълумот юбориш имкониятини яратиш.

MAC-манзил ва IP-манзил ўзаро фарқ қилади. MAC-манзил ҳам IP-манзил ҳам бир хил мақсадга хизмат қилади, яъни тармодаги қурилмани аниқлаш. MAC-манзил бир хил маҳаллий тармоқдаги қурилманинг жисмоний манзилини аниқласа-да, IP-манзил қурилмани глобал миқёсда ёки унинг интернет манзили орқали аниқлайди. Шунга кўра, иккита манзилнинг ўзаро фарқли белгилари қуйидагилардир:

MAC-манзил:

маҳаллий миқёсда қурилмаларни танийдиган ноёб аппарат идентификаторидир;

ишлаб чиқариш жараёнида қурилмага қаттиқ кодланган;

баъзан жисмоний манзил деб аталади;

MAC-манзил орқали битта тармоқдаги барча қурилмаларга маълумотларни юбориш учун қурилма томонидан ишлатилиши мумкин;

OSI ва TCP/IP мос ёзувлар моделининг 2-қаватида жойлашган;

Доимий ва ўзгармасдир.

IP-манзил эса:

тармоқ уланишини аниқлашга ёрдам беради;

тармоқ администратори ёки интернет провайдери томонидан тайинланган;

интернетдаги қурилмаларнинг глобал миқёсда қандай алоқа қилишини тасвирлайди;

радиоэиштириш ёки multicasting учун ишлатилиши мумкин;

TCP/IP ёки OSI моделининг учинчи қатламида ёки тармоқ қатламида жойлашган;

исталган вақтда ўзгартирилиши мумкин;

баъзан мантиқий манзил деб аталади;

дастурий таъинот конфигурацияси орқали қурилмаларга тайинланади[135].

Қисқача тушунтирганда инсонинг паспорти унинг шахсини тасдиқлочи ҳужжат бўлганидек, MAC-манзил фойдаланувчи қурилмаси, яъни қўлимиздаги компьютеримиз, телефонимизнинг гувоҳномасидир. MAC-манзил шахснинг туғилган жойи бўлса, IP-манзил унинг вақтинчалик манзилидир[136].

2.3-§. Рақамли технологиялар соҳасига оид кибержиноятларнинг юридик тавсифи ва ўзига хос хусусиятлари

Рақамли технологиялар соҳасига қарши қаратилган кибержиноятларнинг юридик тавсифи 3-иловада кўрсатилган. Ушбу кибержиноятлар миллий жиноят қонунчилигимизга асосан, қасддан, 16 ёшга тўлган ақли расо шахс томонидан содир этилади ва шахс, ўз қилмишини ҳозирча миллий жиноят қонунчилигимизга асосан, 9 хил шаклда амалга ошириши мумкин, хусусан:

278[1]-модда. Ахборотлаштириш қоидаларини бузиш;

[135] https: // uzbekdevs.uz / wiki / mac-adress.

[136] https: // learn.csclub.uz / tarmoq-xavfsizligi / mac-manzil-nima.

278[2]-модда. Компьютер ахборотидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш;

278[3]-модда. Компьютер тизимидан, шунингдек телекоммуникация тармоқларидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш учун махсус воситаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб тайёрлаш ёхуд ўтказиш ва тарқатиш;

278[4]-модда. Компьютер ахборотини модификациялаштириш;

278[5]-модда. Компьютер саботажи;

278[6]-модда. Зарар келтирувчи дастурларни яратиш, ишлатиш ёки тарқатиш;

278[7]-модда. Телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш;

278[8]-модда. Крипто-активлар айланмаси соҳасидаги қонунчиликни бузиш;

278[9]-модда. Майнинг фаолиятини қонунга хилоф равишда амалга ошириш.

Ушбу жиноятларнинг объекти жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартиботи ҳамда ахборотлаштириш ва телекоммуникация соҳаси ҳисобланади.

Мазкур жиноятларнинг дастлабкиси, ахборотлаштириш қоидаларини бузиш деб номланади ва ушбу жиноятнинг зарурий белгиси мазкур қилиш фуқароларнинг ҳуқуқларига ёки қонун билан қўриқланадиган манфаатларига ёхуд давлат ёки жамоат манфаатларига кўп миқдорда зарар ёхуд жиддий зиён етказилишига сабаб бўлиши керак бўлади. Агарда зарар миқдори жуда кўп миқдор бўлса, у оғирлаштирувчи ҳолат саналади.

Ахборотлаштириш қоидаларини бузишдан олдин, ахборотлаштиришнинг ўзи нима эканлигига аҳамият бериш даркор. Қонун талабига асосан, ахборотлаштириш – юридик ва жисмоний шахсларнинг ахборотга бўлган эҳтиёжларини қондириш учун ахборот ресурслари, ахборот технологиялари ҳамда ахборот тизимларидан фойдаланган ҳолда шароит яратишнинг ташкилий ижтимоий-иқтисодий ва илмий-техникавий жараёни саналади[137].

ахборот ресурси – ахборот тизими таркибидаги электрон шаклдаги ахборот, маълумотлар банки, маълумотлар базаси, шу

[137] Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида” 2003 йил 11 декабрдаги 560-II-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

жумладан ахборот тизимларида очиқ шаклда жойлаштириладиган ёхуд эълон қилинадиган аудио-, видео-, график ва матнли ахборот;

ахборот ресурсларининг ёки ахборот тизимларининг мулкдори – ахборот ресурсларига ёки ахборот тизимларига эгалик қилувчи, улардан фойдаланувчи ва уларни тасарруф этувчи юридик ёки жисмоний шахс;

ахборот технологияси – ахборотни тўплаш, сақлаш, излаш, унга ишлов бериш ва уни тарқатиш учун фойдаланиладиган жами услублар, қурилмалар, усуллар ва жараёнлар;

ахборот тизими – ахборотни тўплаш, сақлаш, излаш, унга ишлов бериш ҳамда ундан фойдаланиш имконини берадиган, ташкилий жиҳатдан тартибга солинган жами ахборот ресурслари, ахборот технологиялари ва алоқа воситалари.

Демак, ахборот ресурсларининг ёки ахборот тизимларининг мулкдори ёки бошқа шахс томонидан ахборот ресурсларининг ёки ахборот тизимларининг мулкдорининг ахборот ресурси, ахборот технологияси, ахборот тизими орқали ёки унга нисбатан шахс, жамият ва давлат манфаатларига хилоф харакатларни амалга ошириши мазкур ижтимоий хавфли қилмишнинг таркибини вужудга келтиради. Таъкидлаб ўтиш керакки, бугунги кунда ахборотлаштириш қоидаси мавжуд эмас.

“Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида”ги Қонунга асосан, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қонунчилик ҳужжатлари бўлиб, улар Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигини ташкил этади[138].

Шунга кўра, ахборотлаштириш тўғрисидаги қонунчиликни бузиш деб номланган ҳолда, амалдаги таҳрирни қайта кўриб чиқиш таклиф қилинади. Ушбу таклифнинг қабул қилиниши Жиноят кодексидаги қонунийлик принципининг амалда тўлиқ намоён бўлишига[139] ва Конституциянинг 20-моддасидаги инсон билан давлат органларининг ўзаро муносабатларида юзага келадиган қонунчиликдаги барча зиддиятлар ва ноаниқликлар инсон фойдасига талқин этилади, деган норма бўйича бўилиш мумкин бўлган салбий ҳолатларнинг олдини олиш мумкин бўлади.

---

[138] Ўзбекистон Республикасининг “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида” 2021 йил 20 апрелдаги ЎРҚ–682-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[139] Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Компьютер ахборотидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш жинояти ҳам ўзига хос жиноят бўлиб, ушбу жиноятнинг ўзида қонун ахборот-ҳисоблаш тизимлари, тармоқлари ва уларнинг таркибий қисмларидаги ахборотларни комьютер ахборотлари санаби, ушбу ахборотлардан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланишнинг қуйидаги салбий ҳолатлари вужудга келса, уни жиноят деб баҳолайди:

агар ушбу ҳаракат ахборотнинг йўқ қилиб юборилиши;

агар ушбу ҳаракат тўсиб қўйилиши;

агар ушбу ҳаракат модификациялаштирилиши;

агар ушбу ҳаракат ахборотдан нусха кўчирилиши;

агар ушбу ҳаракат ахборотнинг қўлга киритилиши;

агар ушбу ҳаракат электрон ҳисоблаш машиналари, электрон ҳисоблаш машиналари тизими ёки уларнинг тармоқлари ишининг бузилишига сабаб бўлишини.

Мазкур вазиятда, ЭҲМ учун яратилган дастур ёки маълумотлар базасини модификациялаш (қайта ишлаш) – уларни адаптация деб ҳисобланмайдиган ва бошланғич матн ўзгаришига олиб келадиган ҳар қандай тарзда ўзгартириш ҳамда ЭҲМ учун яратилган дастур ёки маълумотлар базасидан нусха олиш – ЭҲМ учун яратилган дастур ёки маълумотлар базасини ҳар қандай моддий шаклда битта ёки кўпроқ нусхада тайёрлаш ҳамда уларни ЭҲМнинг хотирасига ёзиш ҳисобланишини инобатга олиш лозим[140].

Компьютер тизимидан, шунингдек телекоммуникация тармоқларидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш учун махсус воситаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб тайёрлаш ёхуд ўтказиш ва тарқатиш жинояти ҳимояланган компьютер тизимидан, шунингдек телекоммуникация тармоқларидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш учун махсус дастурий ёки аппарат воситаларини ўтказиш мақсадини кўзлаб тайёрлаш ёхуд ўтказиш ва тарқатиш орқали содир этилади.

Бироқ, миллий қонунчилигимизда компьютер тизими тушунчасининг таърифи берилмаган.

“Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида”ги Қонун талабига асосан, турлича талқинларнинг олдини олиш ҳамда компьютер

[140] Ўзбекистон Республикасининг “Электрон ҳисоблаш машиналари учун яратилган дастурлар ва маълумотлар базаларининг ҳуқуқий ҳимояси тўғрисида” 1994 йил 6 майдаги 1060-XII-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

тизимлари бугунги кунда технологиянинг ривожи туфайли ахборот тизмига айланиб қолганлиги сабабли “Компьютер тизими” тушунчасини “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги Қонун талабидан келиб чиқиб, ахборот тизими, деб қайд этиш мақсадга мувофиқ.

Хусусан, мазкур харакатнинг амалга оширилиши оқибатида, киберўғрилк ёки киберфирибгарлик жиноятлари содир этилади ва миллий жиноят қонунчилигимизда ҳам ахборот тизими тушунчасига бу алмаштирилган.

Маълумки, ахборот – манбалари ва тақдим этилиш шаклидан қатъи назар шахслар, предметлар, фактлар, воқеалар, ҳодисалар ва жараёнлар тўғрисидаги маълумотлардир[141]. Шу сабабли Қонун талабидан келиб чиқиб, жамоат хавфсизлигига таҳдид солиш учун кибержиноятчи шахснинг ахборотларига ҳужум қилади ва шу орқали жамоат хавфсизлигига ва тартибига таҳдид қилади.

Компьютер ахборотини модификациялаштириш компьютер ахборотидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш орқали ҳам, рухат билан фойдаланиш орқали ҳам амалга ошиши мумкин ва мазкур вазиятда, компьютер тизимида сақланаётган ахборотни қонунга хилоф равишда ўзгартириш, унга шикаст етказиш, уни ўчириш, худди шунингдек била туриб унга ёлғон ахборотни киритиш харакати фуқароларнинг ҳуқуқларига ёки қонун билан қўриқланадиган манфаатларига ёхуд давлат ёки жамоат манфаатларига кўп миқдорда зарар ёхуд жиддий зиён етказилишига сабаб бўлиши жиноятнинг муҳим зарурий белгиси саналади. Ушбу қилмиш жуда кўп миқдорда зарар етказган ҳолда, бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб, такроран ёки хавфли рецидивист томонидан содир этилиши жиноятни оғирлаштирувчи махсус белгилар бўлиб хизмат қилади.

Компьютер саботажи ёки киберсаботаж ўзганинг компьютер ускунасини ёки хизматда фойдаланиладиган компьютер ускунасини қасддан ишдан чиқариш, худди шунингдек компьютер тизимини бузиш (компьютер саботажи) орқали содир этилади, жиноятнинг бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб ёҳуд такроран ёки хавфли рецидивист томонидан содир этилиши жиноятнинг оғирлаштирувчи белгиси ҳисобланади.

---

[141] Ўзбекистон Республикасининг “Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида” 2002 йил 12 декабрдаги 439-II-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Кибержиноятлар ичида энг кўпи зарар келтирувчи дастурларни яратиш, ишлатиш ёки тарқатиш жинояти бўлиб, у компьютер тизимида сақланаётган ёки узатилаётган ахборотни рухсатсиз йўқ қилиб юбориш, тўсиб қўйиш, модификациялаштириш, ундан нусха кўчириш ёки уни қўлга киритиш мақсадини кўзлаб компьютер дастурларини яратиш ёки мавжуд дастурларга ўзгартиришлар киритиш, худди шунингдек махсус вирус дастурларини ишлаб чиқиш, улардан қасддан фойдаланиш ёки уларни қасддан тарқатиш орқали содир этилгандагина жиноят таркиби вужудга келади. Ўша ҳаракатларнинг жуда кўп миқдорда зарар етказган ҳолда, бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб, такроран ёки хавфли рецидивист томонидан, уюшган гуруҳ томонидан ёки унинг манфаатларини кўзлаб содир этилиши ушбу жиноятнинг оғирлаштирувчи махсус белгилари ҳисобланади.

Ахборот технологияси соҳасида турган телекоммуникация соҳасига оид жиноятлардан бири телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш жинояти дейилади ва у амалиётда GSM-шлюз, яъни мобил алоқа тармоқлари ва телекоммуникацияларнинг бошқа тармоқлари ўртасида трафикни ўтказиш учун мўлжалланган аппарат-дастурий восита[142] орқали содир этиладиган жиноят бўлиб, ушбу жиноят ўрнатилган ҳимоя тизимларини четлаб ўтган ҳолда телекоммуникация тармоғидан фойдаланиш ва халқаро трафикни ўтказиш мақсадида телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш, шунингдек мазкур мақсадлар учун мўлжалланган махсус дастурий ёки аппарат воситаларини қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) сақлаш ва уларнинг фаолият кўрсатиши учун шароитлар яратиш орқали содир этилади, ўша ҳаракатларнинг бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб, такроран ёки хавфли рецидивист томонидан, хизмат мавқеидан фойдаланиб, уюшган гуруҳ томонидан ёки унинг манфаатларини кўзлаб содир этилиши жиноятни оғирлаштирувчи моддалар ҳисобланади.

Технологиянинг ривожи туфайли крипто-активлар айланмаси соҳасидаги қонунчиликни бузиш ва майнинг фаолиятини қонунга

[142] Ўзбекистон Республикаси ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирининг 2020 йил 30 июндаги 208-мҳ-сон буйруғи (рўйхат рақами 3275, 2020 йил 30 июнь) билан тасдиқланган Телекоммуникация хизматларини кўрсатиш қоидалари // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

хилоф равишда амалга ошириш орқали содир этиладиган жиноятлар вужудга келган бўлиб, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 27 июлдаги ПҚ–3150-сон “Ўзбекистон Республикаси Истиқболли лойиҳалар миллий агентлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ва 2018 йил 3 июлдаги ПҚ–3832-сон “Ўзбекистон Республикасида рақамли иқтисодиётни ва крипто-активлар айланмаси соҳасини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорлари ва улар асосида қабул қилинган қонунчиликка мувофиқ, ушбу соҳа тартибга солиб қўйилган. Хусусан, крипто-актив – маълумотларнинг тақсимланган реестридаги рақамли ёзувлар йиғиндиси бўлган, қиймати ва эгасига эга мулкий ҳуқуқ бўлиб, ушбу фаолиятнинг қуйидаги турлари мавжуд:

крипто-биржа;

майнинг-пул;

крипто-депозитарий;

крипто-дўкон.

крипто-биржа – крипто-активларни сотиб олиш, сотиш ва (ёки) айирбошлаш учун электрон платформани тақдим этувчи ташкилот;

майнинг-пул – майнинг жараёнини таъминлаш мақсадида ҳисоблаш қувватларини бирлаштирувчи электрон платформани тақдим этувчи ташкилот;

крипто-депозитарий – крипто-активларни чиқариш, уларни дастлабки жойлаштириш ва сақлаш бўйича хизматлар кўрсатиш бўйича электрон платформа ва (ёки) техник ва дастурий воситалар мажмуини тақдим этувчи ташкилот;

крипто-дўкон – крипто-активларни сотиб олиш ва (ёки) сотиш юзасидан хизматлар кўрсатиш бўйича электрон платформа ва (ёки) техник ва дастурий воситалар мажмуини тақдим этувчи ташкилот.

Булар, крипто-активлар айланмаси соҳасидаги хизматлар провайдерлари – жисмоний ва юридик шахсларга, шу жумладан уларнинг номидан крипто-активларни сотиб олиш, сотиш, айирбошлаш, сақлаш, чиқариш, жойлаштириш ва бошқариш бўйича хизматларни кўрсатувчи Ўзбекистон Республикасининг резидентлари бўлган юридик шахслар томонидан кўрсатилади ва крипто-активлар айланмаси соҳасидаги хизматлар провайдерлари фаолияти лицензияланади[143].

[143] Ўзбекистон Республикаси Истиқболли лойиҳалар миллий агентлиги директорининг 2022 йил 14 июлдаги 32-сон буйруғи (рўйхат рақами 3380, 2022 йил 15 август) билан тасдиқланган Крипто-

Демак, крипто-активларни қонунга хилоф равишда олиш, ўтказиш ёки айирбошлаш, белгиланган тартибда лицензия олмасдан крипто-активлар айланмаси соҳасидаги хизматлар провайдерлари фаолиятини амалга ошириш ёхуд крипто-активлар айланмаси соҳасидаги хизматлар провайдерлари томонидан аноним крипто-активлар билан операцияларни амалга ошириш орқали ушбу жиноят содир этилади ва махсус зарур белгиси шундай ҳаракатлар учун шахс маъмурий жазо қўлланилганидан кейин бир йил ичида ушбу харакатни қайта содир этган бўлиши керак, ўша ҳаракатлар такроран ёки хавфли рецидивист томонидан, кўп ёки жуда кўп миқдорда, хизмат мавқеидан фойдаланиш, бир гуруҳ шахслар томонидан ёки уюшган гуруҳ томонидан ёхуд унинг манфаатларини олдиндан тил бириктириб содир этилиши мазкур жиноятни оғирлаштирувчи белги саналади.

Майнинг фаолиятини қонунга хилоф равишда амалга ошириш жинояти аноним крипто-активлар майнинги билан шуғулланиш ёки белгиланган тартибни бузган ҳолда майнинг фаолиятини амалга ошириш орқали содир этилади. Содда қилиб айтганда майннинг криптовалюта яратишга ва криптовалюта кўринишида мукофот олишга қаратилган фаолиятдир[144] ва у қонунчиликка хилоф равишда амалга оширилган бўлса, бу жиноят тугалланган бўлади.

Аноним крипто-актив эса, анонимлик принципи асосида ишловчи (амалга оширилган операциялар ҳақидаги маълумот яширин бўлган) крипто-актив ҳисобланади, умуман олганда майнинг фаолияти – ҳисоблаш операцияларини бажариш орқали маълумотларнинг тақсимланган реестрини юритиш, блокларнинг яхлитлигини яратиш ва тасдиқлаш фаолияти саналади. Ушбу фаолият рухсатнома асосида амалга ошириладиган фаолият саналади, майнинг билан шуғулланиш мақсадида рухсатнома олган юридик шахс майнер, майнингни амалга оширишга имкон берувчи дастурий-аппарат ва (ёки) техник воситалар майнинг ускуналари саналади.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида:

яширин майнингни;

активлар айланмаси соҳасидаги хизматлар провайдерлари фаолиятини лицензиялаш тартиби тўғрисидаги низом // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[144] Б. Матмуратов. Киберхавфсизлик ва кибержиноятларга қарши курашишда амалга оширилаётган ислохатлар. – Париж. Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies. 2024 й., – P. 60.

аноним крипто-активлар майнингини;

рўйхатга олинган пайтда кўрсатилган манзилга мос келмайдиган манзилда майнингни амалга ошириш;

майнингни рухсатномасиз амалга ошириш тақиқланади[145].

Шу сабабли ҳам бунинг учун алоҳида жавобгарлик белгиланган.

Ушбу жиноятнинг зарурий белгиси ушбу харакат учун шахс маъмурий жазо қўлланилганидан кейин такроран ушбу қилмишни содир этган бўлиши керак. Яширин майнингни амалга ошириш учун шахснинг олдин маъмурий жавобгарликка тортилганлиги ҳолати аҳамиятга эга эмас.

Мазкур ҳаракатларнинг такроран ёки хавфли рецидивист томонидан, жуда кўп миқдорда, хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда, бир гуруҳ шахслар томонидан ёҳуд уюшган гуруҳ томонидан ёки унинг манфаатларини кўзлаб олдиндан тил бириктириб содир этилиши жиноятни оғирлаштирувчи ҳолатлар саналади.

Агарда тайёргарлик кўрилаётган ёки содир этилаётган жиноят ҳақида ўз ихтиёри билан арз қилган ва уни очишга фаол ёрдам берган шахс жавобгарликка тортилмайди.

Қуйида асосий майнинг биткоинларининг статистикаси кўрсатилган:

[145] Ўзбекистон Республикаси Истиқболли лойиҳалар миллий агентлиги директорининг 2023 йил 20 сентябрдаги 68-сон буйруғи билан тасдиқланган “Майнинг фаолиятини амалга ошириш учун рухсатнома бериш тартиби тўғрисида”ги низом // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Pool	HQ	Reported Hashrate	Estimated Hashrate	Blocks Mined 1D	Blocks Mined 5D	Blocks Mined 5W	Average Block Value	Market Share	1W Hashrate
1 Foundry USA Pool		63.68 EH/s	63.50 EH/s	42	200	1295	6.345 BTC	24.76 %	
2 AntPool		46.70 EH/s	48.16 EH/s	32	150	909	6.347 BTC	18.78 %	
3 F2Pool		37.26 EH/s	43.52 EH/s	28	139	839	6.347 BTC	16.97 %	
4 Binance		36.76 EH/s	33.18 EH/s	21	108	635	6.347 BTC	12.93 %	
5 ViaBTC		21.77 EH/s	23.19 EH/s	14	74	478	6.346 BTC	9.04 %	
6 Braiins Pool		10.97 EH/s	11.42 EH/s	6	38	239	6.352 BTC	4.45 %	
7 BTC.com		9.36 EH/s	3.211 EH/s	2	11	118	6.345 BTC	1.25 %	
8 Poolin		8.90 EH/s	8.562 EH/s	6	25	286	6.338 BTC	3.34 %	
9 Luxor		8.00 EH/s	10.35 EH/s	8	30	183	6.341 BTC	4.03 %	
10 MARA Pool		5.351 EH/s	5.351 EH/s	2	18	70	6.334 BTC	2.09 %	
11 SBI Crypto Pool		3.65 EH/s	4.281 EH/s	2	13	63	6.339 BTC	1.67 %	
12 Unknown		1.784 EH/s	1.784 EH/s	0	6	50	6.350 BTC	0.70 %	

Жиноят ишлари материалларига кўра, Ўзбекистон Республикаси ИИВ Тезкор-қидирув департаменти Киберхавфсизлик маркази ва унинг ҳудудий бўлинмалари томонидан ўтказилган тезкор тадбирлар давомида, фуқаро Иштихон туманида “майнинг” фаолияти йўлга қўйиб, 28,9 млрд. сўм ёки 2,2 млн. АҚШ доллардан ортиқ электр энергиясини ўғирлаганлиги аниқланган ва мазкур тадбирлар давомида, ўзидан сохта тадбиркор ясаб олган шахс 186 дона “Antiminer” номли майнинг қурилмаларидан фойдаланиб, сўнгги 3 йил давомида умумий истеъмолдаги электр энергиясига ўзбошимчалик билан уланиб келганлиги маълум бўлган, ҳисоб-китоб натижаларига кўра, электр тармоқларидан ноқонуний фойдаланилиши оқибатида давлат бюджетига 28,9 млрд. сўм миқдорида зарар келтирилганлиги маълум бўлган. Таъкидлаш лозимки, ушбу ўғирланган электр энергияси эвазига 32 мингта хонадонни 1 ой давомида электр энергияси билан таъминлаш мумкин. Шу сабабли ушбу ҳолат бўйича жиноят иши қўзғатилган[146].

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятлар учун жазо муқаррарлигини таъминлашда жазони оғирлаштирувчи ҳолатлар жуда муҳим ўрин тутади. Маълумки, дунё давлатларининг иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларини рақамлаштиришда

[146] https: // t.me / cyber _ 102 / 6579.

киберхавфсизлик муҳим ўрин тутади. Бироқ, киберхавфсизликка таҳдид солувчи энг катта хавф бу кибержиноятлардир. Ушбу жиноятлар давлатларнинг ахборот тизимлари ва ресурслари, шахсга доир маълумотлар базасига, айниқса жамоат хавфсизлигига таҳдид солмоқда. Таъкидлаб ўтиш керакки, бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида 35 798 804 та фойдаланувчи бўлиб, ушбу фойдаланувчилар бевосита телекоммуникация ва Интернет тармоғидан фойдаланишади, уларнинг шахсга доир маълумотлари ижтимоий тармоқларда, 1275 та ахборот тизими ва ресурсларида, 11 мингдан ортиқ шахсга доир маълумотлар базасида йиғилмоқда, ишлов берилмоқда ва фойдаланилмоқда. Ушбу ресурсларга ёки ахборотга қилинган ҳужум туфайли кибермаконда содир этилаётган ҳуқуқбузарликларнинг 90 фоизидан кўпроқ қисми “латент” ҳуқуқбузарлик сифатида қайд этилмаганлиги, биргина Республикамизда 2020-2024 йиллар давомида 3831 uz. доменидаги веб-сайтда 19 538 та қонунбузилиши аниқланганлиги, бироқ шахс, жамият ва давлат манфаатларини таъминловчи алоқа, ахборотлаштириш ва телекоммуникация инфратузилмаларга қилинган киберҳужум оқибатида шахс, жамият ва давлатлари зарар кўриши мумкинлиги сабабли бу соҳада кенг кўламли ислоҳотлар амалга ошириш зарурлигини тақозо этмоқда.

Жаҳонда рўй бераётган ислоҳотларнинг кейинги ривожида жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларни аниқлаш, уларга қарши курашиш ва оқибатларини бартараф этиш борасида дунё давлатлари томонидан кибержиноятларга нисбатан ялпи курашиш, трансчегаравий муносабатларда қонунчилик ҳужжатларини такомиллаштириш ва ўзаро бирхиллаштириш, техник ва технологик жараёнлардан тортиб, юридик масалаларгача ягона ҳуқуқий-техник амалиётни йўлга қўйиш жуда муҳимдир. Инсониятнинг кейинги тақдирини ҳал қилишджа жамоат хавфсизлиги муҳим ўрин тутади ва унинг хавфизлиги таъминланиши шахс ва давлат хавфсизлиги таъминланишининг гаровдир. Шу сабабли бу йўналишда ислоҳотларни амалга ошириш ва халқаро муносабатларда ўзаро ҳамкорликни такомиллаштиришнинг илмий-назарий ва амалий ечимини топиш долзарб аҳамият касб этмоқда. Россия жиноят кодексининг 63-

моддасининг 1-банди “т”-кичик бандида ҳам мазкур ҳолат оғирлаштирувчи ҳолат саналади[147].

Шу сабабли Жиноят кодексининг 56-моддасининг биринчи қисмини қуйидаги мазмундаги “п”-банд билан тўлдириш таклиф қилинади:

“п) ахборот-коммуникация технологиялари, шу жумладан сунъий интеллект технологияларидан фойдаланиб содир этилган бўлса”;

Ёки “п) телекоммуникация ёки интернет жаҳон ахборот тармоғида ёки ундан фойдаланиб содир этилган бўлса”.

Агарда ушбу ҳолатлар Кодекс Махсус қисмининг моддасида жиноят таркибининг зарурий белгиси сифатида назарда тутилган бўлса, жазо тайинлашда ҳисобга олинмаслигини унутмаслигимиз зарур[148].

[147] Россия жиноят кодекси // https: // ivo.garant.ru / # / document / 10108000 / paragraph / 464:0.

[148] Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

III БОБ. РАҚАМЛИ НАЗОРАТНИ ТАЪМИНЛАШ ОРҚАЛИ КИБЕРЖИНОЯТЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

3.1-§. Кибержиноятларга қарши курашишда рақамли назоратни амалга ошириш зарурияти ва тартиби

Маълумки, фуқароларнинг ахборотни эркин излаш, олиш ва тарқатишга доир ҳуқуқларини амалга ошириш кафолатларини янада кучайтириш мақсадида Интернет жаҳон ахборот тармоғидан тўсиқларсиз фойдаланиш учун зарур шарт-шароитларни яратиш, миллий интернет маконида киберхавфсизликни таъминлаш ҳамда фуқароларнинг интернетдан фойдаланиш борасидаги саводхонлигини ошириш 96-мақсад сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон – 2030” стратегияси тўғрисида” 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ–158-сон Фармонида белгилаб қўйилган[149]. Ана шу мақсадда тўла-тўкис амалга ошириш учун давлат халқ манфаатини кўзлаб рақамли назоратни амалга ошириши керак, шу сабабдан ҳам Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Рақамли хизматлар қамрови ва сифатини ошириш ҳамда соҳа, тармоқ ва ҳудудларни рақамли трансформация қилиш чора-тадбирлари тўғрисида” 2023 йил 24 майдаги ПҚ–162-сон қарорининг 11-бандига асосан, Рақамли технологиялар вазирлиги ҳузуридаги Ахборотлаштириш ва телекоммуникациялар соҳасида назорат инспекцияси 2023 йил 1 октябрдан бошлаб давлат органлари ва ташкилотлари томонидан жорий этилган рақамли технологиялар бўйича лойиҳалар самарадорлиги, кўрсатиладиган рақамли хизмат ва сервислар техник фаолиятининг сифати ҳамда барқарорлиги устидан рақамли назоратни ўрнатиш топширилган[150].

Рақамли назорат доирасида давлат органлари ва ташкилотларида рақамли технологиялар соҳасидаги лойиҳаларнинг мақсадлилиги, жорий этиш даражаси, фойдаланиш ҳолати, рақамли

[149] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон – 2030” стратегияси тўғрисида” 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ–158-сон Фармони // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[150] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Рақамли хизматлар қамрови ва сифатини ошириш ҳамда соҳа, тармоқ ва ҳудудларни рақамли трансформация қилиш чора-тадбирлари тўғрисида” 2023 йил 24 майдаги ПҚ–162-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

хизматлар ва сервислар ишидаги узилиш, тўхталиш ва техник-авариялар, алоқа марказлари (ишонч телефонлари, Call-марказлар, диспетчерлик алоқа) хизматларининг боғланиш ва самарали техник фаолият кўрсатиш каби сифат кўрсаткичлари баҳоланади.

Демак, рақамли назорат рақамли хизматлар ва сервислар устидан назоратни амалга ошириш бўлиб, рақамли хизматлар ва сервисларга қуйидагилар киради:

телекоммуникация инфратузилмалари;

телекоммуникация тармоқлари;

ахборотлаштириш инфратузилмалари;

почта алоқаси инфратузилмалари;

ахборот тизимлари;

ахборот технологиялари;

аэрокосмик технологиялар;

рақамли технология;

сунъий интеллект технологиялари.

телекоммуникациялар воситалари (телекоммуникациялар инфратузилмаси) – телекоммуникациялар ускуналари, телекоммуникациялар иншоотлари, кабель линиялари ҳамда уларни бошқариш имконини берувчи тизимлар ҳамда у пассив ва актив турларга бўлинади.

Телекоммуникациялар иншоотлари (пассив телекоммуникациялар инфратузилмаси) – телекоммуникацияларнинг амалга оширилишини таъминловчи бинолар, мосламалар, таянчлар, мачталар, тарқатиш қутилари, шкафлар ва бошқалар;

Телекоммуникациялар ускуналари (актив телекоммуникациялар инфратузилмаси) – телекоммуникацияларни амалга ошириш учун мўлжалланган техник ускуналар ва уларга ўрнатилган дастурий таъминот.

Телекоммуникациялар тармоғи эса, алоқа линиялари ёки алоқа каналлари орқали ўзаро боғланган, телекоммуникацияларни амалга оширадиган ускуналар мажмуи саналади ҳамда унинг Ўзбекистон Республикасининг “Лицензиялаш, рухсат бериш ва хабардор қилиш тартиб-таомиллари тўғрисида” 2021 йил 14 июлдаги ЎРҚ–701-сон Қонунига асосан, маҳаллий, шаҳарлараро ва халқаро телекоммуникациялар тармоқларини лойиҳалаштириш, қуриш, улардан фойдаланиш, улар орқали хизматларни кўрсатиш, кўчма радиотелефон (уяли) алоқа тармоқларини лойиҳалаштириш,

қуриш, хизматлар кўрсатиш, кўчма радиотелефон (радиотелефон, транкли), республика ҳудудида йўлдош алоқа тармоқларини лойиҳалаштириш, қуриш, хизматларни кўрсатиш, фойдаланиш, маълумотлар узатиш тармоқларини лойиҳалаштириш, қуриш, фойдаланиш, хизматларни кўрсатиш, телерадиоэшиттиришларни тарқатиш (трансляция қилиш) тармоқларини лойиҳалаштириш, қуриш, фойдаланиш, хизматларни кўрсатиш каби лицензияланадиган фаолиятнинг кичик турлари бўйича лицензия берилади. Демак, телекоммуникация тармоқлари ҳудудийлигига кўра, маҳаллий, шаҳарлараро ва халқаро телекоммуникациялар тармоқларига, тарқатиш усулига кўра, кўчма радиотелефон (уяли) алоқа тармоқлари, кўчма радиотелефон (радиотелефон, транкли), республика ҳудудида йўлдош алоқа тармоқлари, маълумотлар узатиш тармоқлари, телерадиоэшиттиришларни тарқатиш (трансляция қилиш) тармоқларига бўлинади[151].

Интернет тармоғи эса, телекоммуникация тармоғининг бир тури бўлиб, ягона адрес ва номлар маконидан фойдаланиладиган, шлюзлар ёрдамида бирлаштирилган, ягона TCP/IP протоколига мувофиқ ишлайдиган кўплаб тармоқлардан иборат глобал халқаро тармоқ саналади.

Телекоммуникация тармоқлари ва инфратузилмаси томонидан кўрсатиладиган хизматлар иккига бўлинади, яъни телекоммуникацияларнинг технологик хизматлари ва телекоммуникациялар хизматларидир.

Телекоммуникацияларнинг технологик хизматлари (бундан буён матнда технологик хизматлар деб юритилади) – операторлар ва телекоммуникациялар хизматлари провайдерлари томонидан ўзининг техник воситалари ҳамда тармоқлари орқали бошқа операторлар ва провайдерларга тақдим этиладиган, телекоммуникацияларни амалга оширишнинг технологик жараёнини таъминлайдиган хизматлар;

телекоммуникациялар хизматлари – фойдаланувчиларга оператор ва телекоммуникациялар хизматлари провайдери

[151] Ўзбекистон Республикасининг “Лицензиялаш, рухсат бериш ва хабардор қилиш тартиб-таомиллари тўғрисида” 2021 йил 14 июлдаги ЎРҚ–701-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

томонидан телекоммуникациялар асосида тақдим этиладиган хизматлар[152].

Аэрокосмик технология – бу ҳаво ва космосда фаолият олиб борадиган қурилмалар ва тизимларни ишлаб чиқиш, лойиҳалаш ва амалга ошириш билан боғлиқ бўлган фан ва техникалар мажмуми. Бу технологиялар ҳаво транспорт воситаларини (масалан, самолётлар, вертолётлар), космик аппаратларни (сателлитлар, ракета система, космонавтларни ташишга мўлжалланган қурилмалар ва ҳ.к.) ишлаб чиқишда қўлланилади.

ахборот технологияси – ахборотни тўплаш, сақлаш, излаш, унга ишлов бериш ва уни тарқатиш учун фойдаланиладиган жами услублар, қурилмалар, усуллар ва жараёнлар;

ахборот тизими – ахборотни тўплаш, сақлаш, излаш, унга ишлов бериш ҳамда ундан фойдаланиш имконини берадиган, ташкилий жиҳатдан тартибга солинган жами ахборот ресурслари, ахборот технологиялари ва алоқа воситалари[153].

рақамли технологиялар – маълум бир кетма-кетлик ва частоталарда кодли импульсларни ёзиш учун қўлланиладиган электрон ҳисоблаш машиналаридан фойдаланиладиган технологиялар[154].

сунъий интеллект – инсоннинг билим ва кўникмаларига тақлид қилиш имконини берувчи (шу жумладан, мустақил равишда ўрганиш ва ечимларни излаш) ҳамда аниқ вазифаларни бажаришда инсон ақлий фаолияти натижалари билан таққосланадиган натижаларни олиш имконини берадиган технологик ечимлар мажмуи;

сунъий интеллект технологияси – сунъий интеллектдан фойдаланишга асосланган технологиялар, шу жумладан, интеллектуал видеотаҳлил, нутқни таниб олиш ва синтезлаш, қабул

---

[152] Ўзбекистон Республикаси ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирининг 2020 йил 30 июндаги 208-мҳ-сон буйруғи (рўйхат рақами 3275, 2020 йил 30 июнь) билан тасдиқланган Телекоммуникация хизматларини кўрсатиш қоидалари // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[153] Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида” 2003 йил 11 декабрдаги 560-II-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[154] Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 17 декабрдаги 794-сон қарори билан тасдиқланган “Ақлли қишлоқ хўжалиги” технологияларини ривожлантириш стратегияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

қилинган қарорларни интеллектуал қўллаб-қувватлашнинг истиқболли усуллари[155].

Бугунги кунда, бутун дунёда биргина 5G фойдаланувчилари сони 1,8 миллиарддан ошди[156], дунёда мобил телефонлар сони 2024 йилда тахминан 8 миллиардга етган, шундан, 2024 йил 1 январь ҳолатига кўра, Ўзбекистонда мобильрадиотелефон абонентлари сони 34,2 миллион нафарни ташкил этиб, 2022 йилга нисбатан бу кўрсаткич 7 фоизга ошган[157], 2024 йилда жаҳон бўйича амалий фойдаланиш учун ишлайдиган сателлитлар сони 8 мингдан ошган, БМТ статистик маълумотларига кўра, бугунги кунда дунёда 51 мингдан ортиқ радиостансиялар ва 2,4 миллиарддан ортиқ радио мавжуд. Ривожланган мамлакатларда барча уй хўжаликларининг камида 75 фоизи радиостанция дастурларини қабул қилиш имкониятига ега[158]. 2024 йил 9 ойи ҳолатига “Рақамли назорат” ахборот тизими орқали 133 та вазирлик ва идораларнинг 515 та ахборот тизимлари ва ресурслари мониторинг қилинган бўлиб, шундан 68 та вазирлик ва идораларнинг 238 та ахборот тизими ва ресурсларида жами 9 144 соатлик узилиш ва тўхталишлар содир бўлганлиги аниқланган. Агарда бу кўрсатгичларга киберҳужумлар аралашса ўз навбатида давлатнинг иқтисодий таназзулга учрашиш аниқ. Бугунги кунда рақамлаштириш соҳаси кириб бормаган соҳа, ҳудуд ёки тармоқ қолмади. Барча соҳаларда рақамлаштириш амалга оширилмоқда. Демак, киберҳужум ҳам рақамлаштиришга амалга оширилган барча ҳудуд, соҳа ва тармоқларга таъсир кўратиши мумкин.

Умуман олганда, рақамли назорат (Digital Monitoring) – бу иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларини ҳамда ушбу соҳа ва тармоқ орқали амалга оширилаётган барча хизмат ва сервисларни рақамли технологиялардан фойдаланиб назорат қилиш, хавфсизлигини таъминлаш мақсадида мониторинг олиб бориш жараёнидир. Ушбу жараёнда маълумотлар йиғилади, таҳлил қилинади ва назорат қилинган объект ёки тизимлар билан боғлиқ ҳолатлар аниқланади.

---

[155] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 14 октябрдаги ПҚ–358-сон қарори билан тасдиқланган Сунъий интеллект технологияларини 2030 йилга қадар ривожлантириш стратегияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[156] http: // m.xabar.uz / texnologiya / mwcs-2024-huawei-mobil-suniy-intellekt-asriga.

[157] https: // plov.press / uz / news / tekhnologii / abonentlar _ soni _ a _ oli _ soniga _ teng _ zbekiston _ mobil _ alo _ asi _ anchalik _ rivozhlanmo _ da _ va _ rossiya _ tazhrib / .

[158] https: // adindex.ru / publication / analitics / channels / 2016 / 08 / 31 / 136149.phtml.

Ушбу назоратда маълумотлар тезкорлик ва аниқликда тўпланади, таҳлил қилинади, реал вақт режимида уларни кузатиб бориш имконияти яратилади, хавфсизликни таъинлашнинг ёрмон сулларидан биридир. Рақамли назорат инфратузилманинг имкониятларига боғлиқ бўлади.

Бугунги кунда рақамли назоратни амалга ошириш ваколати фақатгина рақамли технологиялар бўйича лойиҳалар самарадорлиги, кўрсатиладиган рақамли хизмат ва сервислар техник фаолиятининг сифати ҳамда барқарорлиги устидан амалга оширилмоқда ва ушбу назоратда рақамли технологиялар соҳасидаги лойиҳаларнинг мақсадлилиги, жорий этиш даражаси, фойдаланиш ҳолати, рақамли хизматлар ва сервислар ишидаги узилиш, тўхталиш ва техник-авариялар, алоқа марказлари (ишонч телефонлари, Call-марказлар, диспетчерлик алоқа) хизматларининг боғланиш ва самарали техник фаолият кўрсатиш каби сифат кўрсаткичлари баҳоланмоқда. Бироқ, баҳолаш билан хавфсизликни тўлиқ таъминлаб бўлмайди. Биргина мисол, MAC адреси (Media Access Control address), яъни ҳар бир тармоқ қурилмасига (компьютер, смартфон, принтер, ва бошқалар) уникал равишда бериладиган 48 битлик манзил бўлиб, бу бўйича унинг рақамли назорати Ўзбекистонда амалга оширилмайди ва норма ижодкорлигидаги таклифлар асосида 5-иловага мувофиқ Вазирлар Маҳкамасининг қарори лойиҳаси ишлаб чиқилди. MAC адресс асосан Ethernet ва Wi-Fi тармоқларида қурилманинг манзилини аниқлаш ва тармоққа улашиш учун ишлатилади. MAC адреси умумий сони MAC адреси 48 битдан иборат бўлиб, бу 16 рақамли ёки ҳарфли ўлчамларда ифодаланади (масалан, 00:1A:2B:3C:4D:5E). 48 бит (6 байт) бўлиши сабабли, MAC адресларининг умумий сони 2^{48}=281.474.976.710.656. Яъни, 281,474,976,710,656 (яъни 281 триллион) та MAC адреси мавжуд. Бу рақам глобал тармоқ қурилмалари учун жуда катта бўлиб, уларнинг сони аниқ саноққа кираоладиган даражада бўлади. MAC адресининг ишлаш принципи:

Уникаллик, яъни ҳар бир MAC адреси уникал бўлиб, фақат бир қурилмага тегишли бўлиши керак;

Одатда таъминловчи: MAC адреси фақат бир маротаба унутилмас манзил сифатида тайёрланади ва қурилмага таъминловчи (масалан, ишлаб чиқарувчи компания) томонидан белгиланади.

MAC адреси ва унинг ифодалаши:

MAC адреслари 16-лик форматда ёки 10-лик форматда ёзилиши мумкин. Масалан:

00:1A:2B:3C:4D:5E (16-лик формат)

001A2B3C4D5E (10-лик формат)

Ҳозирги кунда MAC адреслари сони деярли чексиз тармоқ қурилмаларини қамраб олиш учун етарли.

Демак, қурилманинг физик манзили қаерда турганлиги билан кибержиноятчининг рақамли далиллари қаерда вужудга келганлиги, яъни кибержиноят қаерда содир этилганлигини аниқлаш мумкин. Шу сабабли ҳам рақамли назоратни амалга ошириш учун барча телекоммуникация инфратузилмаларининг ҳисоби юритилиши ва улар паспортланиши мақсадга мувофиқдир. Паспортлаш эса, 5-иловага мувофиқ лойиҳага асосан, амалга оширилиши таклиф қилинди.

Рақамли назоратни амалга ошириш вазифасини қайси давлат органи бажариши ҳам муҳим аҳамиятга эга, хусусан:

вазирлик – тегишли соҳаларда ягона давлат сиёсатини ишлаб чиқувчи ва амалга оширувчи, муайян йўналишда ижро этувчи ҳокимият органларининг фаолиятини мувофиқлаштирувчи ҳамда тизимдаги раҳбарий фаолиятни яккабошчилик асосида ташкил этадиган республика ижро этувчи ҳокимият органи ҳисобланади;

қўмита – тегишли соҳа ичидаги тармоқ фаолиятини мувофиқлаштирувчи ва тартибга солувчи ҳамда тизимдаги раҳбарий фаолиятни коллегиал асосда ташкил этадиган, шунингдек, вазирликнинг ташкилий бўйсунувида фаолият юритадиган республика ижро этувчи ҳокимият органи ҳисобланади;

агентлик – асосий вазифаси сифатида тегишли соҳада давлат хизматларини кўрсатиш ва қонунчилик ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳуқуқни қўллаш функцияларини амалга оширувчи, шунингдек, вазирлик ташкилий бўйсунувида фаолият юритадиган республика ижро этувчи ҳокимият органи ҳисобланади;

инспекция – асосий вазифаси сифатида тегишли соҳа ва тармоқларда давлат назорати ва текширувни амалга оширувчи, шунингдек, вазирлик ташкилий бўйсунувида фаолият юритадиган республика ижро этувчи ҳокимият органи ҳисобланади[159];

[159] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Янги Ўзбекистон маъмурий ислоҳотларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2022 йил 21 декабрдаги ПФ–269-сон Фармони // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси (бундан буён матнда Миллий гвардия деб юритилади) Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари қўшинларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида ҳуқуқни муҳофаза қилишга доир айрим вазифаларга эга бўлган махсус туридир[160].

Давлат хавфсизлик хизматининг асосий вазифалари Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузумини, суверенитетини, ҳудудий яхлитлигини ҳамда бошқа давлат манфаатларини ташқи ва ички таҳдидлардан ҳимоя қилишдан, қонунийликни мустаҳкамлаш ва қонун устуворлигини таъминлашдан, шунингдек Давлат хавфсизлик хизматининг ваколатига киритилган ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш ва уларга барҳам беришдан иборат[161].

Демак, юқоридаги 6 та турдаги идора бу масала билан шуғулланиш учун даъвогарлик қила олади.

Бироқ, улар орасида Инспекция асосий вазифаси сифатида тегишли соҳа ва тармоқларда давлат назорати ва текширувни амалга оширувчи орган бўлганлиги ҳамда Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 280-моддаси талабига асосан, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги баённома тузишга ваколатли бўлганлиги ҳамда бугунги кунда давлат органлари ва ташкилотларининг рақамли хизматлар ва сервисларининг техник фаолияти устидан рақамли назорат ўрнатганлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ахборот технологиялари ва коммуникацияларининг жорий этилишини назорат қилиш, уларни ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2018 йил 21 ноябрдаги ПҚ–4024-сон қарорига асосан, алоқа, ахборотлаштириш ва телекоммуникация соҳасини назорат қилувчи орган бўлганлиги сабабли у ваколатли орган саналади.

Рақамли назорат қай тариқа амалга ошиши мумкин ва буни ҳуқуқбузарликлар доирасида ҳам кўриш мумкин ва 5-иловага

---

[160] Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси тўғрисида” 2020 йил 18 ноябрдаги ЎРҚ–647-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[161] Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати тўғрисида” 2018 йил 5 апрелдаги ЎРҚ–471-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

мувофиқ лойиҳада рақамли назоратни амалга ошириш тартиби кўрсатилган.

Маълумки, ҳуқуқбузарликларнинг самарали профилактикасини амалга ошириш давлат органлари, шу жумладан ҳуқуқни муҳофаза қилувчи, маҳаллий ижроия ҳокимияти органлари, бошқа давлат ташкилотлари, шунингдек хўжалик бошқаруви органларининг устувор вазифаси этиб белгиланган. Шу сабабли шахс, жамият ва давлат манфаатларининг ҳимоясини таъминлаш, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи хавфларнинг олдини олишда давлат органлари фаолиятининг муштараклигини таъминлаш учун уларнинг рақамли назоратни амалга оширишда вазифа ва функциялари аниқ белгилаб қўйилиши мақсадга мувофиқдир[162].

3.2-§. Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятлар профилактикаси

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятлар профилактикасини амалга оширишда аввало, ушбу жиноятларнинг вужудга келиш сабаб ва оқибатларини бартараф этиш даркор. Ушбу жиноятлар ичида профилактик тадбирлар амалга оширилиши ушбу жиноятларнинг ўзига хослигини инобатга олиб, алоҳида-алоҳида профилактик тадбирлар амалга оширилиши мақсадга мувофиқ. Профилактик тадбирлар амалга оширилишида аввало ушбу жиноятларнинг вужудга келиш сабабларини ўрганиш даркор, хусусан, кибербуллинг вужудга келишига қуйидагилар сабаб бўлади:

Интернетдан фойдаланиш қоидалари ва маданиятининг етарли эмаслиги;

безорилик ҳақида ташвиш қилиш;

депрессия ҳисси ва кайфият ўзгариши;

ташвиш ҳисси ортиши;

уйқусизлик;

ўз жонига қасд қилиш ёки ўз жонига қасд қилишга уриниш;

---

[162] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2017 йил 14 мартдаги ПҚ–2833-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

ўзини паст баҳолаш ёки ўз-ўзини ҳурмат қилиш ҳисси мавжуд эмаслиги;

ижтимоий изоляция, дўстлар доирасини тарк етиш ёки кўп вақтни ёлғиз ўтказиш;

илгари завқ бағишлайдиган нарсалардан ўзини олиб қочиш;

мактабда, университетда ёмон академик кўрсаткичлар;

оила аъзолари ва дўстлари билан муносабатлардаги муаммолар;

травмадан кейинги стресс белгилари;

ғазаб, асабийлашиш ёки ғазабланиш туйғуларининг кучайиши[163];

психосаматик касалликлар;

ишдан ноқонуний бўшатилиши;

академик кўрсатгичларнинг пасайиши;

мумкин бўлган нарсага эришиш учун мукаммалликка интилиш;

ҳасад;

ўч (қасос) олиш ҳисси;

ўйин-кулгу;

ҳазил;

хулқ-атвор ёки эътиқоднинг ўзгариши;

ҳаётий инқирозлар;

миллий, ирқий, этник, маданий кўролмаслик;

нафрат[164];

кўролмаслик;

ёқтирмаслик[165];

бошқаларни масхаралаш;

ёлғизлик;

бахс-мунозарага кириша олмаслик ёки тезда асабийлашиш хисси;

асабий зўриқиш;

ижтимоий тармоқлардан фойдаланишга бўлган кучли мойиллик;

жабрланувчини тўғридан-тўғри ҳақорат қилишдан ташқари, бу оммавий кўриш учун жойлаштирилган шахсий фотосуратлар,

---

[163] А. Дохоян, И. Маслова. Кибербуллинг в совраменном мире: психологические аспекты // Проблемы современного педагогического образования. 2022. №76-4. – С.371.

[164] https: // dszn.ru / press-center / news / 7615.

[165] https: // gb.ru / blog / kiberbulling / .

ёзишмалар парчалари, инсон қиёфаси асосида яратилган мемлар ва бошқалар бўлиши мумкин.

Статистик маълумотлар шуни кўрсатадики, ўсмирларнинг ярмидан кўпи тенгдошлари орасида у ёки бу даражада безориликка дуч келишади, бу еса рақамли маконда тобора кўпайиб бормоқда. Киберҳужум муаммоси кўплаб мактаб ўқувчиларининг ота-оналарига таниш, аммо ҳамма болалар ҳам синфдошлари ва бошқа танишларининг салбий муносабати фактларини катталар билан очиқ баҳам кўришмайди. Ушбу ҳодисанинг кўлами расмий сўровлар кўрсатганидан анча кенгроқ деб тахмин қилиш мумкин. Баъзи ота-оналар фарзандлари ҳеч қачон зўравонликни бошдан кечирмаганига аминлар, гарчи аслида улар ижтимоий ҳаёти қандай кетаётганини билишмайди.

Мазкур кибертаҳдиднинг олдини олишда бугунги кунда қуйидаги усуллардан фойдаланиш самаралироқдир:

Бугунги кунда кўпчилик ота-оналар ўз фарзандининг аҳволини билиб туриш мақсадида фарзандларига телефон олиб беришган, бироқ уларнинг телефондан фойдаланиш қоидаларига қанчалик риоя қилишаётганлигини тўлиқ назорат қила олмайди, шу сабабли техник ечимлар орқали мазкур масалани ижобий ҳал қилишга харакат қилиб кўрамиз.

1-техник ечим: телефоннинг созламалар қисмига ўтиб, хусусий хостингдан фойдаланиш ва қолган ахборотларни чеклаш керак[166];

2-техник ечим: chrome броузери ёки бошқа броузерларда махфийлик ва хавфсизлик созламасига ўтиб, ҳимояни энг юқори қисмига ўтиш керак бўлади[167], бунинг оқибатида Google Chromeда хавфли сайтлар чекланади[168];

3-техник ечим: оператор ва провайдерларнинг хизматларидан фойдаланишида боланинг бир ойлик таърифларини имкон қадар видеолар учун кетадиган трафикни инобатга олиш керак, сабаби кибербуллинг одатда видеохабарлар орқали малга оширилади ёки бу самарали бўлгани учун одатда бундан кибержиноятчи самарали фойдаланади;

4-техник ечим: боланинг фойдаланувидаги телефон унинг ёшига муносиб бўлиши керак;

---

[166] https: // www.youtube.com / watch?v=hnTgZ6rvRmk.
[167] chrome: // settings / security.
[168] https: // www.youtube.com / watch?v=fMzW8AxRM1U.

5-техник ечим: мобил иловалардан фойдаланган ҳолда, боланинг интернет ёки телекоммуникация тармоғидан қандай фойдаланаётганлигини масофавий кўриб туриш имконияти бор;

6-техник ечим: броузерларнинг тарихини текшириш орқали назорат қилиш ва номақбул сайтлардан фойдаланилган ҳолат бўлса, бу бўйича таъсир чорасини кўриш мумкин;

7-техник ечим: барча телефонларнинг созламаларида Google созламаси мавжуд ва у орқали оилавий гуруҳ ва оилавий назорат созламаси мавжуд ҳамда у орқали масофавий назоратни ўрнатиш мумкин;

8-техник ечим: барча телефонларнинг созламаларида Google созламаси мавжуд ва у орқали рекламани бошқариш маркази орқали рекламалар келишини чееклаш зарур;

9-техник ечим: барча телефонларнинг созламаларида Google созламаси мавжуд ва у орқали Google дан фойдаланиш жойини ёқиб қўйиш ва уни назорат қилиб туриш мақсадга мувофиқ;

10-техник ечим: ижтимоий тармоқлардаги баъзи мобил иловалар ёки улардаги баъзи каналлар, гуруҳларни чеклаш керак;

11-техник ечим: тармоққа ёки мобил иловаларга ёҳуд ахборот тизимига шахсий маълумотларни жойлаштирмаслик керак;

12-техник ечим: мультфилм ва бошқа ҳар хил ўйин қаҳрамонлари ёки харакатларнинг туб замирида нима борлигига аҳамият бериш керак, болаларнинг онгини заҳарловчи ахборот бўлса, уни чеклаш керак бўлади;

13-техник ечим: тармоқда нотаниш шахслар билан мулоқот қилмаслигини назоратга олиш керак;

14-техник ечим: Касперский лабораториясининг йиллик сўровига кўра, болаларнинг 70% бегоналардан “дўстлар” учун аризаларни қабул қилади, 30% дан ортиғи улар билан онлайн учрашган. Демак, тармоқда дўстликни қабул қилиш қоидаларини болаларга тушунтириш керак, кибертаҳдид вақтида кибержиноятчи болаларга нисбатан меҳрибон бўлиб туюлиши мумкин, ишончга кириши мумкин;

15-техник ечим: кибермаконда бошқалар билан салбий муносабатга киришмаслик, салбий гапларни гапирмаслик керак;

16-техник ечим: болаларга рақамли одоб-ахлоқ қоидаларини тушунтириш керак ва тармоқдан тўғри фойдаланиш кўникмасини шакллантириш зарур;

17-техник ечим: агрессия ва таҳдидларга эътибор бермаслик керак;

18-техник ечим: ҳар хил номдаги .apk форматидаги ҳужжатлар бўлса, иловалар бўлса, уни очиш керак эмас;

19-техник ечим: кибербуллинг содир этилганида қуйидаги харакатларни амалга ошириш керак:

тўлиқ рақамли (электрон) далиллар, шу жумладан, видео, аудио, скриншот, вергул, турли хил мем ва лайк, сўзлар ва хаволаларни сақлаб қолиш;

телекоммуникация провайдерларига ҳолат ҳақида хабар бериш[169];

ички ишлар органлари, Ахборотлаштириш ва телекоммуникациялар соҳасида назорат инспекцияга хабар бериш.

Ҳуқуқий нуқтаи назардан кибербуллингдан қутилишнинг ягона ечими бу қонун устуворлигини таъминлашдир, бу устуворлик қонунчилик ҳужжатлари ва уларнинг ижросини тўғри ва тўла-тўкис амалга оширилганидагина таъминлаш мумкин.

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2018 йил 24 декабрдаги ПҚ–4075-сон қарорининг 1-бандида Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар, туманлар (шаҳарлар) ҳокимлари ҳар куни:

тегишли ҳудуднинг сутка давомидаги криминоген вазияти билан шахсан танишади ва бунда ижтимоий-маиший тусдаги жиноятларга алоҳида эътибор қаратади;

тегишли ҳудудда содир этилган, биринчи навбатда ижтимоий-маиший тусдаги жиноятларнинг сабаблари ва шароитларини ўрганиб, ҳуқуққа хилоф ҳаракатларни келтириб чиқарган омилларни аниқлаштиради ҳамда масъул ташкилотлар ва уларнинг мансабдор шахсларнинг ҳаракатсизлигига нисбатан чоралар кўради, деб белгиланган[170].

Шу сабабли фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш чораларига кўпроқ эътибор қаратиш ҳамда давлат

---

[169] https: // kids.kaspersky.ru / article / kiberbulling _ kak _ ne _ dopustit _ problem _ iz-za _ travli _ v _ internete.

[170] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2018 йил 24 декабрдаги ПҚ–4075-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

органлари ва ташкилотларининг ҳаракатсизлигининг олдини олиш ва уларнинг мансаб совуқонлиги ҳолатига қарши курашишимиз керак.

Кибержиноятларнинг олдини олиш, сабаб ва оқибатларини бартараф этиш, яъни кибержиноятларнинг профилактикасини таъминлашда шахсларнинг вояга етмаганлик ёки вояга етганлик ҳолатини инобатга олиб, профилатикани амалга ошириш муҳимдир. Хусусан, вояга етмаган назоратсиз, яъни ота-она ёки ота-она ўрнини босувчи шахслар томонидан вояга етмаганни таъминлаш, тарбиялаш ва унга таълим бериш бўйича ўз мажбуриятларини бажаришдан бўйин товлаганлик ёки лозим даражада бажармаганлик оқибатида хулқ-атвори назоратсиз қолган вояга етмаган бўлган ўн саккиз ёшга тўлмаган шахс ёки қаровсиз ҳолатда бўлганида, яъни аниқ яшаш жойи бўлмаган назоратсиз қолган вояга етмаган бўлган ўн саккиз ёшга тўлмаган шахснинг кибержиноятларни содир этиши орқали ғайриижтимоий хатти-ҳаракатлар вужудга келмаслиги[171] учун таълим ва тарбия жараёнларида ўқитувчи педагоглар билан ота-оналарнинг ўзаро боғланган ҳолда ишлаши ҳам кўп фойда келтиради.

Молиявий томондан кибербуллингнинг олдини олиш учун интернет ва телекоммуникация тармоғидан фойдаланиш учун кетаётган харажатлар айнан қайси масалалар учун йўналтирилганлигини назорат қилиш, болага нисбатан кўп ҳам, кам ҳам молиявий томондан эркинлик ёки тўсқинлик қилиш керак эмас. Бола ўзини назорат қилинаётганлигини билмаслиги зарур, акс ҳолда, у ўзи билмаган ҳолда, кибербуллингнинг салбий оқибатлари қурбони бўлиши ҳам мумкин.

Б. Улуғбеков фикрича, “агар ташкилотларнинг сайти ёки саҳифаси ҳақиқийлигига шубҳа уйғонса, ушбу ташкилот билан боғланиш ва маълумотларга аниқлик киритиш зарур. Имзоланадиган барча ҳужжатларни диққат билан ўқиш, кўрсатилган маълумотларнинг тўғрилигини қайта текшириб кўриш мақсадга мувофиқдир”[172].

---

[171] Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида” 2010 йил 29 сентябрдаги ЎРҚ–263-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[172] Б. Улуғбеков. Интернет фирибгарлигига оид жиноятлар ва уларга қарши курашиш. – Т.: Academic research in educational sciences. 2021 й., – Б. 226.

Психологик томондан кибербуллингдан қутилиш учун инсоннинг ҳаётдаги ўрни ва шахс сифатида ролини англашга ёрдам бериш ва уни психологик томондан руҳан кучли шахс сифатида тарбиялаш керак. Мисол учун, ота-она болага тарбия беришларида телефондан фойдаланиш қоидаларини тушунтириб бориши, унинг ижтимоий тармоқлардан фойдаланишини назоорат қилиши, унинг қайси сайтларга ёки саҳифаларга кираётганлиги, гуруҳларга ва каналларга аъзолиги ҳамда улардаги ахборот ресурсининг қанчалик зарарли эканлигига аҳамият қаратиш керак.

Маълумки, ота-она Конституциянинг 77-моддасига асосан, ота-оналар ва уларнинг ўрнини босувчи шахслар ўз фарзандларини вояга етгунига қадар боқиши, уларнинг тарбияси, таълим олиши, соғлом, тўлақонли ва ҳар томонлама камол топиши хусусида ғамхўрлик қилишга мажбурдирлар.

Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида” 2010 йил 29 сентябрдаги ЎРҚ–263-сон Қонунига асосан, ота-она ёки ота-она ўрнини босувчи шахслар болаларини таъминлаш, тарбиялаш ва уларга таълим бериш бўйича мажбуриятларини бажара бориб, уларнинг хавфсизлигини, ҳаёти ва соғлиғи муҳофаза қилинишини, назоратсизлиги ва ҳуқуқбузарликларининг профилактикасини таъминлаш мақсадида вояга етмаганларнинг ҳуқуқбузарликлар ёки бошқа ғайриижтимоий хатти-ҳаракатлар содир этишига йўл қўймаслик чора-тадбирларини кўради[173].

Конституциянинг 20-моддасига асосан, инсон билан давлат органларининг ўзаро муносабатларида юзага келадиган қонунчиликдаги барча зиддиятлар ва ноаниқликлар инсон фойдасига талқин этилади.

Жиноят кодексининг 278^2-моддасига асосан, компьютер ахборотидан, яъни ахборот-ҳисоблаш тизимлари, тармоқлари ва уларнинг таркибий қисмларидаги ахборотлардан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш, ундан нусха кўчирилиши ёхуд

[173] Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида” 2010 йил 29 сентябрдаги ЎРҚ–263-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

унинг қўлга киритилишига сабаб бўлиш учун жиноий жавобгарлик белгиланган[174].

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 155^2-моддасига асосан, телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш, жиноят аломатлари мавжуд бўлмаган тақдирда маъмурий жавобгарлик бўлиши назарда тутилган[175].

Бироқ, Конституциянинг 15-моддасига асосан, Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларининг устунлиги сўзсиз тан олинади.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси мамлакатнинг бутун ҳудудида олий юридик кучга эга, тўғридан-тўғри амал қилади ва ягона ҳуқуқий маконнинг асосини ташкил этади.

Давлат ва унинг органлари, бошқа ташкилотлар, мансабдор шахслар, фуқаролик жамияти институтлари ҳамда фуқаролар Конституция ва қонунларга мувофиқ иш юритадилар[176].

Демак, ота-она ўз фарзандига ғамхўрлик қилиш учун унинг телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф равишда фойдаланиши ёки унинг компьютер тизимига рухсатсиз кириши ҳолати аслида жиноят бўлса, ҳам улар ўзларининг конституциявий мажбуриятларини бажаришганлиги сабабли қонунчиликка асосан жавобгарликка тортилмасликлари зарур бўлади.

Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси тўғрисида” 2020 йил 18 ноябрдаги ЎРҚ–647-сон Қонунига асосан, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари қўшинларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида ҳуқуқни муҳофаза қилишга доир айрим вазифаларга эга бўлган махсус туридир ҳамда жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш, шу жумладан мазкур ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон

---

[174] Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[175] Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[176] Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш Миллий гвардиянинг асосий вазифаларидан бири саналади[177].

Шу сабабли наздимизча, Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида” 2010 йил 29 сентябрдаги ЎРҚ–263-сон Қонунининг 8-моддасига юқоридаги Қонун талабидан келиб чиқиб, вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини амалга оширувчи органлар ҳамда муассасалар тизими[178]га Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардиясини киритиш мақсадга мувофиқдир.

Ушбу таклифнинг қабул қилиниши эса, вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси томонидан амалга оширилаётган тизимли ишларнинг қонунийлаштирилишига хизмат қилади.

Ушбу таклифнинг қабул қилиниши учун Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида” 2010 йил 29 сентябрдаги ЎРҚ–263-сон Қонунининг 8-моддасига тўққизинчи хатбошини қўшиш, ушбу Қонун 17^2-модда билан тўлдирилиши талаб қилинади.

Шу билан бирга, кибержиноятларнинг кибермаконда содир этилишини, бугунги кунда ички ишлар органларида туман бўлинмаларида киберхавфсизликка масъул бўлинмаларнинг мавжуд эмаслиги ва Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси бугунги кунда кибермаконда жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича амалий чораларни кўра олмаётганлигини, Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида” 2010 йил 29 сентябрдаги ЎРҚ–263-сон Қонунида вояга етмаганларнинг киберҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш бўйича зарур қоидалар белгиланмаганлигини инобатга олиб, иккала ташкилотда ҳам тегишинча туман бўлинмалари ва Ўзбекистон

---

[177] Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси тўғрисида” 2020 йил 18 ноябрдаги ЎРҚ–647-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[178] Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида” 2010 йил 29 сентябрдаги ЎРҚ–263-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Республикаси Миллий гвардиясида тўлиқ киберхавфсизликни таъминлаш ва вояга етмаганлар ўртасида киберҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш бўйича зарур ваколатлар ва штат бирликларини бериш зарур бўлади.

Ушбу таклифнинг қабул қилиниши бўйича Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида” 2010 йил 29 сентябрдаги ЎРҚ–263-сон Қонунига тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш мақсадга мувофиқдир.

Фикримизча, оммавий-ахборот воситаларида ёки маҳаллаларда ҳуқуқий тарғиботларнинг эскича услубда олиб бориш кибербуллингнинг кейинги ривожига фақат ва фақат ёрдам беради, ҳеч бўлмаганда кибербуллинг ўзи нима деб қизиқиб бунинг ортидан номақбулчиликлар қилаётганлар сони кўпайиб кетиши ачинарли ҳолатдир. Шу сабабли кибербуллингдан маҳаллама-маҳалла, кўчама-кўча, таълим ташкилотима-таълим ташкилоти олиб борилаётган ҳуқуқий тарғибот ишларини кибербуллингда қўллаш жуда катта хатолик саналади, ундан кўра, ота-онанинг кибербуллингдан ҳимояланиши учун зарур чора-тадбирларни амалга ошириш ва уларга эслатма сифатида фарзандларининг психологик ҳимоясини таъминлашга зарур ечимлар бериш мақсадга мувофиқдир. Фарзандни телефондан маҳрум қилиш билан кибербуллингдан ҳимояланиб бўлмайди, сабабли бола компьютердан фойдаланиши мумкин ва бу ўз навбатида Интернетдан фойдаланиш қоидаларини бошқа техник воситалар орқали билиш ва унга амал қилиш зарурлигини кўрсатади.

Шу ўринда алоҳида қуйидагиларни таъкидлаб ўтиш керак, яъни норма ижодкорлигидаги таклифлар асосида белгиланган Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида” 2003-йил 11-декабрдаги 560-II-сон Қонунининг 12^1-моддасига асосан, веб-сайтнинг ва (ёки) веб-сайт саҳифасининг ёхуд бошқа ахборот ресурсининг эгаси, шу жумладан блогер ҳамма эркин фойдаланиши мумкин бўлган ахборот жойлаштириладиган Интернет жаҳон ахборот тармоғидаги ўз веб-сайтидан ва (ёки) веб-сайт саҳифасидан ёхуд бошқа ахборот ресурсидан:

Ўзбекистон Республикасининг мавжуд конституциявий тузумини, ҳудудий яхлитлигини зўрлик билан ўзгартиришга даъват этиш;

оммавий тартибсизликларга, фуқароларга нисбатан зўравонлик қилишга, шунингдек белгиланган тартибни бузган ҳолда ўтказиладиган йиғилишлар, митингларда, кўча юришларида ва намойишларда иштирок этишга даъват қилиш, шунингдек мазкур ноқонуний ҳаракатларни мувофиқлаштириш;

жамоат тартибига ёки хавфсизлигига таҳдид солувчи ёлғон ахборот тарқатиш;

уруш, зўравонлик ва терроризмни, шунингдек диний экстремизм, сепаратизм ва фундаментализм ғояларини тарғиб қилиш;

давлат сирларини ёки қонун билан қўриқланадиган бошқа сирни ташкил этувчи маълумотларни ошкор этиш;

миллий, ирқий, этник ёки диний адоват қўзғатувчи, шунингдек фуқароларнинг шаъни ва қадр-қимматига ёки ишчанлик обрўсига путур етказувчи, уларнинг шахсий ҳаётига аралашишга йўл қўювчи ахборотни тарқатиш;

жамиятга, давлатга, давлат рамзларига ҳурматсизликни намоён этувчи, шу жумладан беодоблик билан ифодаланган ахборотни тарқатиш;

гиёҳвандлик воситаларини, психотроп моддаларни ва прекурсорларни тарғиб қилиш;

порнографияни, зўравонликни ва шафқатсизликни тарғиб қилиш, шунингдек ўз жонига қасд қилишга даъват этиш;

ўзга шахсларга тегишли бўлган интеллектуал мулк объектларидан қонунга хилоф равишда фойдаланиш;

фуқароларни, шу жумладан вояга етмаган шахсларни уларнинг ҳаётига ва (ёки) соғлиғига ёхуд ўзга шахсларнинг ҳаётига ва (ёки) соғлиғига таҳдид солувчи ғайриҳуқуқий ҳаракатларни содир этишга ундашга ёки бошқа тарзда жалб қилишга қаратилган ахборотни тарқатиш;

қонунга мувофиқ жиноий ва бошқа жавобгарликка сабаб бўладиган ўзга ҳаракатларни содир этиш мақсадларида фойдаланилишига йўл қўймаслиги шарт.

Веб-сайтнинг ва (ёки) веб-сайт саҳифасининг ёхуд бошқа ахборот ресурсининг эгаси, шу жумладан блогер:

ҳамма эркин фойдаланиши мумкин бўлган ахборот жойлаштириладиган Интернет жаҳон ахборот тармоғидаги ўз веб-сайтига ва (ёки) веб-сайт саҳифасига ёхуд бошқа ахборот ресурсига

ҳамма эркин фойдаланиши мумкин бўлган ахборот жойлаштирилгунига қадар унинг тўғрилигини текшириши, шунингдек жойлаштирилган ахборотнинг нотўғрилиги аниқланган тақдирда, уни дарҳол ўчириб ташлаши;

ҳамма эркин фойдаланиши мумкин бўлган ахборот жойлаштириладиган Интернет жаҳон ахборот тармоғидаги ўз веб-сайти ва (ёки) веб-сайт саҳифалари ёхуд бошқа ахборот ресурсининг, шу жумладан тезкор хабарлар алмашиш тизимларининг мониторингини ушбу модданинг биринчи қисмида кўрсатилган ахборот ва материалларни аниқлаш мақсадида амалга ошириши;

ушбу модданинг биринчи қисмида кўрсатилган ахборот аниқланган тақдирда, дарҳол мазкур ахборотни ўчириб ташлаш чораларини кўриши шарт.

Ушбу модданинг биринчи ва иккинчи қисмларида белгиланган мажбуриятлар веб-сайтнинг ва (ёки) веб-сайт саҳифасининг ёхуд бошқа ахборот ресурсининг эгаси, шу жумладан блогер томонидан бажарилмаган тақдирда, мазкур веб-сайтдан ва (ёки) веб-сайт саҳифасидан ёхуд бошқа ахборот ресурсидан фойдаланиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгилаган тартибда махсус ваколатли орган томонидан чекланиши мумкин.

Ушбу модданинг биринчи ва иккинчи қисмларида белгиланган талабларни бузганлик қонунчиликка мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлади.

Ушбу модданинг биринчи ва иккинчи қисмларида назарда тутилган талаблар веб-сайтнинг ва (ёки) веб-сайт саҳифасининг ёхуд бошқа ахборот ресурсининг эгаси, шу жумладан блогер томонидан бажарилмаганлиги натижасида ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилган шахслар ўз ҳуқуқларини, шаъни, қадр-қимматини ва ишчанлик обрўсини ҳимоя қилиш учун, шу жумладан зарарнинг ўрнини қоплаш, маънавий зиённи компенсация қилиш тўғрисидаги даъволар билан белгиланган тартибда судга мурожаат қилишга ҳақли[179].

Ўзбекистон Республикасининг мавжуд конституциявий тузумини, ҳудудий яхлитлигини зўрлик билан ўзгартиришга даъват этиш эса, Жиноят кодексининг 158-159-моддаларида, оммавий

[179] Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида” 2003-йил 11-декабрдаги 560-II-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

тартибсизликларга, фуқароларга нисбатан зўравонлик қилишга, шунингдек белгиланган тартибни бузган ҳолда ўтказиладиган йиғилишлар, митингларда, кўча юришларида ва намойишларда иштирок этишга даъват қилиш, шунингдек мазкур ноқонуний ҳаракатларни мувофиқлаштириш Жиноят кодексининг 130^{1}, 217-, 244-моддаларида, жамоат тартибига ёки хавфсизлигига таҳдид солувчи ёлғон ахборот тарқатиш Жиноят кодексининг 244^{6}-моддасида, уруш, зўравонлик ва терроризмни, шунингдек диний экстремизм, сепаратизм ва фундаментализм ғояларини тарғиб қилиш Жиноят кодексининг 130^{1}, 150-, 155-, 244^{1}-моддаларида, давлат сирларини ёки қонун билан қўриқланадиган бошқа сирни ташкил этувчи маълумотларни ошкор этиш Жиноят кодексининг 162-моддасида, ўзга шахсларга тегишли бўлган интеллектуал мулк объектларидан қонунга хилоф равишда фойдаланиш Жиноят кодексининг 149-моддасида, фуқароларни, шу жумладан вояга етмаган шахсларни уларнинг ҳаётига ва (ёки) соғлиғига ёхуд ўзга шахсларнинг ҳаётига ва (ёки) соғлиғига таҳдид солувчи ғайриҳуқуқий ҳаракатларни содир этишга ундашга ёки бошқа тарзда жалб қилишга қаратилган ахборотни тарқатиш Жиноят кодексининг 127-, 161-, 216^{1}-, 278-моддаларида, гиёҳвандлик воситаларини, психотроп моддаларни ва прекурсорларни тарғиб қилиш Жиноят кодексининг 127-, 251^{1}-, 273-274-моддаларида, порнографияни, зўравонликни ва шафқатсизликни тарғиб қилиш, шунингдек ўз жонига қасд қилишга даъват этиш Жиноят кодексининг 103-103^{1}-, 130-130^{1}-моддаларида, қонунга мувофиқ жиноий ва бошқа жавобгарликка сабаб бўладиган ўзга ҳаракатларни содир этиш Жиноят кодексининг 139-140-, 141^{1}-141^{3}, 156-, 158-, 165-, 168-169-, 188^{1}-, 192-, 244^{3}, 244^{5}, 278-, 278^{6}-моддаларида назарда тутилган жиноий жавобгарликка сабаб бўлади. Ушбу вазиятда, Жиноят кодексининг 130-130^{1}, 141^{1}-141^{2}-, 244^{3}-, 244^{6}, 251^{1}-, 274-, 278-моддаларида назарда тутилган харакатлар содир этилишининг мажбурий шартларидан бири ушбу моддаларда назарда тутилган харакат учун жисмоний шахс маъмурий жавобгарликка тортилган ва такроран бир йил ичида ушбу қилмишни содир этаётган бўлиши зарур.

Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 26 мартдаги 137-сон қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси ахборот ресурсларини тайёрлаш ва уларни маълумотларни узатиш

тармоқларида, шу жумладан, Интернетда тарқатиш тартиби тўғрисида”ги Низомга асосан, ахборот ресурсларини маълумотлар узатиш тармоғида тарқатиш шартнома асосида Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигига мувофиқ амалга оширилади ва ахборот ресурсларини Интернет тармоғида тарқатиш Интернет тармоғининг провайдерлари орқали амалга оширилади[180].

Интернет тармоғининг провайдерлари орқали шартномасиз ахборот ресурсларини маълумотлар узатиш тармоғида тарқатиш агарда юқорида назарда тутилган жиноий ёки маъмурий жавобгарлик ҳолатлари таркиби бўлмаса, шунингдек, Жиноят кодексининг 278^7-моддасида назарда тутилган жиноят таркиби бўлмаса, мазкур қилмиш Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 155^2-моддасида назарда тутилган маъмурий жавобгарликни келтириб чиқаради[181].

Шу сабабли юқоридаги ҳолатлар бўлмаслиги учун шахслар ёки уларнинг фарзандлари мазкур моддаларнинг мазмунини ташкил этувчи харакатлардан тийилиши, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиши зарур бўлади.

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий кибержиноятларнинг вужудга келишига қуйидагилар сабаб бўлади:

бугунги кунда рақамлаштиришнинг жадал ривожланаётганлиги;

аҳолининг ҳуқуқий ва техник масалалар бўйича онги ва маданияти етишмаслиги ёки эҳтиётсизлиги;

кадрларнинг малакасизлиги ёки тажрибасизлиги;

иқтисодий ва руҳий депрессия;

қонунчилик базасининг етарлича эмаслиги;

жавобгарлик муқаррарлиги ҳақида аниқ қоидаларнинг етарлича эмаслиги;

қизиқишларнинг чегарасизлиги;

---

[180] Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 26 мартдаги 137-сон қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси ахборот ресурсларини тайёрлаш ва уларни маълумотларни узатиш тармоқларида, шу жумладан, Интернетда тарқатиш тартиби тўғрисида”ги Низом // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[181] Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

тўлов воситаларидан фойдалана олиш қобилиятига етарлича эга эмаслиги;

ижтимоий тармоқлар орқали келаётган ҳаволалар номи ва форматига эътибор бермаслик, айниқса, “.apk” форматидаги ҳар хил номдаги хабарларга беэътибор қараш;

бошқаларни кўролмаслик ҳисси;

миллий ва халқаро қонунчликнинг ўзаро номувофиқлиги;

тезда бой бўлиб кетиш хоҳишининг юқорилиги;

ўзининг ишлари юришмасликка бошқаларни айбдор қилиш ҳисининг ортиши;

давлат органлари ва ташкилотлари раҳбар ва ходимларининг коррупциявий муносабатларга мойиллиги ва уларнинг ноқонуний харакатлари фош этилганлиги бўйича ахборотлар;

безорилик хиссининг юқорилиги;

фирибгарлик ёки ўғрилик орқали пул ишлаб олиш истаги;

товламачилик ёки шонтажлик йўли билан пул ишлаб олиш хоҳиши;

оилада тарбиянинг етарлича эмаслиги;

интернетдан фойдаланиш маданиятини етарлича билмаслиги ва унга риоя қилмаслиги;

ҳуқуқбузарликларни амалга оширишга нисбатан мойиллик;

ўзини кўрсатиб қўйиш истаги;

ўч олиш;

давлат ахборот ресурсларининг хусусий секторда эканлиги;

интеллектуал мулк ҳуқуқининг етарлича муҳофаза қилин-маганлиги;

нафрат;

рашк;

моддий ёки маънавий қарамлик;

шахсий истеъмолни амалга ошириш;

коррупциявий ҳолатларнинг мавжудлиги;

кўпчилик инсонларнинг соддалиги;

ҳаваскорлик.

Рақамли технологиялар соҳасига оид кибержиноятларнинг вужудга келишига қуйидагилар сабаб бўлади:

ўз вақтида ахборот хавфсизлигини таъминламаслик;

лозим даражада ахборот хавфсизлигини таъминламаслик;

ҳаваскорлик;

шахсга доир ёки шахсий маълумотларни тармоққа жойлаштириш;

шахсга доир ёки шахсий маълумотларнинг ҳимоясини таъминламаслик;

оилавий келишмочилик ва низоларнинг мавжудлиги ва кўпаётганлиги;

ҳимоя тизимининг мавжуд эмаслиги;

дастурий таъминотнинг лицензияланмаганлиги;

техник воситаларнинг сертификатланмаганлиги;

антивирусларнинг ўрнатилмаганлиги ёки лозим даражада ўрнатилмаганлиги;

кўп томонлама ҳимоя функцияларининг мавжуд эмаслиги;

парол сиёстига риоя этмаслик;

тармоқ ёки тизимни ҳимоялаш чораларининг мунтазам ва лозим даражада кўрилмаслиги;

махфий ахборотларни олишга ихисослашган техник воситаларнинг назорати мавжуд эмаслиги;

сунъий интеллект технологияларидан фойдаланиш қоидаларининг мавжуд эмаслиги;

тизимда ёки серверда ахборотнинг кўпайиб кетиши ва уни қайта ишлаш ва тизимлаштиришнинг мавжуд эмаслиги;

дастурий таъминотни ҳимоя қилишнинг етарлича эмаслиги[182];

киберҳужум амалга оширилганлиги бўйича ваколатли органни хабардор қилишнинг тезкор эмаслиги ва тизимнинг етарлича содда ва тўғри қилинмаганлиги;

тўлов тизимлари ҳақидаги маълумотларни ўзга шахсларга бериш ёки тармоқда сақлаш;

коррупциявий ҳолатларнинг мавжудлиги;

қонунчилик базасининг етарлича эмаслиги;

жавобгарлик муқаррарлиги ҳақида аниқ қоидаларнинг етарлича эмаслиги;

бошқа ноқонуний харакатларни амалга оширишга кўмаклашиш;

миллий ва халқаро қонунчликнинг ўзаро номувофиқлиги;

трансчегаравий муноабатларнинг етарлича тўғри йўлга қўйилмаганилиги;

---

[182] А. Расулев. Киберпреступность: причины и условия, личность преступника. – Т.: Review of law sciences. 2020 г. 109 с.

билимсиз ва чаласавод эксперт, мутахассисларнинг мавжудлиги ва уларнинг хулосаларига асосланиб судларнинг нотўғри хукм ва қарор чиқараётганлиги;

ягона стратегик ечимлар амалга оширилмаслиги;

қўлланилган жазо билан келтирилган зарарнинг номувофиқлиги;

ахборот ва киберхавфсизликнинг лозим даражада молиялаштирилмаслиги ёки ўз вақтида молиялаштирилмаслиги;

давлат ахборот ресурсларининг хусусий секторда эканлиги;

кадрларнинг малакасизлиги ёки тажрибасизлиги.

Кибержиноятлардан ҳимояланишнинг бугунги кунда фақатгина битта самарали ечими бор, у ҳам бўлса, рақамли назоратни тўлиқ ўрнатиш ва рақамли назоратда суистеъмолчилик ва коррупциявий ҳолатларнинг бўлмаслигини таъминлашдир.

Қолган ечимлар ҳам бор, бироқ бу ечимларнинг барчаси рақамли назоратни таъминлашга кўмаклашувчи ечимлар саналади.

Рақамли назорат ўрнатилсагина тармоқ хавфсизлиги таъминланиши мумкин. Тармоқ хавфсизлиги – бу тармоқ орқали юбориладиган маълумотларни хакерлар, вируслар ва бошқа таҳдидлардан ҳимоя қилишдир ва бу ҳимоя қуйидаги керакли воситаларни қўллаш орқали амалга оширилади:

Firewall – эшик олдидаги қўриқчи бўлиб, у тармоққа бегона шахслар киришининг олдини олади. Firewall интернетдаги барча трафикни текширади ва фойдали нарсаларга рухсат беради, зарарли нарсаларни эса, блоклайди[183].

Антивирус – киберхуружлардан ҳимояланиш ва уларни аниқлаш воситаси бўлиб, тармоққа бирорта зарарли дастур кирса, антивирус уни ушлайди ва йўқ қилади.

Шифрлаш – махфий ёзув бўлиб, у маълумотларни махфий қилиб, уларни фақат керакли одам ўқий оладиган ёзувга айлантиришдир. Худди шифрланган хат каби, уни фақат калити бор одам очади.

VPN – тармоқда махфий йўл бўлиб, у худди шахсий туннелга ўхшайди, маълумотларингизни ҳеч ким кўрмайдиган маҳфий йўл орқали юборади. VPN орқали кимдир жабрланувчини кузатса ҳам, унинг маълумотларини ўқий олмайди.

[183] https: // learn.csclub.uz / tarmoq-xavfsizligi-1 / oddiy-devordek-korinadigan-xavfsizlik-himoyasi.

IDS/IPS – бу худди кузатув камераси ва хавфсизлик тизими каби киберҳужумни аниқлаш ва дарҳол олдини олиш учун қўлланилади[184].

Тармоқ хавфсизлиги жуда қийин бўлиб, ҳар сафар интернетда бирор саҳифага кирилганида ёки маълумот юборилганида бу маълумотлар пакет шаклида юборилади. Хакерлар махсус дастурлар орқали ушбу пакетларни "ушлаб" олади. Бу жараён кўп ҳолларда оммавий Wi-Fi тармоқларида содир бўлади. Очиқ Wi-Fi тармоқларида юборилган ҳар бир хабарни ёки маълумотни хакерлар Sniffing ёки Packet Capturing орқали ўғирлаши мумкин.

Sniffing – бу тармоқ орқали ўтадиган маълумотларни ушлаш, яъни кузатиш жараёни бўлиб, хакерлар жабрланувчининг компютери ва бошқа қурилмалари ўртасида бўладиган алоқани кузатади ва у ердаги маълумотларни ўғирлайди.

Packet Capturing – бу тармоқ орқали ўтган маълумотларни бўлакларга (пакетларга) ажратиш ва уларни текшириш бўлиб, ҳар сафар интернет орқали маълумот юборилганида у кичик бўлакларга бўлиниб, манзилга етказилади ва хакерлар бу бўлакларни ушлаб, ичидаги маълумотларни ўқиши мумкин[185].

Киберхавфчизликни таъминлаш усулларидан бири "оқ хакер"лардан фойдаланишдир ва улар бугунги кунда қуйидаги йўналишларда фаолият олиб боришмоқда:

Etik hackerlar – Рақамли дунёнинг ўйин қоидаларини бузиб, ўнгловчилар бўлиб, улар тизимларга киришади, лекин зарар етказиш учун эмас, балки тизимнинг заиф жойларини топиб, ҳимоя қилиш учун киришади ва улар тизимларни бузиб, нима нотўғри эканлигини кўрсатади, шунда ҳақиқий ҳимоя қилинади.

Хавфсизлик таҳлилчилари – Кибер дунёнинг детективлари бўлиб, улар тармоқ ва тизимларни мторинг қилиб, бирор жиноят (хакерлик ҳужуми) содир бўлишидан олдинроқ буни сезиб қолишади, улар ҳар доим ҳар бир кичик деталларни таҳлил қилиб, таҳдидларнинг қаердан келаётганини ва қандай содир бўлишини аниқлашади.

Penetratsion test o'tkazuvchilar (pentesterlar) – ҳужум синовчилари бўлиб, улар ҳақиқий "жиноятчилар" ролини ўйнаб, тизимларга ёвуз ният билан эмас, балки эзгу мақсадда ҳужум

[184] https: // learn.csclub.uz / tarmoq-xavfsizligi-1 / tarmoq-xavfsizligi-kirish.
[185] https: // learn.csclub.uz / tarmoq-xavfsizligi-1 / tarmoqda-malumotlarning-yashirin-tomoni.

қилишади. Улар тизимларга кириш йўлларини излаб, заиф жойларни топадилар, шунда компаниялар ўз ҳимояларини мустаҳкамлашади. Ушбу жараён ҳақиқий ҳужумларни синовдан ўтказиш ва тизимни янада кучли қилиш учун амалга оширилади[186]. Ўзбекистон Республикаси ҳам ўз ҳудудида киберхавфсизликни таъминлаш учун қатор ислоҳотлар билан бирга “Киберхавфсизлик маркази” ДУК базасида бизнес жараёнларини автоматлаштириш ва ахборот технологияларидан ноқонуний фойдаланиш, йўқ қилиш ва ўғирлашдан ҳимоя қилиш учун янги техник воситалар ва дастурий таъминотларни ишлаб чиқиш билан шуғулланадиган ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудида резидентларни жойлаштирган ҳолда, экстратерриториаллик тамойили асосида ахборот технологиялари ва киберхавфсизлик соҳасида илмий-тадқиқот фаолиятини ривожлантириш, юқори технологияли маҳсулотлар ва хизматлар ишлаб чиқариш учун Кибернетика соҳасидаги инновациялар IT-паркини бутун Республика бўйлаб ташкил этган[187].

Б. Турдилиевнинг фикрича, “кибержиноятларнинг олдини олиш учун шахслар ўзига тегишли бўлган электрон маълумотларни номаълум шахсларга бермаслиги, турли хил сайтлар ва программаларга электрон маълумотларни киритмаслик ҳамда қимор ва таваккалчиликка асосланган ҳар ҳил букмекерлик компанияларининг ўйинларидан фойдаланмаслик Жиноят қурбони бўлиб қолишнинг олдини олишга ёрдам беради”[188]. Ушбу фикрларга қисман қўшилган ҳолда, ижтимоий тармоқлар, сервер ва бошқа сақловчилари чет давлатда бўлган қурилмалардан фойдаланган ҳолда, шахслар ўзлари ҳақидаги маълумотларни учинчи шахсларга беришлари, юборишлари мақсадга мувофиқ эмас. Шахсга доир маълумотларни эса, ижтимоий тармоқлардан фойдаланишда тўғри қайд этиш ҳам жиноятларнинг тўлиқ содир этилишига шарт-шароит яратади, қизиқишларни кўрсатиш эса, унинг ҳақида учинчи шахслар етарлича ахборотга эга бўлиб олишга хизмат қилади.

Маълумки, ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг турлари қуйидагилардан иборат:

ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси;

---

[186] https: // learn.csclub.uz / kiberxavfsizlikka-kirish / kiberxavfsizlikdagi-kasblar.

[187] https: // cyberpark.uz / .

[188] Б.И. Турдиалиев. Профилактика инспекторининг кибержиноятчиликнинг барвақт олдини олиш фаолияти. – Т.: Journal of universal. Science research. – Б.: 1578.

ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси;

ҳуқуқбузарликларнинг якка тартибдаги профилактикаси;

ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси[189].

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларнинг умумий профилактикаси киберхавфсизлик субъектларининг киберҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, киберҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш бўйича фаолияти ҳисобланиб, ушбу профилактика чора-тадбирлари қуйидагилардан иборатдир:

киберҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир давлат дастурларини ва бошқа дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш;

аҳоли ўртасидаги ҳуқуқий тарғибот;

киберҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни бартараф этиш тўғрисида тақдимномалар киритиш.

Киберҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси қонунчиликка мувофиқ бошқа чора-тадбирларни ҳам ўз ичига олиши мумкин.

Бунда, киберхавфсизлик субъектлари Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022 йил 15 апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонунига асосан, миллий ахборот ресурсларига эга бўлиш, улардан фойдаланиш ва уларни тасарруф этиш ҳамда улардан фойдаланиш бўйича электрон ахборот хизматлари кўрсатиш, ахборотни ҳимоя қилиш ҳамда киберхавфсизлик билан боғлиқ муайян ҳуқуқлар ва мажбуриятларга эга бўлган юридик шахс ва (ёки) якка тартибдаги тадбиркор, шу жумладан муҳим ахборот инфратузилмаси субъектларидир[190].

Киберҳуқуқбузарликлар эса, кибермаконда ахборот-коммуникация технологияларига нисбатан ёки ушбу технологиялардан фойдаланиб содир этилганлиги учун маъмурий

---

[189] Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида” 2014 йил 14 майдаги ЎРҚ–371-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[190] Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022 йил 15 апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

ёки жиноий жавобгарлик назарда тутилган айбли ғайриҳуқуқий қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик) ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 15 июндаги "Ўзбекистон Республикаси ахборот тизимлари ва ресурсларини ҳимоя қилиш давлат тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ–6007-сон Фармони ва "Ўзбекистон Республикасида киберхавфсизликни таъминлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-4751-сон қарори билан дастурлар тасдиқланиб, унинг ижроси амалга ошириб келинмоқда.

Аҳоли ўртасидаги ҳуқуқий тарғибот бўйича ҳам кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда. Хусусан, Адлия вазирлиги[191], "Киберхавфсизлик маркази" ДУК[192], Ички ишлар вазирлиги[193] ва бошқа идоралар томонидан телеграм, ёутубе.сом, твиттер.сом, инстаграм ва бошқа ижтимоий тармоқлар орқали, Ўзбекистон миллий телерадиокомпанияси телевидения ва радио орқали ҳуқуқий тарғибот ишларини амалга оширишмоқда.

Маълумки, МЖтКнинг 313-моддаси ва Жиноят-процессуал кодексининг 296-297-моддасига асосан, жиноят ишларини юритишда суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд, шу билан бирга, суриштирув, назорат қилувчи органлари ҳуқуқбузарлик ва жиноятнинг сабабларини ва унинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни аниқлашлари шарт. Шу билан бирга, суриштирувчи, терговчи, прокурор жиноят ишини тергов қилиш чоғида жиноятнинг сабабларини ва унинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни аниқлаб чиқиб, тегишли давлат органига, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органига, жамоат бирлашмасига, жамоага ёки мансабдор шахсга ана шу сабаб ва шарт-шароитларни бартараф қилиш чораларини кўриш тўғрисида тақдимнома киритади. Тақдимноманинг нусхаси ишга қўшиб қўйилади. Киберҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш ҳамда киберҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни бартараф этиш тўғрисида тақдимномалар киритишда суриштирувчи,

[191] https: // t.me / huquqiyaxborot.
[192] https: // csec.uz / uz / .
[193] https: // t.me / cyber _ 102. https: // t.me / iibbuz / 34657.

терговчи, прокурор ва суд ушбу жиноятларнинг кибермаконда содир этилишини инобатга олишлари зарур. Шу сабабли кибермакондаги киберҳодисларнинг содир этиш сабабларини дастлаб суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд аниқлаштириши зарур, агарда тўлов тизимлари ва тўлов воситалари билан боғлиқ кибержиноят содир этилган бўлса ва бунда киберҳодисанинг жабрланувчи, банк, тўлов агенти, тўлов ташкилоти, тўлов субагентидан бири ёки барчасининг айби билан вужудга келганлигига анқилик киритиш шарт. Агарда айб жабрланувчида бўлса, у ҳолда, унга тўлов воситаларидан ва тизимларидан фойдаланиш тартибини тушунтириши ва вужудга келган мазкур салбий ҳолат бошқа такрорланмаслик учун қилиши керак бўлган чора-тадбирларни амалга ошириши лозим. Агарда айб банк, тўлов агенти, тўлов ташкилоти, тўлов субагенти томонидан вужудга келган бўлса, Ўзбекистон Республикасининг “Тўловлар ва тўлов тизимлари тўғрисида” 2019 йил 1 ноябрдаги ЎРҚ–578-сон Қонун[194] ва у асосида қабул қилинган қонунчилик талабларига риоя қилмаган субъектга нисбатан чора кўриш ва вужудга келган кибертаҳдиднинг оқибатларини бартараф этишга қаратилган, техник ва ҳуқуқий чоралар кўрилиши бўйича аниқ топшириқ бериши шарт. Мисол учун, тўлов воситаси орқали бир ҳисоб рақамдан иккинчи ҳисоб рақамга пул кўчиришда киберҳодиса рўй берган бўлса, оқибатда жабрланувчига йўналтирилган пул маблағи ўз вақтида келмаган бўлса, жабрланувчининг ҳисоб рақами банк томонидан янги ҳисоб рақамга зудлик билан ўтказилиши, эски ҳисобрақам блокировка ҳолатига олиб келиниши, банкнинг қайси тўлов тизими тешилган ёки бошқа салбий ҳолат бўлган бўлса, у қайта ўз фаолиятига техник томондан келтирилиши ва ахборот тизими қайта дастурланиши талаб этилади. Амалиётда баъзи ҳолатларда банк ўзининг эҳтиётсизлигини тан олмай, суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суднинг киберхавфсизлик соҳасини тушунмаслиги оқибатида тақдимнома аввало тўғри мазмунда баён этилмайди, қолаверса, унинг ижроси банк маъмурияти томонидан муҳокама қилинди, деган баён билан тақдимнома ижроси нотўғри бажарилади. Шу сабабли кибержиноятларнинг профилактикасини амалга оширишда аниқ чора-тадбирларни амалга оширишга қаратилган тақдимноманинг тўғри ҳам муҳимдир.

[194] Ўзбекистон Республикасининг “Тўловлар ва тўлов тизимлари тўғрисида” 2019 йил 1 ноябрдаги ЎРҚ–578-сон Қонун // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Шу ўринда таъкидлаб ўтиш керакки, норма ижодкорлигидаги таклифлар билан қонунга киритилган ахборот хавфсизлиги ва киберхавфсизлик соҳасида тўлов тизимлари операторлари ва тўлов хизматларини етказиб берувчилар устидан назорат Марказий банк томонидан амалга оширилади, ахборот хавфсизлиги ва киберхавфсизлик режими бузилган тақдирда, тўлов тизимлари операторлари ва тўлов хизматларини етказиб берувчилар қоидабузарлик аниқланганидан кейин бу ҳақда ҳамда унинг оқибатларини камайтириш учун кўрилаётган чоралар тўғрисида Марказий банкка тезкорлик билан хабар бериши шарт. Марказий банк тўлов тизимларининг ахборот хавфсизлиги ва киберхавфсизлик режими бузилганлиги тўғрисидаги маълумотлар базасини шакллантиришни ҳамда юритишни амалга оширади[195], деган норма талабидан келиб чиқиб, суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд тақдимномани Марказий банкка ёки унинг ҳудудий бошқармаларига юборишлари лозим, бўлади.

Киберҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда киберхавфсизлик субъектлари айрим турдаги киберҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни бартараф этишга, айрим тоифадаги шахсларни аниқлаш ва уларга профилактик таъсир кўрсатишга қаратилган махсус тадбирларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишга доир фаолияти киберҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси ҳисобланишини Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида” 2014 йил 14 майдаги ЎРҚ–371-сон Қонунидан англаш мумкин, шу билан бирга, айтиш керакки, киберҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикасини амалга ошириш учун қуйидагилар асос бўлишини ушбу Қонундан билишимиз мумкин:

айрим турдаги ҳуқуқбузарликларнинг, шахслар тоифаларининг кўпайиши;

жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига, шахс, жамият ва давлат манфаатларига тажовуз қилувчи хатарлар ва таҳдидларнинг юзага келиши.

Қонун ушбу профилактикани амалга оширишда кибержиноятчининг судланганлиги, алкоголни суиистеъмол

[195] Ўзбекистон Республикасининг “Тўловлар ва тўлов тизимлари тўғрисида” 2019 йил 1 ноябрдаги ЎРҚ–578-сон Қонун // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

қилувчи ёки гиёҳвандлик воситаларини, психотроп моддаларни ва ақл-ирода фаолиятига таъсир этувчи бошқа моддаларни истеъмол қилиши, вояга етмаганлигини инобатга олган ва буни фақатгина субъект билан боғлаган.

Бироқ, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларнинг монографияда таъкидланган 40 та ўзига хос хусусияти борлигини инобатга олиши ва ушбу жиноятлар жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига, шахс, жамият ва давлат манфаатларига тажовуз қилиши, таҳдидлар тажавузкор эканлигига аҳамият беришимиз керак. Бундан ташқари, бугунги кунда Жиноят кодексимизда жисмоний шахснинг жавобгарлиги ҳақида сўз юритилган, бироқ юридик шахсларнинг ёки давлатнинг жавобгарлиги ҳақида етарлича зарур қоидалар белгиланмаган. Ваҳоланки, янги Конституция бўйича Давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қилади. Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида масъулдирлар. Давлат ва унинг органлари, бошқа ташкилотлар, мансабдор шахслар, фуқаролик жамияти институтлари ҳамда фуқаролар Конституция ва қонунларга мувофиқ иш юритадилар. Ушбу Конституциянинг бирорта қоидаси Ўзбекистон Республикасининг ҳуқуқ ва манфаатларига, ушбу Конституциянинг биринчи бўлимида назарда тутилган асосий принцип ва нормаларга зарар етказадиган тарзда талқин этилиши мумкин эмас. Ўзбекистон Республикасининг қонунлари ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси асосида ва уни ижро этиш юзасидан қабул қилинади. Бирорта қонун ёки бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжат Конституциянинг принцип ва нормаларига зид бўлиши мумкин эмас. Демак, мазкур ҳолатда, юридик шахслар, шунингдек, давлат ва унинг органларининг жавобгарлиги ҳақида ҳам зарур қоидаларни Жиноят кодексида кўрсатиш вақти етиб келди. Мисол учун, бугунги кунда сунъий интеллект орқали киберфирибгарлик, киберўғрилик жиноятлари кўпаймоқда, робототехника орқали боша қилмишлар амалга оширилмоқда. Мазкур ҳолатда, сунъий интеллект технологиясининг яратувчиси қонун олдида жавоб бериши керакми ёки унинг мулкдори ёҳуд унинг фойдаланувчиси жавоб бериши керакми ёинки сунъий интеллектнинг ўзи жавоб бериши керакми, деган масалалар қонунчилика очиқ қолиб кетган. Таъкидлаб ўтиш керакки, Европа

иттифоқи иттифоқдаги давлатлардаги киберхавфсизлик ҳолати ҳақидаги биринчи ҳисоботни тақдим этди[196]. Унга кўра, Интерпол икки ой ичида Африка бўйлаб 1006 кибержиноятда гумонланувчини ҳибсга олган[197]. АҚШлик Майкл Смит 2017 йилдан бери нейрон тармоқлардан фойдаланган ҳолда хаёлий гуруҳлардан треклар яратиб келган ва уларни "Аппле Мусис", "Спотифй" ва "ЁуТубе Мусис"га юклаган ва тинглаш ботларини яратган. У сунъий интеллект томонидан яратилган мусиқани трансляция қилиш учун бот аккаунтларидан фойдаланган ҳолда 10 миллион АҚШ доллардан кўпроқ пул ишлаб топгани тахмин қилинмоқда. "Стереогум" маълумотларига кўра, Смитга тахминан 60 йил қамоқ жазоси берилиши мумкин[198]. Дубайда сунъий интеллектга эга полиция роботи ишга туширилди. Қизил тугмани боссангиз полиция отряди зудлик билан ўша жойга етиб боради[199]. Икки йиллик мунозаралардан сўнг Европа ниҳоят сунъий интеллект қонунини қабул қилди. Европа Иттифоқи ниҳоят нейрон тармоқлар ва сунъий интеллект билан ишлайдиган компаниялар фаолиятини тартибга солувчи "СИ қонуни"ни қабул қилди[200]. Мазкур ҳолатда, қонунни қабул қилувчи, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар давлат номидан харакат қилади, уларнинг харакати ёки ҳаракатсизлиги оқибатида жиноятлар вужудга келса, ким сабабчи бўлади. Шу сабабдан ҳам юридик шахслар ва давлатнинг жавобгарлиги ҳақидаги махсус қоидаларни Жиноят кодексида белгилаш мақсадга мувофиқдир. Сабаби сунъий интеллект технологиялари орқали амалга оширилаётган жиноятлар жамоат хавфсизлигига таҳдид солиши техник томондан имкони бор. Шу сабабли амалдаги қонунга "Киберхавфсизлик тўғрисида"ги Қонундан келиб чиқиб, зарур қоидаларни киритиш мақсадга мувофиқдир. Махсус профилактика амалга оширишда кибержиноятлар учун жавобгарлик ёшини белгилаш ва Жиноят кодексимизнинг 17-моддасини қайта кўриб чиқиш ҳамда жавобгарлик ёшини камайтириш мақсадга мувофиқдир. Алкоголни суиистеъмол қилувчи ёки гиёҳвандлик

[196] https: // www.enisa.europa.eu / news / eus-first-ever-report-on-the-state-of-cybersecurity-in-the-union.
[197] https: // www.africanews.com / 2024 / 11 / 28 / interpol-arrests-1006-cybercrime-suspects-across-africa-in-two-months / .
[198] https: // www.nme.com / news / music / fbi-arrest-musician-for-streaming-fraud-and-allegedly-collecting-10million-from-ai-generated-songs-3790973.
[199] https: // t.me / cyber _ 102 / 5927.
[200] https: // www.ferra.ru / news / techlife / v-evrope-nakonec-to-prinyali-zakon-ob-ii-spustya-dva-goda-obsuzhdenii-15-07-2024.htm.

воситаларини, психотроп моддаларни ва ақл-ирода фаолиятига таъсир этувчи бошқа моддаларни истеъмол қилувчи шахслар ўртасида киберҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикасини амалга оширишда уларнинг телекоммуникация воситаларидан фойдаланиш мақсадлари ўрганилиши муҳимдир.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи органлар ва муассасаларнинг ғайриижтимоий хулқ-атворли, ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил бўлган, ҳуқуқбузарликлар содир этган шахсларни аниқлаш, уларнинг ҳисобини юритиш ва уларга тарбиявий таъсир кўрсатишга доир фаолияти ҳуқуқбузарликларнинг якка тартибдаги профилактикасидир. Киберҳуқуқбузарликларнинг якка тартибдаги профилактикаси шахснинг, унинг ижтимоий муҳитининг ўзига хос хусусиятлари, ижтимоий-маиший шароитлари ва турмуш тарзи, шахснинг ғайриижтимоий хулқ-атворини, киберҳуқуқбузарлик содир этишга мойиллигини, шунингдек содир этилган киберҳуқуқбузарликнинг ижтимоий хавфлилик даражасини тавсифловчи бошқа омиллар ҳисобга олинган ҳолда белгиланади. Киберҳуқуқбузарликларнинг якка тартибдаги профилактикасини қўллаш учун шахснинг ғайриижтимоий хулқ-атвори тўғрисида, унинг ҳуқуқбузарлик содир этишга мойиллиги ёхуд у киберҳуқуқбузарлик содир этганлиги ҳақида далолат берувчи ишончли маълумотларнинг мавжудлиги асос бўлади. Ушбу маъумотларни эса, техник томондан телекоммуникация инфратузилмасидан шахс ай мақадда фойдаланаётганлиги текшириб кўриш орқали аниқлаштирилиши мумкин. Киберҳуқуқбузарликларнинг мажбурловчи ва чекловчи хусусиятдаги якка тартибдаги профилактикаси қонунда назарда тутилган асосларда қўлланилади.

Қонун талабига кўра, ҳуқуқбузарликларнинг якка тартибдаги профилактикаси чора-тадбирлари қуйидагилардан иборат:

профилактика суҳбати;

расмий огоҳлантириш;

ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабаблари ва уларга имкон бераётган шарт-шароитлар тўғрисида хабардор қилиш;

ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш;

профилактик ҳисобга олиш;

мажбурий даволанишга юбориш;

маъмурий назорат.

Ҳуқуқбузарликларнинг якка тартибдаги профилактикаси қонунчиликка мувофиқ бошқа чора-тадбирларни ҳам ўз ичига олиши мумкин.

Бироқ, кибержиноятларнинг трансчегеравий жиноят эканлиги сабабли ҳар доим ҳам ушбу профилактикани тўлиқ амалга ошириш мушкул. Мазкур вазиятда халқаро ҳужжатлар ва хорижий давлатлар билан ўзаро келишув, битимлар муҳим ўрин тутади. Кибержиноятчи билан профилактика суҳбати ўташдан олдин ходимнинг ўзи малакаси етарли бўлиши керак. Шу жиҳатдан Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 15 августдаги ПҚ–293-сон қарори билан тасдиқланган 2024-2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида криптология соҳасида таълим ва илм-фанни ривожлантириш бўйича чора-тадбирлар режасига асосан, 7 та, Ўзбекистон Республикасида миллий криптология соҳасини ривожлантиришнинг долзарб йўналишлари бўйича 2024-2028 йилларга мўлжалланган илмий-тадқиқот ишлари дастурига кўра, жами 25 789 769 370 сўмлик 15 та лойиҳа амалга оширилмоқда[201]. Рақамли технологиялар соҳасида жиноятларнинг олдини олиш йўналишида профессионал кадрларни узлуксиз, босқичма-босқич тайёрлаш ва қайта тайёрлаш тизимини жорий этиш, терговчига абонентлар ёки абонент қурилмалари ўртасидаги боғланишлар тўғрисида ахборотни мустақил олиш ваколатини бериш, “электрон (рақамли) далил” тушунчаси, уларни аниқлаш, тўплаш, текшириш, экспертизадан ўтказиш, баҳолаш, қайд этиш, сақлаш тартиблари ва бу жараёнда иштирокчиларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, ахборот технологияларидан фойдаланиб содир этилган жиноятлар бўйича кибермаконни холислар иштирокисиз, мажбурий видеоёзув ёрдамида кўздан кечириш, тинтув ўтказиш тартиби, ахборот ресурсларида рақамли изларни сақлашда сақланаётган маълумотларга аниқ талабларни (маълумот турларини) белгилаш, Рақамли криминалистика илмий-методик маркази негизида Рақамли криминалистика илмий-тадқиқот институтини ташкил этиш ҳақидаги норма ижодкорлигидаги таклифлар асосида Ўзбекистон

[201] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида криптология соҳасида таълим ва илм-фанни ривожлантириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2024 йил 15 августдаги ПҚ–293-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Республикаси Президентининг 2023 йил 30 ноябрдаги ПҚ–381-сон қарори билан тасдиқланган “Рақамли технологиялар воситасида содир этиладиган ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш ва рақамли маҳсулотлар (хизматлар) истеъмолчилари ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш бўйича “йўл харитаси”нинг 7-10-позицияларида назарда тутилди. Ушбу таклиф асосидаги топшириқлар ижросини таъминлаш учун Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига рақамли далиллар билан ишлаш тизимини такомиллаштиришга қаратилган ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида” 2024 йил 21 ноябрдаги ЎРҚ–1003-сон Қонуни қабул қилиниб, Жиноят-процессуал кодексининг 204^1-моддасида электрон маълумотлар, 204^2-моддасида рақамли далиллар, 205-моддасида ашёвий, ёзма ва рақамли далилларни олиш усуллари, 208-моддасида ашёвий, ёзма ва рақамли далилларни сақлаш ҳамда бошқа жойга юбориш тартиби белгиланди, 2024/2025 ўқув йилидан бошлаб камида бир нафар етакчи миллий ва хорижий мутахассисни, эксперт ва профессор-ўқитувчиларни рақамли технологиялар соҳасида жиноятларнинг олдини олишнинг ташкилий-техник ечимлари ва бунда сунъий интеллект технологияларини қўллаш бўйича киберхавфсизлик бўлинмалари ходимларини ўқитиш, уларнинг малакасини оширишда иштирок этиш учун жалб қилиш, Ички ишлар вазирлиги, Давлат хавфсизлик хизмати, Бош прокуратура ва Олий суд тасарруфидаги таълим муассасаларида жиноятларни аниқлаш, фош этиш ҳамда улар юзасидан тергов ва суд ҳаракатларини олиб бориш йўналишида хизмат қилувчи ходимларни кибержиноятчиликка қарши курашиш бўйича ҳар икки йилда бир марта, қисқа муддатли малака ошириш амалиёти йўлга қўйилди, “Рақамли криминалистика” йўналиши бўйича терговчилар ҳамда прокуратура органларининг тезкор-қидирув хизмати ходимлари учун доимий махсус ўқув курсларини ташкил этиш, шунингдек, “кибер ҳуқуқ” магистратура йўналишини очилди, Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар тизимидаги ўрта махсус таълим муассасаларида “Ахборот хавфсизлиги” таълим йўналишини ташкил этиш ва унда ахборот технологиялари соҳасида дастлабки билимга эга бўлган ўқувчи ёшларни саралаб олиб, ушбу йўналишда малакали таълим беришни йўлга қўйилди. Рақамли криминалистика илмий-методик маркази негизида Рақамли криминалистика илмий-

тадқиқот институтини ташкил этилди, Институт фаолиятини тўлақонли йўлга қўйиш учун зарур моддий-техник база ҳамда қўшимча 10 та штат бирликларини ажратиш масаласини кўриб чиқилди, Институт таркибида “Ихтисослаштирилган рақамли тадқиқот маркази”, “Рақамли терговга кўмаклашувчи гуруҳ”, “Методик ёрдам кўрсатиш гуруҳи” ва “Рақамли криминалистика лабораторияси” (Дигитал форенсис лаб) фаолиятини йўлга қўйилди[202]. Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академиясига (кейинги ўринларда – Академия) қуйидаги қўшимча вазифалар юклатилди:

рақамли криминалистика соҳасида инновацион тадқиқотлар олиб бориш, катта ҳажмдаги маълумотлар (“Биг Дата”), сунъий интеллект ва бошқа илғор технологияларни таҳлил қилиб, амалиётга жорий этиш;

ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга жиноятларнинг рақамли изларини аниқлаш, олиб қўйиш, сақлаш ва тадқиқ қилиш бўйича тезкор-қидирув тадбирлари, терговга қадар текширув ва тергов ҳаракатларини ўтказишда рақамли криминалистика жиҳатидан амалий ёрдам бериш;

рақамли экспертизанинг замонавий технологиялари ва воситаларини жорий этиш;

жиноятларни тергов қилиш доирасида рақамли маълумотларни излайдиган, тўплайдиган ва таҳлил қиладиган, шунингдек, крипто-активлар, “булутли технологиялар” ва бошқалардан фойдаланган ҳолда содир этилган жиноятларни аниқлайдиган замонавий технологиялар ва воситаларни жорий этиш;

кибержиноятчиликка қарши курашиш соҳасида халқаро илмий-техник ҳамкорликни ривожлантиришда иштирок этиш, хорижий ҳамкорлар билан биргаликда илмий-техник ва инновацион лойиҳаларни амалга ошириш;

кибержиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ва замонавий технологиялардан фойдаланиш бўйича билим ва кўникмага эга малакали кадрлар тайёрлаш;

---

[202] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Рақамли маҳсулотлар (хизматлар) истеъмолчилари ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва рақамли технологиялар воситасида содир этиладиган ҳуқуқбузарликларга қарши курашишни кучайтириш чоралари тўғрисида” 2023 йил 30 ноябрдаги ПҚ–381-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

рақамли криминалистика бўйича суд экспертизаларини ўтказиш методикаларини ишлаб чиқиш ва такомиллаштириб бориш;

рақамли технологиялар ёрдамида содир этилган жиноятларни фош этиш ва уларни тергов қилиш амалиётидаги мавжуд муаммоларни аниқлаш ва уларни бартараф этиш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш[203].

Асосий вазифалари қуйидагилар бўлган давлат сирлари билан боғлиқ бўлмаган маълумотларни ўз ичига қамраб олувчи "Рақамли далиллар ягона реестри" идоралараро автоматлаштирилган тизими жорий этилди:

жиноятларни фош этиш, тергов самарадорлигини ошириш, уюшган жиноий гуруҳларни тезкорлик билан аниқлаш мақсадида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлардан тушаётган жиноий ишлар бўйича давлат сирлари билан боғлиқ бўлмаган материалларни йиғиш, ҳисобга олиш, сақлаш ва таҳлил қилиш;

давлат сирларига оид бўлмаган фотосуратлар, видео, аудио ёзувлар, электрон ҳамёнлар, крипто-активлар манзиллари, ИП-манзиллар, Интернет манзиллар (домен), ҳисобга олиш ёзуви (аккаунт), рақамли далилларнинг аниқланган жойи, вақти ва бошқа муҳим белгилари тўғрисидаги маълумотларни йиғиш;

рақамли далиллар базасида давлат сирларига оид бўлмаган ахборотни сақлаш, қайта ишлаш ва ҳимоя қилиш механизмлари, ахборот инфратузилмаси ишончлилиги, маълумотлар базаларининг захираларини таъминлаш.

Энг муҳими эса, рақамли далилларни Реестрга киритиш прокуратура, ички ишлар органлари, Давлат хавфсизлик хизмати, Миллий гвардия, Иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳузуридаги Божхона қўмитасининг суриштирувчи ва терговчилари ҳамда давлат суд-экспертиза муассасалари, давлат органларининг экспертиза бўлинмалари экспертлари томонидан амалга оширилиши ва Реестр Академия серверларида сақланади ҳамда унинг узлуксиз ишлаши, ахборот хавфсизлиги таъминланиши учун Академия масъул ҳисобланиши белгилаб қўйилди[204].

---

[203] Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Рақамли криминалистика соҳасида илмий-тадқиқот фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида" 2024 йил 21 июндаги ПҚ–229-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[204] Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Рақамли криминалистика соҳасида илмий-тадқиқот фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида" 2024 йил 21 июндаги ПҚ–229-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Киберҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда расмий огоҳлантириш ҳам муҳим ўрин тутади. Маълумки, Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 5 сентябрдаги 707-сон қарори билан тасдиқланган Веб-сайт, веб-сайт ва (ёки) мессенжер саҳифаси эгаси, шунингдек блогерга Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан тарқатилиши тақиқланган ахборотни олиб ташлаш тўғрисида хабарнома юбориш тартиби веб-сайт ва (ёки) веб-сайт саҳифасида жойлаштирилган ахборотга ушбу веб-сайт фойдаланувчилари томонидан қолдирилган шарҳлар матнида, шунингдек ижтимоий тармоқлар ёки мессенжерларда (кейинги ўринларда ахборот ресурслари деб аталади) Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан тарқатилиши тақиқланган ахборотлар аниқланган ҳолатда веб-сайт, веб-сайт ва (ёки) мессенжер саҳифаси эгаси, шунингдек блогерга ушбу ахборотларни олиб ташлаш тўғрисида хабарнома юбориш тартибини белгилайди. Ушбу тартибга кўра, Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлигининг Оммавий коммуникациялар масалалари бўйича маркази (кейинги ўринларда – Марказ) томонидан ахборот ресурсларида Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан тарқатилиши тақиқланган ахборотлар аниқланганда Марказ томонидан 24 соатдан кечиктирмасдан ахборот ресурслари эгаси, шунингдек блогерга Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан тарқатилиши тақиқланган ахборотларни олиб ташлаш тўғрисида хабарнома (кейинги ўринларда хабарнома деб аталади) юборилади. Хабарнома Марказнинг расмий ахборот ресурслари (электрон почта, ижтимоий тармоқлар ёки мессенжерлардаги расмий саҳифа) орқали электрон шаклда юборилади. Хабарномада Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан тарқатилиши тақиқланган ахборот жойлаштирилган ахборот ресурсининг номи, ахборот жойлаштирилган сана кўрсатилади, тақиқланган ахборотга ҳавола ва унинг экрандаги тасвири нусхаси илова қилинади, шунингдек қўшимча равишда ушбу ахборотни тарқатиш учун қонунчиликда белгиланган жавобгарлик тўғрисида маълумотлар келтирилиши мумкин. Ахборот ресурси эгаси, шунингдек блогер хабарномани олган вақтдан бошлаб 24 соатдан кечиктирмасдан Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан тарқатилиши тақиқланган ахборотни олиб ташлаши, шунингдек бу тўғрида Марказни унинг

расмий ахборот ресурслари орқали электрон шаклда ёки қоғоз шаклида хабардор қилиши лозим. Агар Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан тарқатилиши тақиқланган ахборот 24 соатда ахборот ресурси эгаси, шунингдек блогер томонидан олиб ташланмаса, у ҳолда Ўзбекистон Республикаси Президент Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги ёки Марказ томонидан ушбу ахборотни олиб ташлаш бўйича Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан тарқатилиши тақиқланган ахборот жойлаштирилган ижтимоий тармоқ ёки мессенжер маъмурига ёки даъво аризаси билан судга мурожаат қилиниши мумкин[205]. Бироқ, қонунчилик бўйича Ўзбекистон Республикаси Президент Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги ёки Марказ давлат божи тўлашдан озод этилмаган, қолаверса, суд жуда узоқ давом этади. Шу сабабли амалда ушбу жараён Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ахборот технологиялари ва коммуникацияларининг жорий этилишини назорат қилиш, уларни ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2019 йил 14 сентябрдаги ПҚ–4452-сон қарорига асосан, Ўзкомназорат:

қонун ҳужжатлари талабларига риоя этилишини таъминлаш масалалари юзасидан Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги билан ҳамкорлик қилади;

Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги тақдимномасига кўра Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари талабларини бузган ахборот соҳаси субъектларига нисбатан белгиланган тартибда чоралар кўради[206], деган қоида асосида ҳал этилмоқда. Агарда жиноят аломатлари аниқланса, Ўзкомназорат

[205] Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 5 сентябрдаги 707-сон қарори билан тасдиқланган Веб-сайт, веб-сайт ва (ёки) мессенжер саҳифаси эгаси, шунингдек блогерга Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан тарқатилиши тақиқланган ахборотни олиб ташлаш тўғрисида хабарнома юбориш тартиби // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[206] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ахборот технологиялари ва коммуникацияларининг жорий этилишини назорат қилиш, уларни ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2019 йил 14 сентябрдаги ПҚ–4452-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 278-моддасига асосан, топширади[207].

Бироқ, юқоридаги ҳолатлар асосан кибержиноятларни аниқлаш бўйича зарур нормалар бўлиб, уларнинг олдини олиш ва оқибатларини бартараф этиш учун юқоридаги хабарномани бажармаганлик учун алоҳида маъмурий чоралар кўрилиши бўйича МЖтКнинг 198-моддасига қўшимча прим моддани қўшиш таклиф қилинади. Ушбу таклифнинг қабул қилиниши расмий огоҳлантириш сифатида хабарноманинг давлат номидан юборилиши оқибатида қатор киберҳуқуқбузарликларнинг олди олиниши ёки ҳеч бўлмаса, уларнинг қилмишлари аллақачон фош этилганлигини кибержиноятчи билиб, ўзининг давомли жиноятини тўхтатиши ва жиноятдан ихтиёрий қайтиш ҳолатлари кўпайиши мумкин.

Киберҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабаблари ва уларга имкон бераётган шарт-шароитлар тўғрисида хабардор қилиш бўйича ягона техник ечимларнинг мавжуд эмаслиги сабабли норма ижодкорлигидаги таклифлар асосида Вазирлар Маҳкамасининг “112” ягона диспетчерлик хизмати фаолиятини ташкил этиш тўғрисида” 2024 йил 29 майдаги 304-сон қарори қабул қилиниб, бугунги кунда “112” ягона диспетчерлик хизмати фаолиятини ташкил этиш бўйича зарур ишлар амалга оширилмоқда[208]. Ушбу хизматнинг тўлиқ ишга туширилиши худди америка киноларидек “911” хизмати Ўзбекистонда 112 сифатида ишга туширилиши ва кибержиноятларни бевосита ваколатли органларга хабар беришнинг зарур техник имконияти яратилишига хизмат қилади.

Киберҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш ҳам муҳим ўрин тутади ва унга кўра, киберҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларга, киберҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил бўлган, киберҳуқуқбузарликлар содир этган шахсларга нисбатан ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш чора-тадбирлари қонунчиликда белгиланган тартибда ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи орган ёки муассаса томонидан қўлланилиши белгиланган. Бироқ, бу идораларнинг

[207] Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[208] Вазирлар Маҳкамасининг “112” ягона диспетчерлик хизмати фаолиятини ташкил этиш тўғрисида” 2024 йил 29 майдаги 304-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

барчаси ҳали ҳамон анъанавий усуллардан фойдаланишади. Ушбу жараёнда сунъий интеллект технологиялари орқали ушбу жиноятчининг боқша яна жиноят содир этмаслигини аниқлашнинг техник ечимларини қўллаш мақсадга мувофиқдир. Мисол учун, Корея тадқиқотчилари жиноятларни башорат қилувчи нейрон тармоқни ишлаб чиқди. "Дежавиew" деб номланган ушбу технология кузатув камераларидан олинаётган маълумотларни сунъий интеллект ёрдамида таҳлил қилиб 82.8 % аниқликда жиноятларни башорат қилади. Синов тариқасида нейрон тармоқ Соучо-гу (Сеул) тумани реал вақтдаги жиноятлар таҳлилий харитасини ишлаб чиқди. Бунинг учун унга 2018 йилдан буён кузатув камераларидан олинган 32 мингдан ортиқ маълумотлар керак бўлди[209].

Киберҳуқуқбузарликнинг профилактик ҳисобга олиш Ўзбекистон Республикасининг "Пробация тўғрисида" 2024 йил 7 августдаги ЎРҚ–938-сон Қонунга асосан, амалга оширилади. Ушбу Қонунга кўра, алоқа воситаларидан, шунингдек Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиш юзасидан суд белгилаган тақиққа (чекловга) пробация назоратидаги шахс томонидан риоя этилиши устидан назорат мазкур тақиққа (чекловга) риоя этилиши тўғрисида ушбу шахс билан профилактик суҳбатлар ёки текширувлар ўтказиш йўли билан амалга оширилади. Алоқа воситаларидан, шунингдек Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиш юзасидан суд белгилаган тақиққа (чекловга) пробация назоратидаги шахс томонидан риоя этилишини текшириш мутахассисларни жалб этган ҳолда, махсус техник воситалар ёрдамида амалга оширилади. Алоҳида ҳолларда, алоқа воситаларидан, шунингдек Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиш юзасидан суд белгилаган тақиққа (чекловга) пробация назоратидаги шахс томонидан риоя этилиши туман (шаҳар) пробация бўлинмаси ходимининг сўровига кўра тезкор-қидирув тадбирлари доирасида текширилиши мумкин[210]. Етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш юзасидан суд белгилаган мажбуриятнинг пробация назоратидаги шахс томонидан бажарилиши устидан назорат туман (шаҳар) пробация

[209] https: // techxplore.com / news / 2024-09-korean-ai-cctvs-criminal.html#:~:text=Electronics % 20and % 20Telecommunications % 20Research % 20Institute % 20(ETRI) % 20has % 20recently % 20announced % 20that,potential % 20crimes % 20and % 20predict % 20the.

[210] Ўзбекистон Республикасининг "Пробация тўғрисида" 2024 йил 7 августдаги ЎРҚ–938-сон Қонун // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

бўлинмаларининг Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюросининг ҳудудий бўлинмаси билан ахборот алмашиши воситасида амалга оширилади. Пробация назоратидаги шахс муайян даромад манбаига эга бўлмаган тақдирда, меҳнат органлари кўмагида унинг бандлигини таъминлаш чоралари кўрилади. Пробация назоратидаги шахсларга ижтимоий, ҳуқуқий, тиббий, психологик ёрдам кўрсатиш, уларнинг таълим олишига, касб-ҳунар ўрганишига ва ишга жойлашишига кўмаклашиш воситасида жамиятнинг тўла ҳуқуқли аъзосига айланишига қаратилган фаолият ижтимоий мослаштиришдир. Кибержиноятларни содир этган шахсларга ҳам давлат ижтимоий, ҳуқуқий, тиббий, психологик ёрдам кўрсатиш, уларнинг таълим олишига, касб-ҳунар ўрганишига ва ишга жойлашишига кўмаклашиш орқали пробация назоратини амалга оширади. Пробация назоратидаги шахсларга нисбатан ижтимоий мослаштириш дастури асосида ижтимоий мослаштириш чоралари қўлланилади. Шахс пробация ҳисобига қўйилган кундан эътиборан ўн иш куни ичида туман (шаҳар) пробация бўлинмаси ходими ва мутахассис-психолог томонидан пробация назоратидаги шахснинг ўзига хос алоҳида белгиларини, руҳий хусусиятларини ҳамда хулқ-атворини баҳолаш натижалари асосида унинг индивидуал ижтимоий-психологик қиёфаси тузилади. Пробация назоратидаги шахснинг ижтимоий-психологик қиёфасида шахсга доир маълумотлар, шу жумладан шахсга доир махсус маълумотлар акс эттирилади. Пробация назоратидаги шахс мутахассис-психолог томонидан ҳар уч ойда бир марта суҳбатдан ўтказилиб, суҳбат натижаларига кўра пробация назоратидаги шахснинг ижтимоий-психологик қиёфасига тегишли ўзгартиришлар киритилади. Пробация назоратидаги шахснинг ижтимоий-психологик қиёфасидаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги учун туман (шаҳар) пробация бўлинмаси ходими ва мутахассис-психолог шахсан жавобгар бўлади. Пробация назоратидаги шахсни ижтимоий мослаштириш дастури туман (шаҳар) пробация бўлинмаси ходими томонидан мутахассис-психолог билан ҳамкорликда, шахснинг ижтимоий-психологик қиёфаси асосида ишлаб чиқилади. Пробация назоратидаги шахсни ижтимоий мослаштириш дастурида пробация назоратидаги шахсга нисбатан қўлланиладиган ижтимоий мослаштириш чоралари, уларни амалга ошириш механизмлари,

бажариш муддатлари ва масъул ижрочилар кўрсатилади. Пробация назоратидаги шахсни ижтимоий мослаштириш дастури пробацияга оид ахборот тизимига киритилган пайтдан эътиборан тасдиқланган ҳисобланади. Пробация назоратидаги шахсни ижтимоий мослаштириш дастуридан кўчирма ушбу шахс пробация ҳисобига қўйилган кундан эътиборан ўн беш иш куни ичида туман (шаҳар) пробация бўлинмаси ходими томонидан масъул ижрочилар эътиборига етказилади ва бажариш учун юборилади. Пробация назоратидаги шахсни ижтимоий мослаштириш дастурига ижтимоий мослаштириш чораларининг бажарилиши, уларнинг натижалари тўғрисидаги ахборот киритилади, шунингдек шахснинг ижтимоий-психологик қиёфасидаги ижобий ёки салбий ўзгаришлар ҳақида мутахассис-психолог томонидан киритиладиган маълумотлар ҳисобга олинган ҳолда, ижтимоий мослаштириш дастурига ижтимоий мослаштириш чораларига қўшимчалар, ўзгартиришлар киритиш ёки уларни қисман бекор қилиш зарурлиги тўғрисидаги маълумотлар киритилади. Пробация назоратидаги шахсни ижтимоий мослаштириш дастуридаги ижтимоий мослаштириш чораларининг тўғри белгиланганлиги учун туман (шаҳар) пробация бўлинмасининг ходими шахсан жавобгар бўлади. Пробация назоратидаги шахсни ижтимоий мослаштириш дастуридаги тадбирлар узрли сабабларсиз белгиланган муддатларда бажарилмаганлиги фактлари бўйича хизмат текшируви ўтказилади ва уларни бартараф этиш чоралари кўрилади. Пробация назоратидаги шахсларга тарбиявий таъсир кўрсатиш уларда қонунга итоаткорлик хулқ-атворини ва жамиятда юриш-туриш қоидаларига ҳурмат билан муносабатда бўлишни шакллантириш, шунингдек уларни ватанпарварлик, миллий ва умуминсоний қадриятларни ҳурмат қилиш руҳида тарбиялаш мақсадида амалга оширилади. Пробация назоратидаги шахсларга уларнинг ўзига хос индивидуал хусусиятлари ва улар содир этган ҳуқуқбузарликлар ҳисобга олинган ҳолда ижтимоий мослаштириш дастурларида назарда тутилган тарбиявий таъсир кўрсатиш чоралари қўлланилади. Тарбия жараёнини амалга ошириш чоғида босма нашрлардан, радио, телевидение, кинофильмлардан, ахборот-кутубхона ресурсларидан ва тарбиявий таъсир кўрсатишнинг бошқа воситаларидан фойдаланилади. Пробация назоратидаги шахсларга нисбатан жамоатчилик таъсирини кучайтириш мақсадида тарбиявий таъсир

кўрсатиш билан боғлиқ фаолиятга маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари, жамоат тарбиячилари ва оила аъзолари жалб этилиши мумкин. Пробация назоратидаги шахсларнинг хулқ-атвори ушбу модданинг иккинчи қисмида белгиланган мезонлар асосида ҳар уч ойда туман (шаҳар) пробация бўлинмаси ходими томонидан баҳоланади, баҳолаш натижалари эса мутахассис-психолог томонидан уларнинг ижтимоий-психологик қиёфаларида акс эттирилади. Пробация назоратидаги шахсларнинг хулқ-атвори уларга нисбатан рағбатлантириш чоралари, интизомий жазо чораси ва ҳуқуқий таъсир чоралари қўлланилганлиги, шунингдек уларнинг ижтимоий мослаштириш дастурларидаги иштироки мезонларига кўра баҳоланади. Пробация хизмати ходими пробация назоратидаги шахсларнинг хулқ-атворини баҳолаш асосида уларни қуйидаги тоифалар бўйича таснифлайди:

1) пробация назоратидаги нейтрал хулқ-атворли шахс;

2) пробация назоратидаги ижобий хулқ-атворли шахс;

3) пробация назоратидаги салбий хулқ-атворли шахс.

Рағбатлантириш ва интизомий жазо чоралари қўлланилмаган, шунингдек ўзига нисбатан илгари қўлланилган интизомий жазо чорасининг амал қилиш муддати тугаган шахслар пробация назоратидаги нейтрал хулқ-атворли шахслар деб топилади. Камида бир марта рағбатлантирилган, амалдаги интизомий жазога эга бўлмаган, тарбиявий фаолиятда ва ижтимоий мослаштириш дастурларида виждонан иштирок этаётган шахслар пробация назоратидаги ижобий хулқ-атворли шахслар деб топилади. Олиб ташланмаган ва бекор қилинмаган интизомий жазога эга бўлган ёки тарбиявий тадбирларда ҳамда ижтимоий мослаштириш дастурларида узрли сабабларсиз иштирок этмаётган шахслар пробация назоратидаги салбий хулқ-атворли шахслар деб топилади. Пробация назоратидаги шахсларнинг хулқ-атворини баҳолаш натижалари пробация хизмати ходимининг қарори билан расмийлаштирилади. Қарорнинг кўчирма нусхаси қарор чиқарилган пайтдан эътиборан уч иш куни ичида пробация назоратидаги шахсга тақдим этилади. Пробация назоратидаги шахсларнинг такроран ҳуқуқбузарлик содир этиши хавфи аниқланган тақдирда ва ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг олдини олиш мақсадида туман (шаҳар) пробация бўлинмаси ички ишлар органларининг

ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмалари билан биргаликда қуйидаги профилактика тадбирларини амалга оширади:

пробация назоратидаги шахслар билан суҳбатлар ўтказиш;

пробация назоратидаги шахсларнинг ғайриижтимоий хулқ-атворини жамоат тарбиячиларининг имкониятларидан фойдаланиш ёрдамида ўзгартириш чораларини кўриш;

пробация назоратидаги шахслар томонидан ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни ўрганиш, шунингдек уларни бартараф этишга қаратилган аниқ таклифлар ва тавсияларни ишлаб чиқиш, тегишли ташкилотларга тақдимномалар киритиш.

Психологик ёрдамга муҳтож бўлган пробация назоратидаги шахсларга пробация хизматининг мутахассис-психологлари психологик ёрдам кўрсатади. Туман (шаҳар) пробация бўлинмаси ходимининг сўровига асосан Ўзбекистон Республикаси Мактабгача ва мактаб таълими вазирлигининг ҳудудий бўлинмалари умумий ўрта маълумотга эга бўлмаган, ўн саккиз ёшга тўлмаган пробация назоратидаги шахсларнинг таълим олишини мазкур шахсларнинг яшаш жойида жойлашган давлат умумий ўрта таълим муассасаларида ташкил этади. Туман (шаҳар) пробация бўлинмалари ўн саккиз ёшдан ошган, умумий ўрта таълим тўғрисидаги ҳужжатларга эга бўлмаган пробация назоратидаги шахсларга экстернат тартибида якуний аттестациядан ўтишида кўмаклашади. Туман (шаҳар) пробация бўлинмаларининг йўлланмаларига кўра меҳнат органлари, Ўзбекистон Республикаси Оила ва хотин-қизлар қўмитаси ҳамда унинг ҳудудий бўлинмалари касб-ҳунарга эга бўлмаган пробация назоратидаги шахсларнинг касб-ҳунар ўрганишига доир тадбирларни амалга оширади. Туман (шаҳар) пробация бўлинмаларининг йўлланмаларига кўра меҳнат органлари, Ўзбекистон Республикаси Оила ва хотин-қизлар қўмитаси ҳамда унинг ҳудудий бўлинмалари, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Ёшлар ишлари агентлиги ва унинг ҳудудий бўлинмалари пробация назоратидаги шахсларни ишга жойлаштиришга кўмаклашиш, шу жумладан уларни ҳақ тўланадиган жамоат ишларига, қишлоқ хўжалигидаги мавсумий ишларга юбориш чораларини кўради. Пробация назоратидаги вояга етмаган шахсларни ижтимоий мослаштириш дастурларини ишлаб чиқиш чоғида улар билан якка ёки жамоавий тартибда суҳбатлар

ўтказилганда ва ушбу шахсларга нисбатан ижтимоий мослаштириш чоралари қўлланилганда уларнинг ёши, ўзига хос индивидуал хусусиятлари ҳисобга олинган ҳолда, вояга етмаган шахслар оила аъзоларининг ёки қонуний вакилларининг ижтимоий мослаштиришда иштирок этиши учун шарт-шароитлар яратилади.

Вояга етмаган шахсга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш билан боғлиқ тадбирларга ушбу шахснинг ўзига хос индивидуал хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда педагог, психолог, васийлик ва ҳомийлик органи вакиллари жалб этилиши мумкин. Туман (шаҳар) пробация бўлинмасининг ходими томонидан васийлик ва ҳомийлик органи вакиллари билан биргаликда пробация назоратидаги вояга етмаган шахснинг яшаш шароитлари ҳар чоракда ўрганилиб, бу ҳақда далолатнома тузилади.

Пробация назоратидаги шахсларга нисбатан ташаккурнома эълон қилиш, ёрлиқ билан тақдирлаш, илгари қўлланилган интизомий жазо чорасини муддатидан олдин олиб ташлаш, суд томонидан белгиланган тақиқларни (чекловларни) ва мажбуриятларни тўлиқ ёки қисман бекор қилиш тўғрисида тақдимнома киритиш каби рағбатлантириш, огоҳлантириш тарзидаги интизомий жазо чораси ва қўшимча тақиқлар (чекловлар) ва мажбуриятлар белгилаш тўғрисида судга тақдимнома киритиш, шартли ҳукмни бекор қилиш ва ҳукм асосида тайинланган жазони ижро этиш тўғрисида судга тақдимнома киритиш, жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилинганликни бекор қилиш тўғрисида судга тақдимнома киритиш, мажбурий жамоат ишларининг ўталмаган муддатини озодликни чеклаш ёки озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазо билан алмаштириш тўғрисида судга тақдимнома киритиш, ахлоқ тузатиш ишларининг ўталмаган муддатини худди шу муддатга озодликни чеклаш ёки озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазо билан алмаштириш тўғрисида судга тақдимнома киритиш, озодликни чеклаш тарзидаги жазонинг ўталмаган муддатини бошқа турдаги жазо билан алмаштириш тўғрисида судга тақдимнома киритиш, ҳуқуқий таъсир чоралари қўлланилади. Пробацияга оид барча масалалар пробацияга оид ахборот тизими орқали амалга оширилади[211].

[211] Ўзбекистон Республикасининг “Пробация тўғрисида” 2024 йил 7 августдаги ЎРҚ–938-сон Қонун // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда мажбурий даволанишга юбориш Ўзбекистон Республикасининг “Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида” 2020 йил 27 октябрдаги ЎРҚ–644-сон Қонунга асосан, наркологик касалликларга чалинган шахсларга нисбатан суднинг қарори асосида мажбурий даволаш учун мўлжалланган муассасаларда кўрсатиладиган наркологик ёрдам тури оқрали амалга ошириладиган профилактика чораси ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 56^2-моддасида гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддалар ҳисобланмайдиган кучли таъсир қилувчи моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш, 56^4-моддасида гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш, Жиноят кодексининг 251^1-моддасида гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддалар ҳисобланмайдиган кучли таъсир қилувчи моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш, 273-моддасида телекоммуникация тармоқларидан, шунингдек Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиб гиёвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб кўп бўлмаган миқдорда қонунга хилоф равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш, шунингдек уларни кўп бўлмаган миқдорда қонунга хилоф равишда ўтказиш учун жиноий жавобгарлик белгиланган бўлиб, айнан ушбу киберҳуқуқбузарликларни амалга ошириш учун ҳам мажбурий даволанишга юбориш ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш муҳимдир. Таъкидлаш керакки, қонунга кўра, Наркологик касалликлар профилактикаси психоактив моддаларнинг тарқалишига ва нотиббий равишда истеъмол қилинишига, шу жумладан алкоголни суиистеъмол қилишга имкон берувчи сабаблар ҳамда шарт-шароитларни аниқлаш ва бартараф этишга, уларнинг

шахсий, ижтимоий ва тиббий салбий оқибатларининг олдини олишга қаратилган ижтимоий, маърифий ҳамда тиббий-психологик тадбирлар мажмуидан иборатдир. Наркологик касалликлар профилактикаси бирламчи, иккиламчи ва учламчи профилактикани ўз ичига олади. Наркологик касалликларнинг бирламчи профилактикаси психоактив моддаларни истеъмол қилишга ўрганиб қолишга сабаб бўладиган омилларни бартараф этиш ёки шахснинг ушбу омиллар таъсирига бардошлилигини ошириш орқали мазкур моддаларни биринчи марта нотиббий равишда истеъмол қилишга уринишнинг олдини олишга қаратилган тиббий, педагогик, психологик ва ижтимоий чора-тадбирлар тизимидир. Наркологик касалликларнинг иккиламчи профилактикаси психоактив моддаларни истеъмол қилишни бу моддаларга нисбатан қарамлик шакллангунига қадар тугатишга қаратилган тиббий, педагогик, психологик, психотерапевтик ва ижтимоий чора-тадбирлар тизимидир. Наркологик касалликларнинг учламчи профилактикаси наркологик касаллик авж олишининг ҳамда унинг ижтимоий ва тиббий салбий оқибатлари юзага келишининг олдини олишга қаратилган тиббий, психологик, психотерапевтик ва ижтимоий чора-тадбирлар тизимидир[212].

Киберҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда маъмурий назорат ҳам муҳим ўрин тутади ва назорат остидаги шахсларга суд томонидан белгиланадиган маъмурий чекловларни қўллашдан иборат тарбиявий-профилактик таъсир кўрсатиш чоралари мажмуи маъмурий назорат ҳисобланади ва у Ўзбекистон Республикасининг “Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган айрим тоифадаги шахслар устидан маъмурий назорат тўғрисида” 2019 йил 2 апрелдаги ЎРҚ–532-сон Қонунига асосан амалга оширилади. Ушбу Қонунга кўра, қуйидаги вояга етган шахсларга нисбатан суд томонидан маъмурий назорат ўрнатилади:

суд томонидан ўта хавфли рецидивист деб топилган;

оғир ёки ўта оғир жиноятлар содир этганлик учун озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган;

ҳар қандай қасддан қилинган жиноятлар учун икки ёки ундан ортиқ марта озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган;

[212] Ўзбекистон Республикасининг “Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида” 2020 йил 27 октябрдаги ЎРҚ–644-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига биноан оғир ёки ўта оғир жиноят ҳисобланадиган қилмишларни содир этганлик учун бошқа давлат ҳудудида озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазони ўтаган.

Маъмурий назорат судланганлиги олиб ташланган ёки судланганлик ҳолати тугалланган шахсларга нисбатан ўрнатилиши мумкин эмас.

Назорат остидаги шахсларга нисбатан суднинг содир этилган қилмишнинг хусусияти ҳисобга олинган ҳолдаги қарори асосида қуйидаги маъмурий чекловлар белгиланиши мумкин:

яшаш жойидан сутканинг белгиланган вақтида ташқарида бўлишни тақиқлаш;

муайян жойларда бўлишни тақиқлаш;

суд томонидан белгиланган ҳудуд доирасидан ички ишлар органларининг рухсатисиз чиқишни тақиқлаш;

рўйхатдан ўтиш учун ҳар ойда бир мартадан тўрт мартагача ички ишлар органига (ички ишлар органининг таянч пунктига) келиш;

алкоголли ичимликларни истеъмол қилишни тақиқлаш.

Ушбу маъмурий чекловлар назорат остидаги шахснинг турмуш тарзига, оилавий аҳволига, шунингдек унинг шахсини тавсифловчи бошқа ҳолатларга қараб тўлиқ ҳажмда ёки алоҳида-алоҳида тарзда белгиланади. Маъмурий чекловларнинг рўйхати узил-кесил бўлиб, унга қўшимчалар киритилиши ёки у кенгайтириб шарҳланиши мумкин эмас. Қўлланиладиган маъмурий чекловлар суд томонидан ички ишлар органининг тақдимномасига ёки назорат остидаги шахснинг ёхуд унинг вакилининг аризасига, шунингдек меҳнат жамоасининг, жамоат бирлашмасининг ва фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органининг илтимосномасига биноан назорат остидаги шахснинг турмуш тарзи ва хулқ-атвори ҳақидаги маълумотлар инобатга олинган ҳолда қисман бекор қилиниши мумкин.

Маъмурий назорат ўрнатиш зарурлиги тўғрисидаги асослантирилган тақдимнома судга қуйидагилар томонидан юборилади:

суд томонидан ўта хавфли рецидивист деб топилган шахсларга нисбатан – уларни озод этишдан камида бир ой олдин жазони ижро этиш муассасасининг бошлиғи томонидан;

жазони ижро этиш муассасаларида турган оғир ёки ўта оғир жиноятлар содир этганлик учун озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган ёхуд ҳар қандай қасддан қилинган жиноятлар учун икки ёки ундан ортиқ марта озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган шахсларга нисбатан, агар улар жазони ўташ даврида белгиланган тартибда сақлаш режимини қасддан бузувчилар деб топилган бўлса, – уларни озод этишдан камида бир ой олдин жазони ижро этиш муассасасининг бошлиғи томонидан;

жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилган шахсларга нисбатан – судланганлик ҳолатининг тугатилиши ёки судланганликнинг олиб ташланиши муддатлари доирасида ички ишлар органининг бошлиғи томонидан ушбу шахслар жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилганидан кейин бир йил ичида икки ёки ундан кўпроқ маъмурий ҳуқуқбузарликларни содир этганлигидан далолат берувчи материаллар асосида.

Маъмурий назорат ўрнатиш зарурлиги тўғрисидаги тақдимномада маъмурий назоратни ўрнатиш зарурати, ўрнатиладиган маъмурий чекловлар юзасидан таклифлар ва ўзига нисбатан маъмурий назорат ўрнатилиши мумкин бўлган шахснинг ўзи танлаган яшаш жойи ҳақидаги маълумотлар кўрсатилади. Агар жазони ижро этиш муассасасидан озод этилаётган шахснинг маълум сабабларга кўра аниқ турар жойи бўлмаса, жазони ижро этиш муассасаси маъмурияти унга яшаш жойи билан таъминлаш, доимий яшаш ёки вақтинча турган жойи бўйича рўйхатга олишга ҳамда ишга жойлашишга ёрдам беришни сўраб, шунингдек ногиронлиги бўлган шахсларни ёки оғир касалликларга чалинган шахсларни даволаш масалаларини олдиндан ҳал қилиш тўғрисида тегишли маҳаллий давлат ҳокимияти органларига, ички ишлар органларига ва соғлиқни сақлаш муассасаларига илтимоснома юборади. Маъмурий назорат ўрнатиш зарурлиги тўғрисидаги тақдимнома олинган пайтдан эътиборан ўн кундан кечиктирмай жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судининг судьяси томонидан суд мажлисида ички ишлар органи вакилининг мажбурий иштирокида ва ўзига нисбатан маъмурий назорат ўрнатиш зарурлиги тўғрисидаги тақдимнома кўриб чиқилаётган шахс иштирокида якка тартибда кўриб чиқилади. Агар ўзига нисбатан маъмурий назорат ўрнатиш зарурлиги тўғрисидаги тақдимнома кўриб чиқиладиган, суд мажлиси ўтказиладиган вақт ва жой ҳақида хабардор қилинган шахс узрсиз

сабабларга кўра суд мажлисига келмаса, шунингдек суд мажлисини бошқа кунга қолдириш тўғрисида илтимоснома тақдим этилмаган бўлса, тақдимнома суд томонидан ушбу шахснинг иштирокисиз кўриб чиқилиши мумкин. Суднинг маъмурий назорат ўрнатиш тўғрисидаги қарорида маъмурий назоратни ўрнатиш учун асос, унинг муддати ва назорат остидаги шахсга нисбатан ўрнатиладиган маъмурий чекловлар кўрсатилади. Агар маъмурий назорат жазони ижро этиш муассасасидан озод этиш чоғида белгиланган бўлса, суднинг маъмурий назорат ўрнатиш тўғрисидаги қарорида назорат остидаги шахс танлаган яшаш жойига етиб келадиган муддат ҳам кўрсатилади. Жазони ижро этиш муассасасидан озод этилаётган шахснинг аниқ яшаш жойи маълум бўлмаган тақдирда, суд унинг озодликдан маҳрум қилиш жазоси қўлланишидан олдин яшаган охирги яшаш жойи бўйича маъмурий назорат ўрнатиш тўғрисида қарор қабул қилади. Назорат остидаги шахснинг яшаш жойи бўлмаган тақдирда, суд маҳаллий давлат ҳокимияти органларига назорат остидаги шахсни турар жой билан таъминлаш чораларини кўриш мажбуриятини юклаш тўғрисида қарор чиқаради. Маъмурий назорат олти ойдан бир йилгача муддатга ўрнатилади. Маъмурий назорат муддати маъмурий назоратни ўрнатиш тўғрисида суд томонидан қарор чиқарилган пайтдан эътиборан, маъмурий назорат жазони ижро этиш муассасаларидан шахсни озод этиш чоғида ўрнатилган ҳолларда эса, назорат остидаги шахс танлаган яшаш жойига етиб келган пайтдан эътиборан ҳисобланади[213].

Киберҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини амалга оширишда ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси, яъни ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи орган ёки муассасанинг муайян шахснинг ҳуқуқбузарликдан жабрланувчига айланиши хавфини камайтиришга қаратилган профилактика чора-тадбирларини қўллашга доир фаолияти[214] жуда муҳим саналади, сабаби кибербуллинг ёки кибержиноят қурбони бўлган жабрланувчи суд қароридан норози бўлиб, кибержиноятчидан ўч олиш учун кенг кўламли кибержиноят

[213] Ўзбекистон Республикасининг “Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган айрим тоифадаги шахслар устидан маъмурий назорат тўғрисида” 2019 йил 2 апрелдаги ЎРҚ–532-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[214] Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида” 2014 йил 14 майдаги ЎРҚ–371-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

содир этиши мумкин. Шу сабабли ҳам ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси жуда муҳим саналади. Киберҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси чора-тадбирлари қуйидагилардан иборат бўлади:

киерҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларга нисбатан шахснинг индивидуал ва ижтимоий-психологик хусусиятлари ҳисобга олинган ҳолда профилактика тадбирларини ўтказиш;

аҳолига, шу жумладан киберҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларга шахслар ўртасидаги низоларни ҳал этиш усулларини ўргатиш;

киберҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларни аниқлаш ва ҳимоя қилиш бўйича чора-тадбирларни кўриш;

киберҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларга ёрдам кўрсатувчи ихтисослаштирилган муассасаларни ташкил этиш;

киберҳуқуқбузарликдан жабрланувчининг жисмоний ва психологик хавфсизлигини таъминлашга қаратилган махсус комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, уни қонунда назарда тутилган ўзини ўзи мудофаа қилиш усуллари ва воситалари тўғрисида хабардор қилиш;

ғайриижтимоий хулқ-атвор нисбатан тез-тез кузатиладиган ёки ҳуқуқбузарликлар тез-тез содир бўлиб турадиган жойларни (ҳудудларни) мунтазам равишда назорат қилиш;

ҳужум қилинган тақдирда зарурий мудофаа ва охирги зарурат ҳақидаги маълумотларни кенг тарқатиш йўли билан аҳолига ҳуқуқий тарбия ва таълим бериш;

ғайриижтимоий хулқ-атвор, тайёрланаётган, содир этилаётган ёки содир этилган ҳуқуқбузарликлар тўғрисида ахборот олиш мақсадида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи орган ёки муассаса ҳузурида ишонч, тезкор алоқа телефонларини, қутқарув хизматларини ташкил этиш;

профилактика дастурлари ва тадбирлари лойиҳаларининг оммавий муҳокамаларини ташкил этиш, уларни амалга ошириш жараёнида муаммолар ва камчиликларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш мақсадида жаҳон Интернет ахборот тармоғида веб-сайтлар, блоглар, чатлар ташкил қилиш;

киберҳуқуқбузарликлар профилактикасининг замонавий усуллари тўғрисида электрон адабиётларни тарқатиш.

Киберҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси қонунчиликка мувофиқ бошқа чора-тадбирларни ҳам ўз ичига олиши мумкин.

Киберҳуқуқбузарликлар ахборот-коммуникация технологиялари соҳасидаги ҳуқуқбузарликларнинг бир тури эканлигини унутмаслик керак ва шу сабабдан ҳам ахборот-коммуникация технологиялари соҳасидаги ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш Ўзбекисотон Республикасининг киберхавфсизликни таъминлаш соҳасида устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Давлат фуқаролик ҳуқуқий муносабатларга киришиш ёки Конституция бўйича халқ олдида олган масъуллигини бажариш учун ўз идоралари орқали ягона киберхавфсизлик оператори ва узелига уланган ҳолда, киберхавфсизлик ҳодисаларини текширади, мутахассисларни жалб этади. Ушбу вазифаларни амалга ошириш бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида киберхавфсизликни таъминлаш соҳасида давлат сиёстини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, норматив-ҳуқуқий тартибга солиш бўйича ваколатли орган Давлат хавфсизлик хизмати томонидан амалга оширилади[215]. Регулятор (тартибга солувчи) функциясига эга бўлган ДХХ томонидан норма ижодкорлигидаги таклифлар асосида бир қатор хусусан, Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати раисининг “Ўзбекистон Республикаси киберхавфсизлик ва муҳим ахборот инфратузилмаси объектларининг киберхавфсизлигини таъминлаш даражасини баҳолаш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2023 йил 4 сентябрдаги 91-сон (22.09.2023 й., рўй.: 3458), “Ўзбекистон Республикаси муҳим ахборот инфратузилмаси объектларини тоифалаш ва уларнинг ягона реестрини шакллантириш тартиби тўғрисидаги вақтинчалик низомни тасдиқлаш ҳақида” 2024 йил 24 октябрдаги 118-сон (11.11.2024 й., рўй.: 3570), “Киберхавфсизлик талабларига мувофиқлик юзасидан экспертизадан ўтказиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2024 йил 15 октябрдаги 113-сон (14.11.2024 й., рўй.: 3573), “Ахборот тизимлари ва ресурсларининг киберхавфсизлигини таъминлаш учун қўлланиладиган аппарат,

[215] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ахборот технологиялари ва коммуникацияларининг жорий этилишини назорат қилиш, уларни ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2019 йил 14 сентябрдаги ПҚ–4452-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

аппарат-дастурий ҳамда дастурий воситаларни сертификатлаштириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2024 йил 15 октябрдаги 114-сон (14.11.2024 й., рўй.: 3574) буйруқлари қабул қилинди. Ушбу норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг қабул қилиниши туфайли Ўзбекистон Республикаси киберхавфсизлик ва муҳим ахборот инфратузилмаси объектларининг киберхавфсизлигини таъминлаш даражасини баҳолаш тартиби, Ўзбекистон Республикаси муҳим ахборот инфратузилмаси объектларини тоифалаш ва уларнинг тоифасини қайта кўриб чиқиш, шунингдек муҳим ахборот инфратузилмаси объектларининг вақтинчалик ягона реестрини юритиш, киберхавфсизлик субъектларининг ахборот тизимлари ва ресурслари ҳамда муҳим ахборот инфратузилмаси объектлари тоифасига киритилган ахборот тизимларини, шунингдек ахборот тизимлари ва ресурсларини яратиш бўйича техник топшириқ лойиҳаларини киберхавфсизлик талабларига мувофиқлиги юзасидан экспертизадан ўтказиш, давлат органлари ва ташкилотларининг ахборот тизимлари ва ресурслари, шунингдек муҳим ахборот инфратузилмаси объектларининг киберхавфсизлигини таъминлаш учун қўлланиладиган аппарат, аппарат-дастурий ва дастурий воситаларни мажбурий сертификатлаштириш тартиби белгилаб қўйилди[216]. Ушбу таклифлар асосида қабул қилинган мазкур норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар Ўзбекистон Республикаси киберхавфсизлик ва муҳим ахборот инфратузилмаси объектларининг киберхавфсизлигини таъминлашга хизмат қилади. Ўзбекистон Республикасида киберхавфсизликни таъминлашнинг техник ечимини амалга ошириш мақсадида ДХХ Ўзбекистон Республикасидаги барча ахборот тизимлари ва ресурсларини ҳимоя

[216] Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати раисининг “Ўзбекистон Республикаси киберхавфсизлик ва муҳим ахборот инфратузилмаси объектларининг киберхавфсизлигини таъминлаш даражасини баҳолаш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2023 йил 4 сентябрдаги 91-сон (22.09.2023 й., рўй.: 3458), “Ўзбекистон Республикаси муҳим ахборот инфратузилмаси объектларини тоифалаш ва уларнинг ягона реестрини шакллантириш тартиби тўғрисидаги вақтинчалик низомни тасдиқлаш ҳақида” 2024 йил 24 октябрдаги 118-сон (11.11.2024 й., рўй.: 3570), “Киберхавфсизлик талабларига мувофиқлик юзасидан экспертизадан ўтказиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2024 йил 15 октябрдаги 113-сон (14.11.2024 й., рўй.: 3573), “Ахборот тизимлари ва ресурсларининг киберхавфсизлигини таъминлаш учун қўлланиладиган аппарат, аппарат-дастурий ҳамда дастурий воситаларни сертификатлаштириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2024 йил 15 октябрдаги 114-сон (14.11.2024 й., рўй.: 3574) буйруқлари // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

қилишнинг давлат тизимини амалга ошириши учун ягона узел ва оператор ташкил этилган. Бироқ, уларнинг мавжуд ресурслари киберхавфсизликни тўлиқ таъминлашга кучи етмаслиги киберҳодисалар турли вақтда ва жойда амалга ошириши мумкинлиги ва уни ҳар доим ҳам аниқлаш имконсизлиги сабабли “Киберхавфсизлик тўғрисида”ги Қонунда киберхавфсизлик субъектларига бир қатор мажбуриятлар, хусусан, киберхавфсизлик субъектлари:

ахборот тизимлари ва ресурсларидаги маълумотларнинг қонунга хилоф равишда тарқатилиши, ўғирланиши, йўқолиши, яхлитлигининг бузилиши, блокланиши ва қалбакилаштирилишининг, шунингдек ахборот тизимлари ва ресурсларига рухсатсиз киришнинг бошқа кўринишларининг олдини олиши, бундай ҳоллар аниқланганда ўз вақтида тегишли чоралар кўриши;

ахборот тизимлари ва ресурсларига кириш тартиби бузилганда ҳамда уларга рухсатсиз кириш натижасида ушбу тизимлар ҳамда ресурслар ўзгартирилган ёки йўқ қилинган тақдирда салбий оқибатларни камайтириш мақсадида уларни тезкорлик билан тиклаш чораларини кўриши;

содир бўлган киберхавфсизлик ҳодисалари ва кибержиноятлар тўғрисида ваколатли давлат органини хабардор қилиши, ушбу ҳодисаларни тўлиқ фош этиш учун тегишли рақамли изларнинг йўқолишига йўл қўймаслик чораларини кўриши, шунингдек киберхавфсизлик ҳодисаларини таҳлил қилиш ва кибержиноятларни текшириш учун зарур бўлган маълумотларнинг доимий сақланишини таъминлаши;

киберхавфсизлик объектларини муҳофаза қилиш ва уларнинг хавфсиз ишлаши мониторингини ўтказиш соҳасидаги маълумотларни ваколатли давлат органи билан ўзаро алмашишни амалга ошириши;

ахборот тизимлари ва ресурсларининг киберҳимоясини таъминлашда ваколатли давлат органи томонидан белгиланган киберхавфсизлик талабларига риоя этиши;

киберхавфсизлик ҳодисаларига нисбатан чоралар кўриш механизмларининг ишлаб туришини ва киберхавфсизликни таъминлаш бўлинмаларининг ишлашини таъминлаши, улар мавжуд

бўлмаган тақдирда эса ваколатли давлат органининг рухсати билан аутсорсинг хизматларидан белгиланган тартибда фойдаланиши;

ваколатли давлат органига киберхавфсизликни таъминлаш мониторингининг ташкилий-техник тадбирларини амалга ошириш учун мониторинг тизимларига ва (ёки) киберхавфсизлик объектларига кириш ҳуқуқини бериши шартлиги белгиланган.

Шу билан бирга, давлат органлари ва ташкилотлари:

ўз тасарруфидаги ахборот тизимлари ва ресурсларининг киберхавфсизлигини, тармоқлар ишининг барқарорлигини таъминлаши, шунингдек киберхавфсизлик бўйича ўз мажбуриятларини бажариши, ваколатли давлат органини киберҳужумлар тўғрисида огоҳлантириши;

ўз ахборот тизимлари ва ресурсларида сақланаётган маълумотларнинг ўғирланиши ҳамда қалбакилаштирилиши ҳолатларининг олдини олиш чораларини кўриши;

ўз ахборот тизимлари ва ресурсларини киберҳимоя қилиш учун сертификатлаштирилган аппарат, аппарат-дастурий ва дастурий таъминотдан фойдаланиши;

киберхавфсизлик соҳасида ишлаб чиқиладиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ва техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларни ваколатли давлат органи билан келишиши шартлиги назарда тутилган[217].

Бироқ, амалдаги Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс ва Жиноят кодексида иккала субъектларнинг мажбуриятларини бажармаганлик учун жавобгарлик етарлича кўрсатилмаган.

Шу сабабли жавобгарлик муқаррарлигини таъминлаш ва киберходисаларнинг олдини олиш, уларга қарши курашиш ва оқибатларини тўғри бартараф этиш мақсадида диспозициясига шу кунга қадар ўзгартириш ва қўшимчалар киритилмаган, сакнцияси ҳам ҳали ҳамон дастлабки кўринишда бўлган ва Жиноят кодекси билан ўзаро мувофиқлиги таъминланмаган Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексда ахборотлаштиришга оид қонунчиликни бузиш, ахборот хавфсизлиги ва киберхавфсизлик талабларини, шу билан бирга, унга оид қонунчиликни бузганлик учун алоҳида жавобгарликни белгилаш ва бунинг учун МЖтКнинг 151-155^2-моддаларнинг таҳririни тўлиқ қайта кўриб чиқиш,

[217] Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022 йил 15 апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

телекоммуникация инфратузилмаларини, шу жумладан, ахборот тизимларини “Киберхавфсизлик маркази” ДУКдан экспертизадан ўтказмасдан амалиётга жорий этилаётган ва давлат бюджетига шу кунга қадар зарар келтираётган салбий ҳолатларнинг олдини олиш ва жавобгарлик муқаррарлигини таъминлаш учун МЖтКнинг 151-моддасига телекоммуникация инфратузилмаларини, шу жумладан, ахборот тизимларини лойиҳалаш, қуриш, ишга тушириш, қайта куриш, эксплуатация қилиш, фойдаланиш ва хизматлар кўрсатишга оид маъмурий жавобгарлик белгилаш, МЖтКнинг 155-155[2]-моддаларида ахборотлаштиришга оид қонунчиликни бузиш, ахборот хавфсизлиги ва киберхавфсизлик талабларини, шу билан бирга, унга оид қонунчиликни бузганлик, телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф ёки рухсатсиз фойдаланганлик ёҳуд шундай фойдаланишга йўл қўйиб берганлик учун алоҳида жавобгарликни қайд этиш таклиф қилинади ва ушбу таклифнинг қабул қилиниши киберхавфсизлик соҳасига оид масалалар бўйича жавобгарлик муқаррарлигини таъминлашга хизмат қилади.

Шу орқали кибермаконда шахс, жамият ва давлат манфаатларини яна бир самарали усул билан ҳимоя қилиш мумкин.

Киберхавфсизликни таъминлаш усулларидан бири рейтингдир, маълумки бугунги кунда халқаро рейтинг ва индекслар бщйича Ўзбекистон Республикасида ҳам бир қатор ижобий ишлар амалга оширилди, ушбу ишларнинг давоми сифатида киберхавфсизлик бўйича рейтинг очиқ рейтинг ва ҳисоботни юритиш мақсадга мувофиқ. Мисол учун, Бирлашган Араб Амирлигида шундай рейтинг юритилади ва уни БААнинг киберхавфсизлик бўйича Кенгаш амалга оширади. Унинг 2024 йилги ҳисоботига кўра, БААда 155 мингта заиф киберхавфизлик активи мавжуд[218]. Шунга кўра, Ўзбекистон Республикасида оқ ҳакерлар ўз ишини бошлаб давлат ва хусусий секторда қонуний киберҳужумлар амалга оширилиши оқибатида IT адут амалга оширилиши туфайли давлат органлари ва идоралари ҳам, хусусий сектор вакиллари ҳам ўзларининг активлари қанчалик киберҳужумга бардошли эканлигини билиб олиши ва шунга қараб киберҳимояни амалга ошириш чораларини кўришлари мумкин. Ҳисобот очиқ бўлиши ва шу орқали рақобат муҳити ривожланиши учун иккала сектор ҳам ўзининг киберҳимоясини

[218] Организации в ОАЭ остаются уязвимыми для кибератак.

таъминлашга ҳаракат қилиши мумкин, агарда у ёпиқ бўлса, коррупциявий омиллар киберҳужумчига фойда келтириши мумкин. Ушбу таклифнинг қабул қилиниши оқибатида киберхавфизлик бўйича ягона рейтинг ва унинг индекслари вужудга келади, ушбу индекслар орқали эса, ягона киберҳимоянинг технологик ечимлари ишлаб чиқилади ва амалиётга татбиқ этилади, киберҳимоя янги бир босқичга кўтарилади.

Кибермаконда шахс, жамият ва давлат манфаатларини якдиллик билан таъминлаш учун киберхавфсизликнинг кейинги босқичида Ўзбекистон Республикасининг киберхавфсизлигини таъминлаш концепцияси, миллий стратегияси, банк, тўлов ташкилотлари, тўлов агентлиги ва тўлов субагентларида киберфирибгарлик, киберўғрилик ва бошқа кибержиноятларнинг олдини олиш бўйича ягона республика платформасининг иши билан “Киберхавфсизлик маркази” ДУКнинг ўзфаро фаолиятини мувофиқлаштириш, тезкорлик билан маъмурий ва жиноий жавобгарликка оид масалаларни ҳал қилишга оид ягона техник ва ҳуқуқий тизимни яратиш мақсадга мувофиқдир.

ХУЛОСА

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида 2024 йилда 35 798 804 та фойдаланувчи бўлиб, ушбу фойдаланувчилар бевосита телекоммуникация ва Интернет тармоғидан фойдаланишади, уларнинг шахсга доир маълумотлари ижтимоий тармоқларда, 1275 та ахборот тизими ва ресурсларида, 11 мингдан ортиқ шахсга доир маълумотлар базасида йиғилмоқда, ишлов берилмоқда, фойдаланилмоқда. Шундан биргина мисол, 2020-2024 йиллар давомида 3831 уз. доменидаги веб-сайтда 19538 та қонунбузилиши аниқланган холос ва буни қуйидаги жадвалда ҳам кўрсак бўлади.

Ушбу ресурсларга ёки ахборотга қилинган ҳужум туфайли кибермаконда содир этилаётган ҳуқуқбузарликларнинг 90 фоизидан кўпроқ қисми “латент” ҳуқуқбузарлик сифатида қайд этилмаган. Ушбу ресурсларга қилинган ҳужум туфайли нафат шахсга доир маълумотлар бўйича шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари бузилиши мумкин, балки бу жамоат манфаатлариг ҳам зид бўлиб, у жамоат хавфизлигига кесин салбий таъсир кўратиши мумкин.

Кибержиноятларнинг трансчегаравий жиноят эканлиги, техник томондан Ўзбекистон Республикаси барча давлатлар билан бу соҳада ҳали тўлиқ техник ечимларга ва ҳамкорликка эриша олмаганлиги ва бу соҳада ислоҳотларнинг тезкорлик билан ўтказилмаслиги шахс, жамият ва давлат манфаатларига катта таҳдид солиши мумкинлиги сабабли амалга оширган тадқиқотимиз бугунги кундаги энг муҳим тадқиқотлардан бири саналади.

Умуман олганда ушбу кибержиноятлар ичида жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноят алоҳида ажралиб туради ва кибермаконда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб ёки уларга нисбатан амалга ошириладиган, Жиноят Кодекси билан тақиқланган ва жазо қўллаш белгиланган жамоат хавфсизлигини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатларга киберҳимоя мавжудлигидан қатъий назар кибертехнологиялар орқали киберҳужум амалга ошириладиган киберхавфсизликка

кибертаҳдид солувчи ёки киберхавфсизликка хилоф равишда содир этиладиган айбли ғайриҳуқуқий ҳаракат ёки ижтимоий хавфли қилмиш жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноят деб ҳисобланади.

Тадқиқот давомида 130 дан ортиқ давлатларнинг қонунчилиги, 100 га яқин халқаро ҳужжатлар ва ташкилотлар ҳужжатлари ўрганилди, таҳлил қилинди ва қуйидаги техник, ҳуқуқий, сиёсий ва иқтисодий ечимлар ишлаб чиқилди, жумладан, халқаро трансчегарий муносабатларда қуйидаги техник ечим энг самарали ечимдир:

24/7 режимда ишлашга ихтисослашган барча давлатларда БМТ томонидан ташкил этилувчи, барча аъзо давлатларнинг кўпчилик овозига мувофиқ сайланган давлат томонидан бошқарилувчи ва кибержиноятларни аниқлаш, фош этиш, жиноятчиларни ушлаб бериш, жиноят изларини сақлаш, иккинчи томонга тезкорлик билан тақдим этишга оид давлатлараро ҳамкорлик электрон (рақамли) маркази (узел) яратилиши зарур;

ушбу марказга “Киберхавфсизлик маркази” ДУК нинг алоҳида махсус серверлари ва ахборот тизимини улаш ҳамда унинг ишлашига масъул шахслар белгиланиши керак;

ҳар бир давлат номидан ушбу давлатлараро электрон (рақамли) ҳамкорликда иштирок этувчи ваколатли орган белгиланиши даркор;

Ўзбекистон Республикаси номидан Ўзбекистон Республикаси Ахборотлаштириш ва телекоммуникациялар соҳасида назорат инспекцияси ваколатли орган этиб белгиланиши таклиф этилади;

ижтимоий тармоқлар эгалари ҳам ушбу марказнинг махус модулига уланиши ва давлатларнинг буюртмасига асосан, ҳуқуқбузар ҳақидаги маълумотларни тақдим этиши мақсадга мувофиқ.

Халқаро муносабатларда мавжуд халқаро ҳужжатларнинг барчасини бирлаштирган ягона намунадаги юқоридаги техник ечимларни ўз ичига олган ва қуйидаги масалаларни қамраб олувчи Конвенцияни қабул қилиш ва унга қуйидагилар киритилиши даркор:

халқаро жиноят ҳуқуқида кибержиноятларга оид ягона намунадаги терминология танланиши даркор;

давлатларнинг миллий жиноят қонунчилигидаги жиноятларнинг барчасини таҳлил қилган ҳолда, қайси

йўналишларда содир этилган жиноятлар кибержиноят эканлигиги белгиланиши керак ва бунинг учун қуйидагилар таклиф қилинади:

жиноятлар баъзи давлатларда объектига нисбатан, баъзиларникида шахсга нисбатан, баъзиларники жамиятга нисбатан, баъзиларники давлатга нисбатан, баъзиларники аралаш ва хакозо тартибда жойлаштирилган, шу билан бирга, жиноят қонунчилигида кибержиноят бўйича етарлича аниқ қоидалар кўпчилик давлатларда белгиланмаган, мисол учун, Грузия, Озорбойжон каби давлатларда Жиноят кодексида алоҳида боб мавжуд, қолган давлатларникида аралаш ҳолатда, баъзиларникида идологик томондан деб “кибержиноят” билан боғлиқ тушунчалардан фойдаланишмаган, баъзи давлатлар фақатгина технология билан боғлиқ бўлган ва компьютер ахборотига нисбатан одир этилиши мумкинлиги бўйича жиноятларни кибержиноят деб ҳисоблашса, баъзилар технологиядан фойдаланиб содир этилган ўзга қилмишларни ҳам жиноят деб билишади. Фикримизча, кибержиноятни тор маънода олиш керак эмас, балки кенг маънода олиш, яъни ахборот-коммуникация технологияларига нисбатан ёки улардан фойдаланиб кибермаконда содир этилган жиноятларнинг барчасини кибержиноят деб аташ мақсадга мувофиқ. Сабаби сунъий интеллект технологияларидан фойдаланиб содир этилаётган жиноятларни яна бошқа бир турга бўлсак, у ҳолда, ҳар бир технологияга қараб жиноятларни бўлишимизга тўғри келади ва бу эса, ҳар қандай технология билан боғлиқ жиноятни кибержиноят ва хк. жиноят деб давом эттиришимизга тўғри келади, шу сабабли наздимизча, шах, жамият ва давлат манфаатларидан келиб чиқиб, кибержиноятларни икки бўлиш ва унга кирувчи барча жиноятларнинг турларини кўрсатиб ўтиш керак.

Хусусан, кибержиноятларни ахборот-коммуникация технологияларига нисбатан ёки ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб содир этилган кибержиноятлар, деб ахборот-коммуникация технологияларига нисбатан содир этилган кибержиноятларга 3-иловадаги, ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб содир этилган кибержиноятларга 1-2-иловадаги жиноятларни киритиш таклиф қилинади;

кибержиноятларнинг асосий қисми ижтимоий тармоқлардан ёки телекоммуникация тармоғидан фойдаланиб содир этилаётганлиги боис, тармоқ эгаларининг Ўзбекистон

Республикасининг “Телекоммуникациялар тўғрисида”ги, “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги қонунлари, Ўзбекистон Республикаси ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирининг 2020 йил 30 июндаги 208-мҳ-сон буйруғи (рўйхат рақами 3275, 2020 йил 30 июнь) билан тасдиқланган Телекоммуникация хизматларини кўрсатиш қоидаларида берилган мажбуриятларидан келиб чиқиб, юқорида номи тилга олинган марказга улар ҳам уланиши ва давлатлар буюртмасига асосан зарур маълумотларни тезкорлик билан тақдим этиш механизми йўлга қўйилиши мақсадга мувофиқ.

Ўзбекистон Республикаси ҳудуди туриб ушбу ҳудудда содир этилган кибержиноятларни аниқлаш учун “Киберхавфсизлик маркази” ДУК[219] ва Оммавий коммуникациялар соҳасидаги мониторинг маркази[220] бирлаштирилган ҳолда, ўзларининг ташкилий-ҳуқуқий шаклини ўзгартирган ҳолда, агентликка айлантирилиши ва Ўзбекистон Республикаси Ахборотлаштириш ва телекоммуникациялар соҳасида назорат инспекцияси такрибига ўтказилиши таклиф қилинади.

Ўшанда ахборот ва ахборот-коммуникация технологиялари соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар ягона технологик ечимолар орқали аниқланар, фош этилар ва ривожланишига бирдек эътибор берилар эди.

Таъкидлаб ўтиш керакки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ахборот технологиялари ва коммуникацияларининг жорий этилишини назорат қилиш, уларни ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2019 йил 14 сентябрдаги ПҚ–4452-сон қарорига асосан:

Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати киберхавфсизликни тартибга солиш соҳасида ваколатли орган ҳисобланади;

---

[219] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг муҳим ахборот инфратузилмаси объектлари киберхавфсизлигини таъминлаш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2023 йил 31 майдаги ПҚ–167-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[220] Вазирлар Маҳкамасининг “Оммавий коммуникациялар соҳасида бошқарув тузилмасини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2004 йил 24 ноябрдаги 555-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

Ўзбекистон Республикаси Ахборотлаштириш ва телекоммуникациялар соҳасида назорат инспекцияси:

“Киберхавфсизлик маркази” ДУК билан биргаликда давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, бошқа ташкилотлар ва идораларда ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш ва ривожлантириш ҳамда ахборот хавфсизлиги ҳолатини назорат қилиш, мониторинг қилиш, ўрганиш ва текширишни амалга оширади.

қонунчилик ҳужжатлари талабларига риоя этилишини таъминлаш масалалари юзасидан Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги билан ҳамкорлик қилади;

Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги тақдимномасига кўра Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари талабларини бузган ахборот соҳаси субъектларига нисбатан белгиланган тартибда чоралар кўради;

Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 5 сентябрдаги 707-сон қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ишлов беришнинг алоҳида шартларига риоя этилиши устидан давлат назоратини амалга ошириш тартиби тўғрисида”ги Низомга асосан:

мулкдор ва (ёки) операторларнинг Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ишлов беришнинг алоҳида шартларига риоя этишини ўрганиш ва текшириш ҳамда мониторинг ва таҳлил қилиш ишларини амалга оширади;

Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғида ишлов беришнинг алоҳида шартлари бузилган тақдирда ушбу қонун бузилиш ҳолатини бартараф этиш юзасидан давлат органи, жисмоний ва (ёки) юридик шахслар томонидан ижро этилиши мажбурий бўлган кўрсатмалар беради;

фуқароларнинг шахсга доир маълумотларига ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғида ишлов берувчи мулкдор ва (ёки) операторларга нисбатан Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ишлов беришнинг алоҳида шартларини бузганликлари юзасидан маъмурий ҳуқуқбузарлик

тўғрисида баённомаларни тузади ва кўриб чиқиш учун судга юборади;

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 ноябрдаги “Ахборот технологиялари ва коммуникацияларининг жорий этилишини назорат қилиш, уларни ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–4024-сон қарорига асосан, алоқа, ахборотлаштириш ва телекоммуникация технологиялари, даврий босма нашрларни тарқатиш соҳасида қонун ҳужжатлари, норматив ҳужжатлар ва давлат стандартлари талабларига риоя қилиниши устидан давлат назоратини амалга ошириш унинг вазифаси саналади.

Шу сабабли соҳада ягона техник ва технологик ҳамда ҳуқуқий ёндашувни амалга ошириш мақсадида ҳар хил амалиёт бўлаётган киберҳуқуқбузарликлар бўйича бир хил ҳуқуқий амалиётни йўлга қўйиш мақсадга мувофиқдир.

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларнинг юридик таҳлили 1-3-иловаларда кўрсатилган ҳолда, шартли равишда уч гуруҳга, яъни:

Кибербуллинг жиноятлари;

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий кибержиноятлар;

Рақамли технологиялар соҳасига қарши қаратилган кибержиноятларига ажратилган.

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларни аниқлаш, уларга нисбатан жазо муқаррарлигини белгилаш мақсадида қуйидагилар таклиф қилинади:

1)Ахборотлаштириш қоидалари мавжуд эмаслиги сабабли “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида”ги Қонун талабидан келиб чиқиб, Жиноят кодексининг 278^1-моддасининг номи ва биринчи қисмининг диспозициясини қуйидаги таҳрирда баён этиш таклиф қилинади:

“278^1-модда**.** Ахборотлаштириш **тўғрисидаги қонунчиликни** бузиш

Ахборотлаштириш **тўғрисидаги қонунчиликни** бузиш, яъни белгиланган ҳимоя чораларини кўрмаган ҳолда ахборот тизимлари, маълумотлар базалари ва банкларини, ахборотга ишлов бериш ҳамда уни узатиш тизимларини яратиш, жорий этиш ва улардан

фойдаланиш ҳамда ахборот тизимларидан рухсат билан фойдаланиш фуқароларнинг ҳуқуқларига ёки қонун билан қўриқланадиган манфаатларига ёхуд давлат ёки жамоат манфаатларига кўп миқдорда зарар ёхуд жиддий зиён етказилишига сабаб бўлса, –”;

2)Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 155^3-моддасида мобиль қурилманинг халқаро ўзига хос идентификация кодини қонуний ишлаб чиқарувчининг рухсатисиз ўзгартириш, худди шунингдек ушбу мақсадда махсус дастурларни ишлаб чиқиш, тарқатиш ёки улардан фойдаланиш ёки абонент қурилмасининг идентификациялаш модулини қонуний ишлаб чиқарувчининг ёки унинг қонуний эгасининг рухсатисиз ўзгартириш ёки унинг нусхасини яратиш учун маъмурий жавобгарлик белгиланганлиги, амалда фойдаланувчининг қурилмасининг физик манзилини MAC-манзил орқали идентификация қилиш имкони борлиги ва бу эса, ўз навбатида кибержиноятчиларни аниқлаш имконини беришини инобатга олиб, 4-иловага мувофиқ Вазирлар Маҳкамасининг қарорини қабул қилиш таклиф қилинади;

3)Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларга нисбатан жавобгарликни кучайтириш ва бу тоифадаги жиноятларнинг содир этилиши нафақат шахс манфаатларига, балки жамият манфаатларига зид эканлиги сабабли тармоқдан ноқонуний фойдаланиш ёки тармоқда ноқонуний ахборот жойлаштириш, тарқатиш орқали жамоат хавфсизлиги ва тартибига зид харакатларни амалга оширганлик учун алоҳида жавобгарлик масаласини ҳал қилиш мақсадга мувофиқ ва шу нақтаи назаридан Жиноят кодексининг 278^7-моддасининг учинчи қисмини қуйидаги мазмундаги қисм билан тўлдириш таклиф қилинади:

“Телекоммуникация ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида ёки мазкур тармоқдан фойдаланиб жамоат тартибига ёки хавфсизлигига таҳдид солувчи ушбу Кодексда назарда тутилган қилмишни содир этиш ёки ушбу қилмишлар содир этилишига қасддан йўл қўйиб бериш, шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин содир этилган бўлса, –

етти йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.”;

4) Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида” 2003 йил 11 декабрдаги 560-ИИ-сон Қонунининг 12^1-моддаси талабидан келиб чиқиб:

а) қилмишнинг телекоммуникация ёки Интернет тармоғида содир этилиши ёки ушбу тармоқлардан фойдаланиб содир этилиши жабрланувчига, айниқса, жамоат хавфсизлигига таҳдид эканлиги сабабли ўн олти ёшга тўлмаган шахсга нисбатан зўрлик ишлатмай уятсиз-бузуқ ҳаракатлар содир этиш учун Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 129-моддасининг иккинчи қисми диспозицияси қуйидаги таҳрирдаги “к”-банд билан тўлдирилиши таклиф қилинади:

“к) телекоммуникация ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиб содир этилган бўлса, –”;

б) Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 141^1-141^2-моддасида назарда тутилган шахснинг шахсий ёки оилавий сирини ташкил этувчи шахсий ҳаёти тўғрисидаги маълумотларни унинг розилигисиз қонунга хилоф равишда йиғиш ёки тарқатиш ёки шахсга доир маълумотларни қонунга хилоф равишда йиғиш, тизимлаштириш, сақлаш, ўзгартириш, тўлдириш, улардан фойдаланиш, уларни бериш, тарқатиш, узатиш, эгасизлантириш ва йўқ қилиш, худди шунингдек ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғида Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ишлов берилаётганда жисман Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган техник воситаларда ҳамда Шахсга доир маълумотлар базаларининг давлат реестрида белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган шахсга доир маълумотлар базаларида шахсга доир маълумотларни йиғишга, тизимлаштиришга ва сақлашга оид талабларга риоя этмаслик жиноятлари телекоммуникация ёки Интернет тармоғида содир этилиши нафақат жабрланувчи, балки жамоат учун оғир оқибатларга олиб келиши мумкинлиги ва ғаразли ҳамда доимо қасддан содир этилиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 141^1-моддасининг иккинчи қисми диспозицияси қуйидаги таҳрирдаги “г” ва “д”-бандлар билан тўлдириш таклиф қилинади:

“г) ахборот тизимига ноқонуний кириш орқали;

д) телекоммуникация ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиб содир этилган бўлса, –”;

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 141^2-моддасининг иккинчи қисми диспозицияси қуйидаги таҳрирдаги “е” ва “ж”-бандлар билан тўлдириш таклиф қилинади:

“е) шахсга доир маълумотлар базасига ноқонуний кириб ёки ундаги ахборот ресурсидан фойдаланиб;

ж) телекоммуникация ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиб содир этилган бўлса, –”;

д) хат-ёзишмалар, телефонда сўзлашув, телеграф хабарлари ёки бошқа хабарларнинг сир сақланиши тартибини қасддан ёки ғаразли мақсадда телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб бузилиши жамоат манфаатларига, ёшларнинг келажагига, халқ иродасига жуда катта кулфат келтириши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 143-моддаси қуйидаги таҳрирдаги иккинчи қисми билан тўлдириш мақсадга мувофиқ:

“Ўша харакатлар нашр қилиш ёки бошқача усулда кўпайтирилган тарзда, шу жумладан оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида жойлаштириш орқали содир этилган бўлса –

базавий ҳисоблаш миқдорининг икки юз бараваридан тўрт юз бараваригача миқдорда жарима ёки икки юз қирқ соатдан уч юз соатгача мажбурий жамоат ишлари ёхуд бир йилдан икки йилгача ахлоқ тузатиш ишлари билан жазоланади.”;

е) телекоммуникация ёки Интернет тармоғида миллий, ирқий, этник ёки диний адоват қўзғатиш жамоат манфаатларига тўғридан-тўғри таҳдид солиши ва оғир оқибатларга сабаб бўлиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 156-моддасининг учинчи қисми диспозицияси қуйидаги таҳрирдаги “е”-банд билан тўлдириш таклиф қилинади:

“е) телекоммуникация ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиб содир этилса бўлса, –”;

ф) Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида” 2003 йил 11 декабрдаги 560-ИИ-сон Қонунининг 12^1-моддасида веб-сайтнинг ва (ёки) веб-сайт саҳифасининг ёхуд бошқа ахборот ресурсининг эгаси, шу жумладан блогер ҳамма эркин фойдаланиши мумкин бўлган ахборот жойлаштириладиган

Интернет жаҳон ахборот тармоғидаги ўз веб-сайтидан ва (ёки) веб-сайт саҳифасидан ёхуд бошқа ахборот ресурсидан Ўзбекистон Республикасининг мавжуд конституциявий тузумини, ҳудудий яхлитлигини зўрлик билан ўзгартиришга даъват этиши жамоат манфаатларига бевосита таҳдид солиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 159-моддаси учинчи қисми диспозицияси қуйидаги таҳрирдаги “в” ва “г”-бандлар билан тўлдирилиш таклиф қилинади:

“в) ахборот тизимига кириб содир этилса бўлса;”;

“г) телекоммуникация ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиб содир этилса бўлса, –”.

г) “Кўк кит” афсонаси бугун бошқача усулда “Квадробика” ниқоби остида содир этилаётганлиги сабабли Жиноят кодексининг 202^1-моддасини қуйидаги таҳрирдаги иккинчи қисми билан тўлдириш таклиф қилинади:

“Нашр қилиш ёки бошқача усулда кўпайтирилган тарзда, шу жумладан оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида жойлаштириш орқали ҳайвонларга нисбатан тақлид қилишга йўл қўйиш, –

базавий ҳисоблаш миқдорининг икки юз бараваридан тўрт юз бараваригача миқдорда жарима ёки икки юз қирқ соатдан уч юз соатгача мажбурий жамоат ишлари ёхуд бир йилдан икки йилгача ахлоқ тузатиш ишлари билан жазоланади.”.

5) муҳим ахборот инфратузилмаси киберхавфсизлигини ва бу соҳада бўлаётган кибержиноятлар учун жавобгарлик муқаррар эканлигини таъминлаш мақсадида қуйидагилар таклиф қилинади:

а) компьютер ахборотини модификациялаштириш муҳим ахборот инфратузилмасига ва жамоат хавфсизлигига таҳдид солиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 278^2-моддасининг иккинчи қисми қуйидаги таҳрирдаги “д”-банд билан тўлдириш:

“д) муҳим ахборот инфратузилмасига нисбатан содир этилган бўлса, –”.

б) компьютер ахборотидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш муҳим ахборот инфратузилмасига ва жамоат хавфсизлигига таҳдид солиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон

Республикаси Жиноят кодексининг 278^4-моддасининг иккинчи қисми қуйидаги таҳрирдаги “г”-банд билан тўлдириш:

“г) муҳим ахборот инфратузилмасига нисбатан содир этилган бўлса, –”.

д) компьютер саботажи муҳим ахборот инфратузилмасига ва жамоат хавфсизлигига таҳдид солиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 278^5-моддасининг иккинчи қисми қуйидаги таҳрирдаги “в”-банд билан тўлдириш:

“в) муҳим ахборот инфратузилмасига нисбатан содир этилган бўлса, –”.

е) зарар келтирувчи дастурларни яратиш, ишлатиш ёки муҳим ахборот инфратузилмасига ва жамоат хавфсизлигига таҳдид солиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 278^6-моддасининг иккинчи қисми қуйидаги таҳрирдаги “д”-банд билан тўлдириш:

“д) муҳим ахборот инфратузилмасига нисбатан содир этилган бўлса, –”.

ф) Телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш муҳим ахборот инфратузилмасига ва жамоат хавфсизлигига таҳдид солиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 278^7-моддасининг иккинчи қисми қуйидаги таҳрирдаги “д”-банд билан тўлдирилсин:

“д) муҳим ахборот инфратузилмасига нисбатан содир этилган бўлса, –”.

6) Ўзбекистон Республикасининг “Кибербуллинг тўғрисида”ги ёки “Кибербуллингга қариш курашиш тўғрисида”ги Қонунини қабул қилиш;

Мазкур таклифларнинг қабул қилиниши бугунги кунда жамоат хавфсизлигига бевосита таҳдид солаётган жиноятлар учун жавобгарлик муқаррарлиги принципи амалга ошишига хизмат қилади.

Хулоса якунида таъкидлаб ўтиш керакки, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларни ҳуқуқий тартибга солишни комплекс тадқиқ этиш давомида миллий, халқаро, хорижий тажриба таҳлил қилиниб, олимларнинг доктринал қарашлари кўриб чиқилиб, қуйидаги концептуал хулосалар қилинди ва тегишли қонунчилик ҳужжатларини янада такомиллаштириш юзасидан илмий-амалий таклиф ҳамда тавсиялар ишлаб чиқилди:

1. Кибержиноят, кибержиноятчилик ва кибертехнологиялар тушунчаларига қуйидагича таъриф ишлаб чиқилди:

“**жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноят** – кибермаконда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб ёки уларга нисбатан амалга ошириладиган, Жиноят Кодекси билан тақиқланган ва жазо қўллаш белгиланган жамоат хавфсизлигини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатларга киберҳимоя мавжудлигидан қатъий назар кибертехнологиялар орқали киберҳужум амалга ошириладиган киберхавфсизликка кибертаҳдид солувчи ёки киберхавфсизликка хилоф равишда содир этиладиган айбли ғайриҳуқуқий ҳаракат ёки ижтимоий хавфли қилмиш”.

2. Дунёда киберҳужумлар сони 2023 йилда 14,2 бараварга ошиб, 8,15 трлн. АҚШ доллари миқдорда моддий зарар етказган. Ушбу кўрсаткич 2024 йилда 10.5 трлн. АҚШ долларига етиши таҳлил қилинган. 2022 йилда бундай жиноятлардан азият чекиб 20 мингдан зиёд Ўзбекистон фуқароси мурожаат қилган бўлса, 2023 йили уларнинг сони 30 минг нафардан ортиқни ташкил қилган. Ачинарлиси, кейинги тўрт йилда электрон тўлов воситалари орқали содир этилган ўғрилик ва фирибгарлик жиноятлари 17 бараварга ортган, бугунги кунда мобил алоқа фойдаланувчи (абонент)лар сони Ўзбекистон Республикасида 2024 йилда 35 798 804 тани ташкил этади ва аҳоли сони эса, 2024 йил 18 ноябрь ҳолатига кўра, 37 481 529 нафарни ташкил этмоқда[221]. Демак, Ўзбекистон Республикаси аҳолисининг 95,5 фоизи тўлиқ мобил алоқадан фойдаланишади. Бу эса, ўз навбатида Ўзбекистон аҳолисининг 95,5 фоизининг шахсий маълумотларидан тортиб, тўлов тизимларигача бўлган маълумотлари ва улардаги ресурсларнинг кейинги тақдири хавф остида эканлигини кўрсатмоқда. Барча аҳолининг шахсга доир маълумотлари ва давлат ресурси 1275 та ахборот тизими ва ресурсларида, 11 мингдан ортиқ шахсга доир маълумотлар базасида йиғилмоқда, ишлов берилмоқда, фойдаланилмоқда. Шундан биргина мисол, 2020-2024 йиллар давомида 3831 уз. доменидаги веб-сайтда 19538 та қонунбузилиши аниқланган холос. Шу сабабли жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларнинг турфа эканлиги уни алоҳида гуруҳларга бўлган ҳолда, ўрганиш

[221] https: // www.stat.uz / uz / 59-foydali-ma-lumotlar / 5859-o-zbekiston-aholisi-3.

заруриятини тақозо этади. Содир этиш усулига кўра, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятлар ахборот-коммуникация технологиларидан фойдаланиб ёки ахборот-коммуникация технологиларига нисбатан содир этиладиган жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларга, амалга ошириш тартибига кўра эса, кибербуллинг, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ва рақамли технологиялар соҳасига қарши қаратилган кибержиноятларга бўлинади.

Кибербуллинг жиноятларига қуйидагилар киради:

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ўзини ўзи ўлдириш даражасига етказиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ўзини ўзи ўлдиришга ундаш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида қийнаш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида ўлдириш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб аёлни ўз ҳомиласини сунъий равишда туширишга мажбурлаш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб инсонни ундан аъзоларини ва (ёки) тўқималарини трансплантация учун олишга розилик беришга мажбурлаш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб жинсий эҳтиёжни зўрлик ишлатиб ғайритабиий усулда қондириш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб шахсни жинсий алоқа қилишга мажбур этиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида фарзандликка олиш сирини ошкор қилиш;

кибероилавий (маиший) зўравонлик;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида ўн олти ёшга тўлмаган шахсга нисбатан уятсиз-бузуқ ҳаракатлар қилиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб аёлни эрга тегишга мажбур қилиш ёки унинг эрга тегишига тўсқинлик қилиш;

кибертуҳмат;

киберҳақорат;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида фуқароларнинг тенг ҳуқуқлилигини бузиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида шахсий ҳаёт дахлсизлигини бузиш;

шахснинг шаънини ва қадр-қимматини камситувчи ҳамда инсон ҳаётининг сир тутиладиган томонларини акс эттирувчи маълумотларни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида ошкор қилиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида хат-ёзишмалар, телефонда сўзлашув, телеграф хабарлари ёки бошқа хабарларнинг сир сақланиши тартибини бузиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида виждон эркинлигини бузиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб сайлов ёки референдум ташкил қилиш, уларни ўтказиш тўғрисидаги қонунчиликни бузиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб сайлов ҳуқуқининг ёки ишончли вакил ваколатларининг амалга оширилишига тўсқинлик қилиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида урушни тарғиб қилиш;

киберагрессия;

кибертерроризм;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида миллий, ирқий, этник ёки диний адоват қўзғатиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб давлатга хоинлик қилиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда, Ўзбекистон Республикаси Президентига тажовуз қилиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда, Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузумига тажовуз қилиш;

кибержосуслик;

киберқўпорувчилик;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб давлат сирларини ошкор қилиш;

кибертовламачилик;

киберфирибгарлик;

киберўғрилик;

алдаш ёки ишончни суиистеъмол қилиш йўли билан ахборот тизимидан, шу жумладан ахборот технологияларидан фойдаланиб мулкий зарар етказиш;

ахборот ресурси ёки ахборот тизимидаги маълумотларга оид мулкни қасддан нобуд қилиш ёки унга зарар етказиш;

пул маблағларини ва (ёки) бошқа мол-мулкни телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб жалб этишга доир ноқонуний фаолият;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида рақобатчини обрўсизлантириш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида давлат рамзларига ҳурматсизлик қилиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ғайриқонуний жамоат бирлашмалари ва диний ташкилотлар фаолиятида қатнашишга ундаш;

киберўзбошимчалик;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида диний таълимотдан сабоқ бериш тартибини бузиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида суриштирув ёки дастлабки тергов маълумотларини ошкор қилиш;

кибероммавий тартибсизликлар;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига таҳдид соладиган материалларни тайёрлаш, сақлаш, тарқатиш ёки намойиш этиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғи орқали карантинли ва инсон учун хавфли бўлган бошқа юқумли касалликлар тарқалиши ҳақида ҳақиқатга тўғри келмайдиган маълумотларни тарқатиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида ёлғон ахборот тарқатиш;

ўқотар қуролни, ўқ-дориларни, ўқотар қуролнинг асосий қисмларини, портловчи моддаларни, портлатиш воситаларини ёки портлатиш қурилмаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб қонунга хилоф равишда эгаллаш;

учувчисиз учадиган аппаратларни сақлаш ва улардан фойдаланиш тартибини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан ёҳуд ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб бузиш;

кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда киберўғрилик ёки киберфирибгарлик йўли билан эгаллаш;

радиоактив материалларни телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қонунга хилоф равишда эгаллаш;

радиоактив материаллардан фойдаланиш қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш;

тадқиқот фаолиятини амалга оширишда хавфсизлик қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш;

тоғ-кон, қурилиш ёки портлатиш ишлари хавфсизлиги қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб бузиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб алоқа линиясини яроқсиз ҳолатга келтириш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб темир йўлнинг ҳаракатланадиган таркибини, ҳаво, денгиз ёки дарё кемасини олиб қочиш ёки эгаллаб олиш;

халқаро учиш қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимларидан фойдаланиб бузиш;

дастурий таъминот ва техник воситалардан фойдаланилган ҳолда транспорт воситасини олиб қочиш;

гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддаларни телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб қонунга хилоф равишда эгаллаш;

гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб қонунга хилоф равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш ва бошқа ҳаракатлар қилиш, шунингдек уларни қонунга хилоф равишда ўтказиш;

гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш;

Кибербезорилик;

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий кибержиноятларга қуйидагилар киради:

кибербесоқолбозлик;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб вояга етмаган шахсни ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларга жалб қилиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб тиланчилик қилиш;

порнографик маҳсулотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида реклама қилиш, намойиш этиш, тарқатиш;

тазйиқни, зўравонликни ёки шафқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қўшмачилик қилиш ёки фоҳишахона сақлаш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида инсон аъзоларининг ва (ёки) тўқималарининг олди-сотдиси;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб шахсга доир маълумотлар тўғрисидаги қонунчиликни бузиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб муаллифлик ёки ихтирочилик ҳуқуқларини бузиш;

киберрастрата;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб жиноий йўл билан топилган мулкни олиш ёки ўтказиш

ахборот ресурси ёки ахборот тизимидаги маълумотларга оид мулкни қўриқлашга виждонсиз муносабатда бўлиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қалбаки пул, акциз маркаси ёки қимматли қоғозларни ўтказиш;

валюта қимматликларини қонунга хилоф равишда телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб олиш ёки ўтказиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қимматбаҳо металлар ёки тошларни топшириш қоидаларини бузиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб рангли металлар, уларнинг парча ва резги чиқитларини тайёрлаш, олиш, улардан фойдаланиш ҳамда уларни ўтказиш қоидаларини бузиш;

хавфсизлик талабларига жавоб бермайдиган товарларни ўтказиш мақсадини кўзлаб телекоммуникация ёки интернет

тармоғидан фойдаланиб ишлаб чиқариш, сақлаш, ташиш ёхуд ўтказиш, ишлар бажариш ёки хизматлар кўрсатиш;

этил спирти, алкоголли маҳсулот ва тамаки маҳсулотини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қонунга хилоф равишда муомалага киритиш;

чигитдан олинадиган маҳсулотни қонунга хилоф равишда телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб муомалага киритиш;

сифатсиз ёки қалбакилаштирилган дори воситаларини ёхуд тиббий буюмларни ўтказиш мақсадида телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб олиш, сақлаш, ташиш ёки ўтказиш, дори воситаларини ёки тиббий буюмларни дорихоналардан ва уларнинг филиалларидан ташқарида реализация қилиш, шунингдек таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш тартибини бузиш;

товарлар савдоси ёки хизмат кўрсатиш қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш;

ахборот тизими, телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд сунъий интеллектдан фойдаланиб ноқонуний ҳужжатлар, штамплар, муҳрлар, бланкалар тайёрлаш, уларни қалбакилаштириш, сотиш ёки улардан фойдаланиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида жиноий уюшма ташкил этиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш;

диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда телекоммуниация ёки интернет тармоғида тарқатиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ўқотар қуролнинг, ўқ-дориларнинг, ўқотар қурол асосий қисмларининг, портловчи моддаларнинг, портлатиш воситаларининг ёки портлатиш қурилмаларининг қонунга хилоф муомаласи;

портлаш хавфи бўлган моддалар ёки пиротехника буюмларидан фойдаланиш қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш;

телекоммуникация ёки интернет тармоғида пиротехника буюмларининг қонунга хилоф муомаласи;

гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддалар ҳисобланмайдиган кучли таъсир қилувчи моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни тайёрлаш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш ёки бундай моддаларни ёхуд заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда телекоммуникация ёки интернет тармоғида муомалага киритиш;

бактериологик, кимёвий ва бошқа хил ялпи қирғин қуроллари турларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бировга ўтказиш, сақлаш, қонунга хилоф равишда эгаллаш ва улар билан бошқа ҳаракатларни содир этиш;

гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш;

Телекоммуникация ёки интернет тармоғида қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларни ташкил этиш ҳамда ўтказиш;

Рақамли технологиялар соҳасига қарши қаратилган кибержиноятларга қуйидаги жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержинотлар киради:

ахборотлаштириш қоидаларини бузиш;

компьютер ахборотидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш;

компьютер тизимидан, шунингдек телекоммуникация тармоқларидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш учун махсус воситаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб тайёрлаш ёхуд ўтказиш ва тарқатиш;

компьютер ахборотини модификациялаштириш;

киберсаботаж;

зарар келтирувчи дастурларни яратиш, ишлатиш ёки тарқатиш;

телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш;

крипто-активлар айланмаси соҳасидаги қонунчиликни бузиш;

майнинг фаолиятини қонунга хилоф равишда амалга ошириш.

Бунда, барча кибержиноятлар кибермуҳитда содир этилади.

Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида”ги Қонунини қабул қилиш;

“Ахборотлаштириш тўғрисида”ги Қонунига ахборот ва кбиерхавфсизликни таъминлашдан келиб чиқиб ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш;

“Марказий банк тўғрисида”ги Қонунига ахборот ва кбиерхавфсизликни таъминлашдан келиб чиқиб ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш;

“Телекоммуникациялар тўғрисида”ги Қонунига ахборот ва кбиерхавфсизликни таъминлашдан келиб чиқиб ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш;

“Электрон ҳукумат тўғрисида”ги Қонунига ахборот ва кбиерхавфсизликни таъминлашдан келиб чиқиб ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш;

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига ахборот ва кбиерхавфсизликни таъминлашдан келиб чиқиб ушбу Кодекснинг 110-, 129-130[1], 139-140-, 141[1]-141[3]-, 149-, 155-156-, 158-159, 161, 165-, 168-169-, 202[1], 216[1], 244-, 244[6], 251[1], 263, 273-274, 278[8]-278[9]-моддаларни қайта кўриб чиқиш ва қабул қилиш таклиф қилинди ва амалда берилган таклифлар асосида юқоридаги қонунларга тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритилиб, Жиноят кодексининг 130-130[1], 139-140-, 141[2]-141[3]-, 158-, 165-, 168-169-, 244-, 251[1], 273-274, 278[8]-278[9]-моддаларида қатор жиноятлар учун жавобгарлик белгиланди, шунингдек, Ўбекистон Республикаси Жиноят кодексининг ВИИИ бобига қўшимча тушунчалар қўшилди, хусусан, крипто-актив ва майнинг тушунчалари кўрсатиб ўтилди.

Ўзбекистон Республикасининг 2003 йил 11 декабрда қабул қилинган “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги 560-ИИ-сонли Қонунининг 3-моддаси учинчи хатбошисида “ахборот ресурси” тушунчаси янги таҳрирда баён этилиб, ҳамма эркин фойдаланиши мумкин бўлган ахборотни Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатишнинг янги тартиби белгиланди.

Ўзбекистон Республикасининг “Электрон ҳукумат тўғрисида”ги Қонунининг 5-моддасида электрон ҳукуматнинг асосий принциплари қаторига электрон ҳукумат ахборот тизимларининг ва ахборот ресурсларининг ахборот хавфсизлигини ҳамда киберхавфсизлигини таъминлаш принципи келтирилиб,

унинг мазмун-оҳияти ушбу Қонуннинг 12-моддасида кўратиб ўтилди;

Вазирлар Маҳкамасининг “Идоралараро электрон ҳамкорлик тизими ва маълумотларнинг ахборот алмашинувини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2022 йил 20 сентябрдаги 516-сон қарори қабул қилиниб, “Электрон ҳукумат” тизимининг Идоралараро интеграциялашув платформаси орқали электрон ҳамкорлик ва ахборот алмашинуви, “Электрон ҳукумат” тизимининг Рақамли маълумотлар платформаси орқали электрон ҳамкорлик ва ахборот алмашинуви, Давлат хизматлари кўрсатилганлиги учун тўланган давлат божи, йиғим ва бошқа тўловлар ҳисобини юритувчи Ягона биллинг тизими фойдаланувчиларининг ўзаро ҳамкорликда ишлаши тартиби белгилаб қўйилди;

Вазирлар Маҳкамасининг “Электрон ҳукумат” тизимининг маълумотларни қайта ишлаш маркази фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида” 2023 йил 14 мартдаги 107-сон қарори қабул қилиниб, “Электрон ҳукумат” тизимининг маълумотларни қайта ишлаш марказида давлат органлари ва ташкилотларининг ахборот тизимларини жойлаштириш, сақлаш ва қайта ишлаш тартиби белгиланди;

рақамли технологиялар соҳасида жиноятларнинг олдини олиш йўналишида профессионал кадрларни узлуксиз, босқичма-босқич тайёрлаш ва қайта тайёрлаш тизимини жорий этиш, терговчига абонентлар ёки абонент қурилмалари ўртасидаги боғланишлар тўғрисида ахборотни мустақил олиш ваколатини бериш, “электрон (рақамли) далил” тушунчаси, уларни аниқлаш, тўплаш, текшириш, экспертизадан ўтказиш, баҳолаш, қайд этиш, сақлаш тартиблари ва бу жараёнда иштирокчиларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, ахборот технологияларидан фойдаланиб содир этилган жиноятлар бўйича кибермаконни холислар иштирокисиз, мажбурий видеоёзув ёрдамида кўздан кечириш, тинтув ўтказиш тартиби, ахборот ресурсларида рақамли изларни сақлашда сақланаётган маълумотларга аниқ талабларни (маълумот турларини) белгилаш, Рақамли криминалистика илмий-методик маркази негизида Рақамли криминалистика илмий-тадқиқот институтини ташкил этиш юзасидан таклифлар қабул қилиниб, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 30 ноябрдаги ПҚ–381-сон

қарори билан тасдиқланган “Рақамли технологиялар воситасида содир этиладиган ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш ва рақамли маҳсулотлар (хизматлар) истеъмолчилари ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш бўйича “йўл харитаси”нинг 7-10-позицияларида назарда тутилди ва унинг ижросини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига рақамли далиллар билан ишлаш тизимини такомиллаштиришга қаратилган ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида” 2024 йил 21 ноябрдаги ЎРҚ–1003-сон Қонуни қабул қилиниб, Жиноят-процессуал кодексининг 204^1-моддасида электрон маълумотлар, 204^2-моддасида рақамли далиллар, 205-моддасида ашёвий, ёзма ва рақамли далилларни олиш усуллари, 208-моддасида ашёвий, ёзма ва рақамли далилларни сақлаш ҳамда бошқа жойга юбориш тартиби белгиланди;

Ахборот тизимлари ва ресурсларининг киберхавфсизлигини таъминлаш учун қўлланиладиган аппарат, аппарат-дастурий ҳамда дастурий воситаларни сертификатлаштириш, аттестациядан ўтказилиши лозим бўлган ахборотлаштириш объектларининг ва муҳим ахборот инфратузилмаси объектларининг тоифалари ва уларнинг киберхавфсизлик талабларига мувофиқлигини аттестациядан ўтказиш, аттестациядан ўтказилиши лозим бўлган ахборотлаштириш объектларининг ва муҳим ахборот инфратузилмаси объектларининг тоифалари ва уларнинг киберхавфсизлик талабларига мувофиқлигини аттестациядан ўтказиш, муҳим ахборот инфратузилмаси объектларининг ягона реестрига киритилиши шарт бўлган киберхавфсизлик объектларининг тоифаларини белгилаш юзасидан Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 19 февралдаги ПҚ–75-сон қарори билан тасдиқланган Давлат ва жамият қурилиши, суд-ҳуқуқ, иқтисодиёт ва ижтимоий соҳалардаги қонунларнинг ҳаволаки нормаларини амалга ошириш бўйича чора-тадбирлар режаси тасдиқланиб, унинг 25-28-позициялари ижроси юзасидан Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати раисининг “Ўзбекистон Республикаси киберхавфсизлик ва муҳим ахборот инфратузилмаси объектларининг киберхавфсизлигини таъминлаш даражасини баҳолаш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2023 йил 4 сентябрдаги 91-сон (22.09.2023 й., рўй.: 3458),

“Ўзбекистон Республикаси муҳим ахборот инфратузилмаси объектларини тоифалаш ва уларнинг ягона реестрини шакллантириш тартиби тўғрисидаги вақтинчалик низомни тасдиқлаш ҳақида” 2024 йил 24 октябрдаги 118-сон (11.11.2024 й., рўй.: 3570), “Киберхавфсизлик талабларига мувофиқлик юзасидан экспертизадан ўтказиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2024 йил 15 октябрдаги 113-сон (14.11.2024 й., рўй.: 3573), “Ахборот тизимлари ва ресурсларининг киберхавфсизлигини таъминлаш учун қўлланиладиган аппарат, аппарат-дастурий ҳамда дастурий воситаларни сертификатлаштириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2024 йил 15 октябрдаги 114-сон (14.11.2024 й., рўй.: 3574) буйруқлари қабул қилинди;

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг муҳим ахборот инфратузилмаси объектлари киберхавфсизлигини таъминлаш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2023 йил 31 майдаги ПҚ–167-сон қарори қабул қилиниб, Ўзбекистон Республикасининг муҳим ахборот инфратузилмаси объектлари киберхавфсизлигини таъминлаш тартиби тўғрисидаги низом ва Ўзбекистон Республикасининг муҳим ахборот инфратузилмаси объектларида киберхавфсизликнинг умумий талаблари тасдиқлаб қўйилди;

ахборот ва киберхавфсизлик технологиялари, яъни турли хил соҳаларда дастурий маҳсулотлар ва аппарат-дастурий комплексларнинг хавфсизлигини таъминлаш, кибержиноятларнинг олдини олишга қаратилган лойиҳалар бўйича Ўзбекистон Республикаси Президентининг совринини ташкил этиш юзасидан Вазирлар Маҳкамасининг 2023 йил 15 февралдаги 66-сон қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси Президентининг совриниучун “Рақамли технологиялар йўналишида энг яхши стартап” (Президент Теч Awapд) танловини ўтказиш тартиби тўғрисида”ги Низом қабул қилинди.

Киберхавфсизликни таъминлаш, кибержиноятлар профилактикасини ташкил этиш борасидаги ишларни тизимлаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида”ги Қонундан кейин “Кибербуллинг тўғрисида” ёки “Кибербуллингга қарши курашиш тўғрисида”ги қонунларини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш лозим;

Киберхавфсизликни лозим даражада таъминлаш мақсадида қуйидагиларни амалга ошириш:

Тадқиқот давомида 130 дан ортиқ давлатларнинг қонунчилиги, 100 га яқин халқаро ҳужжатлар ва ташкилотлар ҳужжатлари ўрганилди, таҳлил қилинди ва қуйидаги техник, ҳуқуқий, сиёсий ва иқтисодий ечимлар ишлаб чиқилди, жумладан, халқаро трансчегарий муносабатларда қуйидаги техник ечим энг самарали ечимдир:

24/7 режимда ишлашга ихтисослашган барча давлатларда БМТ томонидан ташкил этилувчи, барча аъзо давлатларнинг кўпчилик овозига мувофиқ сайланган давлат томонидан бошқарилувчи ва кибержиноятларни аниқлаш, фош этиш, жиноятчиларни ушлаб бериш, жиноят изларини сақлаш, иккинчи томонга тезкорлик билан тақдим этишга оид давлатлараро ҳамкорлик электрон (рақамли) маркази (узел) яратилиши зарур;

ушбу марказга “Киберхавфсизлик маркази” ДУК нинг алоҳида махсус серверлари ва ахборот тизимини улаш ҳамда унинг ишлашига масъул шахслар белгиланиши керак;

ҳар бир давлат номидан ушбу давлатлараро электрон (рақамли) ҳамкорликда иштирок этувчи ваколатли орган белгиланиши даркор;

Ўзбекистон Республикаси номидан Ўзбекистон Республикаси Ахборотлаштириш ва телекоммуникациялар соҳасида назорат инспекцияси ваколатли орган этиб белгиланиши таклиф этилади;

ижтимоий тармоқлар эгалари ҳам ушбу марказнинг махус модулига уланиши ва давлатларнинг буюртмасига асосан, ҳуқуқбузар ҳақидаги маълумотларни тақдим этиши мақсадга мувофиқ.

Халқаро муносабатларда мавжуд халқаро ҳужжатларнинг барчасини бирлаштирган ягона намунадаги юқоридаги техник ечимларни ўз ичига олган ва қуйидаги масалаларни қамраб олувчи Конвенцияни қабул қилиш ва унга қуйидагилар киритилиши даркор:

халқаро жиноят ҳуқуқида кибержиноятларга оид ягона намунадаги терминология танланиши даркор;

давлатларнинг миллий жиноят қонунчилигидаги жиноятларнинг барчасини таҳлил қилган ҳолда, қайси йўналишларда содир этилган жиноятлар кибержиноят эканлигиги белгиланиши керак ва бунинг учун қуйидагилар таклиф қилинади:

жиноятлар баъзи давлатларда объектига нисбатан, баъзиларникида шахсга нисбатан, баъзиларники жамиятга нисбатан, баъзиларники давлатга нисбатан, баъзиларники аралаш ва хакозо тартибда жойлаштирилган, шу билан бирга, жиноят қонунчилигида кибержиноят бўйича етарлича аниқ қоидалар кўпчилик давлатларда белгиланмаган, мисол учун, Грузия, Озорбойжон каби давлатларда Жиноят кодексида алоҳида боб мавжуд, қолган давлатларникида аралаш ҳолатда, баъзиларникида идологик томондан деб “кибержиноят” билан боғлиқ тушунчалардан фойдаланишмаган, баъзи давлатлар фақатгина технология билан боғлиқ бўлган ва компьютер ахборотига нисбатан одир этилиши мумкинлиги бўйича жиноятларни кибержиноят деб ҳисоблашса, баъзилар технологиядан фойдаланиб содир этилган ўзга қилмишларни ҳам жиноят деб билишади. Фикримизча, кибержиноятни тор маънода олиш керак эмас, балки кенг маънода олиш, яъни ахборот-коммуникация технологияларига нисбатан ёки улардан фойдаланиб кибермаконда содир этилган жиноятларнинг барчасини кибержиноят деб аташ мақсадга мувофиқ. Сабаби сунъий интеллект технологияларидан фойдаланиб содир этилаётган жиноятларни яна бошқа бир турга бўлсак, у ҳолда, ҳар бир технологияга қараб жиноятларни бўлишимизга тўғри келади ва бу эса, ҳар қандай технология билан боғлиқ жиноятни кибержиноят ва хк. жиноят деб давом эттиришимизга тўғри келади, шу сабабли наздимизча, шах, жамият ва давлат манфаатларидан келиб чиқиб, кибержиноятларни икки бўлиш ва унга кирувчи барча жиноятларнинг турларини кўрсатиб ўтиш керак.

Хусусан, кибержиноятларни ахборот-коммуникация технологияларига нисбатан ёки ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб содир этилган кибержиноятлар, деб ахборот-коммуникация технологияларига нисбатан содир этилган кибержиноятларга 3-иловадаги, ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб содир этилган кибержиноятларга 1-2-иловадаги жиноятларни киритиш таклиф қилинади;

кибержиноятларнинг асосий қисми ижтимоий тармоқлардан ёки телекоммуникация тармоғидан фойдаланиб содир этилаётганлиги боис, тармоқ эгаларининг Ўзбекистон Республикасининг “Телекоммуникациялар тўғрисида”ги, “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги қонунлари, Ўзбекистон

Республикаси ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирининг 2020 йил 30 июндаги 208-мҳ-сон буйруғи (рўйхат рақами 3275, 2020 йил 30 июнь) билан тасдиқланган Телекоммуникация хизматларини кўрсатиш қоидаларида берилган мажбуриятларидан келиб чиқиб, юқорида номи тилга олинган марказга улар ҳам уланиши ва давлатлар буюртмасига асосан зарур маълумотларни тезкорлик билан тақдим этиш механизми йўлга қўйилиши мақсадга мувофиқ.

Ўзбекистон Республикаси ҳудуди туриб ушбу ҳудудда содир этилган кибержиноятларни аниқлаш учун "Киберхавфсизлик маркази" ДУК[222] ва Оммавий коммуникациялар соҳасидаги мониторинг маркази[223] бирлаштирилган ҳолда, ўзларининг ташкилий-ҳуқуқий шаклини ўзгартирган ҳолда, агентликка айлантирилиши ва Ўзбекистон Республикаси Ахборотлаштириш ва телекоммуникациялар соҳасида назорат инспекцияси такрибига ўтказилиши таклиф қилинади.

Ўшанда ахборот ва ахборот-коммуникация технологиялари соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар ягона технологик ечимолар орқали аниқланар, фош этилар ва ривожланишига бирдек эътибор берилар эди.

Таъкидлаб ўтиш керакки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ахборот технологиялари ва коммуникация-ларининг жорий этилишини назорат қилиш, уларни ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида" 2019 йил 14 сентябрдаги ПҚ–4452-сон қарорига асосан:

Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати киберхавфсизликни тартибга солиш соҳасида ваколатли орган ҳисобланади;

Ўзбекистон Республикаси Ахборотлаштириш ва телекоммуни-кациялар соҳасида назорат инспекцияси:

"Киберхавфсизлик маркази" ДУК билан биргаликда давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти

---

[222] Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикасининг муҳим ахборот инфратузилмаси объектлари киберхавфсизлигини таъминлаш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида" 2023 йил 31 майдаги ПҚ–167-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

[223] Вазирлар Маҳкамасининг "Оммавий коммуникациялар соҳасида бошқарув тузилмасини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида" 2004 йил 24 ноябрдаги 555-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

органлари, бошқа ташкилотлар ва идораларда ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш ва ривожлантириш ҳамда ахборот хавфсизлиги ҳолатини назорат қилиш, мониторинг қилиш, ўрганиш ва текширишни амалга оширади.

қонунчилик ҳужжатлари талабларига риоя этилишини таъминлаш масалалари юзасидан Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги билан ҳамкорлик қилади;

Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги тақдимномасига кўра Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари талабларини бузган ахборот соҳаси субъектларига нисбатан белгиланган тартибда чоралар кўради;

Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 5 сентябрдаги 707-сон қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ишлов беришнинг алоҳида шартларига риоя этилиши устидан давлат назоратини амалга ошириш тартиби тўғрисида”ги Низомга асосан:

мулкдор ва (ёки) операторларнинг Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ишлов беришнинг алоҳида шартларига риоя этишини ўрганиш ва текшириш ҳамда мониторинг ва таҳлил қилиш ишларини амалга оширади;

Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғида ишлов беришнинг алоҳида шартлари бузилган тақдирда ушбу қонун бузилиш ҳолатини бартараф этиш юзасидан давлат органи, жисмоний ва (ёки) юридик шахслар томонидан ижро этилиши мажбурий бўлган кўрсатмалар беради;

фуқароларнинг шахсга доир маълумотларига ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғида ишлов берувчи мулкдор ва (ёки) операторларга нисбатан Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ишлов беришнинг алоҳида шартларини бузганликлари юзасидан маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённомаларни тузади ва кўриб чиқиш учун судга юборади;

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 ноябрдаги “Ахборот технологиялари ва коммуникацияларининг

жорий этилишини назорат қилиш, уларни ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–4024-сон қарорига асосан, алоқа, ахборотлаштириш ва телекоммуникация технологиялари, даврий босма нашрларни тарқатиш соҳасида қонун ҳужжатлари, норматив ҳужжатлар ва давлат стандартлари талабларига риоя қилиниши устидан давлат назоратини амалга ошириш унинг вазифаси саналади.

Шу сабабли соҳада ягона техник ва технологик ҳамда ҳуқуқий ёндашувни амалга ошириш мақсадида ҳар хил амалиёт бўлаётган киберҳуқуқбузарликлар бўйича бир хил ҳуқуқий амалиётни йўлга қўйиш мақсадга мувофиқдир.

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларнинг юридик таҳлили 1-3-иловаларда кўрсатилган ҳолда, шартли равишда уч гуруҳга, яъни:

Кибербуллинг жиноятлари;

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий кибержиноятлар;

Рақамли технологиялар соҳасига қарши қаратилган кибержиноятларига ажратилган.

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларни аниқлаш, уларга нисбатан жазо муқаррарлигини белгилаш мақсадида қуйидагилар таклиф қилинади:

5)Ахборотлаштириш қоидалари мавжуд эмаслиги сабабли “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида”ги Қонун талабидан келиб чиқиб, Жиноят кодексининг 278^1-моддасининг номи ва биринчи қисмининг диспозициясини қуйидаги таҳрирда баён этиш таклиф қилинади:

“278^1-модда. Ахборотлаштириш тўғрисидаги қонунчиликни бузиш

Ахборотлаштириш тўғрисидаги қонунчиликни бузиш, яъни белгиланган ҳимоя чораларини кўрмаган ҳолда ахборот тизимлари, маълумотлар базалари ва банкларини, ахборотга ишлов бериш ҳамда уни узатиш тизимларини яратиш, жорий этиш ва улардан фойдаланиш ҳамда ахборот тизимларидан рухсат билан фойдаланиш фуқароларнинг ҳуқуқларига ёки қонун билан қўриқланадиган манфаатларига ёхуд давлат ёки жамоат манфаатларига кўп миқдорда зарар ёхуд жиддий зиён етказилишига сабаб бўлса, –”;

6)Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 155^3-моддасида мобиль қурилманинг халқаро ўзига хос идентификация кодини қонуний ишлаб чиқарувчининг рухсатисиз ўзгартириш, худди шунингдек ушбу мақсадда махсус дастурларни ишлаб чиқиш, тарқатиш ёки улардан фойдаланиш ёки абонент қурилмасининг идентификациялаш модулини қонуний ишлаб чиқарувчининг ёки унинг қонуний эгасининг рухсатисиз ўзгартириш ёки унинг нусхасини яратиш учун маъмурий жавобгарлик белгиланганлиги, амалда фойдаланувчининг қурилмасининг физик манзилини MAC-манзил орқали идентификация қилиш имкони борлиги ва бу эса, ўз навбатида кибержиноятчиларни аниқлаш имконини беришини инобатга олиб, 5-иловага мувофиқ Вазирлар Маҳкамасининг қарорини қабул қилиш таклиф қилинади;

7)Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларга нисбатан жавобгарликни кучайтириш ва бу тоифадаги жиноятларнинг содир этилиши нафақат шахс манфаатларига, балки жамият манфаатларига зид эканлиги сабабли тармоқдан ноқонуний фойдаланиш ёки тармоқда ноқонуний ахборот жойлаштириш, тарқатиш орқали жамоат хавфсизлиги ва тартибига зид харакатларни амалга оширганлик учун алоҳида жавобгарлик масаласини ҳал қилиш мақсадга мувофиқ ва шу нақтаи назаридан Жиноят кодексининг 278^7-моддасининг учинчи қисмини қуйидаги мазмундаги қисм билан тўлдириш таклиф қилинади:

“Телекоммуникация ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида ёки мазкур тармоқдан фойдаланиб жамоат тартибига ёки хавфсизлигига таҳдид солувчи ушбу Кодексда назарда тутилган қилмишни содир этиш ёки ушбу қилмишлар содир этилишига қасддан йўл қўйиб бериш, шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин содир этилган бўлса, –

етти йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.”;

8)Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида” 2003 йил 11 декабрдаги 560-ИИ-сон Қонунининг 12^1-моддаси талабидан келиб чиқиб:

b)қилмишнинг телекоммуникация ёки Интернет тармоғида содир этилиши ёки ушбу тармоқлардан фойдаланиб содир этилиши жабрланувчига, айниқса, жамоат хавфсизлигига таҳдид эканлиги

сабабли ўн олти ёшга тўлмаган шахсга нисбатан зўрлик ишлатмай уятсиз-бузуқ ҳаракатлар содир этиш учун Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 129-моддасининг иккинчи қисми диспозицияси қуйидаги таҳрирдаги “к”-банд билан тўлдирилиши таклиф қилинади:

“к) телекоммуникация ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиб содир этилган бўлса, –”;

б) Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 141^1-141^2-моддасида назарда тутилган шахснинг шахсий ёки оилавий сирини ташкил этувчи шахсий ҳаёти тўғрисидаги маълумотларни унинг розилигисиз қонунга хилоф равишда йиғиш ёки тарқатиш ёки шахсга доир маълумотларни қонунга хилоф равишда йиғиш, тизимлаштириш, сақлаш, ўзгартириш, тўлдириш, улардан фойдаланиш, уларни бериш, тарқатиш, узатиш, эгасизлантириш ва йўқ қилиш, худди шунингдек ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғида Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ишлов берилаётганда жисман Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган техник воситаларда ҳамда Шахсга доир маълумотлар базаларининг давлат реестрида белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган шахсга доир маълумотлар базаларида шахсга доир маълумотларни йиғишга, тизимлаштиришга ва сақлашга оид талабларга риоя этмаслик жиноятлари телекоммуникация ёки Интернет тармоғида содир этилиши нафақат жабрланувчи, балки жамоат учун оғир оқибатларга олиб келиши мумкинлиги ва ғаразли ҳамда доимо қасддан содир этилиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 141^1-моддасининг иккинчи қисми диспозицияси қуйидаги таҳрирдаги “г” ва “д”-бандлар билан тўлдириш таклиф қилинади:

“г) ахборот тизимига ноқонуний кириш орқали;

д) телекоммуникация ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиб содир этилган бўлса, –”;

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 141^2-моддасининг иккинчи қисми диспозицияси қуйидаги таҳрирдаги “е” ва “ж”-бандлар билан тўлдириш таклиф қилинади:

“е) шахсга доир маълумотлар базасига ноқонуний кириб ёки ундаги ахборот ресурсидан фойдаланиб;

ж) телекоммуникация ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиб содир этилган бўлса, –”;

д) хат-ёзишмалар, телефонда сўзлашув, телеграф хабарлари ёки бошқа хабарларнинг сир сақланиши тартибини қасддан ёки ғаразли мақсадда телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб бузилиши жамоат манфаатларига, ёшларнинг келажагига, халқ иродасига жуда катта кулфат келтириши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 143-моддаси қуйидаги таҳрирдаги иккинчи қисми билан тўлдириш мақсадга мувофиқ:

“Ўша харакатлар нашр қилиш ёки бошқача усулда кўпайтирилган тарзда, шу жумладан оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида жойлаштириш орқали содир этилган бўлса –

базавий ҳисоблаш миқдорининг икки юз бараваридан тўрт юз бараваригача миқдорда жарима ёки икки юз қирқ соатдан уч юз соатгача мажбурий жамоат ишлари ёхуд бир йилдан икки йилгача ахлоқ тузатиш ишлари билан жазоланади.”;

е) телекоммуникация ёки Интернет тармоғида миллий, ирқий, этник ёки диний адоват қўзғатиш жамоат манфаатларига тўғридан-тўғри таҳдид солиши ва оғир оқибатларга сабаб бўлиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 156-моддасининг учинчи қисми диспозицияси қуйидаги таҳрирдаги “е”-банд билан тўлдириш таклиф қилинади:

“е) телекоммуникация ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиб содир этилса бўлса, –”;

ф) Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида” 2003 йил 11 декабрдаги 560-ИИ-сон Қонунининг 12^1-моддасида веб-сайтнинг ва (ёки) веб-сайт саҳифасининг ёхуд бошқа ахборот ресурсининг эгаси, шу жумладан блогер ҳамма эркин фойдаланиши мумкин бўлган ахборот жойлаштириладиган Интернет жаҳон ахборот тармоғидаги ўз веб-сайтидан ва (ёки) веб-сайт саҳифасидан ёхуд бошқа ахборот ресурсидан Ўзбекистон Республикасининг мавжуд конституциявий тузумини, ҳудудий яхлитлигини зўрлик билан ўзгартиришга даъват этиши жамоат манфаатларига бевосита таҳдид солиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 159-моддаси учинчи

қисми диспозицияси қуйидаги таҳрирдаги “в” ва “г”-бандлар билан тўлдирилиш таклиф қилинади:

“в) ахборот тизимига кириб содир этилса бўлса;”;

“г) телекоммуникация ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиб содир этилса бўлса, –”.

г) “Кўк кит” афсонаси бугун бошқача усулда “Квадробика” ниқоби остида содир этилаётганлиги сабабли Жиноят кодексининг 202^1-моддасини қуйидаги таҳрирдаги иккинчи қисми билан тўлдириш таклиф қилинади:

“Нашр қилиш ёки бошқача усулда кўпайтирилган тарзда, шу жумладан оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида жойлаштириш орқали ҳайвонларга нисбатан тақлид қилишга йўл қўйиш, –

базавий ҳисоблаш миқдорининг икки юз бараваридан тўрт юз бараваригача миқдорда жарима ёки икки юз қирқ соатдан уч юз соатгача мажбурий жамоат ишлари ёхуд бир йилдан икки йилгача ахлоқ тузатиш ишлари билан жазоланади.”.

5) муҳим ахборот инфратузилмаси киберхавфсизлигини ва бу соҳада бўлаётган кибержиноятлар учун жавобгарлик муқаррар эканлигини таъминлаш мақсадида қуйидагилар таклиф қилинади:

а) компьютер ахборотини модификациялаштириш муҳим ахборот инфратузилмасига ва жамоат хавфсизлигига таҳдид солиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 278^2-моддасининг иккинчи қисми қуйидаги таҳрирдаги “д”-банд билан тўлдириш:

“д) муҳим ахборот инфратузилмасига нисбатан содир этилган бўлса, –”.

б) компьютер ахборотидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш муҳим ахборот инфратузилмасига ва жамоат хавфсизлигига таҳдид солиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 278^4-моддасининг иккинчи қисми қуйидаги таҳрирдаги “г”-банд билан тўлдириш:

“г) муҳим ахборот инфратузилмасига нисбатан содир этилган бўлса, –”.

д) компьютер саботажи муҳим ахборот инфратузилмасига ва жамоат хавфсизлигига таҳдид солиши мумкинлиги сабабли

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 278^5-моддасининг иккинчи қисми қуйидаги таҳрирдаги “в”-банд билан тўлдириш:

“в) муҳим ахборот инфратузилмасига нисбатан содир этилган бўлса, –”.

е) зарар келтирувчи дастурларни яратиш, ишлатиш ёки муҳим ахборот инфратузилмасига ва жамоат хавфсизлигига таҳдид солиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 278^6-моддасининг иккинчи қисми қуйидаги таҳрирдаги “д”-банд билан тўлдириш:

“д) муҳим ахборот инфратузилмасига нисбатан содир этилган бўлса, –”.

ф) Телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш муҳим ахборот инфратузилмасига ва жамоат хавфсизлигига таҳдид солиши мумкинлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 278^7-моддасининг иккинчи қисми қуйидаги таҳрирдаги “д”-банд билан тўлдирилсин:

“д) муҳим ахборот инфратузилмасига нисбатан содир этилган бўлса, –”.

6) ахборот-коммуикация технологиялари ва кибертех-нологиялар орқали ёки уларга нисбатан содир этилган жиноятларни тергов қилишга оид Ўзбекистон Республиркаси Олий суди Пленуми тушунтириш бериши бўйича қарорини қабул қилиши таклиф қилинади.

Мазкур хулосаларимиз тадқиқот ишида асослантирилган бўлиб, мазкур таклифларнинг қабул қилиниши натижасида бугунги кунда жамоат хавфсизлигиг таҳдид солувчи кибержиноятчилик борасидаги муносабатлар лозим даражада тартига солиниши мумкин. Мамлакатимизда олиб борилаётган ислоҳотлар замирида инсон манфаати ётар экан унинг хавфсиз ҳаёт кечириши, соғлом турмуш тарзини амалга оширишини таъминлаш, аҳолининг давлат органларига бўлган ишончини янада ошириш, олиб борилаётган ислоҳотларни янада такомиллаштириш ва яратилаётган киберхавфсизликнинг тўлиқлигини таъминлаш мақсадида жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларга қарши курашиш ва киберхавфсизликни таъминлаш бўйича ислоҳотларни янги босқичга кўтариш мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. М. Рустамбоев. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳ. Махсус қисм. – Т.: Адолат. 2016 й. – 960-б.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ–27-сон Фармони билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги концепцияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
3. Попов Л. Административное право. – М.: Юрист, 2002 г. 699 с.
4. Степашин С. Теоретико-правовые аспекты обеспечения безопасности в Российской Федерации: дис. … докт. юрид. наук. СПб., 1994. 246 с.
5. Бельский К. Полицейское право/под ред. А. В. Куракина. М.: Изд-во «Дело и Сервис», 2004. 816 с.
6. А. Жолдасов. Жамоат хавфсизлиги: тушунчаси, таърифи ва ўзига хос хусусиятларию. – Т.: Асадемис ресеарч ин едусатионал ссиенсес. 2021. №12. – 1173-б.
7. Кондрашов Б. Общественная безопасность и административно-правовые средства её обеспечения: дис. ... докт. юрид. наук. М., 1998. 302 с.
8. Коротченков Д. Организация административно-правовой охраны общественного порядка и обеспечения общественной безопасности при проведении массовых мероприятий: дисс. … канд. юрид. наук. – Хабаровск, 2006 г. 25-26 с.
9. П. Шагилов. Жамоат хавфсизлиги тушунчаси ва ўзига хос хусусиятлари. –Т.: Асадемис ресеарч ин едусатионал ссиенсес. 2021. №12. – 1203-б.
10. А. Норов. Жамоат хавфсизлиги тушунчаси, таърифи ҳамда концепциянинг моҳияти. – Т.: Сентрал асиан жоурнал оф едусатион анд инноватион. Волуме 2, Иссуе 6, Парт 5. 2023 й. – 178 б.
11. https://uz.wikipedia.org/wiki/Kiberjinoyat.
12. Зинченко К.Е., Исмаилова Л.Ю., Караханьян А.Н., Киселев Б.В., Крылов В.В., Мастинский Я.М., Полевой Н.С., Соловьев Ю.Н., Хургин В.В., Цветков С.И.. Компьютерные технологии в юридической деятельности. Учебное и практическое пособие. –М.: издательство “БЕК”. 1994 г., –с. 304.

13. Н. Салаев, Р. Рўзиев. Кибержиноятчиликка қарши курашишга оид миллий ва халқаро стандартлар. Монография., – Т.: ТДЮУ, 2018 й, 139-б.
14. Федоров А. Информационная безопасность в мировом политическом процессе. – М.: МГИМОУниверситет, 2006 г. – 11 с.
15. Тропина Т. Киберпреступность: понятие, состояние, уголовно-правовые меры борьбы: дис.…канд. юрид.
16. наук: 12.00.08. Владивосток, 2005.–36-38 с.
17. Чекунов И. Киберпреступность: понятие и классификация // Российский следователь. 2012. № 2. – 37-44 с.
18. Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022 йил 15 апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
19. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Суд ҳукми тўғрисида” 2014 йил 23 майдаги 7-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
20. Мальцев В. Соотношение и взаимосвязь между различными видами безопасности в России: (конституционной, национальной, государственной, общественной, личной, информационной) // Проблемы правоведения. 2003. № 1. 57 с.
21. Ф. Джураев. Кибержиноятлар тушунчаси, белгилари ва шахсий изқуварлик маҳорати орқали уларни олдини олиш ва фош этилишининг аҳамияти ҳақида айрим мулоҳазалар. – Т.: САРЖИС. 2022. №3. – 228 б.
22. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маъмурий ислоҳотлар доирасида рақамли технологиялар соҳасида давлат бошқарувини самарали ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида” 2023 йил 24 майдаги ПФ–76-сон Фармони // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
23. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Рақамли хизматлар қамрови ва сифатини ошириш ҳамда соҳа, тармоқ ва ҳудудларни рақамли трансформация қилиш чора-тадбирлари тўғрисида” 2023 йил 24 майдаги ПҚ–162-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
24. https://my.gov.uz/uz.

25. https://www.speedtest.net/global-index.
26. https://www.stat.uz/uz/59-foydali-ma-lumotlar/5859-o-zbekiston-aholisi-3.
27. Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022 йил 15 апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
28. Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизликни таъминлаш соҳасидаги қонунчилик такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида” 2024 йил 20 сентябрдаги ЎРҚ–964-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
29. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг муҳим ахборот инфратузилмаси объектлари киберхавфсизлигини таъминлаш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2023 йил 31 майдаги ПҚ–167-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
30. Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
31. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
32. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Сунъий интеллект технологияларини 2030 йилга қадар ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида” 2024 йил 14 октябрдаги ПҚ–358-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
33. Ф. Худойкулов. Бир йилда 500 миллиондан ортиқ кибер ҳужумлар уюштирилади. https://yuz.uz/news/bir-yilda-500-milliondan-ortiq-kiber-hujumlar-uyushtiriladi.
34. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ–158-сон Фармони билан тасдиқланган “Ўзбекистон – 2030” стратегияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
35. https://www.gazeta.uz/oz/2023/02/21/cyber/.

36. https://www.toshstat.uz/uz/rasmiy-statistika/demography-2.
37. https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_800.pdf.
38. О. Дадабаев. Киберхавфсизликни таъминлаш давр талаби. – Т.: https://uza.uz/uz/posts/kiberxavfsizlikni-taminlash-davr-talabi_498076.
39. М. Хайдарова, Ш. Ғуломов, А. Носиров. Компьютер жиноятчилиги. – Т.: “Талқин ва тадқиқотлар” илмий-услубий журнали. №1, 2022 й. – 65-б.
40. Г. Одашбоева. Кибер фирибгарлардан қандай ҳимояланиш мумкин? – Т.: https://ishonch.uz/news/kiber-firibgarlardan-anda-imolanis-m.
41. https://t.me/cyber_102/6350.
42. https://www.youtube.com/watch?v=SxMtReDG3Lw.
43. https://t.me/cyber_102/6286.
44. https://t.me/cyber_102/6329.
45. https://t.me/cyber_102/6269.
46. https://t.me/cyber_102/6111.
47. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
48. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конституциясини амалга ошириш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида” 2023 йил 8 майдаги ПФ–67-сон Фармони // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
49. https://kun.uz/kr/news/2024/03/29/ozbekistondagi-axborot-resurslariga-kiberhujumlar-24-barobarga-oshdi.
50. https://csec.uz/uz/news/maqolalar/internet-tarmo-i-milliy-segmentida-2023-yil-1-yarim-yilligida-ani-langan-olatlar-/.
51. Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022-йил 15-апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
52. https://sotkaonline.ru/blog/lifehacks/%D1%87%D1%82%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5-%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3/.

53. А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тень современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. https://yuz.uz/ru/news/kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira.
54. https://www.lasteabi.yee/ru/stati/kiberbulling-0.
55. https://www.lasteabi.yee/ru/stati/kiberbulling-0.
56. “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022 йил 15 апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
57. А. Анорбоев. Кибержиноятчилик: жиноят-ҳуқуқий ва криминологик жиҳатлари. https://lib.bimm.uz/items/9747.
58. Бобровникова Н.С. Кибербуллинг: виды и особенности проявления // – Тула: Международный научно-исследовательский журнал. 2022. №11 (125).– С.1.
59. Ефимова Е.С. Кибербуллинг как проблема психопедагогики виртуальных сред / Е.С. Ефимова // Успехи в химии и химической технологии. – 2014. – № 7. – С. 65–66.
60. Черкасенко О.С. Феномен кибербуллинга в подростковом возрасте / О.С. Черкасенко // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии. – 2015. – № 6(52). – С. 91–94
61. Волчецкая Т.С., Авакьян М.В., Осипова Е.В. Криминологическая характеристика и профилактика скулшутинга и кибербуллинга в России и зарубежных странах // Всероссийский криминологический журнал. 2021. №5. С. 578-591.
62. https://www.unicef.org/uzbekistan/uz/biz-haqimizda.
63. https://www.unicef.org/uzbekistan/%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D1%8C-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B5-%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3.
64. https://www.unicef.org/belarus/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%D0%B7%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BA%D0%B8/%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3-%D1%87%D1%82%D0%BE-%D1%8D%D1%82%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5-%D0%B8-%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D1%8D%D1%82%D0%BE-

%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%8C.

65. https://hi-tech.mail.ru/review/60449-cyberbullying-2022/#anchor640828.

66. https://trends.rbc.ru/trends/innovation/5faab6719a7947858256b569?from=copy.

67. В. Каменева, И. Морозова, Н. Рабкина. Хейтинг как вид киберагресси. Стереотипный образ хейтера в языковом сознании российский студентов // Вопросы психолингвистики. 2022. №2 (52). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/heyting-kak-vid-kiberagressii-stereotipnyy-obraz-heytera-v-yazykovom-soznanii-rossiyskih-studentov.

68. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3.

69. Ю. Агуреева. Кто такие «Интернет-тролли»? // Знак: проблемное поле медиаобразования. 2017. №1 (23). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/kto-takie-internet-.

70. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D0%B1%D0%B8%D0%BD%D0%B3.

71. О. Игошина, А. Янгляева. Кибермоббинг как информационная технология на процесс социализации мелодежи // Огарёв-Онлине. 2022. №5 (174). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/kibermobbing-kak-informatsionnaya-tehnologiya-vozdeystviya-na-protsess-sotsializatsii-molodezhi.

72. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

73. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

74. Ахборотлаштириш ва телекоммуникациялар соҳасида назорат инспекциясининг мониторинги давомида аниқланган маълумотлар.

75. http://popkovapsiholog.myskimou7.yedusite.ru/p98aa1.html.

76. https://www.malwarebytes.com/ru/cybersecurity/basics/catfishing.

77. http://popkovapsiholog.myskimou7.yedusite.ru/p98aa1.html.

78. Р. Айсина. Психологическая безопасность взрослых интернет-пользователей: анализ современных исследований. Вестник Омского университета. Серия «Психология». 2019. № 1. С. 28–38.

79. https://yexternat.foxford.ru/polezno-znat/kiberbulling-detej-i-podrostkov.

80. Г. Тиркашева. Кибербуллинг среди детей: понятие, совраменные формы и защитные механизмы // Ориентал Ренаиссансе: Инновативе, едусатионал, натурал анд сосиал ссиенсес. 2022. №5. – С.87.

81. Кобец П.Н., Краснова К.А. Об общественной опасности кибersталкинга и необходимости его предупреждения // Вестник Восточно-Сибирского института МВД России. 2018. №3 (86). – С.78.

82. А. Бочавер, К. Хломов. Кибербуллинг: травля в пространстве современных технологий // Психология. Журнал ВШЭ. 2014. №3. – с.182.

83. П. Кобец. Противодействие угрозам кибersталкинга - важнейшей проблеме, исследуемой в рамках совершенствования аспектов информационной безопасности регионов в условиях глобализации информационного пространства // Вестник Прикамского социального института. 2017. №1 (76). – С.29.

84. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

85. Пыжова Н.В. Кибербуллинг или небезопасный Интернет.– С.3. https://mmcryb.yedu.yar.ru/dokumenti_2021/pizhova_n_v__kiberbulling_ili_nebezopasniy_internet__vistuplenie_.pdf.

86. https://reputation.moscow/pravila-perepechatki/.

87. https://yexternat.foxford.ru/polezno-znat/kiberbulling-detej-i-podrostkov.

88. https://reputation.moscow/pravila-perepechatki/.

89. https://reputation.moscow/pravila-perepechatki/.

90. http://popkovapsiholog.myskimou7.yedusite.ru/p98aa1.html.

91. http://popkovapsiholog.myskimou7.yedusite.ru/p98aa1.html.

92. https://mihppk.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=823&Itemid=343.

93. https://stop-ugroza.ru/life/10-form-kiberbullinga-ot-kids-kaspersky-ru/.

94. Н. Зорина. Характеристики кибербуллинга в подростковой среде и способы его профилактики // Закон и право. 2022. №7. – С.166.

95. https://sotkaonline.ru/blog/lifehacks/%D1%87%D1%82%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5-%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3/.

96. Е. Дозорцева, Д. Кирюхина. Кибербуллинг и склонность к девиантному поведению у подростков // Прикладная юридическая психология. 2020. №1. – С.4.

97. https://sotkaonline.ru/blog/lifehacks/%D1%87%D1%82%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5-%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3/.

98. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

99. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

100. Е. Дозорцева, Д. Кирюхина. Кибербуллинг и склонность к девиантному поведению у подростков // Прикладная юридическая психология. 2020. №1. – С.4.

101. https://kids.kaspersky.ru/article/kiberbulling_kak_ne_dopustit_problem_iz-za_travli_v_internete.

102. А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тень современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. https://yuz.uz/ru/news/kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira.

103. https://kidskey.org/blog/what-is-cyberbullying.

104. А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тень современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. https://yuz.uz/ru/news/kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira.

105. А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тень современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. https://yuz.uz/ru/news/kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira.

106.Ўзбекистон Республикасининг “Болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш тўғрисида” 2017-йил 8-сентябрдаги ЎРҚ–444-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

107.Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг жамоат таълим ахборот тармоғини ташкил этиш тўғрисида” 2005 йил 28 сентябрдаги ПҚ–191-сонли қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

108.А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тень современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. https://yuz.uz/ru/news/kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira.

109.https://pionerart.ru/content/files/schipanova.pdf.

110.https://play.google.com/store/apps?hl=ru.

111.https://www.gazeta.uz/uz/2024/08/01/demography/.

112.https://www.cism-ms.ru/polezne-materialy/kiberbulling-sredi-podrostkov-osnovne-priznaki-i-rekomendatsii-dlya-roditeley/.

113.Зинцова А.С. Социальная профилактика кибербуллинга // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2014. №3 (35). – С.123.

114.https://qalampir.uz/news/viloyatliklarni-%D2%B3ak-orat-k-ilgan-k-iz-zhavobgarlikka-tortildi-video-103998.

115.https://qalampir.uz/news/viloyatliklarni-%D2%B3ak-orat-k-ilgan-k-iz-15-sutkaga-k-amaldi-102355.

116.Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 5 сентябрдаги 707-сон қарори билан тасдиқланган Веб-сайт, веб-сайт ва (ёки) мессенжер саҳифаси эгаси, шунингдек блогерга Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги билан тарқатилиши тақиқланган ахборотни олиб ташлаш тўғрисида хабарнома юбориш тартиби // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

117.https://uz.wikipedia.org/wiki/Instagram#:~:text=Instagram%20%Ye2%80%93%20Kevin%20Systrom%20va%20Mike,orqali%20ularni%20yuklash%20imkonini%20beradi.

118.Ўзбекистон Республикаси ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирининг 2020 йил 30 июндаги 208-мҳ-сон буйруғи (рўйхат рақами 3275, 2020 йил 30 июнь) билан тасдиқланган Телекоммуникация хизматларини

кўрсатиш қоидалари // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

119.Ўзбекистон Республикасининг “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида” 2021 йил 5 июлдаги ЎРҚ–699-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

120.https://www.instagram.com/reel/Cg_tyX0OtCY/?igshid=MDJmNzVkMjY%3D.

121.https://uz.yeewated.com/darknet-qora-bozor-va-sanctuary/.

122.https://www.pyblog.uz/post/darknet-nima-darknet-haqida-oddiy-sozlar-bilan.

123.М. Ҳатта. Дееп Wеб, Дарк Wеб, Дарк Нет: А Тахономй оф “Ҳидден” Интернет. Анналс оф Бусинесс Административе Ссиенсе 19 (2020) 277–292. https://doi.org/10.7880/abas.0200908a. Received: September 8, 2020; accepted: October 16, 2020. Published in advance on J-STAGE: December 5, 2020.

124.https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BD%D0%B5%D1%82.

125.Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

126.М. Бергман. (2001). Wҳите папер: Тҳе дееп wеб: Сурфасинг ҳидден валуе. Жоурнал оф Елестронис Публишинг, 7(1). дои: 10.3998/3336451.0007.104.

127.https://telegra.ph/Dark-web-yoki-Dark-net-ga-qanday-ulanish-mumkin-09-12.

128.Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида”ги Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

129.https://uzbekdevs.uz/wiki/mac-adress.

130.https://learn.csclub.uz/tarmoq-xavfsizligi/mac-manzil-nima.

131.Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида” 2003 йил 11 декабрдаги 560-II-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

132.Ўзбекистон Республикасининг “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида” 2021 йил 20 апрелдаги ЎРҚ–682-сон Қонуни

// lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

133. Ўзбекистон Республикасининг “Электрон ҳисоблаш машиналари учун яратилган дастурлар ва маълумотлар базаларининг ҳуқуқий ҳимояси тўғрисида” 1994 йил 6 майдаги 1060-XII-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

134. Ўзбекистон Республикасининг “Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида” 2002 йил 12 декабрдаги 439-II-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

135. Ўзбекистон Республикаси ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирининг 2020 йил 30 июндаги 208-мҳ-сон буйруғи (рўйхат рақами 3275, 2020 йил 30 июнь) билан тасдиқланган Телекоммуникация хизматларини кўрсатиш қоидалари // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

136. Ўзбекистон Республикаси Истиқболли лойиҳалар миллий агентлиги директорининг 2022 йил 14 июлдаги 32-сон буйруғи (рўйхат рақами 3380, 2022 йил 15 август) билан тасдиқланган Крипто-активлар айланмаси соҳасидаги хизматлар провайдерлари фаолиятини лицензиялаш тартиби тўғрисидаги низом // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

137. Ўзбекистон Республикаси Истиқболли лойиҳалар миллий агентлиги директорининг 2023 йил

138. 20 сентябрдаги 68-сон буйруғи билан тасдиқланган “Майнинг фаолиятини амалга ошириш учун рухсатнома бериш тартиби тўғрисида”ги низом // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

139. Ўзбекистон Республикасининг “Лицензиялаш, рухсат бериш ва хабардор қилиш тартиб-таомиллари тўғрисида” 2021 йил 14 июлдаги ЎРҚ–701-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

140. Ўзбекистон Республикаси ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирининг 2020 йил 30 июндаги 208-мҳ-сон буйруғи (рўйхат рақами 3275, 2020 йил 30 июнь) билан тасдиқланган Телекоммуникация хизматларини

кўрсатиш қоидалари // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

141.Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида” 2003 йил 11 декабрдаги 560-ИИ-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

142.Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 17 декабрдаги 794-сон қарори билан тасдиқланган “Ақлли қишлоқ хўжалиги” технологияларини ривожлантириш стратегияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

143.Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 14 октябрдаги ПҚ–358-сон қарори билан тасдиқланган Сунъий интеллект технологияларини 2030 йилга қадар ривожлантириш стратегияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

144.http://m.xabar.uz/texnologiya/mwcs-2024-huawei-mobil-suniy-intellekt-asriga.

145.https://plov.press/uz/news/tekhnologii/abonentlar_soni_a_oli_soniga_teng_zbekiston_mobil_alo_asi_anchalik_rivozhlanmo_da_va_rossiya_tazhrib/.

146.https://adindex.ru/publication/analitics/channels/2016/08/31/136149.phtml.

147.Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Янги Ўзбекистон маъмурий ислоҳотларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2022 йил 21 декабрдаги ПФ–269-сон Фармони // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

148.Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси тўғрисида” 2020 йил 18 ноябрдаги ЎРҚ–647-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

149.Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати тўғрисида” 2018 йил 5 апрелдаги ЎРҚ–471-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

150.А. Дохоян, И. Маслова. Кибербуллинг в современном мире: психологические аспекты // Проблемы современного педагогического образования. 2022. №76-4. – С.371.

151.https://dszn.ru/press-center/news/7615.

152.https://gb.ru/blog/kiberbulling/.

153.https://www.youtube.com/watch?v=hnTgZ6rvRmk.

154.chrome://settings/security.

155.https://www.youtube.com/watch?v=fMzW8AxRM1U.

156.https://kids.kaspersky.ru/article/kiberbulling_kak_ne_dopustit_problem_iz-za_travli_v_internete.

157.Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

158.Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

159.Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

160.Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида” 2003-йил 11-декабрдаги 560-ИИ-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

161.Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 26 мартдаги 137-сон қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси ахборот ресурсларини тайёрлаш ва уларни маълумотларни узатиш тармоқларида, шу жумладан, Интернетда тарқатиш тартиби тўғрисида”ги Низом // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

162.Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

163.А. Расулев. Киберпреступность: причины и условия, личность преступника. – Т.: Review of law sciences. 2020 г. 109 с.

164.https://learn.csclub.uz/tarmoq-xavfsizligi-1/oddiy-devordek-korinadigan-xavfsizlik-himoyasi.

165.https://learn.csclub.uz/tarmoq-xavfsizligi-1/tarmoq-xavfsizligi-kirish.

166.https://learn.csclub.uz/tarmoq-xavfsizligi-1/tarmoqda-malumotlarning-yashirin-tomoni.
167.https://learn.csclub.uz/kiberxavfsizlikka-kirish/kiberxavfsizlikdagi-kasblar.
168.https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/56.
169.https://www.refworld.org/ru/legal/legislation/natlegbod/1999/ru/103652.
170.Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига рақамли далиллар билан ишлаш тизимини такомиллаштиришга қаратилган ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида” 2024 йил 21 ноябрдаги ЎРҚ–1003-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
171.http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show.
172.https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275.
173.http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show.
174.http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show.
175.https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275.
176.https://www.migration.gov.az/content/pdf/7d878287d2a6aa187238b93c7df26ef3.pdf.
177.https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275.
178.https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275.
179.https://www.refworld.org/ru/legal/legislation/natlegbod/1999/ru/103652.
180.https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275.
181.https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275.
182.https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275.
183.https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275.
184.https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275.
185.https://chinahelp.me/criminal/1599-2.
186.Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 года № 574 // “Ахбори Маджлиси оли Республики Таджикистан” 1998 г., № 9, ст. 68-70.

187.Уголовный кодекс Туркменистана от 12 июня 1997 года № 222-И // Ведомости Милли Генгеша Туркменистана, 2022 г., № 2, ст. 11; Ведомости Меджлиса Туркменистана, 2023 г., № 3, ст. 73.

188.Уголовный Кодекс Кыргызской Республики от 28 октября 2021 года № 127 // газета “Эркин-Тоо” от 28 сентября 2021 года № 100.

189.https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36675065&pos=3172;10#pos=3172;10.

190.Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года // Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2014 г., № 13-И, 13-ИИ, ст. 83; № 21, ст. 122; 2015 г., № 16, ст. 79.

191.Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида” 2003 йил 11 декабрдаги 560-ИИ-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

192.Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида” 2003 йил 11 декабрдаги 560-ИИ-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

193.Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

194.https://oyina.uz/kiril/article/3107.

195.Ўзбекистон Республикасининг “Киберхавфсизлик тўғрисида” 2022 йил 15 апрелдаги ЎРҚ–764-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

196.Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати раисининг 2024 йил 24 октябрдаги 118-сон буйруғи (11.11.2024 й., рўйхат рақами 3570) билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси муҳим ахборот инфратузилмаси объектларини тоифалаш ва уларнинг ягона реестрини шакллантириш тартиби тўғрисидаги вақтинчалик низом // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

197.Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 31 майдаги ПҚ–167-сон қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси муҳим ахборот инфратузилмаси объектларининг киберхавфсизлигини таъминлаш тартиби тўғрисида”ги Низом //

lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

198.Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 31 майдаги ПҚ–167-сон қарори билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси муҳим ахборот инфратузилмаси объектларининг киберхавфсизлигини таъминлаш бўйича умумий талаблар // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

199.Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

200.https://www.unodc.org/ye4j/ru/terrorism/module-5/key-issues/middle-yeast-and-gulf-region.html.

201.А. Кузнецов. Международное сотрудничество в борьбе с киберпреступностью // Научный портал МВД России. 2023. №1 (61). – С.132.

202.https://rm.coe.int/1680081580.

203.https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/038/61/pdf/n1703861.pdf.

204.Валиахметова Г.Н., Цуканов Л.В. Вестник РУДН. Серия: Международные отношения. 2022. Т. 22, № 2. С. 303–319.

205.https://lex.uz/docs/2066680.

206.https://lex.uz/docs/2068478.

207.https://www.tit.comm.yecowas.int/wp-content/uploads/2015/11/SIGNED_Cybercrime_Yen.pdf.

208.https://au.int/sites/default/files/treaties/29560-treaty-0048_-_african_union_convention_on_cyber_security_and_personal_data_protection_ye.pdf.

209.https://www.unodc.org/ye4j/ru/cybercrime/module-3/key-issues/international-and-regional-instruments.html.

210.https://itlaw.fandom.com/wiki/Arab_Convention_on_Combating_Information_Technology_Offences.

211.https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=28340.

212.https://rm.coe.int/1680081580.

213.https://www.coe.int/ru/web/impact-convention-human-rights/convention-on-cybercrime#/.

214.https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/038/61/pdf/n1703861.pdf.

215.https://www.un.org/counterterrorism/ru/cybersecurity.
216.https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n18/450/56/pdf/n1845056.pdf.
217.https://lex.uz/docs/2066680.
218.https://lex.uz/docs/2066680.
219.“Терроризм, сепаратизм ва экстремизмга қарши курашиш тўғрсида”ги Шанхай Конвенцияси // https://lex.uz/docs/2066680.
220.https://lex.uz/docs/2068478.
221.Ўзбекистон Республикасининг “Шанхай ҳамкорлик ташкилотининг терроризмга қарши конвенциясини (Екатеринбург, 2009 йил 16 июнь) ратификация қилиш тўғрисида” 2011 йил 16 декабрдаги ЎРҚ–309-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
222.https://www.unodc.org/ye4j/ru/cybercrime/module-3/key-issues/international-and-regional-instruments.html.
223.https://lex.uz/docs/4748982.
224.https://www.tit.comm.yecowas.int/wp-content/uploads/2015/11/SIGNED_Cybercrime_Yen.pdf.
225.https://au.int/sites/default/files/treaties/29560-treaty-0048_-_african_union_convention_on_cyber_security_and_personal_data_protection_ye.pdf.
226.https://itlaw.fandom.com/wiki/Arab_Convention_on_Combating_Information_Technology_Offences.
227.Волеводз А. Г. Жиноий жараён соҳасидаги халқаро ҳамкорликнинг янги йўналишларининг ҳуқуқий асослари. Юридик. Фанлар докторининг диссертацияси . – Москва, 2002 й. – 68-бет.
228.https://lex.uz/docs/1304112.
229.https://kun.uz/kr/news/2024/03/29/ozbekistondagi-axborot-resurslariga-kiberhujumlar-24-barobarga-oshdi.
230.Ўзбекистон Республикасининг “Шахсга доир маълумотлар тўғрисида” 2019 йил 2 июлдаги ЎРҚ–547-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
231.Ўзбекистон Республикасининг “Шахсга доир маълумотлар тўғрисида” 2019 йил 2 июлдаги ЎРҚ–547-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

232.Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Миллий ахборот ресурсларини муҳофаза қилишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2011 йил 8 июлдаги ПҚ–1572-сон қарорини амалга ошириш чора-тадбирлари ҳақида” 2011 йил 7 ноябрдаги 296-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

233.Ўзбекистон Республикаси Конституцияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

234.https://rm.coe.int/1680081580.

235.https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/038/61/pdf/n1703861.pdf.

236.Валиахметова Г.Н., Цуканов Л.В. Вестник РУДН. Серия: Международные отношения. 2022. Т. 22, № 2. С. 303–319.

237.https://lex.uz/docs/2066680.

238.https://lex.uz/docs/2068478.

239.https://www.tit.comm.yecowas.int/wp-content/uploads/2015/11/SIGNED_Cybercrime_Yen.pdf.

240.https://au.int/sites/default/files/treaties/29560-treaty-0048_-_african_union_convention_on_cyber_security_and_personal_data_protection_ye.pdf.

241.https://www.unodc.org/ye4j/ru/cybercrime/module-3/key-issues/international-and-regional-instruments.html.

242.https://itlaw.fandom.com/wiki/Arab_Convention_on_Combating_Information_Technology_Offences.

243.https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=28340.

ИЛОВАЛАР

Жамоат хавфсизлигига
таҳдид солувчи
кибержиноятларнинг
жиноий-ҳуқуқий
жиҳатлари” мавзусидаги
монографияга
1-ИЛОВА

Кибербуллинг жиноятларининг юридик тавсифи

т/р	**жиноят номи**	**жиноят объекти**	**жиноят объектив томони**	**жиноят субъекти**	**жиноят субъектив томони**	**Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси**
1.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ўзини ўзи ўлдириш даражасига етказиш	Шахснинг ҳаёти, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб шахсни қўрқитиш, унга раҳмсиз муомала қилиш ёки унинг шаъни ва қадр-қимматини муттасил равишда камситиш натижасида уни	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	103-модда иккинчи қисми “г”-банди (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			ўзини ўзи ўлдириш даражасига ёки ўзини ўзи ўлдиришига суиқасд қилиш даражасига етказиш			
2.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ўзини ўзи ўлдиришга ундаш	Шахснинг ҳаёти, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ўзини ўзи ўлдиришга ундаш, яъни кўндириш, алдаш ёки бошқа йўл билан ўзга шахсда ўзини ўзи ўлдириш ҳиссини уйғотиш, агар шахс ўзини ўзи ўлдирган ёки ўзини ўзи ўлдиришга суиқасд қилган бўлса,	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	103^1-модда иккинчи қисми “в”-банди (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
3.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида қийнаш	Шахснинг соғлиғи, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида муттасил равишда руҳий тазйиқлар ва психологик босим ёки бошқа виртуал ҳаракатлар билан қийнаш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	110-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
4.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида ўлдириш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш	Шахснинг ҳаёти, соғлиғи, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ўлдириш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	112-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		ижтимоий муносабатлар				
5.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб аёлни ўз ҳомиласини сунъий равишда туширишга мажбурлаш	Шахснинг ҳаёти, соғлиғи, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб аёлни ўз ҳомиласини сунъий равишда туширишга мажбурлаш, агар ҳомила сунъий туширилган бўлса	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	115-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
6.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб инсонни ундан аъзоларини ва (ёки)	Шахснинг ҳаёти, соғлиғи, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб инсонни ундан аъзоларини ва (ёки) тўқималарини трансплантация учун	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	115^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	тўқималарини трансплантация учун олишга розилик беришга мажбурлаш	муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	олишга розилик беришга мажбурлаш, зўрлик ишлатиб ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиб содир этилган бўлса			
7.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб жинсий эҳтиёжни зўрлик ишлатиб ғайритабиий усулда қондириш	Шахснинг жинсий эркинлиги, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб руҳий зўрлик ишлатиб, қўрқитиб ёки жабрланувчининг ожизлигидан фойдаланиб, жинсий эҳтиёжни ғайритабиий усулда қондириш	14 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	119-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
8.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб шахсни жинсий алоқа қилишга мажбур этиш	Шахснинг жинсий эркинлиги, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб хизмат, моддий ёки бошқа жиҳатдан айбдорга қарам бўлган шахсни жинсий алоқа қилишга ёки жинсий эҳтиёжни ғайритабиий усулда қондиришга мажбур этиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	121-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
9.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида фарзандликка олиш сирини ошкор қилиш	Оила, ёшлар, ахлоқ, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза	телекоммуникация ёки интернет тармоғида фарзандликка бола олувчиларнинг ёки васийлик ва ҳомийлик органининг эркига	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	125-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		қилувчи ижтимоий муносабатлар	қарши, етим ёки ота-она ғамхўрлигидан маҳрум бўлган болаларни фарзандликка олишнинг қонун билан қўриқланадиган сирини ошкор қилиш			
10.	кибероилавий (маиший) зўравонлик	Оила, ёшлар, ахлоқ, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб хотинига (эрига), собиқ хотинига (собиқ эрига), бир рўзғор асосида биргаликда яшаётган шахсга ёки умумий фарзандга эга бўлган шахсга нисбатан содир	18 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	126^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			этилган мулк, таълим олиш, соғлиқни сақлаш ва (ёки) меҳнатга оид ҳуқуқини амалга оширишга тўсқинлик қилиш, худди шунингдек ушбу шахслар соғлиғининг ёмонлашувига олиб келган тарзда уларнинг шаъни ва қадр-қимматини таҳқирлаш, уларни қўрқитиш			
11.	телекоммуникация ёки интернет тармоғида ўн олти ёшга тўлмаган шахсга нисбатан	Оила, ёшлар, ахлоқ, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникац	телекоммуникация ёки интернет тармоғида ўн олти ёшга тўлмаган шахсга нисбатан зўрлик ишлатмай ёки	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	129-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	уятсиз-бузуқ ҳаракатлар қилиш	ия соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	зўрлик ишлатиб ёҳуд қўрқитиб уятсиз-бузуқ ҳаракатлар содир этиш			
12.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб аёлни эрга тегишга мажбур қилиш ёки унинг эрга тегишига тўсқинлик қилиш	Шахснинг озодлиги, шаъни, қадр-қиммати, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб аёлни эрга тегишга ёки никоҳда яшашни давом эттиришга мажбур қилиш ёхуд аёлнинг эркига хилоф равишда у билан никоҳда бўлиш учун ўғрилаш, шунингдек, аёлнинг эрга тегишига тўсқинлик қилиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	136-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
13.	Кибертуҳмат	Шахснинг озодлиги, шаъни, қадр-қиммати, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида жойлаштириш орқали била туриб бошқа шахсни шарманда қиладиган уйдирмалар тарқатишга оид кибертуҳмат қилиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	139-модда иккинчи қисм (бевосита жавобгарлик мавжуд)
14.	Киберҳақорат	Шахснинг озодлиги, шаъни, қадр-қиммати, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникац	телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида жойлаштириш орқали шахснинг шаъни ва қадр-қимматини	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	140-модда иккинчи қисм (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		ия соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	беодоблик билан қасддан таҳқирлашга оид киберҳақорат қилиш			
15.	телекоммуникация ёки интернет тармоғида фуқароларнинг тенг ҳуқуқлилигини бузиш	Фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	телекоммуникация ёки интернет тармоғида жинси, ирқи, миллати, тили, дини, эътиқоди, ижтимоий келиб чиқиши, ижтимоий мавқеидан қатъи назар, фуқароларнинг ҳуқуқларини бевосита ёки билвосита бузиш ёки чеклаш ёхуд фуқароларга бевосита ёки	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	141-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			билвосита афзалликлар бериш			
16.	телекоммуникация ёки интернет тармоғида шахсий ҳаёт дахлсизлигини бузиш	Фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	телекоммуникация ёки интернет тармоғида шахснинг шахсий ёки оилавий сирини ташкил этувчи шахсий ҳаёти тўғрисидаги маълумотларни унинг розилигисиз қонунга хилоф равишда йиғиш ёки тарқатиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	141^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
17.	Шахснинг шаънини ва қадр-қимматини камситувчи ҳамда	Фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари,	Шахс танасининг ва (ёки) жинсий аъзоларининг яланғоч ҳолдаги	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	141^2-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	инсон ҳаётининг сир тутиладиган томонларини акс эттирувчи маълумотларни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида ошкор қилиш	жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	фото- ва (ёки) видеотасвирини ўз ичига олган ахборотни унинг розилигисиз телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш ёхуд бундай ахборотни тарқатиш билан қўрқитиш			
18.	телекоммуникация ёки интернет тармоғида хат-ёзишмалар, телефонда сўзлашув, телеграф хабарлари ёки	Фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш,	телекоммуникация ёки интернет тармоғида хат-ёзишмалар, телефонда сўзлашув, телеграф хабарлари ёки бошқа хабарларнинг сир	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	143-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	бошқа хабарларнинг сир сақланиши тартибини бузиш	телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	сақланиши тартибини қасддан бузиш			
19.	телекоммуникация ёки интернет тармоғида виждон эркинлигини бузиш	Фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	телекоммуникация ёки интернет тармоғида диний ташкилотнинг қонуний фаолиятига ёки диний маросимларни ўтказишга тўсқинлик қилиш, вояга етмаган болаларни диний ташкилотларга жалб этиш, худди шунингдек уларнинг ихтиёрига, ота-оналари ёки	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	145-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			уларнинг ўрнини босувчи шахслар ихтиёрига зид тарзда динга ўқитиш, фуқароларнинг ўз фуқаролик ҳуқуқларини амалга оширишларига ёки фуқаролик бурчларини бажаришларига тўсқинлик қилиш билан, диндорлардан мажбурий йиғим ундириш ва солиқ олиш билан ёхуд шахснинг шаъни ва обрўсини камситувчи чора-тадбирлар қўллаш билан ёки диний таълим			

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			олишда ҳамда фуқаро динга нисбатан, динга эътиқод қилиш ёки эътиқод қилмасликка нисбатан, ибодат қилишда, диний расм-русумлар ва маросимларда қатнашиш ёки қатнашмасликка нисбатан ўз муносабатини белгилаётган пайтда мажбурлаш билан боғлиқ диний фаолият юритиш			
20.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб	Фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари,	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб сайлов	18 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	146-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	сайлов ёки референдум ташкил қилиш, уларни ўтказиш тўғрисидаги қонунчиликни бузиш	жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	ёки референдум ҳужжатларини қалбакилаштириш			
21.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб сайлов ҳуқуқининг ёки ишончли вакил ваколатларининг амалга оширилишига тўсқинлик қилиш	Фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб фуқароларнинг депутат ёки Ўзбекистон Республикаси Президентини сайлаш ёки сайланиш,	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	147-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		қилувчи ижтимоий муносабатлар	сайловолди тарғиботи олиб бориш ҳуқуқларини, депутатликка ёки Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзод шахснинг ишончли вакиллари ўз ваколатларини эркин амалга оширишларига, шунингдек фуқароларнинг референдумда эркин иштирок этишларига зўрлик ишлатиш, қўрқитиш, алдаш ёки оғдириб олиш йўли билан тўсқинлик қилиш			

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
22.	телекоммуникация ёки интернет тармоғида урушни тарғиб қилиш	Тинчлик, инсоният ва жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	телекоммуникация ёки интернет тармоғида урушни тарғиб қилиш, яъни бир мамлакатни иккинчи мамлакатга нисбатан қўзғатиш учун турли шаклдаги қарашлар, ғоялар ёки чақириқлар тарқатиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	150-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
23.	Киберагрессия	Тинчлик, инсоният ва жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза	кибербосқинчилик урушини режалаштириш ёки унга тайёргарлик кўриш, шунингдек шу ҳаракатларни амалга оширишга қаратилган фитнада қатнашиш ёки	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	151-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		қилувчи ижтимоий муносабатлар	кибербосқинчилик урушини бошлаш ва уни олиб бориш			
24.	кибертерроризм	Тинчлик, инсоният ва жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	кибертерроризм – телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб халқаро муносабатларни мураккаблаштириш, давлатнинг суверенитетини, ҳудудий яхлитлигини бузиш, хавфсизлигига путур етказиш, уруш ва қуролли можаролар чиқариш, ижтимоий-сиёсий вазиятни беқарорлаштириш, аҳолини қўрқитиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	155-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			мақсадида давлат органини, халқаро ташкилотни, уларнинг мансабдор шахсларини, жисмоний ёки юридик шахсни бирон бир фаолиятни амалга оширишга ёки амалга оширишдан тийилишга мажбур қилиш учун зўрлик, куч ишлатиш, шахс ёки мол-мулкка хавф туғдирувчи бошқа қилмишлар ёхуд уларни амалга ошириш таҳдиди			
25.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида	Тинчлик, инсоният ва жамоат	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида миллий,	16 ёшли ақли	Қасддан	156-модда

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	миллий, ирқий, этник ёки диний адоват қўзғатиш	хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи материалларни тарқатиш мақсадида тайёрлаш, сақлаш ёки тарқатиш ёки миллий, ирқий, этник ёки диний мансублигига қараб, аҳоли гуруҳларига нисбатан адоват, муросасизлик ёки нифоқ келтириб чиқариш мақсадида телекоммуникация ёки интернет тармоғида миллий шаън-шараф ва қадр-қимматни камситишга, диний	расо шахс		(бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			эътиқодига ёки дахрийлигига қараб, фуқароларнинг ҳис-туйғуларини ҳақоратлашга қаратилган қасддан қилинган ҳаракатлар, шунингдек миллий, ирқий, этник ёки диний мансублигига қараб, фуқароларнинг устунлигини ёки нуқсонли эканлигини тарғиб қилиш, худди шунингдек миллий, ирқий, этник мансублигига ёки динга муносабатига қараб, фуқароларнинг			

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			ҳуқуқларини бевосита ёки билвосита чеклаш ёхуд уларга бевосита ёки билвосита афзалликлар бериш			
26.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб давлатга хоинлик қилиш	Тинчлик, инсоният ва жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб давлатга хоинлик қилиш, яъни Ўзбекистон Республикасининг фуқароси томонидан жосуслик, чет эл давлатига, чет эл ташкилотига ёки уларнинг вакилларига давлат сирларини етказиш ёхуд Ўзбекистон	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	157-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			Республикасига қарши душманлик фаолияти олиб боришда бошқача ёрдам кўрсатиш йўли билан Ўзбекистон Республикасининг суверенитетига, ҳудудий дахлсизлигига, хавфсизлигига, мудофаа салоҳиятига, иқтисодиётига зарар етказишга қаратилган телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қасддан			

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			содир этилган қилмиш			
27.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда, Ўзбекистон Республикаси Президентига тажовуз қилиш	Тинчлик, инсоният ва жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Ўзбекистон Республикаси Президентини телекоммуникация тармоқларидан ёки Интернет бутунжаҳон ахборот тармоғидан фойдаланган ҳолда уни ҳақоратлаш ёки унга туҳмат қилиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	158-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
28.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда, Ўзбекистон Республикасининг	Тинчлик, инсоният ва жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш,	Ўзбекистон Республикасининг амалдаги давлат тузумини Конституцияга хилоф тарзда	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	159-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	конституциявий тузумига тажовуз қилиш	телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	ўзгартиришга, ҳокимиятни босиб олишга ёхуд қонуний равишда сайлаб қўйилган ёки тайинланган ҳокимият вакилларини ҳокимиятдан четлатишга ёхуд Ўзбекистон Республикаси ҳудудий яхлитлигини Конституцияга хилоф тарзда бузишга очиқдан-очиқ телекоммуникация ёки интернет тармоғидан			

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			фойдаланган ҳолда, даъват қилиш, шунингдек, бундай мазмундаги материалларни телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда, тарқатиш мақсадида тайёрлаш, сақлаш ёки тарқатиш			
29.	кибержосуслик	Тинчлик, инсоният ва жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза	Чет эл фуқароси ёки фуқаролиги бўлмаган шахснинг давлат сири ҳисобланган маълумотларни телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда,	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	160-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		қилувчи ижтимоий муносабатлар	чет эл давлати, чет эл ташкилоти ёки уларнинг агентурасига етказиши, худди шунингдек етказиш мақсадида қўлга киритиши, йиғиши ёки сақлаши, шунингдек чет эл разведкасининг топшириғи бўйича Ўзбекистон Республикасига зарар етказишда фойдаланиш учун бошқа маълумотларни етказиши ёки йиғиши			
30.	киберқўпорувчилик	Тинчлик, инсоният ва	Киберқўпорувчилик, яъни Ўзбекистон	16 ёшли ақли	Қасддан	161-модда

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Республикасининг давлат органлари фаолияти ёки ижтимоий-сиёсий вазиятнинг барқарорлигига ёки иқтисодиётига путур етказиш мақсадида телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб одамларни қириб юбориш, уларнинг соғлиғига зиён, мулкка шикаст етказиш ёки уни нобуд қилишга қаратилган ҳаракатлар	расо шахс		(бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
31.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб давлат сирларини ошкор қилиш	Тинчлик, инсоният ва жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Давлат сирларини ошкор қилиш ёки ўзгага бериш, яъни давлат сири, ҳарбий сир ёки хизмат сири ҳисобланган маълумотларнинг, бу маълумотлар ишониб топширилган ёки хизмати ёхуд касб фаолияти юзасидан улардан хабардор бўлган шахс томонидан телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ошкор қилиниши	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	162-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
32.	Кибертовламачилик	Ўзгалар мулки, жамоат	кибертовламачилик, яъни жабрланувчига	14 ёшли ақли	Қасддан	165-модда

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	ёки унинг яқин кишиларига телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб зўрлик ишлатиш, мулкига шикаст етказиш ёки уни нобуд қилиш ёхуд жабрланувчининг ахборот ресурсини йўқ қилиш, ўзгартириш, эгаллаб олиш ёки тўсиб қўйиш ёки жабрланувчи учун сир сақланиши лозим бўлган маълумотларни ошкор қилиш, уни	расо шахс		(бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			шарманда қиладиган уйдирмалар тарқатиш билан қўрқитиб ўзгадан мулкни ёки мулкий ҳуқуқни топширишни, мулкий манфаатлар беришни ёхуд мулкий йўсиндаги ҳаракатлар содир этишни талаб қилиш ёхуд жабрланувчини ўзининг мулкини ёки мулкка бўлган ҳуқуқини беришга мажбур қиладиган шароитга солиб қўйиш			
33.	киберфирибгарлик	Ўзгалар мулки, жамоат	киберфирибгарлик, яъни алдаш ёки	16 ёшли ақли	Қасддан	168-модда

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	ишончни суиистеъмол қилиш йўли билан ахборот тизимидан, шу жумладан ахборот технологияларидан фойдаланиб ўзганинг мулкини ёки ўзганинг мулкига бўлган ҳуқуқни қўлга киритиш	расо шахс		учинчи қисми “г”-банди (бевосита жавобгарлик мавжуд)
34.	киберўғрилик	Ўзгалар мулки, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи	киберўғрилик, яъни ўзганинг мол-мулкини яширин равишда қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) ахборот тизимига кириб ёки ундан фойдаланиб талон-торож қилиш	14 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	169-модда учинчи қисми “б”-банди (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		ижтимоий муносабатлар				
35.	алдаш ёки ишончни суиистеъмол қилиш йўли билан ахборот тизимидан, шу жумладан ахборот технологияларидан фойдаланиб мулкий зарар етказиш	Ўзгалар мулки, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	ахборот тизимидан, шу жумладан ахборот технологияларидан фойдаланиб алдаш ёки ишончни суиистеъмол қилиш йўли билан мулкдорга зарар етказиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	170-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
36.	Ахборот ресурси ёки ахборот тизимидаги маълумотларга оид мулкни қасддан нобуд	Ўзгалар мулки, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини	Ахборот ресурси ёки ахборот тизимидаги маълумотларга оид мулкни қасддан нобуд қилиш ёки унга зарар етказиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	173-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	қилиш ёки унга зарар етказиш	муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар				
37.	пул маблағларини ва (ёки) бошқа мол-мулкни телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб жалб этишга доир ноқонуний фаолият	Хўжалик фаолияти, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Мулкий манфаат бериш бўйича зиммага мажбурият олиш йўли билан жисмоний ва юридик шахсларнинг пул маблағларини ва (ёки) бошқа мол-мулкини жалб этишга доир ноқонуний фаолиятни амалга ошириш ва бунда илгари олинган мажбуриятни жисмоний ва юридик шахсларнинг янги	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	188[1]-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			жалб этилган пул маблағлари ва (ёки) бошқа мол-мулки ҳисобидан бажариш, шунингдек бундай фаолиятга раҳбарлик қилиш ҳамда шундай фаолият кўрсатилишини таъминлаш, худди шунингдек мазкур фаолиятда иштирок этишга жалб қилиш мақсадида ушбу фаолиятни телекоммуникация тармоқларидан, шунингдек Интернет жаҳон ахборот тармоғидан			

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			фойдаланган ҳолда реклама қилиш			
38.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида рақобатчини обрўсизлантириш	Хўжалик фаолияти, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида рақобатчини обрўсизлантириш, яъни телекоммуникация ёки интернет тармоғида хўжалик юритувчи субъектнинг ишбилармонлик нуфузига путур етказиш мақсадида била туриб ёлғон, ноаниқ ёки бузиб кўрсатилган маълумотларни тарқатиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	192-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
39.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида давлат рамзларига ҳурматсизлик қилиш	Бошқарув тартиби, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида Ўзбекистон Республикаси ёки Қорақалпоғистон Республикасининг Давлат байроғи, Давлат герби ёхуд Давлат мадҳиясига ҳурматсизлик қилиш –	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	215-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
40.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ғайриқонуний жамоат бирлашмалари ва диний ташкилотлар	Бошқарув тартиби, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб Ўзбекистон Республикасида ғайриқонуний жамоат бирлашмалари ва	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	216^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	фаолиятида қатнашишга ундаш	ижтимоий муносабатлар	диний ташкилотлар, оқимлар, секталар фаолиятида қатнашишга ундаш			
41.	киберўзбошимчалик	Бошқарув тартиби, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	киберўзбошимчалик, яъни ҳақиқий ёки фараз қилинган ҳуқуқларни телекоммуникация ёки интернет тармоғида ёҳуд улардан фойдаланиб ёинки ахборот тизими ёки сунъий интеллект технологияларидан фойдаланиб ўзбошимчалик билан амалга ошириш фуқароларнинг ҳуқуқлари ёки қонун	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	229-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			билан қўриқланадиган манфаатларига ёхуд давлат ёки жамоат манфаатларига кўп миқдорда зарар ёки жиддий зиён етказиш			
42.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида диний таълимотдан сабоқ бериш тартибини бузиш	Бошқарув тартиби, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Махсус диний маълумоти бўлмай туриб ва диний ташкилот бошқаруви марказий органининг рухсатисиз телекоммуникация ёки интернет тармоғида диний таълимотдан сабоқ бериш, худди шунингдек хусусий тартибда диний	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	229^2-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			таълимотдан сабоқ бериш			
43.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида суриштирув ёки дастлабки тергов маълумотларини ошкор қилиш	Бошқарув тартиби, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Суриштирув ёки дастлабки тергов маълумотларини суриштирувчи, терговчи ёки прокурорнинг рухсатисиз ошкор қилиш –	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	239-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
44.	кибероммавий тартибсизликлар	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб оммавий тартибсизликларга ва фуқароларга нисбатан зўравонлик	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	244-модда иккинчи қисм (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		қилувчи ижтимоий муносабатлар	қилишга омма олдида даъват қилиш			
45.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига таҳдид соладиган материалларни тайёрлаш, сақлаш, тарқатиш ёки намойиш этиш	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб диний экстремизм, сепаратизм ва ақидапарастлик ғоялари билан йўғрилган, қирғин солишга ёки фуқароларни зўрлик билан кўчириб юборишга даъват этадиган ёхуд аҳоли орасида ваҳима чиқаришга қаратилган материалларни	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	244^1-модда учинчи қисм “г”-банди (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			тайёрлаш ёки уларни тарқатиш мақсадида сақлаш, шунингдек диний-экстремистик, террорчилик ташкилотларининг атрибутларини ёки рамзий белгиларини тарқатиш ёхуд намойиш этиш мақсадида тайёрлаш, сақлаш ёки диний экстремизм, сепаратизм ва ақидапарастлик ғоялари билан йўғрилган, қирғин солишга ёки фуқароларни зўрлик билан кўчириб юборишга даъват			

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			этадиган ёхуд аҳоли орасида ваҳима чиқаришга қаратилган маълумотлар ва материалларни ҳар қандай шаклда тарқатиш, худди шунингдек фуқаролар тотувлигини бузиш, туҳматона, вазиятни беқарорлаштирувчи уйдирмалар тарқатиш ҳамда жамиятда қарор топган хулқ-атвор қоидаларига ва жамоат хавфсизлигига қарши қаратилган бошқа			

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			қилмишларни содир этиш мақсадида диндан фойдаланиш, шунингдек диний-экстремистик, террорчилик ташкилотларининг атрибутларини ёки рамзий белгиларини тарқатиш ёхуд намойиш этиш			
46.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи орқали карантинли ва инсон учун хавфли бўлган бошқа юқумли касалликлар тарқалиши ҳақида ҳақиқатга тўғри	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Карантинли ва инсон учун хавфли бўлган бошқа юқумли касалликларнинг пайдо бўлиши ҳамда тарқалиши шароитида карантинли ва инсон учун хавфли бўлган бошқа юқумли	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	244^5-модда иккинчи қисм (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	келмайдиган маълумотларни тарқатиш		касалликлар тарқалиши ҳақида телекоммуникация ёки интернет тармоғи орқали ҳақиқатга тўғри келмайдиган маълумотларни тарқатиш			
47.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида ёлғон ахборот тарқатиш	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Шахснинг қадр-қиммати камситилишига ёки унинг обрўсизлантирилишига олиб келадиган ёлғон ахборотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш;	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	244^6-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			Жамоат тартибига ёки хавфсизлигига таҳдид солувчи ёлғон ахборотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш			
48.	ўқотар қуролни, ўқ-дориларни, ўқотар қуролнинг асосий қисмларини, портловчи моддаларни, портлатиш воситаларини ёки портлатиш қурилмаларини телекоммуникаци	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Ўқотар қуролни, ўқ-дориларни, ўқотар қуролнинг асосий қисмларини, портловчи моддаларни, портлатиш воситаларини ёки портлатиш қурилмаларини киберўғрилик, киберфирибгарлик,	14 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	247-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	я ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот-қоммуникация технологияларидан фойдаланиб қонунга хилоф равишда эгаллаш		киберрастрата, кибертовламачилик йўли билан эгаллаш			
49.	Учувчисиз учадиган аппаратларни сақлаш ва улардан фойдаланиш тартибини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан ёҳуд ахборот-коммуникация технологияларида	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Учувчисиз учадиган аппаратларни сақлаш, улардан фойдаланиш ёки уларни бошқа шахсларга бериш тартибини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан ёҳуд ахборот-коммуникация технологияларидан	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	248^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	н фойдаланиб бузиш		фойдаланиб бузиш, шунингдек улардан бошқа мақсадларда фойдаланиш			
50.	кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда киберўғрилик ёки киберфирибгарлик йўли билан эгаллаш	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни киберўғрилик ёки киберфирибгарлик йўли билан қонунга хилоф равишда эгаллаш	16 ёшли ақли раco шахс	Қасддан	251-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
51.	Радиоактив материалларни телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини	Радиоактив материалларни телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қонунга	14 ёшли ақли раco шахс	Қасддан	252-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	қонунга хилоф равишда эгаллаш	муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	хилоф равишда эгаллаш, шу жумладан киберталончилик, киберўғрилик, киберўзлаштириш ёки киберрастрата қилиш йўли билан ёхуд телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб алдаш ёки ишончни суиистеъмол қилиш йўли билан эгаллаш, худди шунингдек радиоактив материалларни қонунга хилоф равишда эгаллаш			

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			учун телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб молиялаштириш, бевосита ёки билвосита ҳар қандай маблағ-воситаларни, ресурсларни бериш ёхуд йиғиш, бошқа хизматлар кўрсатиш			
52.	Радиоактив материаллардан фойдаланиш қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи	Радиоактив материалларни сақлаш, ҳисобга олиш, улардан фойдаланиш, уларни ташиш, жўнатиш ва улар билан муомалада бўлишнинг бошқа	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	253-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		ижтимоий муносабатлар	қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш			
53.	Тадқиқот фаолиятини амалга оширишда хавфсизлик қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Илмий тадқиқот ёки синов тажриба фаолиятини амалга ошириш вақтида хавфсизлик қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	256-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
54.	Тоғ-кон, қурилиш ёки портлатиш ишлари хавфсизлиги қоидаларини	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникац	Тоғ-кон, қурилиш ёки портлатиш ишлари хавфсизлиги қоидаларини телекоммуникация	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	258-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб бузиш	ия соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб бузиш			
55.	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб алоқа линиясини яроқсиз ҳолатга келтириш	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб алоқа линиясини, улардаги иншоотлар, сигнализация қурилмалари, алоқа ускуналарини қасддан бузиш	14 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	263-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
56.	телекоммуникация ёки интернет	жамоат хавфсизлиги,	телекоммуникация ёки интернет тармоғи	16 ёшли ақли	Қасддан	264-модда

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб темир йўлнинг ҳаракатланадиган таркибини, ҳаво, денгиз ёки дарё кемасини олиб қочиш ёки эгаллаб олиш	ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб темир йўлнинг ҳаракатланадиган таркибини, ҳаво, денгиз ёки дарё кемасини олиб қочиш ёки эгаллаб олиш	расо шахс		(бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
57.	Халқаро учиш қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимларидан фойдаланиб бузиш	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Рухсатномада кўрсатилган учиш йўналишига, қўниш жойларига, ҳаво дарвозаларига, учиш баландлигига риоя қилмаслик ёки халқаро учиш қоидаларини	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	265-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			бошқача тарзда бузиш			
58.	дастурий таъминот ва техник воситалардан фойдаланилган ҳолда транспорт воситасини олиб қочиш	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	дастурий таъминот ва техник воситалардан фойдаланилган ҳолда транспорт воситасини олиб қочиш	14 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	267-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
59.	Гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддаларни телекоммуникация ёки интернет	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи	Гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддаларни қонунга хилоф равишда, киберўғрилик, кибертовламачилик,	14 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	271-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб қонунга хилоф равишда эгаллаш	ижтимоий муносабатлар	киберфирибгарлик, киберрастрата йўли билан эгаллаш			
60.	Гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб қонунга хилоф равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш ва бошқа ҳаракатлар қилиш, шунингдек уларни	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	телекоммуникация тармоқларидан, шунингдек Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиб гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб кўп бўлмаган миқдорда қонунга хилоф равишда	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	273-модда учинчи қисми “д”-банди (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	қонунга хилоф равишда ўтказиш		тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш, шунингдек уларни кўп бўлмаган миқдорда қонунга хилоф равишда ўтказиш			
61.	Кибербезорилик	жамоат хавфсизлиги ва тартиби, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Кибербезорилик, яъни телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб жамиятда юриш-туриш қоидаларини ўз мазмунига кўра умум эътироф этган ахлоқ қоидаларини намойишкорона менсимасликда ифодаланувчи	14 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	277-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			ўтакетган беҳаёлик билан ёки қасддан менсимаслик, ўзганинг мулкига шикаст етказиш ёхуд нобуд қилиш			

Жамоат хавфсизлигига
таҳдид солувчи
кибержиноятларнинг
жиноий-ҳуқуқий
жиҳатлари” мавзусидаги
монографияга
2-ИЛОВА

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий кибержиноятларнинг юридик тавсифи

т/р	**жиноят номи**	**жиноят объекти**	**жиноят объектив томони**	**жиноят субъекти**	**жиноят субъектив томони**	**Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси**
1.	кибербесоқолбозлик	Шахснинг жинсий эркинлиги, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини	кибербесоқолбозлик, яъни телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб эркакнинг эркак билан зўрлик ишлатмасдан	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	120-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	жинсий эҳтиёжини қондириши			
2.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб вояга етмаган шахсни ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларга жалб қилиш	Оила, ёшлар, ахлоқ, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб вояга етмаган шахсни спиртли ичимликлар истеъмол қилишга, гиёвандлик воситалари ва уларнинг аналоглари ёки психотроп ҳисобланмаган, лекин кишининг ақл-идрокига таъсир қиладиган восита ва моддаларни ёки вояга етмаган	18 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	127-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			шахсни гиёвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддаларни истеъмол этишга жалб қилиш			
3.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб тиланчилик қилиш	Оила, ёшлар, ахлоқ, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ижтимоий тармоқларда пул, озиқ-овқат маҳсулотлари ва бошқа моддий қимматликлар беришни фаол тарзда сўраб, тиланчилик билан шуғулланиш ёки	18 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	127^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			вояга етмаган шахсларни, кекса ёшдаги шахсларни, руҳий ҳолати бузилган, ногиронлиги бўлган шахсларни ва бошқа шахсларни тиланчилик қилишга жалб этиш, шунингдек шахсларга алкоголли ичимликларни ёхуд гиёҳвандлик моддалари ёки психотроп моддалар бўлмаган, лекин шахснинг ақл-идрокига таъсир кўрсатувчи			

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			моддаларни мажбуран истеъмол қилдирган ҳолда уларни тиланчилик қилишга жалб этиш			
4.	Порнографик маҳсулотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида реклама қилиш, намойиш этиш, тарқатиш	Оила, ёшлар, ахлоқ, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Порнографик маҳсулотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида реклама қилиш, намойиш этиш, тарқатиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	130-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
5.	тазйиқни, зўравонликни ёки шафқатсизликни тарғиб қилувчи	Оила, ёшлар, ахлоқ, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштири	тазйиқни, зўравонликни ёки шафқатсизликни тарғиб қилувчи	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	130^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	маҳсулотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш	ш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	маҳсулотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш			
6.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қўшмачилик қилиш ёки фоҳишахона сақлаш	Оила, ёшлар, ахлоқ, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ғаразли ёки бошқа паст ниятларда қўшмачилик қилиш ёхуд фоҳишахона ташкил этиш ёки сақлаш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	131-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
7.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида инсон аъзоларининг ва (ёки) тўқималарининг олди-сотдиси	Оила, ёшлар, ахлоқ, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида инсон аъзоларининг ва (ёки) тўқималарининг олди-сотдиси	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	133^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
8.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб шахсга доир маълумотлар тўғрисидаги қонунчиликни бузиш	Фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари, жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб шахсга доир маълумотларни қонунга хилоф равишда йиғиш, тизимлаштириш, сақлаш, ўзгартириш, тўлдириш, улардан	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	141^2-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	фойдаланиш, уларни бериш, тарқатиш, узатиш, эгасизлантириш ва йўқ қилиш, худди шунингдек ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғида Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ишлов берилаётганда жисман Ўзбекистон Республикаси ҳудудида			

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			жойлашган техник воситаларда ҳамда Шахсга доир маълумотлар базаларининг давлат реестрида белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган шахсга доир маълумотлар базаларида шахсга доир маълумотларни йиғишга, тизимлаштиришга ва сақлашга оид талабларга риоя этмаслик			
9.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб	Фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари,	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	149-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	муаллифлик ёки ихтирочилик ҳуқуқларини бузиш	жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	тафаккур мулки объектига нисбатан муаллифлик ҳуқуқини ўзлаштириб олиш, ҳаммуаллифликка мажбурлаш, шунингдек, тафаккур мулк объектлари тўғрисидаги маълумотларни улар расман рўйхатдан ўтказилгунга ёки эълон қилингунга қадар муаллифнинг розилигисиз ошкор қилиш			
10.	киберрастрата	Ўзгалар мулки, жамоат хавфсизлиги,	компьютер техникаси воситаларидан	16 ёшли ақли	Қасддан	167-модда

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	фойдаланиб айбдорга ишониб топширилган ёки унинг ихтиёрида бўлган ўзганинг мулкини ўзлаштириш ёки растрата қилиш йўли билан талон-торож қилиш	расо шахс		(бевосита жавобгарлик мавжуд)
11.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб жиноий йўл билан топилган мулкни олиш ёки ўтказиш	Ўзгалар мулки, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб мулкнинг жиноий йўл билан топилганини била туриб, уни олдиндан ваъда қилмаган ҳолда олиш ёки ўтказиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	171-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
12.	Ахборот ресурси ёки ахборот тизимидаги маълумотларга оид мулкни қўриқлашга виждонсиз муносабатда бўлиш	Ўзгалар мулки, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Шахснинг ахборот ресурси ёки ахборот тизимидаги маълумотларга мулкни қўриқлаш юзасидан ўз вазифаларини виждонсиз бажариши натижасида мол-мулк талон-торож қилиниши, унга шикаст етказилиши ёки унинг нобуд қилиниши	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	172-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
13.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қалбаки пул, акциз маркаси ёки	Иқтисодиёт асослари, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникац	Ўтказиш мақсадида телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қалбаки банк билетлари	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	176-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	қимматли қоғозларни ўтказиш	ия соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	(банкнотлар), акциз маркалар, шунингдек, қимматли қоғозлар ёхуд чет эл валютаси ёки чет эл валютасидаги қимматли қоғозларни ўтказиш			
14.	валюта қимматликларини қонунга хилоф равишда телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб олиш ёки ўтказиш	Иқтисодиёт асослари, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Фуқароларнинг қонунга хилоф равишда валюта қимматликларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб олиши ёки ўтказиши	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	177-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
15.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қимматбаҳо металлар ёки тошларни топшириш қоидаларини бузиш	Иқтисодиёт асослари, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ер остидан қазиб олинган қимматбаҳо металлар ёки тошларни давлатга топшириш қоидаларини бузиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	185-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
16.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб рангли металлар, уларнинг парча ва резги чиқитларини тайёрлаш, олиш, улардан фойдаланиш ҳамда	Иқтисодиёт асослари, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қимматбаҳо металлар сирасига кирмайдиган рангли металлар, уларнинг парча ва резги-чиқитларини	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	185^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	уларни ўтказиш қоидаларини бузиш	ижтимоий муносабатлар	тайёрлаш, олиш, улардан фойдаланиш ҳамда уларни ўтказиш қоидаларини бузиш			
17.	Хавфсизлик талабларига жавоб бермайдиган товарларни ўтказиш мақсадини кўзлаб телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ишлаб чиқариш, сақлаш, ташиш ёхуд ўтказиш, ишлар бажариш ёки хизматлар кўрсатиш	Хўжалик фаолияти, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Истеъмолчиларнинг ҳаёти ёки соғлиғи хавфсизлиги талабларига жавоб бермайдиган товарларни ўтказиш мақсадини кўзлаб телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ишлаб чиқариш, сақлаш, ташиш ёхуд ўтказиш, ишлар бажариш ёки хизматлар кўрсатиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	186-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
18.	Этил спирти, алкоголли маҳсулот ва тамаки маҳсулотини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қонунга хилоф равишда муомалага киритиш	Хўжалик фаолияти, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Этил спирти, алкоголли маҳсулот ва тамаки маҳсулотини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қонунга хилоф равишда муомалага киритиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	186^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
19.	Чигитдан олинадиган маҳсулотни қонунга хилоф равишда телекоммуникация ёки интернет тармоғидан	Хўжалик фаолияти, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини	Чигитдан олинадиган маҳсулотни қонунга хилоф равишда телекоммуникация ёки интернет тармоғидан	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	186^2-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	фойдаланиб муомалага киритиш	муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	фойдаланиб муомалага киритиш			
20.	Сифатсиз ёки қалбакилаштирилган дори воситаларини ёхуд тиббий буюмларни ўтказиш мақсадида телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб олиш, сақлаш, ташиш ёки ўтказиш, дори воситаларини ёки тиббий буюмларни дорихоналардан ва уларнинг филиалларидан	Хўжалик фаолияти, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Сифатсиз ёки қалбакилаштирилган дори воситаларини ёхуд тиббий буюмларни ўтказиш мақсадида телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб олиш, сақлаш, ташиш ёки ўтказиш, дори воситаларини ёки тиббий буюмларни дорихоналардан ва уларнинг филиалларидан	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	186^3-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	ташқарида реализация қилиш, шунингдек таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш тартибини бузиш		ташқарида реализация қилиш, шунингдек таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш тартибини бузиш			
21.	Товарлар савдоси ёки хизмат кўрсатиш қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш	Хўжалик фаолияти, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза	Товарлар савдоси ёки хизмат кўрсатиш қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	189-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		қилувчи ижтимоий муносабатлар				
22.	Ахборот тизими, телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд сунъий интеллектдан фойдаланиб ноқонуний ҳужжатлар, штамплар, муҳрлар, бланкалар тайёрлаш, уларни қалбакилаштириш, сотиш ёки улардан фойдаланиш	Бошқарув тартиби, жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Сохталаштирувчининг ўзи ёки бошқа шахс фойдаланиши мақсадида ахборот тизими, телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд сунъий интеллектдан фойдаланиб муайян ҳуқуқ берадиган ёки муайян мажбуриятдан озод этадиган расмий ҳужжатлар тайёрлаши ёки расмий ҳужжатларни	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	228-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			қалбакилаштириши ёхуд бундай ҳужжатларни сотиши, шундай мақсадларда корхона, муассаса ёки ташкилотнинг қалбаки штамплари, муҳрлари, бланкаларини тайёрлаш ёхуд сотиш			
23.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида жиноий уюшма ташкил этиш	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида жиноий уюшма ташкил этиш, яъни телекоммуникация ёки интернет тармоғида жиноий уюшма ёхуд унинг	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	242-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		ижтимоий муносабатлар	бўлинмаларини тузиш ёки унга раҳбарлик қилиш, шунингдек, уларнинг мавжуд бўлиши ва ишлаб туришини таъминлашга қаратилган фаолият ёки уюшган қуролли гуруҳ тузиш, шунингдек унга раҳбарлик қилиш ёки унда иштирок этиш			
24.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб жиноий	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб жиноий фаолиятдан олинган	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	243-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш	муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	даромадларни легаллаштириш, яъни телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб мулк (пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк) жиноий фаолият натижасида топилган бўлса, уни ўтказиш, мулкка айлантириш ёхуд алмаштириш йўли билан унинг келиб чиқишига қонуний тус бериш, худди шунингдек бундай пул маблағлари ёки			

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			бошқа мол-мулкнинг асл хусусиятини, манбаини, турган жойини, тасарруф этиш, кўчириш усулини, пул маблағларига ёки бошқа мол-мулкка бўлган ҳақиқий эгалик ҳуқуқларини ёки унинг кимга қарашлилигини яшириш ёхуд сир сақлаш			
25.	диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда телекоммуниация ёки интернет	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини	Диний мазмундаги материалларни тарқатиш мақсадида қонунга хилоф равишда телекоммуниация	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	244^3-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	тармоғида тарқатиш	муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	ёки интернет тармоғида тарқатиш			
26.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ўқотар қуролнинг, ўқ-дориларнинг, ўқотар қурол асосий қисмларининг, портловчи моддаларнинг, портлатиш воситаларининг ёки портлатиш қурилмаларининг қонунга хилоф муомаласи	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Тегишли лицензияларсиз ёки рухсатномаларсиз ўқотар қуролни, ўқ-дориларни, ўқотар қуролнинг асосий қисмларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб олиш, жўнатиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	248-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
27.	Портлаш хавфи бўлган моддалар ёки пиротехника буюмларидан фойдаланиш қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Портловчи, тез алангаланувчи, ўювчи моддаларни ёхуд пиротехника буюмларини сақлаш, ҳисобга олиш, улардан фойдаланиш, уларни ташиш, жўнатиш қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	250-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
28.	телекоммуникация ёки интернет тармоғида пиротехника буюмларининг қонунга хилоф муомаласи	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза	Пиротехника буюмларини қонунга хилоф равишда телекоммуникация ёки интернет тармоғидан	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	250^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		қилувчи ижтимоий муносабатлар	фойдаланиб ташиш, жўнатиш, улардан фойдаланиш, худди шунингдек уларни қонунга хилоф равишда Ўзбекистон Республикасига олиб кириш (Ўзбекистон Республикасидан олиб чиқиш) ёки ўтказиш			
29.	Гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддалар ҳисобланмайдиган кучли таъсир қилувчи	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи	Гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддалар ҳисобланмайдиган кучли таъсир қилувчи моддаларни тарғиб қилувчи	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	251^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни тайёрлаш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш ёки бундай моддаларни ёхуд заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда телекоммуникация ёки интернет тармоғида муомалага киритиш	ижтимоий муносабатлар	маҳсулотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш			
30.	бактериологик, кимёвий ва бошқа хил ялпи қирғин қуроллари	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш,	Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари билан	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	255^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	турларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бировга ўтказиш, сақлаш, қонунга хилоф равишда эгаллаш ва улар билан бошқа ҳаракатларни содир этиш	телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	тақиқланган бактериологик (биологик), кимёвий ва бошқа хил ялпи қирғин қуроллари турларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб олиш, бировга ўтказиш, сақлаш, қонунга хилоф равишда эгаллаш ва улар билан бошқа ҳаракатларни содир этиш			
31.	Гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки	жамоат хавфсизлиги, ахборотлаштириш,	Гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	274-модда биринчи қисм

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	психотроп моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш	телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	психотроп моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш			(бевосита жавобгарлик мавжуд)
32.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларни ташкил этиш ҳамда ўтказиш	жамоат хавфсизлиги ва тартиби, ахборотлаштириш, телекоммуникация соҳасини муҳофаза қилувчи	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларни қонунга хилоф равишда ташкил этиш ёки ўтказиш, шу жумладан ана	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	278-модда учинчи қисм (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		ижтимоий муносабатлар	шундай ўйинлар учун қиморхоналар ташкил этиш ёки уларни сақлаш ёки вояга етмаган шахсни қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларга жалб қилиш ёҳуд қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларни ташкил этиш ёки ўтказиш учун телекоммуникация тармоқларида, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғи провайдерлари			

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъекти в томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			томонидан хизматлар кўрсатиш, тегишли дастурий таъминотдан нусха кўпайтириш, уни кўпайтириш, тарқатиш			

Жамоат хавфсизлигига
таҳдид солувчи
кибержиноятларнинг
жиноий-ҳуқуқий
жиҳатлари” мавзусидаги
монографияга
3-ИЛОВА

Рақамли технологиялар соҳасига қарши қаратилган кибержиноятларнинг юридик тавсифи

т/р	**жиноят номи**	**жиноят объекти**	**жиноят объектив томони**	**жиноят субъекти**	**жиноят субъектив томони**	**Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси**
1.	Ахборотлаштириш қоидаларини бузиш	жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Ахборотлаштириш қоидаларини бузиш, яъни белгиланган ҳимоя чораларини кўрмаган ҳолда ахборот тизимлари, маълумотлар базалари ва банкларини, ахборотга ишлов	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	278^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			бериш ҳамда уни узатиш тизимларини яратиш, жорий этиш ва улардан фойдаланиш ҳамда ахборот тизимларидан рухсат билан фойдаланиш фуқароларнинг ҳуқуқларига ёки қонун билан қўриқланадиган манфаатларига ёхуд давлат ёки жамоат манфаатларига кўп миқдорда зарар ёхуд жиддий зиён етказилиши			
2.	Компьютер ахборотидан қонунга хилоф	жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштири	Компьютер ахборотидан, яъни ахборот-ҳисоблаш	16 ёшли ақли	Қасддан	278^2-модда

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	равишда (рухсатсиз) фойдаланиш	ш соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	тизимлари, тармоқлари ва уларнинг таркибий қисмларидаги ахборотлардан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш, агар ушбу ҳаракат ахборотнинг йўқ қилиб юборилиши, тўсиб қўйилиши, модификациялаштирилиши, ундан нусха кўчирилиши ёхуд унинг қўлга киритилишига, электрон ҳисоблаш машиналари, электрон ҳисоблаш машиналари	расо шахс		(бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			тизими ёки уларнинг тармоқлари ишининг бузилиши			
3.	Компьютер тизимидан, шунингдек телекоммуникация тармоқларидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш учун махсус воситаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб тайёрлаш ёхуд ўтказиш ва тарқатиш	жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Ҳимояланган компьютер тизимидан, шунингдек телекоммуникация тармоқларидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш учун махсус дастурий ёки аппарат воситаларини ўтказиш мақсадини кўзлаб тайёрлаш ёхуд ўтказиш ва тарқатиш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	278^3-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
4.	Компьютер ахборотини модификациялаштириш	жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Компьютер ахборотини модификациялаштириш, яъни компьютер тизимида сақланаётган ахборотни қонунга хилоф равишда ўзгартириш, унга шикаст етказиш, уни ўчириш, худди шунингдек била туриб унга ёлғон ахборотни киритиш фуқароларнинг ҳуқуқларига ёки қонун билан қўриқланадиган манфаатларига ёхуд давлат ёки жамоат манфаатларига кўп	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	278[4]-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			миқдорда зарар ёхуд жиддий зиён етказилиши			
5.	кибersаботаж	жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Ўзганинг компьютер ускунасини ёки хизматда фойдаланиладиган компьютер ускунасини қасддан ишдан чиқариш, худди шунингдек компьютер тизимини бузиш (компьютер саботажи)	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	278^5-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)
6.	Зарар келтирувчи дастурларни яратиш, ишлатиш ёки тарқатиш	жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш соҳасини муҳофаза қилувчи	Компьютер тизимида сақланаётган ёки узатилаётган ахборотни рухсатсиз йўқ қилиб юбориш,	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	278^6-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		ижтимоий муносабатлар	тўсиб қўйиш, модификациялаштириш, ундан нусха кўчириш ёки уни қўлга киритиш мақсадини кўзлаб компьютер дастурларини яратиш ёки мавжуд дастурларга ўзгартиришлар киритиш, худди шунингдек махсус вирус дастурларини ишлаб чиқиш, улардан қасддан фойдаланиш ёки уларни қасддан тарқатиш			
7.	Телекоммуникация тармоғидан	жамоат хавфсизлиги ва	Ўрнатилган ҳимоя тизимларини четлаб	16 ёшли	Қасддан	278^7-модда

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш	телекоммуникациялар соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	ўтган ҳолда телекоммуникация тармоғидан фойдаланиш ва халқаро трафикни ўтказиш мақсадида телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш, шунингдек мазкур мақсадлар учун мўлжалланган махсус дастурий ёки аппарат воситаларини қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) сақлаш ва уларнинг фаолият	ақли расо шахс		(бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			кўрсатиши учун шароитлар яратиш			
8.	Крипто-активлар айланмаси соҳасидаги қонунчиликни бузиш	жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Крипто-активларни қонунга хилоф равишда олиш, ўтказиш ёки айирбошлаш, белгиланган тартибда лицензия олмасдан крипто-активлар айланмаси соҳасидаги хизматлар провайдерлари фаолиятини амалга ошириш ёхуд крипто-активлар айланмаси соҳасидаги хизматлар провайдерлари томонидан аноним	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	278[8]-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят объекти	жиноят объектив томони	жиноят субъекти	жиноят субъектив томони	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			крипто-активлар билан операцияларни амалга ошириш			
9.	Майнинг фаолиятини қонунга хилоф равишда амалга ошириш	жамоат хавфсизлиги ва ахборотлаштириш соҳасини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатлар	Аноним крипто-активлар майнинги билан шуғулланиш ёки белгиланган тартибни бузган ҳолда майнинг фаолиятини амалга ошириш	16 ёшли ақли расо шахс	Қасддан	278^9-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

Жамоат хавфсизлигига
таҳдид солувчи
кибержиноятларнинг
жиноий-ҳуқуқий
жиҳатлари” мавзусидаги
монографияга
4-ИЛОВА

Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятлар учун жавобгарликнинг миллий ва хорижий тажрибаси ва жиноятнинг тугалланганлик ҳолати ҳамда предмети бўйича таҳлил

т/р	**жиноят номи**	**жиноят тугалланган вақти**	**Предмети**	**Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги**	**Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси**
1.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қотиллик қилиш	Шахс вафот этган вақтдан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий	Россия 105-модда	97-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		
2.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ўзини ўзи ўлдириш даражасига етказиш	шахс ўзини ўзи ўлдириш даражасига ёки ўзини ўзи ўлдиришига суиқасд қилиш даражасига етказилган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 110-модда Қозоғистон 105-модда Қирғизистон 128-модда	103-модда иккинчи қисми “г”-банди (бевосита жавобгарлик мавжуд)
3.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан	шахс ўзини ўзи ўлдирган ёки ўзини ўзи	Телекоммуникация ёки	Россия 110.1-модда 110.2-модда	103^1-модда

т/р	**жиноят номи**	**жиноят тугалланган вақти**	**Предмети**	**Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги**	**Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси**
	фойдаланиб ўзини ўзи ўлдиришга ундаш	ўлдиришга суиқасд қилган вақтдан бошлаб	интернет тармоғи	Қозоғистон 105-модда Қирғизистон 129-модда	иккинчи қисми “в”-банди (бевосита жавобгарлик мавжуд)
4.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қасддан баданга оғир шикаст етказиш	Шахсга оғир тан жароҳати етган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 111-модда	104-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
5.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қасддан	Шахсга ўртача оғир тан жароҳати етган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 112-модда	105-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	баданга ўртача оғир шикаст етказиш				
6.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қасддан баданга енгил шикаст етказиш	Шахсга енгил тан жароҳати етган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 115-модда	109-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
7.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қийнаш	муттасил равишда дўппослаш ёки қийнаш хусусиятига эга бўлган бошқа харакатлар содир этилган пайтдан эътиборан	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 116-модда 117-модда	110-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
8.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан	Айбдор қўрқитишни жабрланувчига етказгани заҳотиёқ	Телекоммуникация ёки	Россия 119-модда	112-модда (бевосита жавобгарлик

т/р	**жиноят номи**	**жиноят тугалланган вақти**	**Предмети**	**Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги**	**Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси**
	фойдаланиб ўлдириш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш		интернет тармоғи		мавжуд эмас)
9.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб аёлни ўз ҳомиласини сунъий равишда туширишга мажбурлаш	ҳомила сунъий равишда туширилган пайтдан эътиборан	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		115-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
10.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб инсонни ундан	Айбдор инсонни ундан аъзоларини ва (ёки) тўқималарини трансплантация учун олишга розилик	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		115^{1}-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	аъзоларини ва (ёки) тўқималарини трансплантация учун олишга розилик беришга мажбурлаш	беришга мажбурлаш, зўрлик ишлатиб ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитишни жабрланувчига етказгани заҳотиёқ			
11.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб жинсий эҳтиёжни зўрлик ишлатиб ғайритабиий усулда қондириш	жинсий эхтиёжни ғайритабиий усулда қондиришга қаратилган зўравонлик ҳаракати содир этилган пайтдан эътиборан, ғайритабиий усулда қондириш амалга оширилмаганидан қатъий назар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 133-модда 222-24-модда	119-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
12.	кибербесоқолбозлик	эркакнинг эркак билан жинсий эҳтиёжини қондириши бошланиши билан	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		120-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
13.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб шахсни жинсий алоқа қилишга мажбур этиш	мажбур этиш пайтидан, яъни жинсий алоқа қилишни ёки жинсий эхтиёжни ғайритабиий усулда қондиришни талаб қилиш ёки буларни шарт қилиб қўйиш пайтидан эътиборан, айбдор ушбу максадга эришилган ёки эришилмаганидан катъи назар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 133-модда Қозоғистон 121-1-модда 122-модда	121-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
14.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида фарзандликка олиш сирини ошкор қилиш	фарзандликка олиш сири бир кишига ҳам ошкор қилинган пайтдан эътиборан	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		125-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
15.	кибероилавий (маиший) зўравонлик	хотинига (эрига), собиқ хотинига (собиқ эрига), бир рўзғор асосида биргаликда яшаётган шахсга ёки умумий фарзандга эга бўлган шахсга нисбатан содир этилган мулк, таълим олиш, соғлиқни сақлаш ва (ёки) меҳнатга оид ҳуқуқини амалга оширишга тўсқинлик	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситалари)		126^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		қилиш, мол-мулкига ва шахсий ашёларига қасддан шикаст етказиш, худди шунингдек ушбу шахслар соғлиғининг ёмонлашувига олиб келган тарзда уларнинг шаъни ва қадр-қимматини таҳқирлаш, уларни қўрқитиш, яқин қариндошларидан ажратиб қўйиш, шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин такроран содир этилган ва бошқа жиноят			

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		аломатлари мавжуд бўлмаса			
16.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб вояга етмаган шахсни ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларга жалб қилиш	вояга етмаган шахсни тиламчиликка, спиртли ичимликлар истеъмол қилишга, гиёҳвандлик ёки психотроп ҳисобланмаган, лекин кишининг ақл идрокига таъсир қиладиган восита ва моддаларни истеъмол қилишга жалб этишга қаратилган ҳаракатлар содир этилган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 151.2-модда Қозоғистон 132-модда Франция 227-22-модда	127-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
17.	Телекоммуникация ёки интернет	пул, озиқ-овқат маҳсулотлари ва бошқа	Телекоммуникация ёки		127^{1}-модда

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	тармоғидан фойдаланиб тиланчилик қилиш	моддий қимматликлар беришни фаол тарзда сўраб, тиланчилик билан шуғулланиш, шундай қилмиш учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин содир этилган ёки вояга етмаган шахсларни, кекса ёшдаги шахсларни, руҳий ҳолати бузилган, ногиронлиги бўлган шахсларни ва бошқа шахсларни тиланчилик қилишга жалб этиш, шунингдек шахсларга алкоголли	интернет тармоғи		(бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		ичимликларни ёхуд гиёҳвандлик моддалари ёки психотроп моддалар бўлмаган, лекин шахснинг ақл-идрокига таъсир кўрсатувчи моддаларни мажбуран истеъмол қилдирган ҳолда уларни тиланчилик қилишга жалб этиш, шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин содир этилган вақтдан			
18.	телекоммуникация ёки интернет тармоғида ўн олти	уятсиз-бузуқ ҳаракатларни содир этиш вақтидан бошлаб	Телекоммуникация ёки	Қозоғистон 132-модда 134-модда	129-модда (бевосита жавобгарлик

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	ёшга тўлмаган шахсга нисбатан уятсиз-бузуқ ҳаракатлар қилиш		интернет тармоғи		мавжуд эмас)
19.	Порнографик маҳсулотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида реклама қилиш, намойиш этиш, тарқатиш	порнографик маҳсулотни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш мақсадида тайёрлаш ёки Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш, худди шунингдек уни ҳеч бўлмаганда бир кишига тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш вақтидан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 242-модда 242.1-модда 242.2-модда Тожикистон 241-модда 241(1)-модда 241(2)-модда Белоруссия 343^1-модда Франция 227-23-модда Грузия 255-модда	130-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	**жиноят номи**	**жиноят тугалланган вақти**	**Предмети**	**Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги**	**Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси**
				Арманистон 263-модда	
20.	тазйиқни, зўравонликни ёки шафқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш	зўравонликни ёки шафқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш мақсадида тайёрлаш ёки Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш, худди шунингдек уни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш вақтидан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		130[1]-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
21.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қўшмачилик қилиш ёки фоҳишахона сақлаш	жиноят фохишахона очишга ёки сақлашга қаратилган ҳар қандай хатти-ҳаракатлар содир этилган пайтдан бошлаб ёҳуд ғаразли ёки бошқа паст ниятларни кўзлаб, мижозларнинг шаҳвоний ҳаракатларни амалга оширишига ёрдам беришга қаратилган хизматлар кўрсатилган пайтдан эътиборан	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Қозоғистон 134-модда 309-модда Франция 225-7-одда	131-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
22.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида инсон аъзоларининг ва	инсон аъзоларининг ва (ёки) тўқималарининг олди-сотдиси амалга	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		133^{1}-модда (бевосита жавобгарлик

т/р	**жиноят номи**	**жиноят тугалланган вақти**	**Предмети**	**Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги**	**Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси**
	(ёки) тўқималарининг олди-сотдиси	оширилган вақтдан бошлаб			мавжуд эмас)
23.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб аёлни эрга тегишга мажбур қилиш ёки унинг эрга тегишига тўсқинлик қилиш	аёлни эрга тегишга ёки никоҳда яшашни давом эттиришга мажбур қилиш ёхуд аёлнинг эркига хилоф равишда у билан никоҳда бўлиш учун ўғрилаш, шунингдек, аёлнинг эрга тегишига тўсқинлик қилиш ҳаракатидан бири амалга оширилган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		136-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	**жиноят номи**	**жиноят тугалланган вақти**	**Предмети**	**Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги**	**Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси**
24.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб одам ўғирлаш	одам ўғирланган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 126-модда	137-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
25.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб зўрлик ишлатиб ғайриқонуний равишда озодликдан маҳрум қилиш	шахс озодликдан маҳрум қилинган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 127-модда	138-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
26.	Кибертуҳмат	айбдор била туриб бошқа шахсни шарманда қиладиган уйдирмаларни ҳеч	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 128.1-модда Белоруссия 188-модда	139-модда иккинчи қисм

т/р	**жиноят номи**	**жиноят тугалланган вақти**	**Предмети**	**Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги**	**Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси**
		бўлмаганда бир шахсга етказган вақтдан бошлаб		Озорбойжон 148-1-модда	(бевосита жавобгарлик мавжуд)
27.	Киберҳақорат	шахснинг шаъни ва қадр-қимматини таҳқирлашга қаратилган ҳар қандай уятсиз ҳаракатларни содир этиш вақтидан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Қозоғистон 131-модда Озорбойжон 148-модда	140-модда иккинчи қисм (бевосита жавобгарлик мавжуд)
28.	телекоммуникация ёки интернет тармоғида фуқароларнинг тенг ҳуқуқлилигини бузиш	жинси, ирқи, миллати, тили, дини ва ҳоказоларга қараб, фуқароларнинг ҳуқуқларини бевосита ёки билвосита бузиш ёки чеклашга ёхуд фуқароларга бевосита	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		141-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		ёки билвосита афзалликлар беришга қаратилган ҳаракат ёки ҳаракатсизлик бошланган вақтдан, фукароларнинг тенг ҳуқуқлилигини бузиш фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларига амалда муайян бир зарар етказилишидан қатъи назар			
29.	телекоммуникация ёки интернет тармоғида шахсий ҳаёт дахлсизлигини бузиш	жиноят шахснинг розилигисиз унинг шахсий ёки оилавий сирини ташкил этувчи шахсий хаёти тўғрисидаги	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 137-модда Қозоғистон 147-модда Тожикистон 144-модда	141^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		маълумотларни йиғиш ёки тарқатиш бошланган вактдан		Франция 226-15-модда Грузия 158-модда Испания 197-модда	
30.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб шахсга доир маълумотлар тўғрисидаги қонунчиликни бузиш	шахсга доир маълумотларни қонунга хилоф равишда йиғиш, тизимлаштириш, сақлаш, ўзгартириш, тўлдириш, улардан фойдаланиш, уларни бериш, тарқатиш, узатиш, эгасизлантириш ва йўқ қилиш, худди шунингдек ахборот технологияларидан	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Қозоғистон 147-модда Франция 226-15-модда Грузия 157-модда	141^2-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		фойдаланган ҳолда, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғида Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ишлов берилаётганда жисман Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган техник воситаларда ҳамда Шахсга доир маълумотлар базаларининг давлат реестрида белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган шахсга доир			

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		маълумотлар базаларида шахсга доир маълумотларни йиғишга, тизимлаштиришга ва сақлашга оид талабларга риоя этмаслик, ўша ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин содир этилган вақтдан бошлаб			
31.	Шахснинг шаънини ва қадр-қимматини камситувчи ҳамда инсон ҳаётининг сир тутиладиган	шахс танасининг ва (ёки) жинсий аъзоларининг яланғоч ҳолдаги фото- ва (ёки) видеотасвирини ўз	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		141^3-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	томонларини акс эттирувчи маълумотларни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида ошкор қилиш	ичига олган ахборотни унинг розилигисиз ҳеч бўлмаганда битта шахсга тарқатиш билан қўрқитиш айбдор томонидан жабрланувчига етказилган вақтдан бошлаб			
32.	телекоммуникация ёки интернет тармоғида хат-ёзишмалар, телефонда сўзлашув, телеграф хабарлари ёки бошқа хабарларнинг сир	Хат-ёзишмалар, телефонда сўзлашув, телеграф хабарлари ёки бошқа хабарларнинг мазмуни билан улар эгасининг рухсатисиз ёки ҳуқуқий асослар мавжуд бўлмаганда	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Қозоғистон 148-модда Германия §206-модда Грузия 159-модда Испания 197-модда	143-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	сақланиши тартибини бузиш	танишиш вақтидан бошлаб			
33.	телекоммуникация ёки интернет тармоғида виждон эркинлигини бузиш	диний ташкилотларнинг қонуний фаолиятига ёки диний маросимларни ўтказишга тўсқинлик қилишга қаратилган қилмиш содир этилган пайтдан	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		145-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
34.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб сайлов ёки референдум ташкил қилиш, уларни ўтказиш тўғрисидаги	ушбу моддада назарда тутилган харакатларнинг бирортасини содир этилган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		146-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	қонунчиликни бузиш				
35.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб сайлов ҳуқуқининг ёки ишончли вакил ваколатларининг амалга оширилишига тўсқинлик қилиш	ушбу моддада назарда тутилган харакатларнинг бирортасини содир этилган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		147-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
36.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб муаллифлик ёки	Тафаккур мулки объектига нисбатан муаллифлик ҳуқуқини ўзлаштириб олиш, ҳаммуаллифликка	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		149-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	ихтирочилик ҳуқуқларини бузиш	мажбурлаш, шунингдек, тафаккур мулк объектлари тўғрисидаги маълумотларни улар расман рўйхатдан ўтказилгунга ёки эълон қилингунга қадар муаллифнинг розилигисиз ошкор қилиш ҳаракатларидан бири содир этилган вақтдан бошлаб, ҳар қандай оқибатлар келиб чиқишидан қатъи назар			
37.	телекоммуникация ёки интернет тармоғида урушни тарғиб қилиш	бир мамлакатни иккинчи мамлакатга нисбатан қўзғатиш учун турли шаклдаги	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Қозоғистон 161-модда Тожикистон 396-модда	150-модда (бевосита жавобгарлик

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		қарашлар, ғоялар ёки чақириқлар ҳеч бўлмаганда битта шахсга тарқатилган вақтдан бошлаб			мавжуд эмас)
38.	Киберагрессия	босқинчилик урушини режалаштириш ёки унга тайёргарлик кўриш, шунингдек шу ҳаракатларни амалга оширишга қаратилган фитнада қатнашиш ҳаракатларидан бири содир этилган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситалари)		151-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
39.	Кибергеноцид	миллий, этник, ирқий ёки диний мансублигига	Телекоммуникация ёки	Белоруссия 130^2-модда	153-модда

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		қараб, бир гуруҳ шахснинг жисмонан тўла ёки қисман қирилиб кетишига олиб келадиган турмуш шароитини қасддан яратиш, бундай шахсларни жисмонан тўла ёки қисман қириб юбориш, бола туғилишини зўрлик билан камайтириш ёхуд болаларни ана шу одамлар гуруҳидан олиб, бошқасига топшириш, шунингдек, бундай ҳаракатлар содир этиш тўғрисида	интернет тармоғи ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситалари)		(бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		буйруқ беришдан бири содир этилган вақтдан бошлаб			
40.	кибертерроризм	халқаро муносабатларни мураккаблаштириш, давлатнинг суверенитетини, ҳудудий яхлитлигини бузиш, хавфсизлигига путур етказиш, уруш ва қуролли можаролар чиқариш, ижтимоий-сиёсий вазиятни беқарорлаштириш, аҳолини қўрқитиш мақсадида давлат органини, халқаро	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситалари)	Россия 205.2-модда Қозоғистон 256-модда Тожикистон 179 (1)-модда Белоруссия 289[1]-модда Грузия 324[1]-модда	155-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		ташкилотни, уларнинг мансабдор шахсларини, жисмоний ёки юридик шахсни бирон бир фаолиятни амалга оширишга ёки амалга оширишдан тийилишга мажбур қилиш учун зўрлик, куч ишлатиш, шахс ёки мол-мулкка хавф туғдирувчи бошқа қилмишлар ёхуд уларни амалга оширишнинг реал таҳдиди вужудга келган вақтдан бошлаб			
41.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида миллий,	миллий, ирқий, этник ва диний адоватни тарғиб қилувчи ҳужжатларни	Телекоммуникация ёки интернет	Россия 282-модда 354.1-модда	156-модда (бевосита жавобгарлик

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	ирқий, этник ёки диний адоват қўзғатиш	тарқатиш, берилган материалларнинг таркибини, маълумотини ёки хабарини ҳеч бўлмаганда бир кишига етказиш вақтидан бошлаб	тармоғи ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситалари)	Қозоғистон 174-модда Тожикистон 189-модда	мавжуд эмас)
42.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб давлатга хоинлик қилиш	жосуслик кўринишидаги давлатга хиёнат қилиш ҳамда давлат сирларини етказиш давлат сирларидан ташкил топган маълумотлар кўзланган ва қонунда кўрсатилган эгасига етказилган ва унинг	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситалари)	Хитой 285-модда 287-модда	157-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		мулкига айланган вақтдан			
43.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда, Ўзбекистон Республикаси Президентига тажовуз қилиш	Президентнинг ҳаётига тажовуз қилиш, юзага келган оқибатлардан қатъи назар, Президентнинг ҳаёти тўхтатиладими ёки йўқми жиноятнинг квалификацияси учун аҳамиятсиз	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Қозоғистон 375-модда Тожикистон 137-модда Белоруссия 367-модда Озорбойжон 323-модда	158-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
44.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда, Ўзбекистон Республикасининг	жиноий ҳаракатлар содир этилган вақтидан бошлаб унинг натижасида бирор-бир оқибатнинг келиб чиқишидан қатъи назар,	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 280.1-модда Қозоғистон 179-модда 380-модда 409-модда	159-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	конституциявий тузумига тажовуз қилиш	яъни амалдаги давлат тузумини Конституцияга хилоф тарзда ўзгартиришга даъватларни оммага етказиш ва шу кабилар, Конституцияга қарши материалларнинг ҳеч бўлмаганда бир нусхасини тайёрлаш ёки шундай материални сақлаш ва айбдорда кейинчалик уларни тарқатиш мақсадини аниклаш ёки шундай материални ҳеч бўлмаса бир нусхасини амалда		Тожикистон 307-модда	

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		тарқатиш вақтидан бошлаб			
45.	кибержосуслик	Давлат сирларини ўғрилаш кўринишидаги жосуслик, қонунда кўрсатилган эгасига етказиш мақсади билан содир этилган жосуслик жинояти айбдор ҳақиқатда давлат сирларига эга булган вақтидан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситалари)	Хитой 285-модда	160-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
46.	киберқўпорувчилик	қўпорувчилик одамларни қириб юбориш, уларнинг соғлиғига шикаст етказиш, мулкка шикаст	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд телекоммуникац	Россия 280.4-модда Қозоғистон 180-модда 380-модда	161-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		етказиш ёки уни нобуд қилишга қаратилган ҳаракатлар содир этилган пайтдан бошлаб, давлат органлари фаолиятининг ёки ижтимоий-сиёсий шароитнинг барқарорлиги бузилганлиги ёки Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётига путур етишидан қатъи назар	ия инфратузилмаси (воситалари)		
47.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан	Давлат сирларини ошкор қилиш ёки ўзгага бериш мазкур	Телекоммуникация ёки интернет	Хитой 287-модда Ж. Корея	162-модда (бевосита жавобгарлик

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	фойдаланиб давлат сирларини ошкор қилиш	сирларнинг бошқаларга ошкор этилиши билан	тармоғи ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситалари)	140-модда Арманистон 307-модда	мавжуд эмас)
48.	Кибертовламачилик	ўзганинг мулкини ёки мулкка бўлган ҳуқуқини топшириш, мулкий манфаатлар бериш ёҳуд мулкий йўсиндаги ҳаракатларни содир этиш талаб килинган пайтдан эътиборан	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситалари) ёинки ахборот тизими ва ресурси	Қозоғистон 209-модда Туркманистон 374-модда Белоруссия 208-модда	165-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
49.	киберрастрата	айбдорга ишониб топширилган ёки унинг ихтиёрида турган мол-мулк бегоналаштирилган (масалан, сарфлаб юборилган, сотилган, ҳадя килинган, истеъмол қилинган ва ҳ.к.) пайтдан эътиборан	Компьютер техникаси	Белоруссия 211-модда	167-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)
50.	киберфирибгарлик	ўзганинг мулки айбдор ёки бошқа шахсларнинг ғайриқонуний эгалигига ўтган ва улар ундан хоҳлаган тарзда фойдаланиш ёки тасарруф этиш реал	Ахборот тизими, ахборот технологиялари, сунъий интеллект технологиялари	Россия 159.6-модда Хитой 287-модда Ж. Корея 347-модда Германия §263а-модда	168-модда учинчи қисми “г”-банди (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		имкониятига эга бўлган пайтдан			
51.	киберўғрилик	ўзганинг мулки олиб қўйилган ва айбдор шахсда ўғирланган мулкни ўз хоҳишига кўра тасарруф этишнинг реал имконияти, яъни айбдорда ўзи ўғирлаган мулкни яшириш, сотиш, бериш, ҳадя қилиш, белгиланган мақсадда фойдаланиш имконияти пайдо бўлган пайтдан эътиборан	Ахборот тизими, ахборот технологиялари, сунъий интеллект технологиялари	Қозоғистон 188-модда Қирғизистон 205-модда Хитой 287-модда Белоруссия 212-модда Арманистон 181-модда	169-модда учинчи қисми “б”-банди (бевосита жавобгарлик мавжуд)
52.	алдаш ёки ишончни суиистеъмол қилиш	жиноий йўл билан топилган мулк олинган	Ахборот тизими, ахборот	Қозоғистон 195-модда	170-модда

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	йўли билан ахборот тизимидан, шу жумладан ахборот технологияларидан фойдаланиб мулкий зарар етказиш	ёки ўтказилган пайтдан бошлаб, қандайдир оқибатлар юзага келишидан қатъи назар	технологиялари, сунъий интеллект технологиялари	Белоруссия 216-модда	(бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
53.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб жиноий йўл билан топилган мулкни олиш ёки ўтказиш	жиноий йул билан топилган мулк олинган ёки ўтказилган пайтдан бошлаб, қандайдир оқибатлар юзага келишидан қатъи назар	Ахборот тизими, ахборот технологиялари, сунъий интеллект технологиялари		171-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
54.	Ахборот ресурси ёки ахборот тизимидаги маълумотларга оид	шахснинг мулкни қўриқлаш юзасидан ўз вазифаларини виждонсиз бажариши	Ахборот тизими, ахборот технологиялари, сунъий		172-модда (бевосита жавобгарлик

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	мулкни қўриқлашга виждонсиз муносабатда бўлиш	натижасида мол-мулк талон-торож қилиниши, унга шикаст етказилиши ёки унинг нобуд қилиниши кўп миқдорда зарар етказилишига сабаб бўлган вақтдан бошлаб агарда бу қилмишда мансабдорлик жинояти аломатлари бўлмаса	интеллект технологиялари		мавжуд эмас)
55.	Ахборот ресурси ёки ахборот тизимидаги маълумотларга оид мулкни қасддан нобуд қилиш ёки унга зарар етказиш	мулкдор ёки мол-мулкнинг бошқа қонуний эгасига анча миқдордаги зарар етказилган пайтдан эътиборан	Ахборот тизими, ахборот технологиялари, сунъий интеллект технологиялари		173-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
56.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қалбаки пул, акциз маркаси ёки қимматли қоғозларни ўтказиш	жиноятнинг предметини ясаш, агар уларни ўтказиш мақсади борлиги аниқланса, лоақал бир нусха ясалган пайтдан эътиборан, уларнинг кейинчалик ўтказилиши ёки ўтказилмаслигидан қатъи назар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Франция 443-3-модда	176-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
57.	валюта қимматликларини қонунга хилоф равишда телекоммуникация ёки интернет тармоғидан	худди шундай қилмиш учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин фуқароларнинг қонунга хилоф равишда валюта қимматликларини олган ёки ўтказган вақтдан эътиборан	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Франция 443-3-модда	177-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	фойдаланиб олиш ёки ўтказиш				
58.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бозор манипуляцияси	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бозорда ҳақиқатга тўғри келмайдиган ахборотлар учинчи шахсга етиб борганидан ёки бошқа харакатлар амалга оширилган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 185.3-модда Озорбойжон 203-1-модда	Жавобгарлик мавжуд эмас
59.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қимматбаҳо	Агар қимматбахо металларни ёхуд қимматбахо тошларни топшириш қоидаси бузилиши натижасида	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Туркманистон 381-модда	185-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	металлар ёки тошларни топшириш қоидаларини бузиш	давлатга кўп миқдорда зарар етказилган вақтдан бошлаб			
60.	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб рангли металлар, уларнинг парча ва резги чиқитларини тайёрлаш, олиш, улардан фойдаланиш ҳамда уларни ўтказиш қоидаларини бузиш	шундай қилмиш учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин қимматбаҳо металлар сирасига кирмайдиган рангли металлар, уларнинг парча ва резги-чиқитларини тайёрлаш, олиш, улардан фойдаланиш ҳамда уларни ўтказиш қоидаларидан бирини бузилган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Туркманистон 381-модда	185^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	**жиноят номи**	**жиноят тугалланган вақти**	**Предмети**	**Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги**	**Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси**
61.	Хавфсизлик талабларига жавоб бермайдиган товарларни ўтказиш мақсадини кўзлаб телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ишлаб чиқариш, сақлаш, ташиш ёхуд ўтказиш, ишлар бажариш ёки хизматлар кўрсатиш	Истеъмолчиларнинг ҳаёти ёки соғлиғи хавфсизлиги талабларига жавоб бермайдиган товарларни ўтказиш мақсадини кўзлаб ишлаб чиқариш, сақлаш, ташиш ёхуд ўтказиш, ишлар бажариш ёки хизматлар кўрсатишдан бири амалга оширилган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Қозоғистон 212-модда Туркманистон 381-модда	186-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
62.	Этил спирти, алкоголли маҳсулот ва тамаки маҳсулотини	лицензия ёки махсус рухсатнома олмасдан этил спирти, алкоголли маҳсулот ва тамаки	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Туркманистон 381-модда	186^{1}-модда (бевосита жавобгарлик

т/р	**жиноят номи**	**жиноят тугалланган вақти**	**Предмети**	**Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги**	**Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси**
	телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қонунга хилоф равишда муомалага киритиш	маҳсулотини муомалага киритилган вақтдан бошлаб			мавжуд эмас)
63.	Чигитдан олинадиган маҳсулотни қонунга хилоф равишда телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб муомалага киритиш	чигитдан олинадиган маҳсулотни қонунга хилоф равишда муомалага киритган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Туркманистон 381-модда	186^2-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
64.	Сифатсиз ёки қалбакилаштирилга	Сифатсиз ёки қалбакилаштирилган	Телекоммуникация ёки	Россия 238.1-модда	186^3-модда

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	н дори воситаларини ёхуд тиббий буюмларни ўтказиш мақсадида телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб олиш, сақлаш, ташиш ёки ўтказиш, дори воситаларини ёки тиббий буюмларни дорихоналардан ва уларнинг филиалларидан ташқарида реализация қилиш, шунингдек	дори воситаларини ёхуд тиббий буюмларни ўтказиш мақсадида уни олиш, сақлаш, ташиш ёки ўтказиш, дори воситаларини ёки тиббий буюмларни дорихоналардан ва уларнинг филиалларидан ташқарида реализация қилиш, шунингдек таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш	интернет тармоғи	Туркманистон 381-модда	(бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш тартибини бузиш	тартибидан бирини бузиш			
65.	пул маблағларини ва (ёки) бошқа мол-мулкни телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб жалб этишга доир ноқонуний фаолият	жабрланувчи мулкий наф олган ёки олмаганлигидан қатъий назар пул маблағларини ва (ёки) бошқа мол-мулкни телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб жалб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Қозоғистон 217-1-модда Қирғизистон 221-модда	188^{1}-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		этишга доир ноқонуний фаолият амалга оширилган вақтдан бошлаб			
66.	Товарлар савдоси ёки хизмат кўрсатиш қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш	Товарлар савдоси ёки хизмат кўрсатиш қоидаларини жуда кўп миқдордаги қийматда бузилган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Қозоғистон 212-модда Туркманистон 381-модда Франция 715-2-модда	189-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
67.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида рақобатчини обрўсизлантириш	ўзга шахсга ёлғон, ноаниқ ёки бузиб кўрсатилган ахборот маълум бўлганидан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Франция 715-2-модда	192-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
68.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида ҳайвонларга нисбатан шафқатсиз муносабатда бўлиш	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида ҳайвонларга нисбатан шафқатсиз муносабатда бўлиш бошланган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 245-модда Қозоғистон 316-модда	202^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
69.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида давлат рамзларига ҳурматсизлик қилиш	давлат рамзларига ҳурматсизлик қилишдан иборат бўлган ҳар қандай ҳаракат содир этилган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 329-модда	215-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
70.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ғайриқонуний жамоат	шахсларни тақиқланган жамоат бирлашмалари ва диний ташкилотлар, оқимлар, секталар фаолиятида қатнашишга ундашга қаратилган ҳар	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		216^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	бирлашмалари ва диний ташкилотлар фаолиятида қатнашишга ундаш	қандай ҳаракат содир этилган вақтдан бошлаб			
71.	Ахборот тизими, телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд сунъий интеллектдан фойдаланиб ноқонуний ҳужжатлар, штамплар, муҳрлар, бланкалар тайёрлаш, уларни қалбакилаштириш, сотиш ёки улардан фойдаланиш	сохталаштирувчининг ўзи ёки бошқа шахс фойдаланиши мақсадида муайян ҳуқуқ берадиган ёки муайян мажбуриятдан озод этадиган расмий ҳужжатлар тайёрлаши ёки расмий ҳужжатларни қалбакилаштириши ёҳуд бундай ҳужжатларни сотиши, шундай мақсадларда	Ахборот тизими, телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд сунъий интеллект	Ж. Корея 227.2-модда 228-модда 229-модда 232-2-модда 234-модда Германия §149-модда	228-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		корхона, муассаса ёки ташкилотнинг қалбаки штамплари, муҳрлари, бланкаларини тайёрлаш ёхуд сотиш ёинки фойдаланиши харакатларидан бири амалга оширилган вақтдан бошлаб			
72.	киберўзбошимчалик	фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларига ёҳуд давлат ёки жамоат манфаатларига кўп миқдорда зарар ёки жиддий зиён етказилган вақтдан бошлаб	Ахборот тизими, телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд сунъий интеллект технологиялари ёинки ахборот	Россия 330-модда	229-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			технологиялари ёки телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		
73.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида диний таълимотдан сабоқ бериш тартибини бузиш	диний таълимотдан сабоқ бериш бошланган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Тожикистон 334(1)-модда	229^2-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
74.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида суриштирув ёки дастлабки тергов	махсус диний маълумоти бўлмай туриб ва диний ташкилот бошаруви марказий органининг	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		239-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	маълумотларини ошкор қилиш	рухсатисиз диний таълимотдан сабоқ берила бошлагандан бошлаб			
75.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида жиноий уюшма ташкил этиш	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида жиноий уюшма ёхуд унинг бўлинмаларини тузиш ёки унга раҳбарлик қилиш, шунингдек, уларнинг мавжуд бўлиши ва ишлаб туришини таъминлашга қаратилган фаолиятни амалга ошириш бошлангани вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Франция 222-28-модда	242-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
76.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш	мулк (пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк) жиноий фаолият натижасида топилган бўлса, уни ўтказиш, мулкка айлантириш ёхуд алмаштириш йўли билан унинг келиб чиқишига қонуний тус бериш, худди шунингдек бундай пул маблағлари ёки бошқа мол-мулкнинг асл хусусиятини, манбаини, турган жойини, тасарруф этиш, кўчириш усулини, пул маблағларига ёки бошқа	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		243-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		мол-мулкка бўлган ҳақиқий эгалик ҳуқуқларини ёки унинг кимга қарашлилигини яшириш ёхуд сир сақлаш ҳаракатларидан бири содир этилган вақтдан бошлаб			
77.	кибероммавий тартибсизликлар	оммавий тартибсизликларга ва фуқароларга нисбатан зўравонлик қилишга омма олдида даъват қилиш амалга оширилган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Қозоғистон 272-модда	244-модда иккинчи қисм (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
78.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига таҳдид соладиган материалларни тайёрлаш, сақлаш, тарқатиш ёки намойиш этиш	жиноят тўхтатилган ёки айбига чин кўнгилдан пушаймон бўлиб арз қилган ёҳуд жиноятчида тарқатиш мақсади мавжудлиги аниқланган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Тожикистон 307(1)-модда 307(3)-модда Белоруссия 341^1-модда	244^1-модда учинчи қисм “г”-банди (бевосита жавобгарлик мавжуд)
79.	диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда телекоммуниация ёки интернет тармоғида тарқатиш	шундай қилмишлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин диний мазмундаги материалларни тарқатиш мақсадида қонунга хилоф равишда	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Россия 280-модда Тожикистон 307(1)-модда	244^3-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		тайёрлаш, сақлаш, Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш ёки тарқатиш ҳаракатларидан бири содир этилган вақтдан бошлаб			
80.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи орқали карантинли ва инсон учун хавфли бўлган бошқа юқумли касалликлар тарқалиши ҳақида ҳақиқатга тўғри келмайдиган	карантинли ва инсон учун хавфли бўлган бошқа юқумли касалликларнинг пайдо бўлиши ҳамда тарқалиши шароитида карантинли ва инсон учун хавфли бўлган бошқа юқумли касалликлар тарқалиши	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи		244^5-модда иккинчи қисм (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	**жиноят номи**	**жиноят тугалланган вақти**	**Предмети**	**Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги**	**Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси**
	маълумотларни тарқатиш	ҳақида ҳақиқатга тўғри келмайдиган маълумотларни тарқатиш амалга оширилган вақтдан бошлаб			
81.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида ёлғон ахборот тарқатиш	маъмурий жазо қўлланилгандан кейин, шахснинг қадр-қиммати камситилишига ёки унинг обрўсизлантирилишига олиб келадиган ёлғон ахборотни тарқатиш амалга оширилган вақтдан бошлаб	Телекоммуникация ёки интернет тармоғи	Қозоғистон 274-модда	244^{6}-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
82.	ўқотар қуролни, ўқ-дориларни, ўқотар қуролнинг асосий қисмларини, портловчи моддаларни, портлатиш воситаларини ёки портлатиш қурилмаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот-қоммуникация технологияларидан фойдаланиб қонунга	ўқотар қуролни, ўқ-дориларни, ўқотар қуролнинг асосий қисмларини, портловчи моддаларни, портлатиш воситаларини ёки портлатиш қурилмалари эгалланган вақтдан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)	Россия 222-модда	247-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	хилоф равишда эгаллаш				
83.	Телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб ўқотар қуролнинг, ўқ-дориларнинг, ўқотар қурол асосий қисмларининг, портловчи моддаларнинг, портлатиш воситаларининг ёки портлатиш қурилмаларининг қонунга хилоф муомаласи	тегишли лицензияларсиз ёки рухсатномаларсиз ўқотар қуролни, ўқ-дориларни, ўқотар қуролнинг асосий қисмларини ишлаб чиқариш, таъмирлаш, олиш, сақлаш, олиб юриш, ташиш, жўнатиш, улардан фойдаланиш, шунингдек портловчи моддаларни, портлатиш воситаларини ёки портлатиш	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)	Россия 222.2-модда	248-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		қурилмаларини ишлаб чиқиш, ишлаб чиқариш, олиш, сақлаш, ташиш, улардан фойдаланиш, ўқотар қуролни, ўқ-дориларни, портловчи моддаларни ёки портлаш қурилмаларини ўтказиш ҳаракатларидан бири амалга оширилган вақтдан бошлаб			
84.	Учувчисиз учадиган аппаратларни сақлаш ва улардан фойдаланиш тартибини телекоммуникация	Учувчисиз учадиган аппаратларни сақлаш, улардан фойдаланиш ёки уларни бошқа шахсларга бериш тартибига оид	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари	Туркманистон 383-модда	248^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	ёки интернет тармоғидан ёҳуд ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб бузиш	қонунчилик ёки бошқа ҳужжатлардаги талабларнинг ҳеч бўлмаганда биттаси бузиган, шунингдек улардан бошқа мақсадларда фойдаланилган вақтдан бошлаб	ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		
85.	Портлаш хавфи бўлган моддалар ёки пиротехника буюмларидан фойдаланиш қоидаларини телекоммуникация ёки интернет	портловчи, тез алангаланувчи, ўювчи моддаларни ёхуд пиротехника буюмларини сақлаш, ҳисобга олиш, улардан фойдаланиш, уларни ташиш, жўнатиш қоидаларини бузиш	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари	Россия 222.1-модда	250-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	тармоғидан фойдаланиб бузиш	баданга ўртача оғир ёки оғир шикаст етказилган вақтдан бошлаб	ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		
86.	телекоммуникация ёки интернет тармоғида пиротехника буюмларининг қонунга хилоф муомаласи	шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин ёки анча миқдорда пиротехника буюмларини қонунга хилоф равишда ишлаб чиқариш, тайёрлаш, сақлаш, ташиш, жўнатиш, улардан фойдаланиш, худди шунингдек уларни қонунга хилоф равишда	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация		250^1-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		Ўзбекистон Республикасига олиб кириш (Ўзбекистон Республикасидан олиб чиқиш) ёки ўтказиш ҳаракатларидан бири амалга оширилган вақтдан бошлаб	инфратузилмаси (воситаси)		
87.	кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда киберўғрилик ёки киберфирибгарлик йўли билан эгаллаш	кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда эгаллаш амалга оширилган ёки айбдорнинг ҳақиқатда уни тасарруф этиш имконига эга бўлган вақтдан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд		251-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		
88.	Гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддалар ҳисобланмайдиган кучли таъсир қилувчи моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни тайёрлаш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш ёки бундай моддаларни	шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддалар ҳисобланмайдиган кучли таъсир қилувчи моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулот телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)	Россия 230-модда Қозоғистон 299-1-модда	251[1]-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	ёхуд заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда телекоммуникация ёки интернет тармоғида муомалага киритиш	ахборот тармоғида тарқатилган, реклама қилинган, намойиш этилган вақтдан бошлаб			
89.	Радиоактив материалларни телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб қонунга хилоф равишда эгаллаш	Радиоактив материаллар қонунга хилоф равишда эгалланган ёки шундай материалларни ҳақиқатда тасарруф этиш ҳуқуқи пайдо бўлган вақтдан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёхуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёхуд телекоммуникац		252-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			ия инфратузилмаси (воситаси)		
90.	Радиоактив материаллардан фойдаланиш қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш	Радиоактив материаллардан фойдаланиш бадандга ўртача оғир ёки оғир шикаст етганидан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		253-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
91.	бактериологик, кимёвий ва бошқа хил ялпи қирғин қуроллари турларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бировга ўтказиш, сақлаш, қонунга хилоф равишда эгаллаш ва улар билан бошқа ҳаракатларни содир этиш	Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари билан тақиқланган бактериологик (биологик), кимёвий ва бошқа хил ялпи қирғин қуроллари турларини ишлаб чиқиш, ишлаб чиқариш, тўплаш, олиш, бировга ўтказиш, сақлаш, қонунга хилоф равишда эгаллаш ва улар билан бошқа ҳаракатлар содир этилган вақтдан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		255[1]-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
92.	Тадқиқот фаолиятини амалга	Тадқиқот фаолиятини амалга ошириш	телекоммуникация ёки интернет		256-модда

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	оширишда хавфсизлик қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғидан фойдаланиб бузиш	бадандга ўртача оғир ёки оғир шикаст етишига сабаб бўлганидан бошлаб	тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		(бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
93.	Тоғ-кон, қурилиш ёки портлатиш ишлари хавфсизлиги қоидаларини телекоммуникация ёки интернет	Тоғ-кон, қурилиш ёки портлатиш ишлари бадандга ўртача оғир ёки оғир шикаст етишига сабаб бўлганидан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари		258-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб бузиш		ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		
94.	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб алоқа линиясини яроқсиз ҳолатга келтириш	алоқа линияси яроқсиз ҳолатга келган вақтдан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд		263-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		
95.	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб темир йўлнинг ҳаракатланадиган таркибини, ҳаво, денгиз ёки дарё кемасини олиб қочиш ёки эгаллаб олиш	темир йўлнинг ҳаракатланадиган таркибини, ҳаво, денгиз ёки дарё кемаси жиноятчи томонидан ҳаракатга келганидан ёки эгаллаб олинган вақтдан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		264-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
96.	Халқаро учиш қоидаларини телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизимларидан фойдаланиб бузиш	Халқаро учиш қоидалари бузилган вақтдан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		265-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)
97.	дастурий таъминот ва техник воситалардан фойдаланилган	транспорт воситасининг жойи ўзгарган вақтдан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими		267-модда (бевосита жавобгарлик

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	ҳолда транспорт воситасини олиб қочиш		ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		мавжуд эмас)
98.	Гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддаларни телекоммуникация ёки интернет	Гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддалар жиноятчи томонидан эгалланган ёки тасарруф этиш имконияти пайдо бўлган вақтдан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект		271-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	тармоғи ёҳуд ахборот тизимидан фойдаланиб қонунга хилоф равишда эгаллаш		технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		
99.	Гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб қонунга хилоф равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш ва бошқа ҳаракатлар қилиш, шунингдек	жиноятчи истеъмолга тайёр бўлган ҳеч бўлмаганда бир дозадаги гиёҳвандлик воситаси ёки психотроп моддасини тайёрлаган вақтдан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация	Россия 228.1-модда	273-модда учинчи қисми “д”-банди (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	уларни қонунга хилоф равишда ўтказиш		инфратузилмаси (воситаси)		
100	Гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш	шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш мақсадида телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)	Қозоғистон 299-1-модда	274-модда биринчи қисм (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		ахборот тармоғида тарқатилган, реклама қилинган, намойиш этилган вақтдан бошлаб			
101	Кибербезорилик	жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик, уриш-дўппослаш, баданга енгил шикаст етказиш ёки ўзганинг мулкига шикаст етказиш ёхуд нобуд қилиш анча зарар етказиш билан боғлиқ ҳаракатларан бири сдир этилган вақтдан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		277-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд эмас)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
102	Телекоммуникация ёки интернет тармоғида қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларни ташкил этиш ҳамда ўтказиш	шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларни ташкил этиш ёки ўтказиш учун телекоммуникация тармоқларида, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғи провайдерлари томонидан хизматлар кўрсатиш, тегишли дастурий таъминотдан нусха кўпайтириш, уни кўпайтириш, тарқатиш,	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)	Россия 171.2-модда Қозоғистон 307-модда Қирғизистон 219-модда Туркманистон 381-модда	278-модда учинчи қисм (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		содир этилган вақтдан бошлаб			
103	Ахборотлаштириш қоидаларини бузиш	белгиланган ҳимоя чораларини кўрмаган ҳолда ахборот тизимлари, маълумотлар базалари ва банкларини, ахборотга ишлов бериш ҳамда уни узатиш тизимларини яратиш, жорий этиш ва улардан фойдаланиш ҳамда ахборот тизимларидан рухсат билан фойдаланиш фуқароларнинг ҳуқуқларига ёки қонун	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)	Россия 274-модда Қозоғистон 207-модда Тожикистон 304-модда Туркманистон 381-модда Ж. Корея 366-модда Белоруссия 352-модда 355-модда Гурзия 284-модда Арманистон	278[1]-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		билан қўриқланадиган манфаатларига ёхуд давлат ёки жамоат манфаатларига кўп миқдорда зарар ёхуд жиддий зиён етказилган вақтдан бошлаб		254-модда 257-модда Озорбойжон 271-модда 273-модда	
104	Компьютер ахборотидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш	ахборот-ҳисоблаш тизимлари, тармоқлари ва уларнинг таркибий қисмларидаги ахборотлардан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш, агар ушбу ҳаракат ахборотнинг йўқ қилиб юборилиши, тўсиб қўйилиши,	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникац	Россия 272-модда 272.1-модда Қозоғистон 208-модда Қирғизистон 319-модда Тожикистон 298-модда 301-модда Туркманистон	278^2-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		модификациялаштирилиши, ундан нусха кўчирилиши ёхуд унинг қўлга киритилишига, электрон ҳисоблаш машиналари, электрон ҳисоблаш машиналари тизими ёки уларнинг тармоқлари ишининг бузилишига сабаб бўлган вақтдан бошлаб	ия инфратузилмаси (воситаси)	373-модда 377-модда Ж. Корея 366-модда Белоруссия 349-модда Германия §202а-модда Грузия 285-модда Арманистон 251-модда Озорбойжон 272-модда Литва 179-модда	
105	Компьютер тизимидан,	ҳимояланган компьютер тизимидан, шунингдек	телекоммуникация ёки интернет	Қозоғистон 211-модда	278^3-модда

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
	шунингдек телекоммуникация тармоқларидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш учун махсус воситаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб тайёрлаш ёхуд ўтказиш ва тарқатиш	телекоммуникация тармоқларидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш учун махсус дастурий ёки аппарат воситаларини ўтказиш мақсадини кўзлаб тайёрлаш ёхуд ўтказиш ва тарқатиш ҳаракатларидан бири содир этилган вақтдан бошлаб	тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)	Тожикистон 302-модда Германия §202c-модда Арманистон 255-модда Озорбойжон 273-1-модда	(бевосита жавобгарлик мавжуд)
106	Компьютер ахборотини модификациялаштириш	компьютер тизимида сақланаётган ахборотни қонунга хилоф равишда ўзгартириш, унга шикаст етказиш, уни	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот	Қозоғистон 206-модда Тожикистон 299-модда Туркманистон	278^4-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		ўчириш, худди шунингдек била туриб унга ёлғон ахборотни киритиш фуқароларнинг ҳуқуқларига ёки қонун билан қўриқланадиган манфаатларига ёхуд давлат ёки жамоат манфаатларига кўп миқдорда зарар ёхуд жиддий зиён етказилган вақтдан бошлаб	технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)	375-модда Хитой 286-модда Белоруссия 350-модда Грузия 286-модда Арманистон 252-модда Озорбойжон 273-2-модда	
107	кибersаботаж	ўзганинг компьютер ускунасини ёки хизматда фойдаланиладиган компьютер ускунасини	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот	Қирғизистон 321-модда Тожикистон 300-модда Германия	278^5-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		қасддан ишдан чиқарилган ёки компьютер тизими бузилган вақтдан бошлаб	технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)	§303b-модда Арманистон 253-модда	
108	Зарар келтирувчи дастурларни яратиш, ишлатиш ёки тарқатиш	компьютер тизимида сақланаётган ёки узатилаётган ахборотни рухсатсиз йўқ қилиб юбориш, тўсиб қўйиш, модификациялаштириш, ундан нусха кўчириш ёки уни қўлга киритиш мақсадини кўзлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари	Россия 273-модда Қозоғистон 210-модда Қирғизистон 320-модда Тожикистон 303-модда Белоруссия	278^6-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		компьютер дастурларини яратиш ёки мавжуд дастурларга ўзгартиришлар киритиш, худди шунингдек махсус вирус дастурларини ишлаб чиқиш, улардан қасддан фойдаланиш ёки уларни қасддан тарқатиш бошланган вақтдан бошлаб	ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)	354-модда Арманистон 256-модда	
109	Телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш	ўрнатилган ҳимоя тизимларини четлаб ўтган ҳолда телекоммуникация тармоғидан фойдаланиш ва халқаро	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари	Россия 274.2-модда Қозоғистон 205-модда Туркманистон 376-модда	278^{7}-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		трафикни ўтказиш мақсадида телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш, шунингдек мазкур мақсадлар учун мўлжалланган махсус дастурий ёки аппарат воситаларини қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) сақлаш ва уларнинг фаолият кўрсатиши учун шароитлар яратилганидан бошлаб	ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)		

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
110	Крипто-активлар айланмаси соҳасидаги қонунчиликни бузиш	шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин крипто-активларни қонунга хилоф равишда олиш, ўтказиш ёки айирбошлаш, белгиланган тартибда лицензия олмасдан крипто-активлар айланмаси соҳасидаги хизматлар провайдерлари фаолиятини амалга ошириш ёхуд крипто-активлар айланмаси соҳасидаги хизматлар провайдерлари	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёхуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёхуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)	Туркманистон 381-модда	278[8]-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
		томонидан аноним крипто-активлар билан операцияларни амалга ошириш содир этилган вақтдан бошлаб			
111	Майнинг фаолиятини қонунга хилоф равишда амалга ошириш	шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин аноним крипто-активлар майнинги билан шуғулланиш ёки белгиланган тартибни бузган ҳолда майнинг фаолиятини амалга ошириш ёки яширин майнингни амалга ошириш бошланган вақтдан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация	Туркманистон 381-модда	278[9]-модда (бевосита жавобгарлик мавжуд)

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
			инфратузилмаси (воситаси)		
112	Электрон хабарларни оммавий тарқатиш	Икки ёки ундан ортиқ қабул қилиувчиларнинг розилигисиз электрон хабар юборилган вақтдан бошлаб, дастурий маҳсулотлар, телекоммуникация тизимлари, ускуналар ва абонент терминалларининг узилишига ёки тугатилишига олиб келса	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)	Қирғизистон 322-модда	Жавобгарлик мавжуд эмас

т/р	жиноят номи	жиноят тугалланган вақти	Предмети	Хорижий давлатларнинг жиноят кодексида жавобгарликнинг мавжудлиги	Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси
113	Уяли алоқа абонент қурилмасининг идентификация кодини, абонентни идентификация қилиш мосламасини ноқонуний ўзгартириш, шунингдек абонент қурилмасининг идентификация кодини ўзгартириш учун дастурларни яратиш, улардан фойдаланиш ва тарқатиш	Уяли алоқа абонент қурилмасининг идентификация кодини, абонентни идентификация қилиш мосламасини ноқонуний ўзгартириш, шунингдек абонент қурилмасининг идентификация кодини ўзгартириш учун дастурларни яратиш, улардан фойдаланиш ва тарқатиш ҳаракатларидан бири содир этилган вақтдан бошлаб	телекоммуникация ёки интернет тармоғи ёҳуд ахборот тизими ёинки ахборот технологиялари ёки сунъий интеллект технологиялари ёҳуд телекоммуникация инфратузилмаси (воситаси)	Туркманистон	МЖтКнинг 155^3-моддаси

Жамоат хавфсизлигига
таҳдид солувчи
кибержиноятларнинг
жиноий-ҳуқуқий жиҳатлари”
мавзусидаги монографияга
5-ИЛОВА
“ЛОЙИҲА

ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИНИНГ ҚАРОРИ

Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмасининг ҳисобини юритишнинг маъмурий регламентини тасдиқлаш тўғрисида

Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмасининг ҳисобини юритиш орқали шахс, жамият ва давлат манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида, Вазирлар Маҳкамаси **қарор қилади:**

1. Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмасининг ҳисобини юритишнинг маъмурий регламенти иловага мувофиқ тасдиқлансин.

2. Белгилансинки:

Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмаларининг физик манзилларини ўзгартириш ёки ёлғон ва нотўғри маълумотлар билан рўйхатдан ўтказиш тақиқланади;

ушбу қарор билан тасдиқланган маъмурий регламентга мувофиқ сервис Ўзбекистон Республикаси Ягона интерактив давлат хизматлари портали (кейинги ўринларда – ЯИДХП) орқали автоматик кўрсатилади.

3. Ахборотлаштириш ва телекоммуникациялар соҳасида назорат инспекцияси Рақамли технологиялар вазирлиги билан биргаликда бир ой муддатда:

ушбу қарор билан тасдиқланган Регламентга мувофиқ сервисни кўрсатиш ЯИДХП орқали жорий этилишини таъминласин;

ЯИДХПда сервис кўрсатилишининг ҳар бир босқичида мурожаатлар кўриб чиқилишини кузатиб бориш имкониятини яратсин.

4. Мазкур қарорнинг бажарилишини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси рақамли технологиялар вазири Ш. Х. Шерматов зиммасига юклансин.

Ўзбекистон Республикасининг
Бош вазири **А. Арипов**

Вазирлар Маҳкамасининг
2025 йил “___”_____-
сон қарорига
ИЛОВА

Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмасининг ҳисобини юритишнинг МАЪМУРИЙ РЕГЛАМЕНТИ

1-боб. Умумий қоидалар

1. Мазкур Маъмурий регламент (кейинги ўринларда – Регламент) Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмасининг ҳисобини юритиш (кейинги ўринларда – сервис) тартибини белгилайди.

Сервис Ўзбекистон Республикаси Ягона интерактив давлат хизматлари портали (кейинги ўринларда – ЯИДХП) орқали “3 қадам” тамойили асосида Регламентга 1-иловада келтирилган схемага мувофиқ кўрсатилади.

2. Сервис белгиланган тартибда ЯИДХП орқали Ўзбекистон Республикаси Ахборотлаштириш ва телекоммуникациялар бўйича назорат инспекцияси (кейинги ўринларда – Инспекция) томонидан кўрсатилади.

3. Регламентда қуйидаги асосий тушунчалардан фойдаланилади:

ариза берувчи – Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган қурилмани ишлаб чиқарувчи, сотувчи ёки мулкдори бўлган фойдаланувчи;

Интернет жаҳон ахборот тармоғи – ягона адрес ва номлар маконидан фойдаланиладиган, шлюзлар ёрдамида бирлаштирилган, ягона TCP/ИП протоколига мувофиқ ишлайдиган кўплаб тармоқлардан иборат глобал халқаро тармоқ;

физик манзил (MAC манзил) – Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган қурилмани идентификациялаш имконини берувчи манзил.

4. Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган қурилмаларни ариза берувчи ушбу Регламентга мувофиқ рўйхатдан ўтказмасдан фойдаланиши, сервис учун ёлғон ёки нотўғри маълумотларни бериши, қурилманинг физик манзилини ўзгартириши ва ўзгартирилган қурилмалардан фойдаланиши тақиқланади.

2-боб. Давлат хизматини кўрсатиш тартиби

4. Ариза берувчи сервисдан фойдаланишнинг биринчи қадамида ЯИДХПда рўйхатдан ўтади ҳамда ушбу Регламентга 2-иловада келтирилган шаклга мувофиқ электрон шаклда сўровнома тўлдиради.

Зарур маълумотлар сўровномага киритилгандан сўнг ариза берувчи маълумотларнинг тўғрилигини текширади ва имзоларни идентификация қилишнинг тегишли воситалари билан тасдиқлайди.

5. Ариза берувчи сўровномадаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги учун жавобгардир. Ёлғон ёки нотўғри маълумотларни сўровномада кўрсатиш тақиқланади.

6. Ариза берувчи сервиснинг иккинчи қадамида базавий ҳисоблаш миқдорининг 20 фоизи миқдорида сервис учун тўлов тўлайди ва тўлов амалга оширилганлиги ахборот-коммуникация тизимлари орқали тасдиқланади.

Тўланган сумма қуйидаги тартибда тақсимланади:

11,75 фоизи – “Рақамли ҳукумат лойиҳаларини бошқариш маркази” давлат муассасасининг Иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳузуридаги Ғазначилик хизмати қўмитасидаги шахсий ҳисобварағига (шу жумладан, 0,5 фоизи йиғим тўланганлиги Ягона биллинг тизими орқали тасдиқланганлиги учун);

қолган маблағлар – инспекция ҳисобварағига ўтказилади.

Ариза берувчи сервисдан фойдаланишдан бош тортганда, тўланган тўлов суммаси қайтарилмайди.

7. Сўровномада нотўғри маълумотлар кўрсатилган ёки тўлов тўланмаган тақдирда сервисни кўрсатиш рад этилади.

Сервисни кўрсатишни ушбу бандниng биринчи хатбошидан бошқа асослар бўйича рад этиш тақиқланади.

6. Тўлов тасдиқланганидан сўнг сервиснинг учинчи қадамида 3-иловага мувофиқ шаклда Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмасининг физик манзили тасдиқланганлиги бўйича ЯИДХПда ҚР-код (матрик штрихли код) билан тасдиқланган ҳолда, автоматик паспорти расмийлаштирилади ва ариза берувчининг шахсий кабинетига юборилади.

7. Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмасининг физик манзили паспорти чекланмаган муддатга берилади.

3-боб. Якуний қоидалар.

8. Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган қурилмаларни ариза берувчи ушбу Регламентга мувофиқ рўйхатдан ўтказмасдан фойдаланиши, сервис учун ёлғон ёки нотўғри маълумотларни бериши, қурилманинг физик манзилини ўзгартириши, ўзгартирилган қурилмалардан фойдаланиши, Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмасининг физик манзили паспортини сохталаштириш қонунчиликда назарда тутилган жавобгарликка сабаб бўлади.

9. Инспекция томонидан кўрсатилаётган ҳар бир сервис реестри автоматик юритилади ҳамда ушбу регламентнинг назорати амалга оширилади.

10. Мазкур Регламент талабларининг бузилишида айбдор бўлган шахслар қонунчилик ҳужжатларида белгиланган тартибда жавоб берадилар.

Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмасининг ҳисобини юритишнинг маъмурий регламентига 1-ИЛОВА

Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмасининг ҳисобини юритиш сервисини кўрсатиш

СХЕМАСИ

Босқичлар	**Субъектлар**	**Тадбирлар**	**Бажариш муддатлари**
1-босқич	Ариза берувчи	Сервисдан фойдаланиш учун Ўзбекистон Республикаси Ягона интерактив давлат хизматлари портали (кейинги ўринларда – ЯИДХП) орқали электрон шаклда сўровнома тўлдиради ва сўровноманинг тўғрилигини тасдиқлайди.	Ўз хоҳишига кўра, реал вақт режимида
2-босқич	Ариза берувчи	Сервис учун тўлов тўлайди ва тўлов амалга оширилганлиги ахборот-коммуникация тизимлари орқали тасдиқланади.	реал вақт режимида
3-босқич	ЯИДХП	Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи	реал вақт режимида

		қурилмасининг физик манзили тасдиқланганлиги бўйича ЯИДХПда ҚР-код (матрик штрихли код) билан тасдиқланган ҳолда, автоматик паспорти расмийлаштирилади ва ариза берувчининг шахсий кабинетига юборилади.	

Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмасининг ҳисобини юритишнинг маъмурий регламентига 2-ИЛОВА

Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмасининг ҳисобини юритиш сервисини кўрсатиш бўйича

СЎРОВНОМА

И. Жисмоний шахс тўғрисида маълумот	
1. Ф.И.О.	
2. Туғилган жойи ва санаси	
3. Биометрик паспорти (идентификацияловчи ИД-картаси) серияси ва рақами	
4. ЖШШИР	
5. Доимий яшаш жойи ёки вақтинча рўйхатда турган жойи манзили	
6. Телефон рақами	
7. Қурилма номи ва модели (русуми):	
8. Қурилманинг физик (MAC) манзили	
9. Қурилмани ишлаб чиқарувчи	
ИИ. Юридик шахслар шахс тўғрисида маълумот	

1. Юридик шахс номи ва ташкилий ҳуқуқий шакли	
2. Юридик шахснинг давлат рўйхатидан ўтказилганлиги ҳақидаги гувоҳнома рақами ва санаси	
3. СТИР	
4. Юридик шахс раҳбари Ф.И.О.	
5. Туғилган жойи ва санаси	
6. Биометрик паспорти (идентификацияловчи ИД-картаси) серияси ва рақами	
8. ЖШШИР	
9. Юридик шахс жойлашган манзили	
10. Телефон рақами	
11. Қурилма номи ва модели (русуми):	
12. Қурилманинг физик (МАС) манзили	
13. Қурилмани ишлаб чиқарувчи	

Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмасининг ҳисобини юритишнинг маъмурий регламентига 3-ИЛОВА

Интернет жаҳон ахборот тармоғига уланиш имкониятига эга бўлган фойдаланувчи қурилмаси паспорти

И. Жисмоний шахс тўғрисида маълумот	
1. Ф.И.О.	
2. Туғилган жойи ва санаси	
3. Биометрик паспорти (идентификацияловчи ИД-картаси) серияси ва рақами	
4. ЖШШИР	
5. Доимий яшаш жойи ёки вақтинча рўйхатда турган жойи манзили	
6. Телефон рақами	
7. Қурилма номи ва модели (русуми):	
8. Қурилманинг физик (МАС) манзили	
9. Қурилмани ишлаб чиқарувчи	

ИИ. Юридик шахслар шахс тўғрисида маълумот	
1. Юридик шахс номи ва ташкилий ҳуқуқий шакли	
2. Юридик шахснинг давлат рўйхатидан ўтказилганлиги ҳақидаги гувоҳнома рақами ва санаси	
3. СТИР	
4. Юридик шахс раҳбари Ф.И.О.	
5. Туғилган жойи ва санаси	
6. Биометрик паспорти (идентификацияловчи ИД-картаси) серияси ва рақами	
8. ЖШШИР	
9. Юридик шахс жойлашган манзили	
10. Телефон рақами	
11. Қурилма номи ва модели (русуми):	
12. Қурилманинг физик (МАС) манзили	
13. Қурилмани ишлаб чиқарувчи	

Ўзбекистон Республикаси
Ахборотлаштириш ва
телекоммуникациялар бўйича назорат
инспекцияси
QD-КОД

”.

Жамоат хавфсизлигига
таҳдид солувчи
кибержиноятларнинг
жиноий-ҳуқуқий жиҳатлари”
мавзусидаги монографияга
5-ИЛОВА
“ЛОЙИҲА

Ўзбекистон Республикаси
Президентининг 2025 йил “ ”
январдаги ПҚ–___-сон
қарорига
2-ИЛОВА

Ўзбекистон Республикасида рақамли назоратни амалга ошириш тартиби тўғрисидаги НИЗОМ

1-боб. Умумий қоидалар

1. Ушбу Низом “Алоқа назорати” ахборот тизими ва “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимининг ишлаши, улар орқали келиб тушаётган мурожаатларни кўриб чиқиш ва қонун бузилишлари учун жавобгарликни қўллаш тартиби, “Алоқа назорати”, “Рақамли харита”, “Рақамли самарадорлик” ахборот тизимлари ва “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими субъектларининг ҳуқуқий ҳолатини белгилайди.

2. Ушбу Низом талаблари ташкилий ҳуқуқий шаклидан қатъий назар давлат органлари ва ташкилотлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари, хўжалик юритувчи субъектлар, жисмоний ва юридик шахсларга (кейинги ўринларда Тизим маъмури деб юритилади) татбиқ этилади ва мажбурий ҳисобланади.

3. Ушбу Низомда қуйидаги асосий тушунчалар қўлланилади:

администратор – Тизим маъмури мансабдор шахси, шу жумладан ходими ёки жисмоний шахс;

“Алоқа назорати” ахборот тизими – соҳага оид мурожаатларни, хат-хабарларни, хулосаларни расмий мурожаат сифатида кўриб чиқишга ихтисослашган ахборот тизими;

алоқа сифати экспертизаси – телекоммуникация оператори ёки провайдерининг кўрсатилаётган телекоммуникация хизматлари сифатини ва маълумотлар узатиш тезлигини аниқлаб берувчи экспертиза тури;

ахборот тизими (кейинги ўринларда **тизим** деб юритилади) – ахборотни тўплаш, сақлаш, излаш, унга ишлов бериш ҳамда ундан фойдаланиш имконини берадиган, ташкилий жиҳатдан тартибга солинган жами ахборот ресурслари, шу жумладан, электрон шаклдаги ахборот, маълумотлар банки, маълумотлар базаси, очиқ шаклда жойлаштириладиган ёхуд эълон қилинадиган аудио-, видео-, график ва матнли, рақамли ахборот, ахборот технологиялари ва бошқа техник воситалар;

Давлат инспекцияси – Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар вазирлиги ҳузуридаги Рақамли технологиялар ва коммуникациялар бўйича давлат назорати инспекцияси ва унинг ҳудудий инспекциялари;

домен номи – ахборот ресурсига ёки ахборот тизимига берилган, уларни Интернет жаҳон ахборот тармоғида идентификациялаш учун хизмат қиладиган ноёб ном;

домен номлари тизими – Интернет жаҳон ахборот тармоғида домен номларини бериш, рўйхатдан ўтказиш ва улардан фойдаланиш тартиби;

домени Маъмури – "УЗ" доменининг асосий Реестрини бошқариш ва "УЗ" доменини ривожлантиришнинг асосий йўналишларини белгилашга давлат томонидан ваколат берилган ташкилот;

Домен номининг Маъмури – домен номини ўз номига рўйхатдан ўтказган юридик ёки жисмоний шахс;

миллий почта тизими – Давлат органлари ва ташкилотлари томонидан йўлланувчи хат-хабарларни етказиб бериш, етказилганлигини тасдиқлаш, маълумотларни сақлаш ва ҳисобга олишнинг ягона миллий тизими;

мурожаат этувчи – Давлат инспекциясига мурожаат этаётган ҳамда "Алоқа назорати" ахборот тизимида мурожаати рўйхатга олинган жисмоний ва юридик шахслар, давлат органлари ва ташкилотлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, маҳаллий ижро этувчи органлар, хўжалик юритувчи субъектлар;

назорат синови – тизимда ва ундан ёки тармоқдан фойдаланиб амалга ошириладиган рақамли хизматларнинг иш фаолиятини реал вақт режимида мониторинг қилиш жараёнини ифодаловчи синов;

рақамли ҳуқуқбузарлик – Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексда ва бошқа қонунчилик ҳужжатларига мувофиқ соҳада, тизим ёки (ва) тармоқда ёки улардан фойдаланиб содир этилган ҳуқуқбузарликлар ёки шундай ҳуқуқбузарлик содир этилишига йўл қўйиб берилган ғайриҳуқуқий, айбли (қасддан ёки эҳтиётсизлик орқасида) амалга оширилган ҳаракат ёки ҳаракатсизлик;

Рўйхатдан ўтказувчи – домен номларини рўйхатдан ўтказиш бўйича домен Маъмури билан тузилган шартномага асосан

хизматлар кўрсатадиган ва домен номи тўғрисидаги зарур ахборотни асосий Реестрга киритилишини таъминлайдиган юридик шахс;

Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси – тизим, маълумотлар базаси, тармоқ, дастурий маҳсулот, аппарат, аппарат-дастурий восита, дастурий восита, алоқа воситаси ва бошқа техник воситаларга оид экспертиза;

рақамли назорат – "Рақамли назорат" комплекс ахборот тизимига уланган тизим, тармоқнинг техник иш ҳолати, фаолияти ва ишлашини реал вақт режимида кузатиб бориш жараёни, шунингдек, рақамли ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, уларга қарши курашиш ҳамда чора кўриш, экспертизадан ўтказиш орқали соҳада амалга оширилаётган назоратни рақамли кўринишда амалга оширишга оид назорат шакли;

"Рақамли назорат" комплекс ахборот тизими – алоқа, ахборотлаштириш, телекоммуникация, сунъий интеллект, рақамли ва аэрокосмик технологиялар ва хизматлар, сервислар кўрсатиш соҳасини, Ўзбекистон Республикасининг рақамлаштириш трансформациясини, тизим, тармоқнинг узилиш, тўхталиш ва иш фаолиятига оид хатоликларни ва қонун бузилишларини автоматик аниқлаш, рақамли мурожаатлар ва ҳуқуқбузарликни кўриб чиқишга, жавобгарликни қўллашга, рақамли технологиялар соҳасидаги экспертизаларни ҳал этишга қаратилган ихтисослашган комплекс идоралараро ахборот тизими;

рақамли хизматлар – рақамли технологиялардан фойдаланилган ҳолда электрон шаклда кўрсатиладиган хизмат ва сервислар;

рейтинг баҳолаш – рейтинг кўрсаткичлари ва мезонлари ёрдамида ахборот тизими ҳолатини энг юқори натижадан энг қуйи натижагача сараланган рўйхатдаги ўрнини белгилаш;

Рақамли технологиялар ва коммуникациялар соҳаси (кейинги ўринларда **соҳа** деб юритилади) – алоқа, ахборотлаштириш, телекоммуникация, сунъий интеллект, рақамли ва аэрокосмик технологиялар соҳасини ҳамда ушбу соҳалардаги бозор, шунингдек, ахборот-коммуникация технологиялари, рақамлаштириш, "Рақамли ҳукумат", рақамли иқтисодиёт, ахборот хавфсизлиги, радиочастота спектридан фойдаланиш, электрон рақамли имзо, электрон ҳужжат айланиши соҳалари, тизим, маълумотлар базаси, тармоқ, дастурий маҳсулот, аппарат, аппарат-

дастурий восита, дастурий восита, алоқа воситалари ва бошқа техник воситалар, рақамли хизматлар фаолияти ва уларнинг фаолиятига оид ёки улардан фойдаланиб амалга ошириладиган муносабатлар бўйича махсус соҳа;

сервис – Давлат инспекцияси томонидан “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида амалга ошириладиган сервислар;

ташкилот – рақамли ҳуқуқбузарликни кўриб чиқишни тааллуқлилиги бўйича Давлат инспекциясига юборишга мажбур бўлган давлат органлари ва ташкилотлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари, юридик шахслар ва хўжалик юритувчи субъектлар;

телекоммуникация тармоғи (кейинги ўринларда **тармоқ** деб юритилади) –алоқа линиялари ёки алоқа каналлари орқали ўзаро боғланган, телекоммуникацияларни амалга оширадиган ускуналар мажмуи бўлиб, унга кўра, маҳаллий, шаҳарлараро ёки халқаро телекоммуникациялар тармоғи, кўчма радиотелефон (уяли) алоқа тармоғи, кўчма радиотелефон (радиотелефон, транкли) тармоғи, республика ҳудудида йўлдош алоқа тармоғи, кўчма радиотелефон (уяли) алоқа тармоғи, маълумотлар узатиш тармоғи, телерадиоэшиттиришларни тарқатиш (трансляция қилиш) тармоғи, шунингдек, Интернет тармоғи киради;

тўхталиш – тизим ёки тармоққа хизмат кўрсатувчи қурилмаларда техник хатолик юзага келиши ёки бошқа сабабларга кўра ишламай қолиш ҳолати;

узилиш – тизим ёки тармоқнинг дастурий қисмида юзага келган хатоликлар сабабли унинг вақтинча ишламай қолиш ҳолати;

ваколатли орган – қонунчилик ҳужжати билан тегишли соҳада ваколат берилган давлат органи сифатида эътироф этилган орган ёки коллегиал орган.

4. “Алоқа назорати” ахборот тизими орқали келиб тушган ёки унга киритилган ташкилот, ваколатли органларнинг хат-хабарлари, мурожаат этувчиларнинг мурожаатлари ҳамда “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали аниқланган қонун бузилишлар, шунингдек, “Алоқа назорати” ахборот тизимига киритилган мониторинг, текшириш, ўрганиш назорат тадбирлари, кўрик давомида аниқланган рақамли ҳуқуқбузарликлар, шунингдек, алоқа сифати экспертизаси ҳамда рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизасига оид ҳужжатлар (кейинги ўринларда

назорат ҳужжатлари деб юритилади) расмий мурожаат сифатида Давлат инспекцияси томонидан кўриб чиқилади.

5. Давлат инспекцияси соҳада, шу жумладан, тармоқ ёки тизимда ёҳуд ундан фойдаланиб содир этиладиган ёки шундай ҳуқуқбузарлик содир этилишига йўл қўйиб берилган ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқувчи ва жазо қўлловчи ҳамда тармоқ ёки тизимни экспертизадан ўтказувчи, алоқа сифати экспертизаси ҳамда рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси бўйича хулоса берувчи ваколатли давлат органи ҳисобланади.

“Алоқа назорати”, “Рақамли самарадорлик” ва “Рақамли харита” ахборот тизимлари ҳамда “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими эгаси Давлат инспекцияси ҳамда оператори “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ ҳисобланади.

2-боб. “Алоқа назорати” ахборот тизими орқали мурожаатлар билан ишлаш тартиби

6. “Алоқа назорати” ахборот тизими орқали келиб тушган ёки унга киритилган қуйидаги назорат ҳужжатлари ёки рақамли ҳуқуқбузарликлар расмий мурожаат сифатида ташкилий-ҳуқуқий шаклидан қатъий назар давлат органлари ва ташкилотлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва суд томонидан Давлат инспекциясига юборилиши шарт, шунингдек, ушбу мурожаат ва хат-хабарлар Давлат инспекцияси томонидан қуйидагилардан бири бўлганда кўриб чиқилади:

мурожаат этувчиларнинг мурожаатлари;

Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги тақдимномаси ёки хулосасига кўра, Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари талабларини бузган ахборот соҳаси субъектларига нисбатан белгиланган тартибда чоралар кўрилишига оид хулосалар;

“Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ ёки ваколатли органлар томонидан ўзлари ваколатли бўлган йўналишларда аниқланган ҳуқуқбузарлик бўйича юборган хулосалари ёки мурожаатлари;

Давлат инспекциясининг мониторинг, текшириш ва ўрганиш давомида аниқлаган қонун бузилиши ҳолатларига оид ҳужжатлари.

7. Ушбу Низомнинг 6-бандида назарда тутилган мурожаатлар “Алоқа назорати” ахборот тизимига қуйидаги тартибда киритилади:

Ўзбекистон Республикаси Президентининг виртуал қабулхонаси, “1144”, “1199” ишонч телефон рақамлари, “Алоқа назорати” ахборот тизими мобил иловаси, “edo.ijro.uz” тизими орқали келиб тушган мурожаатлар автоматик тарзда кўринади;

қолган мурожаатлар Давлат инспекциясининг мурожаатларни кўриб чиқишга масъул бўлинмаси томонидан рўйхатга олинади ва киритилади.

8. “Алоқа назорати” ахборот тизимига киритилган ушбу Низомнинг 6-банди учинчи-тўртинчи хатбошиларида назарда тутилган ҳужжатларга доир веб-сайтнинг ва (ёки) веб-сайт саҳифасининг ёхуд бошқа ахборот ресурси, шу жумладан Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексдаги қилмишларни тармоқда содир этилганига оид ҳуқуқбузарлик бўйича мурожаат Давлат инспекцияси томонидан қуйидаги тартибда кўриб чиқилади:

уч иш куни ичида “wҳоис” хизмати ёрдамида фойдаланиш мумкин бўлган домен номи тўғрисидаги ахборот орқали ҳуқуқбузар шахси аниқланади;

“wҳоис” хизмати ёрдамида фойдаланиш мумкин бўлган домен номи тўғрисидаги ахборотда ҳуқуқбузар шахси ҳақида тўлиқ маълумотни олиш имкони бўлмаса, ваколатли орган ёки “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ томонидан берилган хулоса асосида уч иш кун ичида Рўйхатдан ўтказувчига кўрсатма берилади;

Рўйхатдан ўтказувчи кўрсатма асосида Домен номининг Маъмури ҳақида қуйидаги маълумотларни уч кун ичида Давлат инспекциясига “wҳоис” хизмати ёрдамида фойдаланиш мумкин бўлган домен номи тўғрисидаги сўралган ахборотни тўлиқ тақдим этади.

9. “Алоқа назорати” ахборот тизимига киритилган ушбу Низомнинг 6-банди иккинчи ва бешинчи хатбошисида назарда тутилган ҳужжатларга доир веб-сайтнинг ва (ёки) веб-сайт саҳифасининг ёхуд бошқа ахборот ресурси, шу жумладан Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексдаги қилмишларни тармоқда содир этилган ҳуқуқбузарлик бўйича мурожаат Давлат инспекцияси томонидан қуйидаги тартибда кўриб чиқилади:

Давлат инспекциясининг масъул бўлинмаси уч иш куни ичида веб-сайтнинг ва (ёки) веб-сайт саҳифасининг ёхуд бошқа ахборот ресурси, тармоққа оид идентификацияловчи маълумотларни аниқ кўрсатган ҳолда техник ҳолат юзасидан техник хулоса беради;

Давлат инспекцияси томонидан веб-сайтнинг ва (ёки) веб-сайт саҳифасининг ёхуд бошқа ахборот ресурси ёинки тармоқдаги ахборотга оид масала бўйича ваколатли орган ёки “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМга бир иш куни ичида ижро этилиши мажбурий сўров юборилади;

“Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ ёки ваколатли орган ёҳуд Давлат инспекциясининг ижро этилиши мажбурий сўровида белгилаган тартиб ва муддатларда хулоса беради;

уч иш куни ичида “wҳоис” хизмати ёрдамида фойдаланиш мумкин бўлган домен номи тўғрисидаги ахборот орқали ҳуқуқбузар шахси аниқланади;

“wҳоис” хизмати ёрдамида фойдаланиш мумкин бўлган домен номи тўғрисидаги ахборотда ҳуқуқбузар ҳақида тўлиқ маълумотни олиш имкони бўлмаса, “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ ёки ваколатли орган томонидан берилган хулоса асосида уч иш кун ичида Рўйхатдан ўтказувчига кўрсатма берилади;

Рўйхатдан ўтказувчи кўрсатма асосида Домен номининг Маъмури ҳақида қуйидаги маълумотларни уч кун ичида Давлат инспекциясига “wҳоис” хизмати ёрдамида фойдаланиш мумкин бўлган домен номи тўғрисидаги сўралган ахборотни тўлиқ тақдим этади.

10. Веб-сайтнинг ва (ёки) веб-сайт саҳифасининг ёки бошқа ахборот ресурсига ёҳуд тармоқда содир этилган ҳуқуқбузарликлар бўйича “wҳоис” хизмати ёрдамида фойдаланиш мумкин бўлган домен номи тўғрисидаги ахборотда кўрсатилган юридик шахснинг раҳбари ёки жисмоний шахс жавобгарликка тортилади.

11. “Алоқа назорати” ахборот тизимига киритилган ушбу Низомнинг 6-банди учинчи-тўртинчи хатбошисида назарда тутилган ҳужжатларга доир тармоқдан фойдаланиб Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексдаги ҳуқуқбузарлик содир этилишига йўл қўйганини кўрсатувчи мурожаат Давлат инспекцияси томонидан 3 иш куни ичида Ягона интерактив давлат хизматлари порталидан

фойдаланиб ҳуқуқбузар шахси аниқланади ва ваколатли орган томонидан берилган хулоса асосида қонунбузилиши ҳолатини бартараф этиш юзасидан кўрсатма берилади.

12. “Алоқа назорати” ахборот тизимига киритилган ушбу Низомнинг 6-банди иккинчи ва бешинчи хатбошисида назарда тутилган ҳужжатларга доир тармоқдан фойдаланиб Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексдаги ҳуқуқбузарлик содир этилишига йўл қўйганлигини кўрсатувчи мурожаат Давлат инспекцияси томонидан қуйидагича кўриб чиқилади:

Давлат инспекциясининг масъул бўлинмаси уч иш куни ичида телекоммуникация тармоғига оид идентификацияловчи маълумотларни аниқ кўрсатган ҳолда техник ҳолат юзасидан техник хулоса беради ва аниқланган ҳолат бўйича “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ ёки ваколатли органга ижро этилиши мажбурий сўров юборади;

“Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ ёки ваколатли орган Давлат инспекциясининг ижро этилиши мажбурий сўровида белгилаган тартиб ва муддатларда хулоса беради;

Давлат инспекцияси томонидан уч иш куни ичида Ягона интерактив давлат хизматлари порталидан фойдаланиб ҳуқуқбузар шахси аниқланади ва “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ ёки ваколатли орган томонидан берилган хулоса асосида қонунбузилиши ҳолатини бартараф этиш юзасидан кўрсатма берилади.

13. Тармоқда қонунчилик ҳужжатлари билан жавобгарликни назарда тутувчи ахборотни тарқатганликка оид шундай ҳуқуқбузарлик содир этилишига йўл қўйганлик ҳолати юзасидан юридик шахснинг раҳбари жавобгарликка тортилади.

14. “Алоқа назорати” ахборот тизимига киритилган ушбу Низомнинг 6-банди учинчи-тўртинчи хатбошисида назарда тутилган ҳужжатларга доир тармоқдан фойдаланиб Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексдаги ҳуқуқбузарлик содир этилгани бўйича мурожаат Давлат инспекцияси томонидан уч иш куни ичида Ягона интерактив давлат хизматлари порталидан фойдаланиб ҳуқуқбузар шахси аниқланади ва “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ ёки ваколатли орган томонидан

берилган хулоса асосида қонунбузилиши ҳолатини бартараф этиш юзасидан кўрсатма беради.

15. “Алоқа назорати” ахборот тизимига киритилган ушбу Низомнинг 6-банди иккинчи ва бешинчи хатбошисида назарда тутилган ҳужжатларга доир тармоқдан фойдаланиб Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексдаги ҳуқуқбузарлик содир этилгани бўйича мурожаат Давлат инспекцияси томонидан қуйидаги тартибда кўриб чиқилади:

Давлат инспекциясининг масъул бўлинмаси уч иш куни ичида тармоққа оид идентификацияловчи маълумотларни аниқ кўрсатган ҳолда техник ҳолат юзасидан техник хулоса беради ва аниқланган ҳолат бўйича “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ ёки ваколатли органга ижро этилиши мажбурий сўров юборилади;

“Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ ёки ваколатли орган Давлат инспекциясининг ижро этилиши мажбурий сўровида белгилаган тартиб ва муддатларда хулоса беради;

Давлат инспекцияси томонидан уч иш куни ичида Ягона интерактив давлат хизматлари порталидан фойдаланиб ҳуқуқбузар шахси аниқланади ва “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ ёки ваколатли орган томонидан берилган хулоса асосида қонунбузилиши ҳолатини бартараф этиш юзасидан кўрсатма берилади.

16. Тармоқдан фойдаланиб қонунчилик ҳужжатлари билан жавобгарликни назарда тутувчи ахборотни тарқатганлик ёки сўзлашув маданиятига риоя қилмаган ёҳуд тармоқдан фойдаланиш тартибига (жамоат тартиботига) риоя қилмаган ёинки Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексда назарда тутилган ҳуқуқбузарликни содир этган ёки маълумотларни тарқатиш, реклама қилиш, эълон бериш, намойиш қилиш, контентда қонунчилик билан жавобгарликни назарда тутувчи харакатларни содир этиш ва бошқа ҳуқуқбузарликка оид ҳолатларни амалга оширган фойдаланувчи бўлган жисмоний шахс, шу жумладан, ҳисоб рақам (пластик рақам) эгаси жавобгарликка тортилади.

17. Тармоқ ёки тизим узилиши, тўхталиши, тармоқ лойиҳаланиши, қурилиши, фойдаланилиши ҳамда улардан фойдаланиб хизматлар кўрсатилишига, шу жумладан, алоқа

хизматининг сифат кўрсатгичлари, кўрсатилаётган почта алоқаси, телекоммуникация ва рақамли давлат хизматлари бўйича тўловлар амалга оширилишига оид ушбу Низомнинг 6-бандига оид мурожаат келиб тушган кунида Давлат инспекциясининг мурожаатлар бўлинмаси томонидан қуйидаги харакатлар амалга оширилади:

мурожаат келиб тушган куни тааллуқлилиги бўйича почта алоқаси ва телекоммуникация оператори ёки провайдери, рақамли давлат хизматини кўрсатувчи ташкилот ва тўлов тизимларини амалга оширувчи тадбиркорлик субъектларига қоидабузарликни 10 соат ичида бартараф этиш ҳамда "Алоқа назорати" ахборот тизимига маълумот киритиш учун;

10 соат ичида бартараф этилмаган ёки "Алоқа назорат" ахборот тизимига маълумот киритмаган ёҳуд ишончсиз, ҳақиқатга тўғри келмайдиган, шубҳали далиллар мажбурий илова қиладиган маълумот киритилганида ёки бевосита соҳага ёҳуд рақамли ҳуқуқбузарликка оид мурожааатлар бўйича маъмурий ҳуқуқбузарлик ишини юритиш учун Давлат инспекциясининг марказий ва ҳудудий бўлинмаларига юборади;

экспертизага оид мурожаатлар "Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази" ДМга ҳамда Давлат инспекциясининг масъул бўлинмасига юборади;

ушбу банднинг иккинчи-учинчи хатбошиларидаги мурожаатлардан бошқа мурожаатлар қонунчилик ва Давлат инспекциясининг ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳал этилади.

18. Қуйидагилар почта алоқаси ёки телекоммуникация хизмат кўрсатиш қоидаларини бузиш деб ҳисобланади, бундан ушбу низомнинг 19-бандида назарда тутилган ҳоллар мустасно:

10 соат ичида қоидабузарлик бартараф этилиб, ҳаққоний тўлиқ ва тўғри далилларни ўз ичига олган маълумотлар "Алоқа назорати" ахборот тизимига киритилмаган тақдирда;

почта алоқаси ёки телекоммуникация хизматларини кўрсатиш қоидалари бажарилмаган ёки бузилган тақдирда;

ушбу низом талаблари бузилган тақдирда;

қонунчилик ҳужатлари талаблари бузилган тақдирда.

19. Почта алоқаси операторлари ва провайдерлари учун мажбурий бўлган ушбу банднинг учинчи хатбошисидаги почта ёки курьерлик жўнатмаларининг назорат муддатлари бузилганлиги ёки алоқа сифатига оид ўлчаш натижалари бўйича телекоммуникация

хизматининг сифат кўрсатгичларига оид экспертиза хулосаси бўйича аниқланган қонун бузилиши алоқа хизматининг сифат ва нормалари бузиш деб ҳисобланади, бунда оператор ёки провайдернинг раҳбари жавобгарликка тортилади.

Алоқа сифатини ўлчаш, экспертизадан ўтказиш ҳамда ҳуқуқбузарлик ишини юритиш 4-иловага мувофиқ амалга оширилади.

Амалдаги қонунчилик билан бориш қийин бўлган ва тоғли ҳудудлар таркибига киритилган аҳоли пунктларига почта ёки курьерлик жўнатмалари у қабул қилинган кундан бошлаб узоғи билан 3 кун ичида, қолган ҳудудларга эса, 2 кун ичида мажбурий етказиб берилиши лозим, бундан қонунда назарда тутилган муддатлар мустасно.

20. Соҳага оид техник жиҳатдан тартибга солувчи ҳужжатлар талабларининг бузилиши техник регламентларга ёки стандартларнинг мажбурий талабларига риоя этмаслик ҳисобланади ва хўжалик юритувчи субъектнинг раҳбари ёки айбдор жисмоний шахс жавобгарликка тортилади.

21. Ягона интерактив давлат хизматлари порталида, шунингдек, ахборот ресурслари орқали кўрсатилаётган электрон (рақамли) давлат хизматлари ва сервисларини кўрсатишга оид қонунчилик ҳужжатлари ва бошқа ҳужжатлар талабларининг бузилиши рақамли (электрон) давлат хизматлари кўрсатиш соҳасидаги қонунчиликни бузиш деб ҳисобланади ва ташкилот раҳбари жавобгарликка тортилади.

22. Ўзбекистон Республикасида телекоммуникациялар тармоқларида фойдаланиладиган телекоммуникацияларнинг техник воситалари, шу жумладан фойдаланувчи қурилмалари қонунчиликка ва техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларга мувофиқлиги юзасидан сертификат-лаштирилиши лозим. Телекоммуникациялар тармоқларидаги мобиль қурилмаларнинг халқаро ўзига хос идентификация кодлари рўйхатдан ўтказилиши керак. Ўзбекистон Республикасида телекоммуникациялар тармоқларида фойдаланиладиган телекоммуникацияларнинг техник воситалари, шу жумладан фойдаланувчи қурилмаларини сертификатлатлаштириш ушбу техник восита ёки қурилмага уланган ҳолда, телекоммуникация

хизматини кўрсатаётган тегишли оператор ёки провайдер томонидан амалга оширилади.

Соҳага оид метрология, сертификатлаштириш ва мувофиқликни баҳолаш қоидаларини бузиш ҳолати бўйича юридик шахс раҳбари ва телекоммуникациялар тармоқларидаги мобиль қурилмаларнинг халқаро ўзига хос идентификация кодлари рўйхатдан ўтказмаслик бўйича хўжалик юритувчи субъект раҳбари ва жисмоний шахс жавобгарликка тортилади.

23. Тармоқда ёки ундан фойдаланиб ҳуқуқбузарлик содир этган ёҳуд шундай ҳуқуқбузарлик содир этилишига йўл қўйиб берган ёинки техник воситалар орқали тармоқда ноқонуний харакатларни амалга оширган шахс (лар) телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф ёки рухсатсиз фойдаланиш ҳолати юзасидан маъмурий жавобгарликка тортилади.

24. Соҳада техник ва технологик жараёнлар, воситалар ва қурилмаларнинг тўхташи, тўхталиши, авария юзага келиши, шунингдек, тармоқлардан қонунга хилоф равишда ёки рухсатсиз фойдаланишга йўл қўйиб берган, тармоқларда лозим даражада ҳимояланиш, ахборот хавфсизлигини таъминланмаслик ҳолатлари юзасидан тармоқ ёки тизим эгаси бўлган субъект, шу жумладан, юридик шахс раҳбари жавобгарликка тортилади.

25. Қувватидан қатъий назар радиоузаткич шаҳобчасини рухсатсиз ўрнатиш ва (ёки) ундан фойдаланиш, абонентлик қурилмасини қурилмасини рўйхатдан ўтказмай ёки рухсатсиз тармоққа улаш ҳолатлари бўйича қонун бузилишига йўл қўйган субъект ёки Wi-Fi хизмати ташкилотчисининг қонунчилик бўйича олган мажбуриятларининг бажармаслиги юзасидан Wi-Fi хизмати ташкилотчиси бўлган юридик шахс раҳбари ёки жисмоний шахс жавобгарликка тортилади.

26. Радиоэлектрон воситалар ва юқори частотали қурилмалардан фойдаланиш тартиби бўйича рухсатнома олмаган, бошқа субъектларнинг қонуний фаолиятига халақит бераётган шахс, ноқонуний радиоэлектрон воситаларни сотиш, айирбошлаш, мобил қурилманинг халқаро ўзига хос идентификация кодини ёки абонент қурилмасининг идентификациялаш модулини қонунга хилоф равишда ўзгартириш ҳолатлари бўйича мазкур ҳуқуқбузарликни амалга оширган субъект жавобгарликка тортилади.

27. Алоқа линиялари, иншоотлари ва тармоқларини муҳофаза қилиш қоидаларини бузиш ҳолати бўйича мазкур қилмишни амалга оширган қурилишни ташаббус кўрсатган юридик шахс раҳбари, ҳуқуқбузарлик ишида юридик шахс бўлмаган тақдирда қурилишни ташаббус кўрсатган жисмоний шахс ёки шундай ҳуқуқбузарлик вужудга келишига шарт-шароит яратиб берган ташкилот, шу жумладан, юридик шахс раҳбари жавобгарликка тортилади.

28. Ахборот тизими ёки компьютер тизимидан фойдаланиш қоидаларини бузиш ҳолатлари бўйича мазкур қилмишни содир этган шахс ва шундай қилмишлар вужудга келишига йўл қўйиб берган шахс жавобгарликка тортилади.

29. Ахборот тизими ёки алоқа линиясини ишга туширишга оид қонунчилик, шу жумладан, ўзбошимчалик билан ахборот тизимини амалиётга жорий этиш, ҳисобдан чиқариш, фойдаланувга қабул қилиш, алоқа линиялари ва тармоқни лойиҳалаш, қуриш, фойдаланиш, хизматлар кўрсатиш ҳолатлари юзасидан ўзбошимчаликни амалга оширган ташкилот, шу жумладан, юридик шахс раҳбари жавобгарликка тортилади.

30. Ушбу Низомнинг 6-29-бандларида назарда тутилган ҳолатлар бўйича 1-иловага мувофиқ регламентда белгиланган тартибда мурожаат кўриб чиқилади:

Экспертизага оид мурожаатлардан бошқа ушбу Низомда назарда тутилган мурожаатлар бўйича Давлат инспекцияси ходими мурожаат ўзига келиб тушган куни ушбу Низомда бошқа алоҳида муддат ва тартиб белгиланган бўлмаса, ҳуқуқбузарнинг шахси ва ҳуқуқбузарлик иши учун ҳуқуқбузарлик таркиби етарли бўлса, ҳуқуқбузарга нисбатан 1-иловага мувофиқ регламентда белгиланган тартибда маъмурий жазо қўллаш, ҳуқуқбузарлик ишини юбориш ёки тугатиш қарорларидан бирини қабул қилади;

Ҳуқуқбузарлик иши кўздан кечиришни талаб этса, 1-иловага мувофиқ регламентда белгиланган тартибда кўздан кечиришни амалга ошириб, кўздан кечириш амалга оширилган куни кўздан кечириш баённомасини шакллантиради ва ҳуқуқбузарлик ашёси бўлса, уни вақтинчалик олиб қўяди ҳамда ашёни вақтинчалик сақлаш масаласини белгиланган тартибда ҳал этади;

зарур бўлса, фото, видео, аудио, рақамли (электрон) далилларни тўплайди, мутахассис фикри ёки (ва) экспертиза хулосасини олади.

Мурожаат ўзига келиб тушган кундан бошлаб кўпи билан 3 кун ичида алоқа сифати ўлчовини амалга оширади, алоқа линияси, ахборот тизими узилиши, тўхталиши, тармоқдаги ҳолатлар бўйича кўздан кечириш баённомасини расмийлаштиради, фото ва видео далилларни тўплайди, экспертиза ўтказиш зарурияти бўлган ҳолларда мутахассис жалб қилади, экспертиза тайинлайди.

31. Рақамли назорат тизмида рақамли ҳуқуқбузарликка оид ишлар соддалаштирилган ёки оддий тартибда кўриб чиқилади. Соддалаштирилган тартибда ҳуқуқбузарлик иши ҳуқуқбузарнинг иштирокисиз кўриб чиқилади.

32. Оддий тартибда ҳуқуқбузарлик иши қуйидагича кўриб чиқилади:

шикоят (протест) келтирган ҳамда маъмурий жавобгарлик иштирокчилари, шу жумладан, фойдаланувчига чақирув қоғози “Рақамли назорат” ахборот тизими орқали юборилади;

тегишли ташкилот, шу жумладан, оператор ва провайдер кўтарилган масала бўйича масъул мансабдор шахси ўзининг мансаб йўриқномаси, ишга қабул қилиш ҳақидаги буйруқ нусхаси ва шахсини тасдиқловчи ҳужжатни, шунингдек фуқаролар ўзининг шахсини тасдиқловчи ҳужжатни Давлат инспекцияси мансабдор шахсига у чақирган куни тақдим этади;

Давлат инспекцияси ўзига зарур ҳужжатларни ёки маълумотларни ижро этилиши мажбурий сўровлари асосида ёки “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали олиши мумкин.

33. Давлат инспекцияси ўзига зарур ҳужжатларни тақдим этишни сўраб юборган ижро этилиши мажбурий сўрови ташкилий ҳуқуқий шаклидан қатъий назар давлат органлари ва ташкилотлари, хўжалик юритувчи субъектлар, жисмоний ва юридик шахслар учун мажбурийдир ҳамда улар Давлат инспекцияси сўровида белгилаган тартиб ва муддатда зарур ҳужжатларни, маълумотларни, материалларни тақдим этиши, тизим ва тармоққа монеликсиз киришига шарт-шароит яратиши шарт.

34. Ушбу Низомга мувофиқ Давлат инспекциясининг сўровларини мажбурий ижро этмаслик, зарур ҳужжатларни ва маълумотларни, материалларни тақдим этмаслик, Давлат инспекцияси ходимлари хизмат вазифаларига монелик қилиш ҳокимият вакилининг қонуний талабларини бажармаслик ёки хизмат вазифаларини бажаришига тўсқинлик қилиш ҳисобланади ва

ушбу ҳолатда маъмурий жавобгарликка сўров юборилган ёки хизмат вазифаларига тўсқинлик қилган мансабдор шахс ёки бошқа шахслар жавобгарликка тортилади.

35. Давлат инспекциясининг чақирув қоғозларига мувофиқ шахсларнинг келмаслиги унга нисбатан ҳуқуқбузарлик иши кўриб чиқилишига тўсқинлик қилмайди.

36. Маъмурий ёки молиявий ҳуқуқбузарлик аниқланган тақдирда маъмурий ва молиявий жазо Давлат инспекцияси ёки унинг ҳудудий инспекцияси бошлиғи ёки унинг ўринбосари томонидан қўлланилади ва ҳуқуқбузарга нисбатан қонунчиликда жаримани ихтиёрий тўлашга оид имтиёзлар белгиланган тартибда тақдим этилади.

37. Маъмурий ва молиявий жазо қўллаш тўғрисидаги қарор жисмоний шахс бўлган ҳуқуқбузарга “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали унинг Ягона интерактив давлат хизматлари порталидаги шахсий кабинети, Давлат инспекцияси веб-сайти, “e-жарима” веб-сайтига юборилади ҳамда Давлат инспекцияси веб-сайтининг хаволасига ўтишни назарда тутувчи смс-хабарномани “Электрон ҳукумат” доирасида аҳоли ва тадбиркорлик субъектларига кўрсатиладиган давлат хизматлари тўғрисида электрон хабардор қилиш тизими орқали юбориш орқали ҳуқуқбузар хабардор этилади, агарда бунинг имкони бўлмаса, миллий почта тизими орқали ҳуқуқбузарга қарор юборилади.

Қарор қоида тариқасида давлат органлари, ташкилотлари, хўжалик юритувчи субъектлар ва бошқа юридик шахслар раҳбарига нисбатан қўлланилган бўлса, ушбу ташкилотнинг юридик манзилига, жисмоний шахсларга эса, унинг мавжуд тизимда аниқланган яшаш жойига юборилади.

38. “Электрон ҳукумат” доирасида аҳоли ва тадбиркорлик субъектларига кўрсатиладиган давлат хизматлари тўғрисида электрон хабардор қилиш тизими орқали юборилган смс-хабарга хавола қилинган ҳужжат ҳуқуқбузарнинг Давлат инспекциясидаги мавжуд абонент рақамига юборилади ва смс-хабарнинг юборилганлик ҳамда смснинг етиб борганлик факти ҳуқуқбузарнинг ўзига оид масала бўйича ҳуқуқбузарлик ишидан хабардор эканлигини англатади.

39. “Электрон ҳукумат” доирасида аҳоли ва тадбиркорлик субъектларига кўрсатиладиган давлат хизматлари тўғрисида

электрон хабардор қилиш тизими орқали юборилган смс-хабар ҳуқуқбузарга етиб бормаганлиги ҳақида тизимда хабар келиб тушса, қабул қилинган қарор ёки ҳужжат миллий почта тизими орқали юборилади.

40. Чет эл фуқаролари, фуқаролиги бўлмаган шахслар ёки молиявий жарималар, шунингдек, смс-хабар юборилмаган бўлса ёки юборилган хабарни жўнатишнинг техник имконияти бўлмаса, ҳуқуқбузарга тегишли ҳужжатлар миллий почта тизими орқали юборилади.

3-боб. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимининг ишлаш тартиби

41. Ўзбекистон Республикасидаги тизимлар “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига уланади ва 24/7 режимда рақамли назорат олиб борилади.

Тизимнинг “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига уланиши бўйича масъулият тегишли тизимнинг эгалиги ёки фойдаланувида бўлган Тизим маъмури ҳамда унинг раҳбари ва администратори зиммасида бўлади.

42. Тизимни амалиётга жорий этиш Давлат инспекциясининг ижобий хулосаси бўлганда йўл қўйилади.

Ўзбошимчалик билан тизимни амалиётга жорий этиш ўзбошимчалик ҳолати бўйича ҳуқуқбузарга нисбатан чора кўришга ҳамда тизимни мажбурий тўхтатиб қўйилишига асос бўлади.

43. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида тизимларнинг сифат кўрсатгичлари баҳоланади.

44. Мавжуд тизимлар “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига 2025-йилнинг якунига қадар уланади ҳамда қолган тизимлар Давлат инспекциясининг ижобий хулосаси берилганидан кейин икки ой муддатда уланади.

45. Давлат инспекциясининг ижобий хулосаси бўлгандагина тизимлардаги ахборот юридик кучга эга бўлади, Давлат инспекциясиниинг ижобий хулосаси бўлмаган тизимдаги ахборот ҳеч қандай ҳуқуқий оқибатларга олиб келмайди ҳамда бирон бир ҳуқуқий муносабатларни тартибга солмайди.

46. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига уланиш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

тизимга Давлат инспекцияси хулосаси берган ёки хулоса бермаганлигидан қатъий назар мавжуд тизим эгаси (оператори) бўлган Тизим маъмури Давлат инспекциясига ёзма мурожаат этади;

Давлат инспекцияси 10 кун ичида тизим эгаси (оператори) бўлган Тизим маъмурига “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида алоҳида шахсий кабинет очиб беради ва шахсий кабинет очиб берилганлигини ҳамда уни тўлдириш лозимлигини маълум қилади;

Давлат инспекцияси жавобини олгач Тизим маъмури ҳамда унинг раҳбари ва администратори 5 кун ичида очиб берилган шахсий кабинетга ўзларининг ишга қабул қилинганлиги (лавозимга тайинланганлиги) тўғрисидаги буйруқни бириктиради ҳамда шахсий кабинетда мавжуд тизим ҳақидаги қуйидаги маълумотларни тўлдириб, Давлат инспекциясини ёзма равишда хабардор этади, қайта ташкил этилган ёки тугатилаётган Тизим маъмури тегишли ҳужжат қабул қилинганидан бошлаб 3 иш куни ичида тизимдаги мавжуд маълумотларга тегишли тузатишларни киритиши шарт:

тизим номи, тармоқдаги хаволаси;

администратор(лар)нинг ФИШ, лавозими, туғилган йили ва жойи, ЖШШИР, электрон (почта) ва яшаш манзили, ишга қабул қилинганлиги ҳақидаги буйруқ реквизитлари, мобил телефон рақам(лар)и;

ташкилот, шу жумладан, Тизим маъмури номи, Тизим маъмури раҳбарининг ФИШ, туғилган йили ва жойи, ЖШШИР, ташкилот электрон (почта) ва яшаш манзили, мобил телефон рақам(лар)и.

47. Низомнинг 46-бандида назарда тутилган маълумотлар муддатида ва тўғри киритилиши, ҳаққонийлиги бўйича жавобгарлик шахсий кабинет очиб берилган ташкилот, шу жумладан, Тизим маъмури ва унинг раҳбари ҳамда администратор(лар)ининг зиммасидадир.

48. Мазкур Низомнинг 38-бандида назарда тутилган маълумотлар киритилган Давлат инспекциясига берилган хабар асосида “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига уланган тизимлар фаолияти рақамли назорат ҳолатига ўтади ва баҳолаш автоматик бошланади.

49. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига уланган тизимлар фаолияти автоматик тарзда ушбу Низомда назарда тутилган қонун бузилишлари кўрсатилган ҳолда, ҳар бир қонун

бузилишига 10 баллдан олиб ташлаган ҳолда, Тизим маъмурларининг тизимидаги узилиш ёки тўхталишни инобатга олиб, автоматик баҳоланади.

Баҳолаш ушбу Низомдаги ҳар бир мезон бўйича амалга оширилади.

50. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида шахсий кабинетнинг юритилиши, тизимнинг ахборот хавфсизлиги, логин ва паролларнинг махфийлиги, тизимнинг барқарорлиги, улардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги, тизим хавфсизлиги учун масъулият ташкилот, шу жумладан, Тизим маъмури ҳамда унинг раҳбари ва администратор(лар)и зиммасида бўлади.

“Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига Тизим маъмурининг раҳбари ва администратор(лар)и ўзларининг Ягона идентификация тизими орқали киради, ташкилотларнинг талабига мувофиқ электрон рақамли имзо орқали киришга ҳам қўшимча техник имконият яратиб берилиши мумкин.

51. Тизим маъмури, шунингдек, унинг раҳбари ва администратори ўзларининг тизимидаги узилиш ёки тўхталишлар бўйича “Рақамли назорат” ахборот тизими орқали хабар қилинганидан сўнг, иш вақти давомида икки соат ичида узилиш ёки тўхталишларни бартараф қилиши шарт.

52. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига уланган тизимдаги узилиш ёки тўхталиш ҳақида “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали автоматик хабар берилади ва хабар Тизим маъмурининг раҳбари ва администраторининг шахсий кабинетида назарда тутилган электрон почта манзиллари ёки (ва) мобил телефон рақамига юборилади.

53. Ушбу Низомнинг 51-бандида назарда тутилган муддатда ахборот тизимидаги узилиш ёки тўхталиш бартараф этилмаган тақдирда Давлат инспекцияси томонидан кўрсатма ва чақирув қоғози қонун бузилишига йўл қўйган Тизим маъмурининг раҳбари ва администраторининг шахсий кабинети, электрон почта манзили ёки мобил телефон рақамига юборилади.

54. Чақирув қоғози ва кўрсатмани юбориш имкони бўлмаганда “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимидан тўлақонли фойдаланиш бўйича қонун бузилиши ҳолатларини бартараф этиш ва Тизим маъмури администраторига интизомий жазо қўллаш бўйича кўрсатма билан бирга йўл қўйилган қонун бузилишларини бартараф

этиш ҳақидаги кўрсатма ва чақирув қоғози миллий почта тизими орқали Тизим маъмурига жўнатилади.

55. Рақамли (электрон) давлат хизматларини амалга оширувчи идоралар ахборот тизимларидаги узилиш ёки тўхталиш ҳамда ушбу Низомда назарда тутилган бошқа қонун бузилиши ҳолатлари бўйича Тизим маъмури раҳбари ёки администоратор давлат хизматлари кўрсатиш соҳасидаги қонунчиликни бузиш ва ҳокимият вакили, шу жумладан Давлат инспекциясининг қонуний талаблари ва кўрсатмаларини бажармаслик ёки хизмат вазифаларини бажаришига тўсқинлик қилиш ҳолати бўйича жавобгарликка тортилади.

Миллий почта тизими ва ушбу банднинг биринчи хатбошисида назарда тутилмаган Тизим маъмурига тегишли бўлган тизимдаги узилиш ёки тўхталиш ҳамда ушбу Низомда назарда тутилган бошқа қонун бузилиши ҳолатлари бўйича Тизим маъмури раҳбари ёки администоратор хизмат кўрсатиш қоидаларини бузиш ва ҳокимият вакили, шу жумладан Давлат инспекциясининг қонуний талаблари ва кўрсатмаларини бажармаслик ёки хизмат вазифаларини бажаришига тўсқинлик қилиш ҳолати бўйича жавобгарликка тортилади.

56. Ўзбекистон Республикасидаги барча тизимлар Тизим маъмури томонидан камида 72 соат олдин ўзларининг эгалиги ёки фойдаланувида бўлган ахборот тизимидаги техник профилактик тадбирлар ҳақида Давлат инспекцияси ва Ўзбекистон Республикасининг барча аҳолисини расман огоҳлантириши шарт.

57. Тизим маъмури ўзининг тизимидаги узилиш ёки тўхталиш ҳолатлари бўйича “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимидан хабар юборилганидан бошлаб 2 соат ичида камчиликларни бартараф этиши шарт ва бунинг учун жавобгарлик Тизим маъмури, унинг раҳбари ҳамда администратор(лар)и зиммасида бўлади.

58. Тизим маъмури ўзининг эгалиги ёки фойдаланувидаги тизимида узилиш ёки тўхталиш даврида ҳаракат қилиш (бартараф этиш) схемасини ҳамда юкланишлар (жумладан, мавсумий) ва фойдаланувчилар сони ортиб боришини инобатга олган ҳолда такомиллаштириш режаларини ишлаб чиқиши ва амалга ошириши зарур.

59. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали тизимларнинг SSL/TLS сертификати муддати тугашига 10 кун қолганда Тизим маъмури хабардор қилинади ва ушбу хабар асосида

Тизим маъмури ўзининг эгалиги ёки фойдаланувидаги ахборот тизимларининг SSL/TLS сертификати муддати тугагунга қадар SSL/TLS сертификати муддатини узайтириши шарт.

60. Тизим маъмури ҳамда унинг раҳбари ва администратори “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали хабар қилинганидан сўнг, 5 иш куни давомида қуйидагилар бўйича аниқланган қоидабузарликни бартараф этиши лозим:

қонунчилик ҳужжатлари талаблари бузилганлиги;

техник жиҳатдан тартибга солувчи норматив ҳужжатлар талаблари бузилганлиги;

назорат синовида аниқланган қоидабузарликлар ва камчиликлар;

тизимдан рўйхатдан ўтиш жараёнлари ахборот хавфсизлиги талабларига риоя этилмаган ҳолда ташкил этилганлиги;

тизимнинг маълумотлари сақланадиган серверлари (хостинг) Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида жойлаштирилганлиги;

шахсий кабинетни тўғри ва тўлақонли тўлдирилмаганлиги;

хизмат кўрсатиш қоидалари бузилаётганлиги;

мазкур Низомнинг 56-57- ва 59-бандида назарда тутилган қонун бузилиши;

ушбу Низомда белгиланган муддатларда бажарилиши зарур бўлган қоидалар бузилганлиги.

61. Тизим маъмурининг ушбу Низомга мувофиқ рақамли назорат ўрнатилиши шарт бўлган тизимини яшириши, ҳақиқатга тўғри келмайдиган маълумотлар бериши ва тегишли маълумотларни тақдим этмаслиги, шунингдек, тизимини интеграциялашга тўсқинлик қилиши тақиқланади ва бу қонун бузилиши ҳисобланади.

62. Тизим маъмури ўзининг тизимини яшириши, тизим ҳақида ҳақиқатга тўғри келмайдиган маълумотларни тақдим этиши, “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига интеграция қилмаган ҳолда фойдаланиши оқибатида мазкур тизим билан боғлиқ бўлган барча харакатлари телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш ҳисобланади ва ушбу тизимдаги барча ахборот ва улар орқали амалга оширилган хизматлар, ҳужжатлар, битимлар ва бошқа харакатлар ўз-ўзидан ҳақиқий эмас деб саналади.

63. Рақамли технологиялар вазирлиги ҳузуридаги “Рақамли ҳукумат лойиҳаларини бошқариш маркази” давлат муассаси ва “Киберхавфсизлик маркази” ДУК томонидан давлат органлари ва ташкилотларининг ахборот тизимлари тўғрисидаги маълумотлар Рақамли ҳукуматнинг ахборот тизимлари ва ресурлари ягона реестри (кейинги ўринларда – Ягона реестр)нинг ID рақамлари асосида Давлат инспекциясига тақдим этилиши шарт.

“Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида ҳуқуқбузар ҳақидаги 1-иловага мувофиқ маълумотлар Ягона интерактив давлат хизматлари портали ҳамда давлат органлари ва ташкилотларининг тизимлари ва ресурслари орқали автоматик идоралараро электрон (рақамли) ҳамкорлик йўли билан олинади.

64. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига уланган тизимдан фойдаланиш самарадорлиги, мақсадлилиги ва жорий этиш даражасини баҳолаш ҳар бир тизим учун алоҳида амалга оширилади ҳамда Тизим маъмурлари кесимида давлат ва хусусий сектор иштирокчилари алоҳида-алоҳида “Рақамли самарадорлик” ахборот тизимида умумлаштирилади.

65. Баҳолаш натижаларига мувофиқ ахборот тизимидан фойдаланиш самарадорлиги, мақсадлилиги ва жорий этиш даражаси рейтинг балли бўйича:

86 баллдан 100 баллгача баҳоланган ахборот тизими – самарали;

71 баллдан 85 баллгача баҳоланган ахборот тизими – самарадорлиги ўртача;

56 баллдан 70 баллгача баҳоланган ахборот тизими – самарадорлиги паст;

55 баллдан паст баҳоланган ахборот тизими – самарасиз деб топилади.

Самарадорлиги паст ва самарасиз деб топилган ахборот тизимини рейтингини ошириш ва камчиликларни бартараф этиш бўйича Тизим маъмурига Давлат инспекциясининг мажбурий кўрсатмалари тақдим этилади.

66. Қуйидаги ҳолатларда тизимни баҳолаш натижаларидан қатъий назар самарасиз деб топилади:

тизим бир чорак давомида 48 соатдан ортиқ иш фаолиятида бўлмаган тақдирда (техник ва профилактика ишлари бундан мустасно);

назорат синовлари натижасида тизимдан фойдаланувчиларни рўйхатдан ўтиш жараёни ва рақамли хизматлар кўрсатилишида аниқланган камчиликлар бартараф этилмаганлик ҳолатларида;

Давлат инспекциясининг самарадорлиги паст ёки самарасиз деб топилган ахборот тизимининг рейтингини ошириш ва камчиликларни бартараф этиш бўйича мажбурий кўрсатмалари бажарилмаган тақдирда.

Тизим маъмури ўзининг тизими бир чорак давомида 48 соатдан ортиқ иш фаолиятида бўлмаган тақдирда мажбурий равишда ўзининг тизими самарасиз деб топилган кундан бошлаб 10 иш куни ичида уни Давлат инспекциясининг алоҳида сервиси (ИТ-аудит)дан фойдаланган ҳолда, ҳисобдан чиқариши ва ундаги маълумотларнинг кейинги тақдирини ҳал қилиши шарт.

67. Тизимдан фойдаланиш самарадорлиги, мақсадлилиги ва жорий этиш даражасини баҳолаш натижалари Тизим маъмурларининг “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимидаги шахсий кабинети, Ягона интерактив давлат хизматлари порталида ва Давлат инспекцияси расмий саҳифаларида эълон қилинади.

68. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида фаолият кўрсатувчи барча ахборот тизимлари, шу жумладан, “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига уланадиган ахборот тизимига хизмат кўрсатаётган сервер қурилмалари жисман Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлаштирилган бўлиши шарт.

Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотлари Тизим маъмури томонидан ўзининг ахборот тизимида ишлов берилаётганида, шу жумладан, фойдаланилаётганида, йиғилаётганида ва белгиланган мақсаддан чиқиб кетмаган ҳолда ишлов берилаётганида Тизим маъмури ҳамда унинг раҳбари ва администратор шахсга доир қонунчиликка риоя қилишлари шарт.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида фаолият кўрсатувчи барча ахборот тизимлари, шу жумладан, “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига уланадиган ахборот тизимидаги шахсга доир қонунчилик устидан давлат назорати Давлат инспекцияси томонидан амалга оширилади ҳамда қонун бузилиши ҳолатлари аниқланган тақдирда ваколатли орган хулосаси ёки экспертиза хулосаси асосида Тизим маъмурининг раҳбари ёки администратор жавобгарликка тортилади.

69. Тизим маъмурининг ушбу Низом талабларига зид равишда ўз тизимидан фойдаланиши Рақамли технологиялар вазирлиги томонидан тегишли тизимнинг фаолиятини тармоқда чеклашига, ваколатли органнинг хўжалик юритувчи субъектни фаолиятини тўхтатишига, Давлат инспекциясининг кўрсатмаси юборилишига ва айбдорга нисбатан чора кўришига сабаб бўлади.

70. Ушбу Низомнинг 2-бобида назарда тутилган маъмурий ёки молиявий ҳуқуқбузарлик ишини юритиш ҳамда сўров, тақдимнома, кўрсатма, чақирув қоғозлари юбориш “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали амалга оширилади.

“Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимидан фойдаланиб чақирув қоғозларининг абонентга юборилганлиги факти ҳуқуқбузарнинг ҳуқуқбузарлик иши ва унга оид ҳолатлардан хабардорлигини билдиради.

71. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали аниқланган ҳамда унда тўпланган далиллар юридик кучга эга бўлган расмий далил саналади.

72. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали аниқланган ҳамда тўпланган далиллардан Тизим маъмури тизимининг узилиши ёки тўхталишидан манфаатдор бўлган жисмоний ва юридик шахслар, шунингдек, суд ҳамда давлат органлари ва ташкилотлари тўлов асосида Давлат инспекциясига мурожаат қилган ҳолда расмий далилни сўрашлари ва маълум бир ижтимоий муносабатларда фойдаланишлари мумкин.

3-боб. “Алоқа назорати”, “Рақамли харита”, “Рақамли самарадорлик” ахборот тизимлари ва “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимини техник қўллаб-қувватлаш

73. “Алоқа назорати”, “Рақамли харита”, “Рақамли самарадорлик” ахборот тизимлари ва “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимини техник қўллаб-қувватлаш “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ томонидан беғараз амалга оширилади.

74. “Алоқа назорати” ахборот тизими ва “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимининг тўлақонли ва узлуксиз ишлаши, унинг бошқа ахборот тизимлари билан ўзаро интеграцияси ва олинаётган ахборотнинг яхлит ва тўлиқ ҳажмда олиниши, ахборот хавфсизлиги таъминланиши, кўрсатилган манзил бўйича смс-хабарнома ва бошқа ҳужжатларнинг “Электрон ҳукумат” доирасида

аҳоли ва тадбиркорлик субъектларига кўрсатиладиган давлат хизматлари тўғрисида электрон хабардор қилиш тизими ва миллий почта тизими орқали ўз вақтида ва лозим даражада юборилиши бўйича “Рақамли технологиялар Республика экспертиза маркази” ДМ масъул ҳисобланади.

75. “Алоқа назорати” ахборот тизими ва “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимини техник қўллаб-қувватлаш ҳамда “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали юбориладиган смс-хабарноманинг “Электрон ҳукумат” доирасида аҳоли ва тадбиркорлик субъектларига кўрсатиладиган давлат хизматлари тўғрисида электрон хабардор қилиш тизимидан фойдаланган ҳолда юборилиши учун молиявий харажатлар Рақамли технологияларни ривожлантириш жамғармаси маблағлари ҳисобидан амалга оширилади.

76. “Алоқа назорати” ахборот тизими ва унинг мобил иловаси ҳамда “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимининг мобил иловаси “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимининг алоҳида таркибий қисми сифатида ишлайди.

77. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими Ягона интерактив давлат хизматлари порталига уланади ва унинг техник имконияти орқали зарур ахборотларни идоралараро ҳамкорлик йўли билан олиб, ҳуқуқбузарлик ишини юритади.

4-боб. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали маъмурий ва молиявий ишларни юритиш тартиби

78. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида маъмурий ва молиявий ҳуқуқбузарлик ишларини юритишга ихтисослашган ҳамда ундаги ушбу ахборотлар бир йил муддатгача сақланади ҳамда бир йилдан сўнг автоматик ўчирилади, бундан ҳуқуқбузарликлар статистикаси ҳамда маъмурий ва молиявий ҳуқуқбузарликлар бўйича қўлланилган жазо қўллаш ҳақидаги қарорлар мустасно.

79. Ҳуқуқбузарнинг судланганлиги ҳақидаги маълумотлар Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида ягона электрон иш юритув тизими орқали олинади ҳамда маъмурий ҳуқуқбузарликка оид ишлар ушбу Низом ва унга илова қилинган 1-иловага мувофиқ регламентга мувофиқ кўриб чиқилади.

80. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида молиявий ҳуқуқбузарликлар ушбу Низом ва унга илова қилинган 1-иловага мувофиқ регламент, амалдаги қонунчилик ҳужжатлари ҳамда

Давлат инспекциясининг локал ҳужжатларида белгиланган тартибда кўриб чиқилади.

81. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали молиявий ва маъмурий ҳуқуқбузарликлар бўйича жарималарни ихтиёрий тўлашнинг соддалаштирилган тартиби қўлланилади.

“Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали қўлланилган, шунингдек, алоқа, ахборотлаштириш, телекоммуникация, сунъий интеллект, рақамли ва аэрокосмик технологиялар, шунингдек, соҳадаги қонун бузилиши, шу жумладан, тармоқдан фойдаланиб содир этиладиган ёки содир этилишига йўл қўйилган молиявий ва маъмурий ҳуқуқбузарликлар бўйича республика ҳудудида қўлланилган жарималар дастлаб тўлиқ Рақамли технологияларни ривожлантириш жамғармасининг махсус ҳисоб рақамига эллик фоиз қисми ушлаб қолинган ҳолда, қолган қисми давлат бюджетига йўналтирилади.

82. Маъмурий ёки молиявий жарима қўлланилганида қарорнинг ижроси Рақамли технологияларни ривожлантириш жамғармасининг махсус ҳисоб рақами кўрсатилган ҳолда ҳуқуқбузарга юборилиши шарт. Ихтиёрий муддатда тўланмаган жарима ушбу Низомнинг 81-бандида назарда тутилган тартибда мажбурий тартибда ундирувга қаратилади.

“Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали жарималарнинг мажбурий тартибда ундирилиши мажбурий ижро бюросининг ахборот тизимлари билан уланиши орқали амалга оширилади.

5-боб. Якуний қоидалар

83. Ушбу Низомга мувофиқ Давлат инспекциясининг қонуний талаблари, шу жумладан, хабарнома, кўрсатма, тақдимнома, чақирув қоғози ва сўровларини бажармаслик лицензиялаш, рухсат бериш ва хабардор этишнинг талаб ва шартларини бузиш ёки Давлат инспекциясининг қонуний талабларини бажармаслик ёҳуд Давлат инспекцияси ходимларининг хизмат вазифаларига тўсқинлик қилиш деб ҳисобланади.

84. Тизим маъмурлари Ўзбекистон Республикасида рақамлаштириш трансформациясини назорат қилиш орқали рақамлаштиришни тўғри ва тўлақонли амалга ошириш инсон манфаатлари учун эканлигини ҳис этган ҳолда, Давлат инспекциясига ўзларининг ваколатлари доирасида кўмаклашадилар,

тизим ёки тармоғидан монеликсиз фойдаланишга имконият яратадилар, тизимини интеграция қилишга ва ресурсларининг тақдим этилишида амалий ёрдам берадилар.

85. Ўзбекистон Республикасида тармоқнинг тўлақонли назорати, улардан фойдаланиб содир этилган қонун бузилишлари бўйича жавобгарликлар, мониторинг, текшириш, ўрганиш Давлат инспекцияси томонидан амалга оширилади, жиноят аломатлари аниқланган тақдирда ваколатли органларга юборилади.

86. “Алоқа назорати” ахборот тизими ва унинг мобил иловаси ҳамда “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимидаги ҳуқуқбузарликлар учун жазо Давлат инспекцияси томонидан Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс ва амалдаги қонунчиликда белгиланган тадбиркорлик субъектлари, енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларни инобатга олмаган ҳолда, фақатгина судланганлигига аниқлик киритган ҳолда автоматик қўлланилади.

Уларнинг устидан келтирилган шикоятда ҳуқуқбузарнинг унга нисбатан қўлланилган ҳуқуқбузарликни у содир этмаганлиги ва бошқа аниқ ҳуқуқбузар содир этганлигига оид фактик ҳолатлар ҳамда уни исботловчи далиллар бўлган тақдирда Давлат инспекцияси томонидан ушбу ҳуқуқбузарга нисбатан қўлланилган жарима қўллаш тўғрисидаги қарор бекор қилиниб, айбдор шахсга нисбатан жазо қўлланилади.

87. Рўйхатдан ўтказувчи Домен номи Маъмурини Ягона идентификация тизими орқали “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида Домен номи Маъмурини аниқлашнинг техник имконияти яратилганидан кейингина рўйхатдан ўтказиши мумкин.

88. Телекоммуникациялар операторлари ва провайдерлари абонент Ягона идентификация тизими орқали рўйхатдан ўтиб, “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида абонентни аниқлашнинг техник имконияти яратилганидан кейингина телекоммуникация хизматларидан фойдаланишга имконият яратиб бериши мумкин.

89. Ушбу Низомнинг 87-88-бандларида назарда тутилган талабларнинг бузилиши лицензия талаблари ва шартларининг қўпол равишда бузилиши ҳисобланади.

90. 2-иловага мувофиқ маъмурий ва молиявий ҳуқуқбузарликлар ҳам Давлат инспекцияси томонидан кўриб чиқилади.

91. Ушбу Низом мақсадлари учун Давлат инспекцияси томонидан ўтказиладиган текширишларга тадбиркорлик субъектларини текширишга оид талаблар татбиқ этилмайди.

92. Ушбу Низомда назарда тутилмаган қоидалар амалдаги қонунчиликка мувофиқ ҳал этилади.

93. Давлат инспекциясининг “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида юритиладиган “Алоқа назорати”, “Рақамли самарадорлик” ва “Рақамли харита” ахборот тизимлари, “Рақамли технологиялар бўйича республика экспертиза маркази” ДМ ва “Алоқа сифати” лабораторияси томонидан кўрсатиладиган сервис ва хизматлар Ягона интерактив давлат хизматлари портали орқали амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикасида
рақамли назоратни амалга ошириш
тартиби тўғрисидаги низомга
1-ИЛОВА

Рақамли технологиялар ва коммуникациялар соҳаси бўйича ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқиш регламенти

1-боб. Умумий қоидалар

1. Ушбу регламент Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексда назарда тутилган рақамли технологиялар ва коммуникациялар соҳаси бўйича назарда тутилган ҳуқуқбузарликларни “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали кўриб чиқиш тартибини белгилайди.

2. Ушбу регламент ташкилий ҳуқуқий шаклидан қатъий назар давлат органлари ва ташкилотлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари, хўжалик юритувчи субъектлар, жисмоний ва юридик шахсларга татбиқ этилади ва мажбурий ҳисобланади ҳамда рақамли технологиялар ва коммуникациялар соҳаси бўйича ҳуқуқбузарликлар ушбу регламентга асосланиб кўриб чиқилади.

3. Ушбу регламентда қуйидаги тушунчалар қўлланилади ҳамда ушбу тушунчалар жазо қўллашда инобатга олиниши зарур:

Рақамли технологиялар ва коммуникациялар соҳаси бўйича ҳуқуқбузарликлар (кейинги ўринларда **рақамли ҳуқуқбузарлик** деб юритилади) – Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексда назарда тутилган алоқа, ахборотлаштириш, телекоммуникация, сунъий интеллект, рақамли ва аэрокосмик технологиялар соҳаси ҳамда ушбу соҳага кирувчи технологиялардан фойдаланиб содир этилган қонун бузилишлар, шунингдек, телекоммуникация ва Интернет тармоғида ҳамда ундан фойдаланиб содир этилган ҳуқуқбузарликлар, шунингдек, шундай ҳуқуқбузарликлар содир этилишига йўл қўйиб берилган қонун бузилишлари;

Давлат инспекцияси – Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар вазирлиги ҳузуридаги Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар ва коммуникациялар бўйича давлат назорати инспекцияси.

4. Рақамли ҳуқуқбузарликлар Давлат инспекцияси томонидан ушбу регламентга мувофиқ кўриб чиқилади.

5. Давлат инспекцияси номидан ҳуқуқбузарликларга оид маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома Давлат инспекцияси ва унинг ҳудудий инспекциялари ходимлари (кейинги ўринда ходим деб юритилади), маъмурий ҳуқуқбузарлик ишини кўриб чиқиш ҳақидаги баённома ва маъмурий жазо қўллаш тўғрисидаги қарорни Давлат инспекцияси ва унинг ҳудудий инспекциялари бошлиқлари (кейинги ўринда бошлиқ деб юритилади) номидан расмийлаштирилади.

6. Рақамли ҳуқуқбузарликлар “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида кўриб чиқилади.

“Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига ходимлар ва бошлиқлар ўзларига ажратилган логин ва пароллар ёрдамида киришади.

“Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига ходимлар ва бошлиқлар ўзларига ажратилган логин шахсий рақамли жетон билан белгиланади.

“Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига Ягона интерактив давлат хизматлари портали орқали ҳам кириш имконияти яратилади.

7. Рақамли ҳуқуқбузарликларга оид далиллар ходимлар ва бошлиқлар томонидан “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимидан фойдаланиб идоралараро рақамли ҳамкорлик йўли орқали ёки бошқа техник усуллар орқали олинади, йиғилади ва қайта ишлов берилади.

2-боб. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқиш тартиби

8. Рақамли ҳуқуқбузарликлар қуйидаги икки хил шаклда кўриб чиқилади:

соддалаштирилган тартибда;

оддий тартибда.

9. Рақамли ҳуқуқбузарликлар дастлаб соддалаштирилган тартибда ҳуқуқбузарнинг иштирокисиз кўриб чиқилади ва жарима солиш тўғрисидаги қарорни ижро этишнинг соддалаштирилган қонунчиликдаги тартиби қўлланилади.

10. Рақамли ҳуқуқбузарликлар бўйича соддалаштирилган тартибда қабул қилинган қарорга нисбатан ҳуқуқбузар унга жарима солиш тўғрисидаги қарор Ягона интерактив давлат хизматлари портали ёки миллий почта тизими орқали юборилган кундан бошлаб ўн беш кун ичида ҳуқуқбузарлик содир этилганликка фактик эътирозга оид шикоят келтириб, ушбу шикоятдаги ҳолатларни тасдиқловчи далиллар тақдим этилган тақдирда ҳуқуқбузарлик иши оддий тартибда кўриб чиқилади, бироқ ҳуқуқбузарга нисбатан жарима солиш тўғрисидаги қарорни ижро этишнинг соддалаштирилган қонунчиликдаги тартиби қўлланилмайди.

11. Соддалаштирилган тартибда ҳуқуқбузарлик иши бўйича маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома ва маъмурий ҳуқуқбузарлик ишини кўриб чиқиш тўғрисидаги баённома юритилмайди ва ҳуқуқбузарга нисбатан бевосита 1- ёки 2- ёҳуд 3-иловага мувофиқ шаклда автоматик қарор қабул қилинади ва қарор автоматик рақамланади.

12. Соддалаштирилган тартибда ҳуқуқбузарлик иши кўрилмасдан оддий тартибда ҳуқуқбузарлик иши кўриб чиқилмайди.

13. Оддий тартибда ҳуқуқбузарлик иши кўриб чиқилганида ҳуқуқбузарнинг шикояти ёки прокурорнинг протестидан келиб чиққан ҳолда, смс-хабаронома ёки миллий почта тизими орқали

ҳуқуқбузар ёки прокурор шикоят (протест)ни кўриб чиқиш вақти ва жойи ҳақида хабардор қилинади.

14. Ҳуқуқбузар шикояти бўлмаган ҳолда, прокурор протести кўриб чиқишга йўл қўйилмайди.

15. Ҳуқуқбузар шикояти ва прокурор протести мавжуд бўлганида иккала томон ҳам ҳуқуқбузарлик иши кўриб чиқиш вақти ва жойи ҳақида смс-хабарнома ёки миллий почта тизими орқали хабардор этилади.

16. Оддий тартибда шикоят ва (ёки) протест кўриб чиқилаётганида ҳуқуқбузар ва (ёки) прокурорнинг смс-хабарнома ёки миллий почта тизими орқали хабардор этилган ҳолда, у (лар)нинг иштирок этмаслиги ҳуқуқбузарлик ишини кўриб чиқилишига тўсқинлик қилмайди.

17. Оддий тартибда ҳуқуқбузарлик иши кўриб чиқилаётганида маъмурий ҳуқуқбузарлик ишини кўриб чиқиш тўғрисидаги баённома юритилади, бироқ маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома юритилмайди.

18. Соддалаштирилган ёки оддий тартибда кўриб чиқилаётганида рақамли ҳуқуқбузарликлар бўйича далиллар ижро этилиши мажбурий сўров юбориш, рақамли идоралараро ҳамкорлик, маъмурий ҳуқуқбузарлик иши иштирокчилар тақдими, рақамли ҳуқуқбузарликни фош этиш, аниқлаш ва чора кўришга қаратилган бошқа техник усуллар орқали шакллантирилади.

19. Ижро этилиши мажбурий сўров мулкчилик шаклидан қатъий назар давлат органлари ва ташкилотлари, маҳаллий ижро этувчи органлар ва хўжалик юритувчи субъектлар, жисмоний ва юридик шахслар томонидан мажбурий саналади ва унда назарда тутилган муддат ва тартибда зарур материаллар, ҳужжатлар, хулосалар ва бошқа далиллар Давлат инспекцияси ёки унинг ҳудудий бўлинмаларига тақдим этилиши шарт.

20. Рақамли идоралараро ҳамкорлик қилиш орқали далиллар зарур бўлса, мулкчилик шаклидан қатъий назар давлат органлари ва ташкилотлари, маҳаллий ижро этувчи органлар ва хўжалик юритувчи субъектлар, жисмоний ва юридик шахслар ўзларининг ахборот тизимлари, ресурслари ва маълумотлар базаларида Давлат инспекцияси ёки унинг ҳудудий бўлинмалари учун зарур техник имконият яратиб, сўралган ахборот олинишига кўмаклашиши лозим.

21. Ушбу Низом ва Ўзбекистон Республикасида рақамли назоратни амалга ошириш тартиби тўғрисидаги низомга мувофиқ 5-иловадаги шаклдаги чақирув қоғозига асосан, чақирувга биноан ҳуқуқбузар келган ёки келмаганлигидан қатъий назар “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида ҳуқуқбузарликни кўриб чиқишга оид материаллар рақамли идоралараро ҳамкорлик ёки ҳуқуқбузарликни фош этишга оид бошқа йўллар билан жойида планшет ва компьютер ёрдамида шакллантирилади.

22. Ҳуқуқбузар ҳақидаги қуйидаги маълумотлар қўлда ёки автоматик идоралараро рақамли ҳамкорлик йўли орқали тўлдирилади:

1) Ҳуқуқбузар ФИШ;
2) Туғилган йили;
3) Туғилган жойи;
4) Яшаш манзили;
5) Паспорт серияси ва рақами ёки ID карта:
6) Электрон почта манзили;
7) IT-виза рақами;
8) ЖШШИР;
9) СТИР;
10) Пластик рақами;
11) Юридик шахс номи;
12) бренд номи;
13) Домен номи ёки Интернетдаги хавола;
14) Кадастр рақами;
15) Телефон рақами;
16) Автомошина рақами;
17) Суғурта полиси рақами;
18) почта манзили;
19) Юридик манзили;
20) Судланганлиги;
21) Лавозими.

23. Ҳуқуқбузарнинг шахси Face ID, бармоқ изи ёки бошқа техник усуллар билан ҳам аниқланиши мумкин.

24. Ҳуқуқбузарлик ишида камида ҳуқуқбузарнинг ФИШ ва яшаш манзилини кўрсатувчи маълумотлар бўлгандагина ҳуқуқбузарга нисбатан жазо қўллаш тўғрисидаги қарорни қабул қилиш мумкин.

25. Фото, аудио ва видеоматериаллар суратга олиш йўли билан планшет орқали ёки Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс иштирокчиларининг тақдимига асосан ёҳуд ўз ташаббусига асосан “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига жойлаштириш йўли билан олинади ҳамда яратилган хаволалар QD-код билан тасдиқланади.

26. Кўздан кечириш баённомасида қуйидагилар кўрсатилади:

кўздан кечириш амалга оширилган кун, соат;

кўздан кечириш жараёнида тармоқда, линияда, тизимда, ресурсда, маълумотлар базасидаги ҳамда уларнинг фаолиятига оид ҳолатлар ҳақида аниқ хулоса қилувчи ҳолатлар;

қурилма, техник восита, тармоқ, тизим, иншоот ва объект ҳолати;

кўздан кечриш баённомаси билан ашёни олиб қўйишга оид масала.

27. Маъмурий ҳуқуқбузарлик ишига оид эксперт хулосаси, техник хулоса, мутахассис фикри, кўздан кечириш баённомаси, фото, аудио, видео, рақамли (электрон)далиллар ва бошқа далиллар ҳар бири “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига жойлаштириш йўли билан алоҳида-алоҳида QD-код билан тасдиқланади.

28. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига мутахассислик фикри, экспертиза хулосаси, кўздан кечириш баённомаси ва бошқа қоғоз шаклдаги материаллар .пдф форматда бириктирилади.

29. Фото, видео, аудио далиллар “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида .jpeg, .mp4, .mp3 шаклида сақланади.

30. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида жойлашган ҳар бир далил алоҳида хаволаларга бириктирилади.

31. Соддалаштирилган ёки оддий тартибда маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс иштирокчилари ҳам ўзларининг далилларини ходимга тақдим этиши мумкин.

32. Автоматик қарорлар Давлат инспекциясининг бошлиғи ёки унинг ҳудудий инспекциялари бошлиқлари номидан ходимлар ёки бошлиқлар томонидан расмийлаштирилади, маъмурий ҳуқуқбузарлик ишини кўриб чиқиш тўғрисидаги баённома юритилади.

33. Қарор тўлиқ шакллантирилгач ҳуқуқий экспертизага юборилади ва Давлат назоратини юридик таъминлаш бошқармаси томонидан ҳуқуқбузарга нисбатан қўлланилган қарор унинг фикрича тўғри бўлса, ички ишончига амал қилган ҳолда, қарорни тасдиқлайди ва автоматик қарор қуйидагиларда кўринади:

“Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида ходимлар, бошлиқ ва ушбу ахборот тизимидаги шахсий кабинети очилган тегишли ҳуқуқбузарлик ҳолати бўйича ҳуқуқбузарга;

Ягона интерактив давлат хизматлари порталига ҳуқуқбузарнинг шахсий кабинетига, ҳуқуқбузарнинг e-жарима.uz веб-сайтидаги шахсий кабинетига ёки миллий почта тизими орқали ҳуқуқбузарга автоматик юборилади.

Ҳуқуқбузарлик расмийлаштирилаётган жойда маъмурий жазо қўллаш тўғрисидаги қарорни чоп этиш имконияти мавжуд бўлган тақдирда, қарор қоғозда чоп этилиб, ҳуқуқбузарга тақдим этилади.

34. Маъмурий ҳуқуқбузарлик иши бўйича қарорнинг тўғри қабул қилинганлиги бўйича масъулият уни қабул қилган мансабдор шахс зиммасида бўлади.

35. Экспертиза ўтказиш жараёнида қарорга қўшилмаса қарор лойиҳаси Давлат назоратини юридик таъминлаш бошқармаси томонидан қарорда назарда тутилган камчиликлар кўрсатилган ҳолда, қайтарилади.

36. Соддалаштирилган тартибда ишни кўриб чиқиш бўйича шикоят ёки протест муддатини узайтиришга йўл қўйилмайди.

37. Соддалаштирилган тартибда ишни кўриб чиқиш бўйича шикоят ёки протест 15 кун ичида кўриб чиқилиши лозим.

38. Соддалаштирилган тартибда қабул қилинган қарор ҳуқуқбузарлик ишини тугатишга асос бўлган ҳолатларни кўрсатувчи далиллар бўлгандагина ёки ҳуқуқбузарликни бошқа жисмоний шахс содир этганлиги аниқланиб, фактик маълумотлар ушбу жисмоний шахс бўлган ҳуқуқбузарнинг ушбу ҳуқуқбузарликни у содир этмаганлигини тасдиқласагина бекор қилиниши мумкин.

Юридик шахсларнинг жавобгарлиги бўйича юридик шахснинг раҳбари жавобгарликка тортилади.

39. Оддий тартибда иш Давлат инспекцияси бошлиғи ва унинг ҳудудий инспекцияси бошлиғи томонидан ушбу регламентда белгиланган умумий қоидаларга амал қилинган ҳолда, кўриб

чиқилади ва қарор қабул қилингач дарҳол кучга киради ҳамда қарор ижрога қаратилади.

40. Оддий тартибда иш натижаси бўйича Давлат инспекцияси бошлиғи ва унинг ҳудудий инспекцияси бошлиғи қуйидаги қарорлардан бирини қабул қилади:

6-иловага мувофиқ шаклда, шикоят (протест)ни қаноатлантириш ва соддалаштирилган тартибда қабул қилинган қарорни бекор қилиш тўғрисида;

7-иловага мувофиқ шаклда, соддалаштирилган тартибда қабул қилинган қарорни ўз кучида қолдириш ва шикоят (протест)ни қаноатлантиришдан рад этиш тўғрисида;

8-иловага мувофиқ шаклда, соддалаштирилган тартибда қабул қилинган қарорни бекор қилиш ва қайта суриштирув ўтказиш тўғрисида;

9-иловага мувофиқ шаклда соддалаштирилган тартибда қабул қилинган қарорни бекор қилиш ва ишни ваколатли органга юбориш тўғрисида.

41. Соддалаштирилган тартибда маъмурий жазо қўллаш тўғрисидаги қарор у қабул қилинганидан бошлаб 30 календар кун ўтгач қарор устидан шикоят келтирилмаган бўлса, қарор ижрога қаратилади.

42. Ҳуқуқбузар маъмурий жазо қўллаш тўғрисидаги қарорни олганидан сўнг ҳуқуқбузарлик содир этилган жойнинг ўзида ёки бошқа жойда электрон тўлов тизимлари, мобил иловалар ёки банк кассалари орқали жаримани тўлаши ёки етказилган зарар учун тўловни амалга ошириши мумкин.

Ҳуқуқбузар унга маъмурий жазо қўллаш тўғрисидаги қарор топширилган кундан бошлаб ўн беш кун ичида жарима миқдорининг эллик фоизини ёки ўттиз кун ичида жарима миқдорининг етмиш фоизини ихтиёрий равишда тўлаган тақдирда, у жариманинг қолган қисмини тўлашдан озод қилинади ва бу “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида акс эттирилади.

43. Ҳуқуқбузарга тайинланган маъмурий жазо қўллаш тўғрисидаги қарорни ижро этиш бўйича тўловлар, шунингдек, белгиланган тартибда бекор қилинган қарор бўйича тўланган тўловларни фуқароларга реал вақт режимида қайтариш “Электрон ҳукумат”нинг ягона биллинг тизими орқали амалга оширилади ҳамда бу ҳақидаги маълумотлар дарҳол ушбу тизим орқали

“Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига ҳисобга олиш учун юборилади.

Тўловлар ҳақидаги маълумотларнинг тўғрилиги ва тўлиқлиги, шунингдек, ўз вақтида “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига юборилиши учун “Электрон ҳукумат”нинг ягона биллинг тизимининг масъул ходими жавобгар ҳисобланади.

44. Ҳуқуқбузар жарима тўловларини тўлаганидан сўнг тўлов амалга оширилганлиги ҳақидаги маълумотлар замонавий ахборот-коммуникация технологияларини қўллаган ҳолда ҳуқуқбузарнинг е-жарима.уз веб-сайтидаги шахсий кабинетига, Ягона интерактив давлат хизматлари порталига, смс хабарнома орқали унинг телефонига ёки почта миллий тизими орқали яшаш ёки юридик шахс, шу жумладан бошқа ташкилотларнинг раҳбарига оид жавобгарлик бўйича юридик шахс, шу жумладан бошқа ташкилотларнинг юридик манзилига юборилади.

Ҳуқуқбузар қарорнинг ижро қилинганлиги ҳақидаги тўлов варақаси (квитанция)ни е-жарима.уз веб-сайти ёки Ягона интерактив давлат хизматлари портали орқали олиши мумкин.

45. Оддий тартибда кўриб чиқилган ишлар бўйича маъмурий ҳуқуқбузарлик иши иштирокчилари ёки прокурор Қорақалпоғистон Республикаси, вилоят ва Тошкент шаҳар судига Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексда белгиланган тартибда кассация шикояти ёки протести келтиришлари мумкин.

Давлат инспекцияси ёки унинг ҳудудий инспекциялари орқали тақдим қилинган шикоят ёки протест “edo.ijro.uz” электрон ҳужжат айланиш тизими ёки почта миллий тизими орқали судга юборилади.

46. Жабрланувчилар соддалаштирилган тартибда қарор қабул қилингач 30 календар кун, оддий тартибда қарор қабул қилингач дарҳол қонунчиликда белгиланган муддатларни инобатга олган ҳолда, фуқаролик-ҳуқуқий тартибда зарар ундириш масаласида судга мурожаат этишлари мумкин.

47. Агар иш бўйича ашёвий далиллар олинган бўлса, у ҳолда олинган ашёвий далиллар ҳуқуқбузарлик иши кўриб чиқилганидан кейин шундай ашё ва ҳужжатларни олиб қўйган Давлат инспекциясининг 4-иловага мувофиқ қарори шаклида белгиланган тартибда ҳал этилади.

48. Судларнинг электрон тизимига тушган ҳуқуқбузарлик ишларига оид электрон шаклдаги ҳужжатлар автоматлаштирилган тартибда электрон тизим орқали рўйхатдан ўтказилади.

49. Суд қарори билан Давлат инспекцияси ёки унинг ҳудудий инспекцияси қарори бекор қилинса ва ҳуқуқбузарлик таркиби бўлса, ушбу регламентга мувофиқ қайта суриштирув ўтказилади.

50. Ҳуқуқбузар жаримани МЖТК ва ушбу регламентда белгиланган муддат ичида тўламаган тақдирда, маъмурий жазо қўллаш тўғрисидаги қарор суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларининг мажбурий ижросини амалга ошириш мақсадида ижро ҳужжатлари Давлат инспекцияси ёки унинг ҳудудий инспекцияси бошлиғи томонидан “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими ёки суд томонидан “Е-маъмурий иш” тизими орқали Мажбурий ижро бюроси органларига тақдим этилади, бунда жаримани ихтиёрий тўлаш имконияти тўғрисида ҳуқуқбузарни хабардор қилган ҳолда унга маъмурий жазо қўллаш тўғрисидаги қарорнинг топширилганлиги ёки юборилганлигини тасдиқловчи ҳужжат ижро ҳужжатига мажбурий тартибда илова қилинади, бундан суднинг оддий тартибда ишни кўриб чиқиш ҳақидаги қарор устидан кўраётган шикоят ёки протест бўйича оддий тартибда қарор ижросини бир ой муддатга кечиктирган ёки тўхтатиб турган ҳоллар бундан мустасно.

51. Мажбурий ижро бюроси органларининг электрон тизимига тушган ижро ҳужжатлари тақдим этилган санада автоматик равишда электрон рўйхатдан ўтказилади ҳамда шу вақтнинг ўзида, Мажбурий ижро бюроси органлари томонидан ижро иши юритишни қўзғатиш, тамомлаш ёки тугатиш тўғрисидаги қарорлар улар чиқарилган кундан эътиборан бир иш куни ичида “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига бу ҳақида маълумот киритилади.

52. Мажбурий ижро бюроси органларининг ижро иши юритишни қўзғатиш тўғрисидаги қарорлари “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига киритилган вақтдан бошлаб ваколатли орган ҳисоб рақамига жариманинг тўланишига тақиқ қўйилади.

3-боб. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида Давлат инспекцияси ҳужжатларини яратиш ва уларни юбориш тартиби

53. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида Давлат инспекцияси ҳужжатлари қуйидагича яратилади:

ходим ёки бошлиқ ўзининг шахсий кабинетига логин ва парол билан киради;

“Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида 1-10-иловаларга мувофиқ ҳужжатлар шакли мавжуд бўлади ва улардан бирини танлайди.

54. Яратилган ҳужжат уни асословчи QD-код билан тасдиқланади ва ҳар бир QD-код битта далилни ўз ичига қамраб олади.

55. Тасдиқланган ҳужжат Ягона интерактив давлат хизматлари порталида хабарнома шаклида ёки почта миллий тизими орқали қоғоз шаклида маъмурий жавобгарлик иштирокчисига юборилади.

4-боб. Якуний қоидалар

56. Ҳуқуқбузар, жабрланувчи, гувоҳ, холисга тегишли бўлган шахсга доир маълумотларнинг (фамилияси, исми, отасининг исми ва туғилган санаси) планшет ёки компьютер орқали маъмурий ёки молиявий жазо қўллаш тўғрисидаги қарорга тўғри киритилишига Давлат инспекцияси ёки унинг ҳудудий инспекциясининг ходими масъул ҳисобланади.

Агар ҳуқуқбузар, жабрланувчи, гувоҳ, холис Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлмаса ёки идентификация тизимлари ёрдамида уларнинг шахсини аниқлашнинг имкони бўлмаса, уларнинг ёнида маълумотлар базасига киритилмаган чет эл паспорти ёки шахсини тасдиқловчи бошқа ҳужжатлар мавжуд бўлган тақдирда, ваколатли органнинг масъул ходими ушбу ҳужжатларга асосан шахсга доир маълумотларни электрон тизимга қўлда киритади ҳамда унинг тўғри киритилишига шахсан жавоб беради.

57. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида “Е-маъмурий иш” тизими орқали электрон шаклда маъмурий иш расмийлаштирилаётганда ҳуқуқбузарнинг муқаддам маъмурий жавобгарликка тортилганлиги ҳақидаги маълумот “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими томонидан аниқланиб, автоматик равишда талабнома “Е-маъмурий иш” тизимидан олинган ҳолда, шакллантирилади.

Агар ҳуқуқбузар Ўзбекистон Республикасининг фуқароси бўлмаса ёки идентификация тизимлари ёрдамида унинг шахсини

аниқлашнинг имкони бўлмаса, ушбу шахсларнинг маъмурий жавобгарликка тортилганлиги тегишли талабномани тўлдириш асосида ушбу тизим орқали текширилади, маъмурий ишларга тааллуқли бўлмаган ҳамда жиноят ишлари бўйича шахсларнинг маъмурий жавобгарликка тортилганлиги ҳақидаги маълумотларни текшириш ҳолатлари бундан мустасно.

58. Талабнома текширилаётган ҳар бир шахс учун алоҳида амалдаги қонунчиликка мувофиқ расмийлаштирилади.

59. Масъул ходимларга бириктирилган планшетлар доимий равишда соз, батарея қуввати тўлдирилган ва дастурий-техник таъминоти ишчи ҳолатда бўлиши лозим.

60. Масъул ходимлар ўзларига бириктирилган планшетларнинг бут сақланиши ва ушбу планшетдан фойдаланган ҳолда тузилаётган маъмурий баённома ва маъмурий жазо қўллаш тўғрисидаги қарор учун шахсан жавобгар ҳисобланади. Планшетлар йўқолган, учинчи шахсларга берилган, қасддан нобуд қилинган, унга ўрнатилган дастур ва иловалар қасддан яроқсиз ҳолга келтирилган тақдирда, зарар бириктирилган масъул ходим ҳисобидан қопланади.

61. Масъул ходимлар ўзларига бириктирилган планшетларни иш вақти тугаганидан сўнг иш жойидаги хизмат сейфида сақлайди ёки ваколатли орган раҳбари белгилаган жойга (масъул ходимга) топширади.

62. Планшетлар бириктирилган ваколатли орган мансабдор шахси ёки бошқа ходимлар хизмат вазифаларидан бўшатилганда ёхуд бошқа сабабларга кўра планшетдан фойдаланиш зарурати мавжуд бўлмаган ҳолларда планшет ваколатли органларнинг тегишли моддий-техника таъминоти учун масъул ходимига топширилади.

63. Электрон шаклдаги маъмурий ишлар бўйича маълумотлар архиви (иш ҳужжатларининг электрон шакли) Давлат инспекциясининг ёки у белгилаган серверларида сақланади.

Рақамли технологиялар ва коммуникациялар соҳаси бўйича ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқиш регламентига
1-ИЛОВА

Рақамли ҳуқуқбузарлик бўйича жазо қўллаш тўғрисидаги қарор
(соддалаштирилган тартибда)
№Ж–

(қарор чиқарилган вақт) (қарор чиқарилган жой)

	Ҳуқуқбузар ФИШ:_____ Яшаш манзили: _____
Давлат инспекцияси мансабдор шахси ФИШ, лавозими ва имзоси	**Қарор рақами:** _____ _

Ҳуқуқбузарнинг шахсига оид маълумот:
ҳуқуқбузарнинг фамилияси, исми, отасининг исми:

Ҳуқуқбузарнинг шахси автоматик ёки техник усуллар орқали аниқланади:

Жисмоний шахснинг шахсига оид маълумот	**Юридик шахс ҳақидаги маълумот**	**Бошқа техник усуллар орқали олинадиган маълумотлар**
Туғилган йили:	Номи	FACE ID:
Туғилган жойи:	Жойлашган жойи	Кадастр рақами
Яшаш манзили	Бренд номи	Лавозими
Паспорт серияси ва рақами:	СТИР	Суғурта полиси рақами

ID карта:	Электрон почта	Автомошина рақами
ЖШШИР	Телефон рақами	Домен номи
СТИР		Телефон рақами
Бармоқ изи		Электрон почта манзили
		IT-виза рақами
		Пластик рақами
		Судланганлиги

Қарорни асословчи далиллар:

Экспертиза хулосаси:		Текшириш далолатномаси	
Мутахассис фикри		Ўрганиш маълумотномаси	
Кўздан кечириш баённомаси		Аудиодалил	
Техник хулоса		Видеодалил	
Фото далил		Бошқа далиллар	

Қуйидаги нормани бузганлигингиз сабабли сизга нисбатан маъмурий жазо қўлланилди:

Ҳуқуқбузарнинг қонунчилик ҳужжати ёки техник жиҳатдан тартибга солувчи ҳужжатни бузган

Номи ва реквизитлари, қисми, банди, хатбошиси ва бошқалар кўрсатилади:

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

нормаси (Асос):

Ҳуқуқбузарга нисбатан қўлланилган МЖтК моддаси: Модда рақами ва номи: _____

1-қисм: Жазо миқдори: (автоматик)
2-қисм: Жазо миқдори: (автоматик)
2-қисм: Жазо миқдори: (автоматик)
3-қисм: Жазо миқдори: (автоматик)
4-қисм: Жазо миқдори: (автоматик)
5-қисм: Жазо миқдори: (автоматик)
6-қисм: Жазо миқдори: (автоматик)

Изоҳ: МЖтК моддаси биттаси танланади:

Ҳуқуқбузарнинг ҳуқуқ ва бурчлари

Сиз соддалаштирилган тартибда қўлланилган ушбу қарордан норози бўлсангиз ҳуқуқбузарлик ишини оддий тартибда кўриб чиқиш юзасидан шикоят қилишга, оддий тартибда ишни кўриш вақтида иш материаллари билан танишиб чиқишга, изоҳлар беришга, далиллар келтиришга, ўз илтимосингизни баён этишга, ишни кўриб чиқиш вақтида адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланишга, ўз она тилингизда сўзлашишга ва таржимоннинг хизматларидан ушбу қарор топширилган кундан бошлаб **ўн беш кун** ичида жарима миқдорининг **эллик фоизини** ёки **ўттиз кун** ичида жарима миқдорининг **етмиш фоизини** ихтиёрий равишда тўлаган тақдирингизда, жариманинг қолган қисмини тўлашдан озод қилинасиз, бундан ушбу қарор устидан шикоят келтирган ҳолатларингиз мустасно.

Оддий тартибда иш кўрилса, сизга нисбатан қўлланилган жарима бўйича қонунчиликда белгиланган жарима солиш

фойдаланишга, иш юзасидан чиқарилган қарор устидан уни қабул қилган органга шикоят беришга ҳақлисиз.

тўғрисидаги қарорни ижро этишнинг соддалаштирилган тартиби қўлланилмаслигини маълум қиламиз.

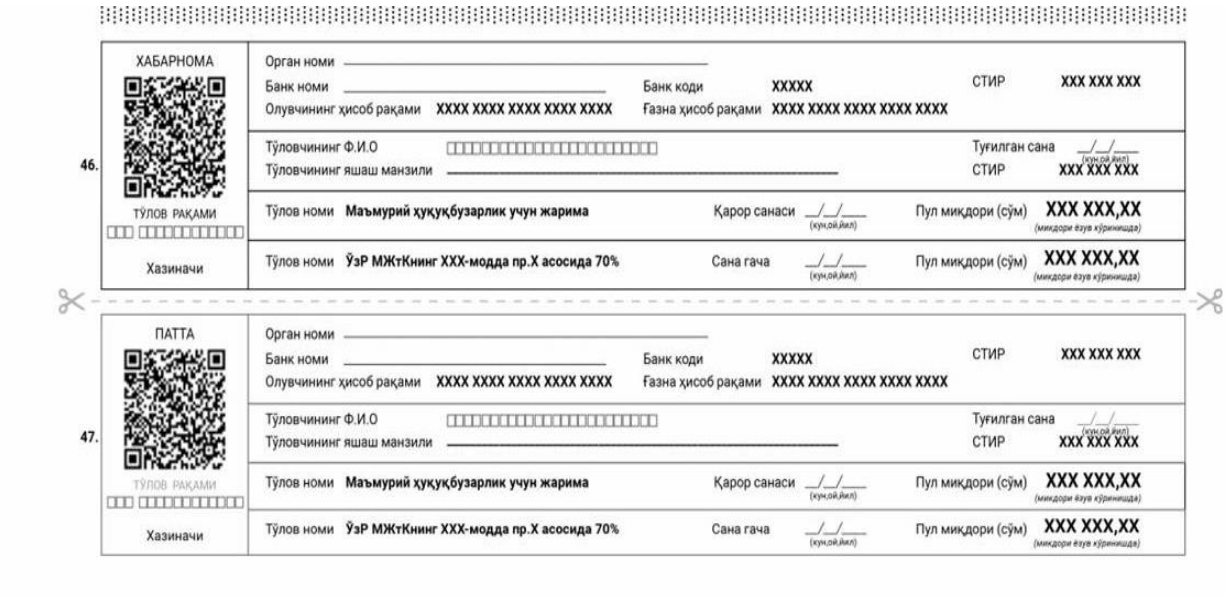

Рақамли технологиялар ва коммуникациялар соҳаси бўйича ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқиш регламентига
2-ИЛОВА

Рақамли ҳуқуқбузарлик бўйича ҳуқуқбузарлик ишини тугатиш тўғрисидаги қарор
(соддалаштирилган тартибда)
№Т–

(қарор чиқарилган вақт) (қарор чиқарилган жой)

	Ҳуқуқбузар ФИШ:_____ Яшаш манзили: _____
Давлат инспекцияси мансабдор шахси	**Қарор рақами:**

ФИШ, лавозими ва имзоси	_____

Ҳуқуқбузарнинг шахсига оид маълумот:
ҳуқуқбузарнинг фамилияси, исми, отасининг исми:

Ҳуқуқбузарнинг шахси автоматик ёки техник усуллар орқали аниқланади:

Жисмоний шахснинг шахсига оид маълумот	**Юридик шахс ҳақидаги маълумот**	**Бошқа техник усуллар орқали олинадиган маълумотлар**
Туғилган йили:	Номи	FACE ID:
Туғилган жойи:	Жойлашган жойи	Кадастр рақами
Яшаш манзили	Бренд номи	Лавозими
Паспорт серияси ва рақами:	СТИР	Суғурта полиси рақами
ID карта:	Электрон почта	Автомошина рақами
ЖШШИР	Телефон рақами	Домен номи
СТИР		Телефон рақами
Бармоқ изи		Электрон почта манзили
		IT-виза рақами
		Пластик рақами
		Судланганлиги

Қарорни асословчи далиллар:

Экспертиза хулосаси:		Текшириш далолатномаси	
Мутахассис фикри		Ўрганиш маълумотномаси	
Кўздан кечириш баённомаси		Аудиодалил	
Техник хулоса		Видеодалил	
Фото далил		Бошқа далиллар	

Сизга нисбатан юритилган маъмурий ҳуқуқбузарлик иши бўйича қуйидагилар аниқланди:

Ҳуқуқбузарнинг қонунчилик ҳужжати ёки техник жиҳатдан тартибга солувчи ҳужжатни бузган нормаси (Асос):	Номи ва реквизитлари, қисми, банди, хатбошиси ва бошқалар кўрсатилади ҳамда тугатиш асоси қайд этилади: _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____
Ҳуқуқбузарга нисбатан юритилган МЖтК моддаси:	Модда рақами ва номи: _____ _____

1-қисм:	Жазо миқдори: (автоматик)
2-қисм:	Жазо миқдори: (автоматик)
2-қисм:	Жазо миқдори: (автоматик)
3-қисм:	Жазо миқдори: (автоматик)
4-қисм:	Жазо миқдори: (автоматик)
5-қисм:	Жазо миқдори: (автоматик)
6-қисм:	Жазо миқдори: (автоматик)

Изоҳ: МЖтК моддаси биттаси танланади:

Ҳуқуқбузарга нисбатан юритилган маъмурий ҳуқуқбузарлик иши МЖтКнинг 271-моддасига асосан тугатилсин:

1-банд	8-банд	Қўшимча банд
2-банд	9-банд	
3-банд	10-банд	

4-банд	11-банд	**Бандлар автоматик тўлдирилади**
5-банд	12-банд	
6-банд	13-банд	
7-банд	14-банд	

Ҳуқуқбузарнинг ҳуқуқ ва бурчлари

Сиз соддалаштирилган тартибда қўлланилган ушбу қарордан норози бўлсангиз ҳуқуқбузарлик ишини оддий тартибда кўриб чиқиш юзасидан шикоят қилишга, оддий тартибда ишни кўриш вақтида иш материаллари билан танишиб чиқишга, изоҳлар беришга, далиллар келтиришга, ўз илтимосингизни баён этишга, ишни кўриб чиқиш вақтида адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланишга, ўз она тилингизда сўзлашишга ва таржимоннинг хизматларидан фойдаланишга, иш юзасидан чиқарилган қарор устидан уни қабул қилган органга шикоят беришга ҳақлисиз.

Рақамли технологиялар ва коммуникациялар соҳаси бўйича ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқиш регламентига
3-ИЛОВА

Рақамли ҳуқуқбузарлик бўйича материалларт ёки ишни ваколатли органга (судга) юбориш тўғрисидаги қарор (соддалаштирилган тартибда)
№Ю–

(қарор чиқарилган вақт) (қарор чиқарилган жой)

	Ҳуқуқбузар ФИШ:_____ Яшаш манзили: _____
Давлат инспекцияси мансабдор шахси ФИШ, лавозими ва имзоси	**Қарор рақами:** _____ _

Ҳуқуқбузарнинг шахсига оид маълумот:
ҳуқуқбузарнинг фамилияси, исми, отасининг исми:

Ҳуқуқбузарнинг шахси автоматик ёки техник усуллар орқали аниқланади:

Жисмоний шахснинг шахсига оид маълумот	**Юридик шахс ҳақидаги маълумот**	**Бошқа техник усуллар орқали олинадиган маълумотлар**
Туғилган йили:	Номи	FACE ID:
Туғилган жойи:	Жойлашган жойи	Кадастр рақами
Яшаш манзили	Бренд номи	Лавозими
Паспорт серияси ва рақами:	СТИР	Суғурта полиси рақами
ID карта:	Электрон почта	Автомошина рақами
ЖШШИР	Телефон рақами	Домен номи
СТИР		Телефон рақами
Бармоқ изи		Электрон почта манзили
		IT-виза рақами
		Пластик рақами
		Судланганлиги

Қарорни асословчи далиллар:

Экспертиза хулосаси:		Текшириш далолатномаси	
Мутахассис фикри		Ўрганиш маълумотномаси	
Кўздан кечириш баённомаси		Аудиодалил	
Техник хулоса		Видеодалил	
Фото далил		Бошқа далиллар	

Сизга нисбатан юритилган маъмурий ҳуқуқбузарлик иши бўйича қуйидагилар аниқланди:

Ҳуқуқбузарнинг қонунчилик ҳужжати ёки техник жиҳатдан тартибга солувчи ҳужжатни бузган нормаси (Асос):	Номи ва реквизитлари, қисми, банди, хатбошиси ва бошқалар кўрсатилади ҳамда тугатиш асоси қайд этилади: _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____
Ҳуқуқбузарга нисбатан юритилган МЖтК моддаси:	Модда рақами ва номи: _____ _____

1-қисм: Жазо миқдори: (автоматик)
2-қисм: Жазо миқдори: (автоматик)
2-қисм: Жазо миқдори: (автоматик)
3-қисм: Жазо миқдори: (автоматик)
4-қисм: Жазо миқдори: (автоматик)
5-қисм: Жазо миқдори: (автоматик)
6-қисм: Жазо миқдори: (автоматик)

Изоҳ: МЖтК моддаси биттаси танланади:

Ҳуқуқбузарга нисбатан юритилган маъмурий ҳуқуқбузарлик иши (материал) қуйидагига асосан _____ га юборилсин:

Ҳуқуқбузарлик иши ёки материалини ваколатли органга юбориш учун ҳуқуқий асос	Қонунчилик нормаси ва унинг реквизитлари: _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____

Ҳуқуқбузарнинг ҳуқуқ ва бурчлари

Сиз соддалаштирилган тартибда қўлланилган ушбу қарордан норози бўлсангиз ҳуқуқбузарлик ишини оддий тартибда кўриб чиқиш юзасидан шикоят қилишга, оддий тартибда ишни кўриш вақтида иш материаллари билан танишиб чиқишга, изоҳлар беришга, далиллар келтиришга, ўз илтимосингизни баён этишга, ишни кўриб чиқиш вақтида адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланишга, ўз она тилингизда сўзлашишга ва таржимоннинг хизматларидан фойдаланишга, иш юзасидан чиқарилган қарор устидан уни қабул қилган органга шикоят беришга ҳақлисиз.

Рақамли технологиялар ва
коммуникациялар соҳаси бўйича
ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқиш
регламентига
4-ИЛОВА

Рақамли ҳуқуқбузарлик бўйича ашё тақдирини ҳал қилиш тўғрисидаги қарор
(соддалаштирилган тартибда)
№А–

(қарор чиқарилган вақт) (қарор чиқарилган жой)

	Ҳуқуқбузар ФИШ:_____ Яшаш манзили: _____
Давлат инспекцияси мансабдор шахси ФИШ, лавозими ва имзоси	**Қарор рақами:** _____ _

Ҳуқуқбузарнинг шахсига оид маълумот:

ҳуқуқбузарнинг фамилияси, исми, отасининг исми:

Ҳуқуқбузарнинг шахси автоматик ёки техник усуллар орқали аниқланади:

Жисмоний шахснинг шахсига оид маълумот	**Юридик шахс ҳақидаги маълумот**	**Бошқа техник усуллар орқали олинадиган маълумотлар**
Туғилган йили:	Номи	FACE ID:
Туғилган жойи:	Жойлашган жойи	Кадастр рақами
Яшаш манзили	Бренд номи	Лавозими
Паспорт серияси ва рақами:	СТИР	Суғурта полиси рақами
ID карта:	Электрон почта	Автомошина рақами
ЖШШИР	Телефон рақами	Домен номи
СТИР		Телефон рақами
Бармоқ изи		Электрон почта манзили
		IT-виза рақами
		Пластик рақами
		Судланганлиги

Қарорни асословчи далиллар:

Экспертиза хулосаси:		Текшириш далолатномаси	
Мутахассис фикри		Ўрганиш маълумотномаси	
Кўздан кечириш баённомаси		Аудиодалил	

Техник хулоса		Видеодалил	
Фото далил		Бошқа далиллар	

Сизга нисбатан юритилган маъмурий ҳуқуқбузарлик иши бўйича қуйидагилар аниқланди:

Ҳуқуқбузарга нисбатан қўлланилган жазо ёки ишни тугатиш ҳақидаги қарор ревизитлари:	Қачон, қаерда ва қандай қарор қабул қилинган ва ашё қайси ҳужжат билан қаерга олинган: _____ _____ _____ _____

Ҳуқуқбузарлик ашёси қуйидагича ҳал қилинсин:

Ҳуқуқбузар ашёсини ҳал қилиш:	Қонунчилик ҳужжати нормаси ва ҳуқуқбузар ашёсининг тақдири ҳал қилиш _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____

Ҳуқуқбузарнинг ҳуқуқ ва бурчлари

Сиз соддалаштирилган тартибда қўлланилган ушбу қарордан норози бўлсангиз ҳуқуқбузарлик ишини оддий тартибда кўриб чиқиш юзасидан шикоят қилишга, оддий тартибда ишни кўриш вақтида иш материаллари билан танишиб чиқишга, изоҳлар

беришга, далиллар келтиришга, ўз илтимосингизни баён этишга, ишни кўриб чиқиш вақтида адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланишга, ўз она тилингизда сўзлашишга ва таржимоннинг хизматларидан фойдаланишга, иш юзасидан чиқарилган қарор устидан уни қабул қилган органга шикоят беришга ҳақлисиз.

Рақамли технологиялар ва
коммуникациялар соҳаси бўйича
ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқиш
регламентига
5-ИЛОВА

ЧАҚИРУВ ҚОҒОЗИ

	ФИШ:_____ Яшаш манзили: _____
Давлат инспекцияси мансабдор шахси ФИШ, лавозими ва имзоси	**Ҳуқуқбузарлик иши рақами** _____ _

Ҳуқуқбузарнинг шахсига оид маълумот:
ҳуқуқбузарнинг фамилияси, исми, отасининг исми:

Ҳуқуқбузарлик ишида ким сифатида чақирилмоқда:	_____
Ҳуқуқбузарлик иши бўйича юритилаётган маъмурий ҳуқуқбузарлик моддаси ва унинг қисми	МЖтКнинг Моддаси: _____ қисми: _____

Ҳуқуқбузарлик иши кўриб чиқилиши вақти	2 0
Ҳуқуқбузарлик иши кўриб чиқилиши жойи	
Боғланиш учун телефон рақами:	+ 9 9 8

Рақамли технологиялар ва коммуникациялар соҳаси бўйича ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқиш регламентига
6-ИЛОВА

Шикоят (протест)ни қаноатлантириш ва соддалаштирилган тартибда қабул қилинган қарорни бекор қилиш тўғрисида №Ю–

(қарор чиқарилган вақт) (қарор чиқарилган жой)

	Ҳуқуқбузар ФИШ:_____ Яшаш манзили: _____
Давлат инспекцияси мансабдор шахси ФИШ, лавозими ва имзоси	**Қарор рақами:** _____ _

Ҳуқуқбузарнинг шахсига оид маълумот:
ҳуқуқбузарнинг фамилияси, исми, отасининг исми:

Ҳуқуқбузарнинг шахси автоматик ёки техник усуллар орқали аниқланади:

Жисмоний шахснинг шахсига оид маълумот	**Юридик шахс ҳақидаги маълумот**	**Бошқа техник усуллар орқали олинадиган маълумотлар**
Туғилган йили:	Номи	FACE ID:
Туғилган жойи:	Жойлашган жойи	Кадастр рақами
Яшаш манзили	Бренд номи	Лавозими
Паспорт серияси ва рақами:	СТИР	Суғурта полиси рақами
ID карта:	Электрон почта	Автомошина рақами
ЖШШИР	Телефон рақами	Домен номи
СТИР		Телефон рақами
Бармоқ изи		Электрон почта манзили
		IT-виза рақами
		Пластик рақами
		Судланганлиги

Қарорни асословчи далиллар:

Экспертиза хулосаси:		Текшириш далолатномаси	
Мутахассис фикри		Ўрганиш маълумотномаси	
Кўздан кечириш баённомаси		Аудиодалил	
Техник хулоса		Видеодалил	
Фото далил		Бошқа далиллар	
Дастлаб қабул қилинган қарор		Шикоят (протест)	

Шикоятни кўриб чиқиб, соддалаштирилган тартибда қуйидаги қонунбузилишлари бўлганлиги сабабли шикоят (протест) **қаноатлантирилсин** ва _____ -сон қарор бекор қилинсин:

Соддалаштирилган тартибда қабул қилинган қарорда йўл қўйилган қонун бузилиши нормаси (Асос):	Номи ва реквизитлари, қисми, банди, хатбошиси ва бошқалар кўрсатилади: _____ _____ _____

қўшилмаслик ҳолатлари _____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Ҳуқуқбузарнинг ҳуқуқ ва бурчлари

Ушбу қарордан норози бўлсангиз, ҳудудийликка амал қилган ҳолда, бевосита ёки ушбу Инспекция орқали судга кассация тартибида шикоят қилишга ҳақлисиз, шу билан бирга, иш материаллари билан танишиб чиқишга, изоҳлар беришга, далиллар келтиришга, ўз илтимосингизни баён этишга, адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланишга, ўз она тилингизда сўзлашишга ва таржимоннинг хизматларидан фойдаланишга ҳақли эканлигингиз тушунтирилади.

ушбу қарор дарҳол кучга киради ва сизга нисбатан қўлланилган жарима бўйича қонунчиликда белгиланган жарима солиш тўғрисидаги қарорни ижро этишнинг соддалаштирилган тартиби қўлланилмайди.

Рақамли технологиялар ва
коммуникациялар соҳаси бўйича
ҳуқуқбузарликларни кўриб
чиқиш регламентига
7-ИЛОВА

Соддалаштирилган тартибда қабул қилинган қарорни ўз кучида қолдириш ва шикоят (протест)ни қаноатлантиришдан рад этиш тўғрисида
№Ю–

(қарор чиқарилган вақт) (қарор чиқарилган жой)

	Ҳуқуқбузар ФИШ:_____ Яшаш манзили: _____
Давлат инспекцияси мансабдор шахси ФИШ, лавозими ва имзоси	**Қарор рақами:** _____ _

Ҳуқуқбузарнинг шахсига оид маълумот:
ҳуқуқбузарнинг фамилияси, исми, отасининг исми:

Ҳуқуқбузарнинг шахси автоматик ёки техник усуллар орқали аниқланади:

Жисмоний шахснинг шахсига оид маълумот	**Юридик шахс ҳақидаги маълумот**	**Бошқа техник усуллар орқали олинадиган маълумотлар**
Туғилган йили:	Номи	FACE ID:
Туғилган жойи:	Жойлашган жойи	Кадастр рақами
Яшаш манзили	Бренд номи	Лавозими
Паспорт серияси ва рақами:	СТИР	Суғурта полиси рақами

ID карта:	Электрон почта	Автомошина рақами
ЖШШИР	Телефон рақами	Домен номи
СТИР		Телефон рақами
Бармоқ изи		Электрон почта манзили
		IT-виза рақами
		Пластик рақами
		Судланганлиги

Қарорни асословчи далиллар:

Экспертиза хулосаси:		Текшириш далолатномаси	
Мутахассис фикри		Ўрганиш маълумотномаси	
Кўздан кечириш баённомаси		Аудиодалил	
Техник хулоса		Видеодалил	
Фото далил		Бошқа далиллар	
Дастлаб қабул қилинган қарор		Шикоят (протест)	

Шикоятни кўриб чиқиб, соддалаштирилган тартибда қонунбузилишлари бўлмаганлиги сабабли соддалаштирилган тартибда қабул қилинган қарор ўз кучида қолдирилсин ва шикоят (протест) қаноатлантиришдан **рад этилсин:**

Шикоят (протест)га қўшилмасликнинг асослари бўлган нормалар (Асос):	Номи ва реквизитлари, қисми, банди, хатбошиси ва бошқалар кўрсатилади: _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____

Шикоят (протест)га қўшилмаслик ҳолатлари

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Ҳуқуқбузарнинг ҳуқуқ ва бурчлари

Ушбу қарордан норози бўлсангиз, ҳудудийликка амал қилган ҳолда, бевосита ёки ушбу Инспекция орқали судга кассация тартибида шикоят қилишга ҳақлисиз, шу билан бирга, иш материаллари билан танишиб чиқишга, изоҳлар беришга, далиллар келтиришга, ўз илтимосингизни баён этишга, адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланишга, ўз она тилингизда сўзлашишга ва таржимоннинг хизматларидан фойдаланишга ҳақли эканлигингиз тушунтирилади.

ушбу қарор дарҳол кучга киради ва сизга нисбатан қўлланилган жарима бўйича қонунчиликда белгиланган жарима солиш тўғрисидаги қарорни ижро этишнинг соддалаштирилган тартиби қўлланилмайди.

Рақамли технологиялар ва
коммуникациялар соҳаси бўйича
ҳуқуқбузарликларни кўриб
чиқиш регламентига
8-ИЛОВА

Соддалаштирилган тартибда қабул қилинган қарорни бекор қилиш ва қайта суриштирув ўтказиш тўғрисида
№Ю–

(қарор чиқарилган вақт) (қарор чиқарилган жой)

	Ҳуқуқбузар ФИШ:_____ Яшаш манзили: _____
Давлат инспекцияси мансабдор шахси ФИШ, лавозими ва имзоси	**Қарор рақами:** _____ _

Ҳуқуқбузарнинг шахсига оид маълумот:
ҳуқуқбузарнинг фамилияси, исми, отасининг исми:

Ҳуқуқбузарнинг шахси автоматик ёки техник усуллар орқали аниқланади:

Жисмоний шахснинг шахсига оид маълумот	**Юридик шахс ҳақидаги маълумот**	**Бошқа техник усуллар орқали олинадиган маълумотлар**
Туғилган йили:	Номи	FACE ID:
Туғилган жойи:	Жойлашган жойи	Кадастр рақами
Яшаш манзили	Бренд номи	Лавозими
Паспорт серияси ва рақами:	СТИР	Суғурта полиси рақами

ID карта:	Электрон почта	Автомошина рақами
ЖШШИР	Телефон рақами	Домен номи
СТИР		Телефон рақами
Бармоқ изи		Электрон почта манзили
		IT-виза рақами
		Пластик рақами
		Судланганлиги

Қарорни асословчи далиллар:

Экспертиза хулосаси:		Текшириш далолатномаси	
Мутахассис фикри		Ўрганиш маълумотномаси	
Кўздан кечириш баённомаси		Аудиодалил	
Техник хулоса		Видеодалил	
Фото далил		Бошқа далиллар	
Дастлаб қабул қилинган қарор		Шикоят (протест)	

Шикоятни кўриб чиқиб, қуйидагиларга асосан соддалаштирилган тартибда қабул қилинган қарор бекор қилинсин ва **қайта суриштирув ўтказилсин**:

Қайта суриштирув ўтказиш зарурияти бўлган нормалар (Асос): Номи ва реквизитлари, қисми, банди, хатбошиси ва бошқалар кўрсатилади:
_____
___
_____
___
_____
___
_____
___
_____
___
_____
___

Қайта суриштиру в ўтказишга асос бўлган ҳолатлар _____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Ҳуқуқбузарнинг ҳуқуқ ва бурчлари

Ушбу қарордан норози бўлсангиз, ҳудудийликка амал қилган ҳолда, бевосита ёки ушбу Инспекция орқали судга кассация тартибида шикоят қилишга ҳақлисиз, шу билан бирга, иш материаллари билан танишиб чиқишга, изоҳлар беришга, далиллар келтиришга, ўз илтимосингизни баён этишга, адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланишга, ўз она тилингизда сўзлашишга ва таржимоннинг хизматларидан фойдаланишга ҳақли эканлигингиз тушунтирилади.

ушбу қарор дарҳол кучга киради ва сизга нисбатан қўлланилган жарима бўйича қонунчиликда белгиланган жарима солиш тўғрисидаги қарорни ижро этишнинг соддалаштирилган тартиби қўлланилмайди.

Рақамли технологиялар ва
коммуникациялар соҳаси бўйича
ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқиш
регламентига
9-ИЛОВА

Соддалаштирилган тартибда қабул қилинган қарорни бекор қилиш ва ишни ваколатли органга юбориш тўғрисида №Ю–

(қарор чиқарилган вақт)
(қарор чиқарилган жой)

	Ҳуқуқбузар ФИШ:_____ Яшаш манзили: _____
Давлат инспекцияси мансабдор шахси ФИШ, лавозими ва имзоси	**Қарор рақами:** _____ _

Ҳуқуқбузарнинг шахсига оид маълумот:
ҳуқуқбузарнинг фамилияси, исми, отасининг исми:

Ҳуқуқбузарнинг шахси автоматик ёки техник усуллар орқали аниқланади:

Жисмоний шахснинг шахсига оид маълумот	**Юридик шахс ҳақидаги маълумот**	**Бошқа техник усуллар орқали олинадиган маълумотлар**
Туғилган йили:	Номи	FACE ID:
Туғилган жойи:	Жойлашган жойи	Кадастр рақами
Яшаш манзили	Бренд номи	Лавозими

Паспорт серияси ва рақами:	СТИР	Суғурта полиси рақами
ID карта:	Электрон почта	Автомошина рақами
ЖШШИР	Телефон рақами	Домен номи
СТИР		Телефон рақами
Бармоқ изи		Электрон почта манзили
		IT-виза рақами
		Пластик рақами
		Судланганлиги

Қарорни асословчи далиллар:

Экспертиза хулосаси:		Текшириш далолатномаси	
Мутахассис фикри		Ўрганиш маълумотномаси	
Кўздан кечириш баённомаси		Аудиодалил	
Техник хулоса		Видеодалил	
Фото далил		Бошқа далиллар	
Дастлаб қабул қилинган қарор		Шикоят (протест)	

Шикоятни кўриб чиқиб, қуйидагиларга асосан соддалаштирилган тартибда қабул қилинган қарор бекор қилинсин ҳамда иш ваколатли орган _____ _____га **юборилсин**:

Ваколатли органга ишни ўтказиш зарурияти бўлган нормалар (Асос):	Номи ва реквизитлари, қисми, банди, хатбошиси ва бошқалар кўрсатилади: _____ __ _____ __ _____ __

Ваколатли органга ишни ўтказишга асос бўлган ҳолатлар	_____ __ _____ __ _____ __ _____ __ _____ __ _____ __ _____ __ _____ __ _____ __

Ҳуқуқбузарнинг ҳуқуқ ва бурчлари

Ушбу қарордан норози бўлсангиз, ҳудудийликка амал қилган ҳолда, бевосита ёки ушбу Инспекция орқали судга кассация тартибида шикоят қилишга ҳақлисиз, шу билан бирга, иш материаллари билан танишиб чиқишга, изоҳлар беришга, далиллар келтиришга, ўз илтимосингизни баён этишга, адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланишга, ўз она тилингизда сўзлашишга ва таржимоннинг хизматларидан фойдаланишга ҳақли эканлигингиз тушунтирилади.

ушбу қарор дарҳол кучга киради ва сизга нисбатан қўлланилган жарима бўйича қонунчиликда белгиланган жарима солиш тўғрисидаги қарорни ижро этишнинг соддалаштирилган тартиби қўлланилмайди.

Рақамли технологиялар ва
коммуникациялар соҳаси бўйича
ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқиш
регламентига
9-ИЛОВА

СМС-Хабарнома намунаси

Диққат рақамли ҳуқуқбузарлик!

Ҳурматли шахс сизга иловага мувофиқ ҳуқуқбузарлик иши бўйича хабар келди ва ушбу хабар бўйича иловадаги ҳужжат бўйича хабардор эканлигингизни ҳамда ундаги талабни бажаришингиз шартлигини маълум қиламиз.

Ҳавола:

_____

Рақамли технологиялар ва
коммуникациялар соҳаси бўйича
ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқиш
регламентига
10-ИЛОВА

Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар вазирлиги ҳузуридаги Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар ва коммуникациялар бўйича давлат инспекцияси

К Ў Р С А Т М А

Сана жой

Кўрсатма юборилишига асос бўлган ҳолатлар: _____ **Кўрсатма юборилишига асос бўлган**

қонунчилик ҳужжати ва (ёки) техник жиҳатдан тартибга солувчи норматив ҳужжат:_____
Кўрсатма бўйича аниқланган қоидабузарлик_____
Кўрсатма бажарилиш муддати ва тартиби: _____
Кўрсатмани юборган шахс

Тасдиқланган QD-код:

Ўзбекистон Республикасида
рақамли назоратни амалга ошириш
тартиби тўғрисидаги низомга 2-
ИЛОВА

Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар ва коммуникациялар бўйича давлат назорати инспекцияси томонидан кўриб чиқиладиган ҳуқуқбузарликлар РЎЙХАТИ

1. Рақамли технологиялар ва коммуникациялар соҳасида қуйидаги маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун маъмурий жазо қўлланилади:

а) алоқа, ахборотлаштириш, телекоммуникациялар, сунъий интеллект, рақамли ва аэрокосмик технологиялар соҳасидаги қуйидаги ҳуқуқбузарликларни содир этиш:

лойиҳалаш, қурилиш-монтаж ишлари бажарилаётганда алоқа, ахборотлаштириш ва телекоммуникация технологиялари соҳасига оид қурилиш ва шаҳарсозлик тўғрисидаги қонунчиликни бузиш;

рухсатсиз радиоузаткич шохобчаси ўрнатиш ва (ёки) ундан фойдаланиш, шунингдек абонентлик қурилмасини электр алоқа тармоқларига улаш;

радиоэлектрон воситалар ва юқори частотали қурилмалардан фойдаланиш тартибини бузиш;

алоқа хизматининг сифатига доир нормалар ва давлат стандартларини бузиш;

алоқа йўллари ва иншоотларини муҳофаза қилиш қоидаларини бузиш;

ахборотдан фойдаланиш қоидаларини бузиш;

компьютер тизимидан фойдаланиш қоидаларини бузиш;

телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланиш;

мобиль қурилманинг халқаро ўзига хос идентификация кодини ёки абонент қурилмасининг идентификациялаш модулини қонунга хилоф равишда ўзгартириш;

автомат телефонларни шикастлантириш;

савдо ёки хизмат кўрсатиш қоидаларини бузиш, яъни телекоммуникация ва почта алоқаси хизматларини кўрсатиш қоидаларини бузиш;

телекоммуникация соҳасида лицензиялаш, радиочастота соҳасида рухсат бериш ва почта алоқаси ҳамда радиочастота хабардор қилиш тартиб-таомиллари тўғрисидаги қонунчиликни бузиш;

видеоёзувли кассеталарни сотиш ва видео муассасаларнинг ишлаш қоидаларини бузиш;

оператор, провайдер, эшиттирувчи, дилернинг ноқонуний тадбиркорлик фаолияти;

оператор, провайдер, эшиттирувчи, дилер бўлган хўжалик юритувчи субъектнинг манзили, банк реквизитлари ўзгарганлиги ёки қайта рўйхатдан ўтганлиги тўғрисидаги маълумотларни тақдим этмаслик ёки ёлғон маълумотларни тақдим этиш;

почта алоқаси соҳасида ички назоратни, мижозларни лозим даражада текшириш натижаларини ҳужжатлаштириш ва сақлашни, таваккалчиликларни аниқлаш, баҳолаш ва ҳужжатлар билан қайд этишни ташкил қилиш ва амалга оширишга доир талабларни бузиш, операцияни амалга оширишни рад этиш, худди шунингдек махсус ваколатли давлат органига шубҳали операциялар ҳақидаги ахборотни тақдим этмаслик, ўз вақтида тақдим этмаслик ёки нотўғри ахборот тақдим этганлик, қонунчилик талабларининг пул маблағларини ёки бошқа мол-мулкни ишга солмай тўхтатиб қўйишга ёки операцияларни тўхтатиб туришга оид қисмини ижро этмаслик;

ахборот тизимларига эга бўлган биржаларда уларга доир фаолият тўғрисидаги қонунчиликни бузиш;

ўзбошимчалик;

алоқа, ахборотлаштириш ва телекоммуникация соҳасида фавқулодда ҳолат тартибининг талабларини бузиш;

техник регламентларга ёки стандартларнинг мажбурий талабларига риоя этмаслик;

метрология қоидаларини бузиш;

сертификатлаштириш ва мувофиқликни баҳолаш қоидаларини бузиш;

алоқа, ахборотлаштириш ва телекоммуникация соҳасида давлат статистик ҳисоботларини тақдим этиш тартибини бузиш;

электрон (рақамли) давлат хизматлари кўрсатиш соҳасидаги қонунчиликни бузиш;

давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисидаги қонунчиликни бузиш;

матбаа ва штемпель-гравёрлик корхоналарини очиш ҳамда уларнинг фаолият олиб бориши қоидаларини бузиш;

оммавий ахборот воситалари маҳсулотларини қонунга хилоф равишда тайёрлаш ва тарқатиш;

Инспекция томонидан юборилган кўрсатма, сўров, чақирув қоғози, тақдимномани кўриб чиқмаганлик, талабларни бажармаганлик, лозим даражада, ўз вақтида бажармаганлик;

Инспекция ходимларининг фаолиятига аралашиш ёки тўсқинлик қилиш;

ахборот-коммуникация технологиялари соҳасига оид қонунчилик ҳужжатларида белгиланадиган бошқа барча ҳуқуқбузарликлар;

б) телекоммуникация ёки Интернет тармоғида ёки ундан фойдаланиб қуйидаги ҳуқуқбузарликларни содир этган ахборот соҳаси субъектлари ёҳуд шундай ҳуқуқбузарликлар содир этилдишига йўл қўйиб берган юридик шахс раҳбарига нисбатан:

фуқарога маънавий ёки моддий зарар етказиши мумкин бўлган маълумотларни ошкор этиш;

шахсий ҳаёт дахлсизлигини бузиш;

шахсга доир маълумотлар тўғрисидаги қонунчиликни бузиш;

икки ёки ундан ортиқ хотин билан эр-хотин бўлиб яшашни тарғиб қилиш;

Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссиясининг, сайлов комиссияларининг, референдум ўтказувчи комиссияларнинг фаолиятига аралашиш, худди шунингдек уларнинг ишига тўсиқларни юзага келтириш;

номзоднинг, ишончли вакилнинг, кузатувчининг ёки сиёсий партия ваколатли вакилининг ҳуқуқларини бузиш;

сайловолди ташвиқотини, референдумга қўйилган масалалар юзасидан ташвиқот олиб бориш шартлари ва тартибини бузиш;

сайлов натижаларига таъсир кўрсатиш мақсадида номзод, сиёсий партия тўғрисида атайлаб ёлғон маълумотларни эълон қилиш ёки бошқа усуллар орқали тарқатиш;

гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддалар ҳисобланмайдиган кучли таъсир қилувчи моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш;

гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларни тарғиб қилувчи маҳсулотни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш;

хотинига (эрига), собиқ хотинига (собиқ эрига), бир рўзғор асосида биргаликда яшаётган шахсга ёки умумий фарзандга эга бўлган шахснинг шаъни ва қадр-қимматини таҳқирлаш, уларни қўрқитиш, яқин қариндошларидан ажратиб қўйиш;

крипто-активлар айланмаси соҳасидаги қонунчиликни бузиш;

майнинг фаолиятини қонунга хилоф равишда амалга ошириш;

муаллифлик ҳуқуқини ва турдош ҳуқуқларни бузиш;

ўзганинг товар белгисидан, хизмат кўрсатиш белгисидан, географик кўрсаткичидан, товар келиб чиққан жой номидан ёки адаштириб юбориш даражасида улар билан ўхшаш бўлган белгилардан шу турдаги товарларга (хизматларга) нисбатан қонунга хилоф равишда фойдаланиш ёхуд ўзганинг фирма номидан қонунга хилоф равишда фойдаланиш;

ихтирога, фойдали моделга ва саноат намунасига бўлган ҳуқуқларни бузиш;

реклама қилиниши қонунчилик билан тақиқланган маҳсулотни реклама қилганлик;

майда безорилик қилиш;

диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, олиб кириш ёки тарқатиш;

миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи материалларни тайёрлаш, сақлаш ёки тарқатиш;

пиротехника буюмларини қонунга хилоф равишда ишлаб чиқариш, тайёрлаш, сақлаш, ташиш, жўнатиш, худди шунингдек уларни қонунга хилоф равишда Ўзбекистон Республикасидан олиб чиқиш, ўтказиш ёки Ўзбекистон Республикасига олиб кириш;

тиғининг ёки кескичининг (даминиг) узунлиги тўқсон миллиметрдан ортиқ бўлган, тугмаси ёки пишанги босилганда сопидан автоматик равишда чиқадиган ва маҳкамланадиган ёхуд оғирлик кучи ёки тезкор ҳаракат ҳисобига сурилиб чиқадиган ҳамда автоматик равишда ўрнашадиган тиғли совуқ қурол ва пичоқларнинг, шунингдек қурол сифатида қўллаш учун махсус мослаштирилган зарб бериб-парчаловчи ва улоқтирувчи таъсирга эга ашёларни (гурзилар, кастетлар, сурикенлар, бумерангларни ва бошқа ашёларни) қонунга хилоф равишда реализация қилиш, олиш, сақлаш, ташиш, кўргазмага қўйиш, улардан фойдаланиш, Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан олиб чиқиш, шунингдек Ўзбекистон Республикаси ҳудуди орқали транзит қилиш;

учувчисиз учадиган аппаратларни, уларнинг бутловчи ва эҳтиёт қисмларини қонунга хилоф равишда телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб олиб кириш, ўтказиш, олиш, сақлаш ёки улардан фойдаланиш;

фуқароларнинг хонаки усулда ҳозирланадиган ўткир спиртли ичимликларни сотиш;

этил спирти, алкоголли ва тамаки маҳсулотларини қонунга хилоф равишда муомалага киритиш;

вояга етмаган шахсни спиртли ичимликлар истеъмол қилишга, гиёвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп ҳисобланмаган, лекин кишининг ақл-идрокига, иродасига таъсир қиладиган моддалар ёки воситаларни истеъмол этишга жалб қилиш;

вояга етмаган шахсни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишга жалб қилиш;

Интернет тармоғидан фойдаланиш хизматларини кўрсатиш учун жиҳозланган хоналар ёки бошқа кўнгил очиш (дам олиш) жойларининг раҳбарлари ёхуд бошқа масъул шахслари томонидан вояга етмаган шахснинг тунги вақтда ота-онасидан бири ёки унинг

ўрнини босувчи шахснинг кузатувисиз кўрсатилган муассасаларда бўлишига йўл қўйиш;

тиланчилик қилиш ёки унга жалб қилиш;

порнографик маҳсулотни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш мақсадида тайёрлаш ёки Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш, порнографик маҳсулотни оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида реклама қилиш, намойиш этиш, тарқатиш;

тазйиқни, зўравонликни ёки шафқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотни оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида реклама қилиш, намойиш этиш, тарқатиш;

жинс бўйича камситишни тарғиб қилиш, шу жумладан хотин-қизлар ва эркаклар тенг ҳуқуқлилигини очиқдан-очиқ инкор этиш, ушбу мазмундаги қарашларни, ғояларни ёки тарқатиш, худди шунингдек бундай хатти-ҳаракатларни омма олдида оқлаш ва (ёки) рағбатлантириш;

фоҳишалик билан шуғулланиш;

қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларда иштирок этиш ёки уларни ташкил этиш ёки ўтказиш учун телекоммуникация тармоқларида, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғи провайдерлари томонидан хизматлар кўрсатиш ёки хизматлар кўрсатишга кўмаклашиш, тегишли дастурий таъминотдан нусха кўпайтириш, уни кўпайтириш, тарқатиш;

депутат ва сенаторнинг ишига тўсқинлик қилиш;

ички ишлар органлари ходимининг ўз вазифаларини бажариши билан боғлиқ қонуний талабларини бажармасликка омма олдида ҳар қандай шаклда даъватлар қилиш, худди шунингдек ички ишлар органлари ходимларига оммавий равишда бўйсунмасликни келтириб чиқариш мақсадида била туриб сохта уйдирмаларни тарқатиш;

Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ҳарбий хизматчисининг (ходимининг) ўз хизмат вазифаларини бажариши билан боғлиқ қонуний талабларини бажармасликка омма олдида ҳар қандай шаклда даъватлар қилиш, худди шунингдек Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ҳарбий хизматчиларига (ходимларига) оммавий равишда бўйсунмасликни келтириб чиқариш мақсадида била туриб сохта уйдирмаларни тарқатиш;

Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати Чегара қўшинлари ҳарбий хизматчисининг ўз хизмат вазифаларини бажариши билан боғлиқ қонуний талабларини бажармасликка омма олдида ҳар қандай шаклда даъватлар қилиш, худди шунингдек Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати Чегара қўшинлари ҳарбий хизматчиларига оммавий равишда бўйсунмасликни келтириб чиқариш мақсадида била туриб сохта уйдирмаларни тарқатиш;

адвокатнинг ишда иштирок этишига тўсқинлик қилиш ёки унинг ишонч билдирувчи шахс (ҳимоя остидаги шахс) манфаатларига зид бўлган вазиятни мажбуран эгаллашига эришиш мақсадида адвокатга қандай шаклда бўлмасин таъсир ўтказиш;

таълим ташкилоти педагог ходимининг касбий фаолиятига таълим олувчиларнинг билимини тўғри ва холис баҳолашига таъсир кўрсатиш билан ифодаланган тарзда қонунга хилоф равишда аралашиш ёки таълим ташкилоти педагог ходимининг хизмат вазифаларини бажаришига тўсқинлик қилиш;

тиббиёт ходимининг қонуний тиббий фаолиятига тўсқинлик қилиш ёки шу мақсадда тиббиёт ходимига қонунга хилоф равишда ҳар қандай шаклда таъсир ўтказиш;

ҳокимият вакилининг қонуний талабларини бажармаслик ёки хизмат вазифаларини бажаришига тўсқинлик қилиш;

оммавий тадбирлар ўтказиш қоидаларини бузиш;

йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намойишлар уюштириш, ўтказиш тартибини бузиш;

Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик ҳужжатлари талабларини жамоат тартибига ва жамоат хавфсизлигига таҳдид соладиган тарзда бажармасликка ёки бузишга, шу жумладан оммавий ахборот воситаларидан, телекоммуникация тармоқларидан, Интернет жаҳон ахборот тармоғидан, шунингдек матнни кўпайтиришнинг босма ёки бошқа усулларидан фойдаланган ҳолда омма олдида даъват қилиш;

рухсат этилмаган йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ва намойишлар ўтказиш учун шароитлар яратиш;

ғайриқонуний нодавлат нотижорат ташкилотлари, оқимлар, секталарнинг фаолиятида қатнашишга ундаш;

ёлғон ахборот тарқатиш;

байроқлар ва вимпеллардан ғайриқонуний фойдаланиш, плакатлар, эмблемалар ва рамзларни тайёрлаш, тарқатиш;

давлат рамзлари тўғрисидаги қонунчиликни бузиш;

давлат мукофотларига нисбатан қонунга хилоф ҳаракатлар қилиш;

қимматбаҳо металлар сирасига кирмайдиган рангли металларни, уларнинг парчалари ва резги-чиқитларини, шунингдек қора металл парчалари ва резги-чиқитларини тайёрлаш, олиш, улардан фойдаланиш ҳамда уларни сотиш қоидаларини бузиш;

қуролнинг ва унинг ўқ-дориларининг муомалада бўлиши қоидаларини бузиш;

қуролнинг қонунга хилоф муомаласи;

шахслар томонидан йўқолганлиги тўғрисида ариза берилган ўз паспортларидан ёки идентификацияловчи ИД-карталаридан, шунингдек бошқа шахсларга тегишли бўлган паспортлардан ёки идентификацияловчи ИД-карталардан ғаразли мақсадларда фойдаланиш;

диний таълимотдан сабоқ бериш тартибини бузиш;

хусусий мулк ҳуқуқини бузиш;

ахборот-коммуникация технологиялари, телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган бошқа ҳуқуқбузарликлар.

в) ахборот-коммуникация технологияларига бевосита боғлиқ бўлган қуйидаги ҳуқуқбузарликни содир қилиш:

сайловга ёки референдумга тайёргарлик кўриш ва сайлов ёки референдум ўтказиш жараёнида ахборот тизимларида ёки телекоммуникация тармоғида жойлашган ахборот ҳамда ташвиқот материалларини қасддан йўқ қилиб юбориш ёки уларга қасддан шикаст етказиш;

ногиронлиги бўлган шахсларга ахборотдан ва алоқа воситаларидан, шу жумладан ахборот-коммуникация технологиялари ва тизимларидан монеликсиз фойдаланиш учун шарт-шароитлар яратиш бўйича талабларни бажармаганлик.

2. Рақамли технологиялар ва коммуникациялар соҳасида қуйидаги ҳуқуқбузарликлар учун молиявий санкция қўлланилади:

қонунчилик ҳужжатлари ва техник жиҳатдан тартибга солувчи норматив ҳужжатлар талабларини ҳамда алоқа, ахборотлаштириш ва

телекоммуникация технологиялари соҳасида кўрсатилаётган хизматлар сифатини бузилганлик;

телекоммуникация ва почта алоқаси хизматларини кўрсатиш қоидаларини бузиш;

телекоммуникация соҳасида лицензиялаш, радиочастота соҳасида рухсат бериш ва почта алоқаси ҳамда радиочастота хабардор қилиш тартиб-таомиллари тўғрисидаги қонунчиликни бузиш;

Инспекция томонидан юборилган кўрсатма, сўров, чақирув қоғози, тақдимномани кўриб чиқмаганлик, талабларни бажармаганлик, лозим даражада, ўз вақтида бажармаганлик;

Интернет жаҳон ахборот тармоғидаги ўз веб-сайтидан ва (ёки) веб-сайт саҳифасидан ёхуд бошқа ахборот ресурсидан қонунга мувофиқ жиноий ва бошқа жавобгарликка сабаб бўладиган ўзга ҳаракатларни содир этиш мақсадларида фойдаланилишига йўл қўйиш;

оммавий ахборот воситалари эркинлигини суиистеъмол қилишга йўл қўйиш;

телекоммуникация ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб такроран содир этилган ҳуқуқбузарликлар;

муҳим ахборот инфратузилмаларига оид талабларни бузиш;

ўрнатилган ҳимоя тизимларини четлаб ўтган ҳолда телекоммуникация тармоғидан фойдаланиш ва халқаро трафикни ўтказиш мақсадида телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф равишда (рухсатсиз) фойдаланишга йўл қўйганлик;

қонунчиликка мувофиқ қўшимча белгиланадиган қоидабузарликлар.

Ўзбекистон Республикасида
рақамли назоратни амалга
ошириш тартиби тўғрисидаги
низомга
3-ИЛОВА

Қурилиш-монтаж объектларини лойиҳалаштириш ва қабул қилишга оид ҳужжатларининг қонунчиликка мувофиқлиги ва объектларда телекоммуникация инфратузилмаси мавжудлиги бўйича талабларнинг бажарилиши
РЕГЛАМЕНТИ

1-боб. Умумий қоидалар

1. Ушбу Регламент Ўзбекистон Республикаси “Телекоммуникациялар тўғрисида”ги Қонун ва телекоммуникациялар тўғрисидаги қонунчилик талабларидан келиб чиқиб, юридик ва жисмоний шахсларга қурилиш соҳасида кўрсатиладиган давлат хизматлари ва сервислар бўйича қурилиш-монтаж объектларини лойиҳалаштириш ва қабул қилишга оид ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва келишиш босқичларида уларнинг қонунчиликка мувофиқлиги ва объектларда телекоммуникация инфратузилмаси мавжудлиги бўйича талабларнинг бажарилиши тартибини белгилайди.

Ушбу регламент қурилиш ва телекоммуникация соҳасига оид барча қурилиш-монтаж объектларига, шу жумладан, “Шаффоф қурилиш” миллий ахборот тизимига оид объектларга нисбатан ҳам татбиқ этилади ҳамда ушбу регламент талабларига мувофиқ бўлгандагина қурилиш соҳасига оид давлат хизматлари ёки сервислар кўрсатилади.

2. Ушбу регламентда телекоммуникация ва қурилиш соҳасига оид қонунчилик ҳужжатларидаги тегишли тарифлари билан қўлланилади ҳамда ушбу Регламентда қуйидаги тушунча қўлланилган:

телекоммуникациялар инфратузилмаси – телекоммуникациялар ускуналари, телекоммуникациялар иншоотлари, кабель линиялари ҳамда уларни бошқариш имконини берувчи тизимлар бўлиб, улар актив ва пассив инфратузилмаларга бўлинади, актив телекоммуникациялар инфратузилмасига

телекоммуникацияларни амалга ошириш учун мўлжалланган техник ускуналар ва уларга ўрнатилган дастурий таъминот, пассив телекоммуникациялар инфратузилмасига телекоммуникацияларнинг амалга оширилишини таъминловчи бинолар, мосламалар, таянчлар, мачталар, тарқатиш қутилари, шкафлар ва бошқалар кирадиган инфратузилма.

3. Ҳар қандай қурилиш-монтаж объектлари лойиҳаланиши, қурилиши, қайта қурилиши ёки ўзгартирилиши ҳамда уларга оид лойиҳалар, шу жумладан ҳужжатлар ушбу Регламент талабларига мувофиқ бўлгандагина фойдаланишга қабул қилинишга рухсат берилади ва қурилиш соҳасида кўрсатиладиган хизматлар ва сервислар қонуний ҳисобланади.

4. Қурилиш соҳасида кўрсатиладиган давлат хизматлари ва сервислар бўйича қурилиш-монтаж объектларини лойиҳалаштириш ва қабул қилишга оид ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва келишиш босқичларида уларнинг қонунчиликка мувофиқлиги ва объектларда телекоммуникация инфратузилмаси мавжудлиги бўйича талабларнинг бажарилиши тартиби алоҳида сервис (кейинги ўринларда сервис деб юритилади) сифатида Ягона интерактив давлат хизматлари портали (кейинги ўринларда ЯИДХП деб юритилади) орқали Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар ва коммуникациялар бўйича давлат назорати инспекцияси (кейинги ўринларда Давлат инспекцияси деб юритилади) томонидан кўрсатилади.

5. Давлат инспекциясининг ижобий хулосасини олмасдан туриб қурилиш-монтаж объектларини лойиҳалаш, қуриш, қайта қуриш, ўзгартириш ва фойдаланишга қабул қилиш тақиқланади ва қурилган объект ўзбошимча қурилган бино ёки иншоот саналади.

6. Қурилиш-монтаж объектларини лойиҳалаш, қуриш, қайта қуриш, ўзгартириш ва фойдаланишга қабул қилиш ҳар бир босқичда алоҳида-алоҳида Давлат инспецияси билан келишилиши шарт.

2-боб. Сервисни кўрсатиш тартиби

7. Ариза берувчилар қонунчилик хужжатида белгиланган тартибда ЯИДХПда давлат хизматидан электрон тарзда фойдаланиш учун рўйхатдан ўтади ҳамда ҳар бир ариза ЯИДХП орқали параллел ваколатли орган билан бирга Давлат инспекциясининг “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига экспертиза ва хулоса олиш учун ҳам автоматик тарзда юборилади.

8. Ваколатли орган ва Давлат инспекциясига қурилиш-монтаж объектларини лойиҳалаш, қуриш, қайта қуриш, ўзгартириш ва фойдаланишга қабул қилишга оид аризалар ҳар куни 24 соат давомида юборилиши мумкин ва у юборилган кундан кейинги иш куни қабул қилинган ҳисобланади.

9. Қонунчилик ҳужжатида белгиланганидан ўзга ҳужжатларни қабул қилиш ва сўраш тақиқланади ҳамда Давлат инспекцияси ваколатли органга қонунчилик ҳужжатида белгиланган шаклда юборилган сўровномага мувофиқ ариза берувчининг мурожаатини кўриб чиқади.

10. Зарур маълумотлар сўровномага киритилгандан сўнг ариза берувчи маълумотларнинг тўғрилигини текширади ва имзоларни идентификация қилишнинг тегишли воситалари (ONE ID, дактилоскопия, электрон имзо, Мобил-ID, FACE ID ва бошқалар) билан тасдиқлайди.

11. Экспертиза ва хулоса олиш сервиси “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида 1-иловага мувофиқ схема асосида кўрсатилади.

12. Сервис учун тўловни амалга оширишда телекоммуникацияларнинг амалга оширилишини таъминловчи бинолар майдони, мосламалар сони, таянч баландлиги, мачта, шкаф, тарқатиш қутиси юзаси, телекоммуникацияларни амалга ошириш учун мўлжалланган техник ускуналар сони, маълумотлар узатиш тезлиги, телекоммуникацияларни амалга ошириш учун мўлжалланган техник ускуналарга ўрнатилган дастурий таъминот модул, рол, функция, бошқа ташкилотлар билан интеграцияси сони ҳисобга олинади.

13. Сервис учун тўлов базавий ҳисоблаш миқдорининг бир баравари миқдорини ушбу регламентнинг 13-бандидаги инфратузилма параметрларига кўпайтириш орқали ҳисобланади.

14. Қурилиш соҳасига оид барча ахборот тизимлари, ресурслари ва маълумотлар базалари асосида “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига интеграция бўлиши шарт ва интеграция қилинмаган ҳолда, фаолият кўрсатиши тақиқланади.

15. Қурилиш соҳасига оид давлат хизматлари ва сервислар “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида кўриниши лозим.

16. Ушбу регламентда назарда тутилган қоидаларнинг бажарилиши бўйича масъулият қурилиш соҳасида ваколатли орган – назорат қилувчи ва бошқарув органи зиммасидадир.

17. Ариза берувчи давлат хизматидан фойдаланишдан уни кўрсатишнинг ҳар қандай босқичида бош тортиш ҳуқуқига эга.

Ариза берувчи давлат хизматидан фойдаланишдан бош тортганда унинг сўровномаси кўрмасдан қолдирилади. Бунда тўланган йиғим ва хизмат суммаси қайтарилмайди.

18. Ариза ва унга оид ҳужжатлар келиб тушган кундан бошлаб қурилиш соҳасига оид кўрсатилаётган давлат хизматлари ва сервисларини кўрсатиш муддатидан чиқиб кетмаган муддатда Давлат инспекцияси хулоса бериш керак.

19. Қурилиш-монтаж объектига оид лойиҳалаш, қуриш, қайта қуриш, ўзгартириш ва фойдаланишга қабул қилишга оид ҳужжатлар, шу жумладан ариза тўғри ва ҳаққоний бўлганида, қурилиш-монтаж объектида телекоммуникация инфратузилмаларининг бўлишлигига оид барча талаблар бажарилган ҳамда қурилиш-монтаж объектида қонун бузилиши ҳолати аниқланмаган тақдирда экспертиза натижаларига мувофиқ нархнома асосида белгиланган тўлов амалга оширилганидан сўнг Давлат инспекцияси хулоса бериши мумкин.

Ушбу банднинг биринчи хатбошисига мувофиқ келмаган аризалар, шу жумладан, давлат хизмати ва сервислар Давлат инспекциясининг хулосаси асосида қаноатлантиришдан рад қилинади.

20. Қурилиш-монтаж объекти ҳамда унга оид ҳужжатлар, лойиҳалар, эскизлар қурилиш тугалланган вақтида жойига чиққан ҳолда кўриб чиқилилиши лозим.

Жойига чиққан ҳолда, ўрганилганида телекоммуникация тармоғи, қурилмаси, воситаси, станцияси, иншооти, таянч-мачтаси, маркази, коммутатори (свитч), маршрутизатори, ретранслятори, сервери, Дата-маркази, АТСи, сплиттери, жавони, ускунаси, биноси, мосламаси, тарқатиш қутиси, тизими, объекти, ахборот тизими ва ресурси, маълумотлар базаси, дастурий маҳсулот, дастурий таъминот, ахборотга ишлов беришнинг техник воситаси, аппарат, аппарат-дастурий ва дастурий восита, шунингдек, алоқа, кабель, ҳаво алоқа ва радио линияси, Wi-Fi тармоғи, алоқа канали, тармоқ мониторинги, сигнални қабул қилувчи ва узатувчи радиомодул, радиостанция, йўлдошли алоқа, радиоэшиттириш, маълумотлар

узатиш ва кабелли телевидение тармоғи, кам ва юқори қувватли узатгич, радио релей тармоғи ва қурилмаси, радиоэлектрон восита, мобил алоқа базаси, энергия таъминоти, техник инфратузилмалар, ЮПЕС, генератор, аккумулятор батарея, қуёш панели, техник восита, сигнализация, кузатув камера, платформа, кабел канализацияси, коллектор, ер ости йўли, ушбу восита ўрнатилган ва фойдаланиладиган хона, бино, ерга улаш контури, сув маёғи ва уларнинг мажмуи, магистрал ва зона ичи ҳамда уларнинг ўзаро ишлашига боғлиқ бўлган жами инфратузилма ўрганилади.

21. Давлат инспекциясининг сервиси унинг ҳудудий ва тизимидаги ташкилот томонидан “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида кўрсатилиши мумкин.

22. Сервис кўрсатиш натижаси бўйича Давлат инспекцияси ушбу регламентнинг 18-бандидан келиб чиқиб, 2-3-иловаларга мувофиқ шаклда ўз хулосасини “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали ЯИДХПда тақдим этади.

23. Давлат инспекциясининг хулосаси асосида ваколатли орган давлат хизмати ёки сервисини ариза берувчига кўрсатади.

24. Давлат инспекциясининг хулосасига мувофиқ бўлмаган давлат хизмати ва сервиси бўйича тегишли ҳужжат ўз-ўзидан ҳақиқий эмасдир ва у ҳеч қандай ҳуқуқий оқибатларга олиб келмайди.

25. Ваколатли орган ва ариза берувчи ЯИДХПдан Давлат инспекциясининг хулосасини мустақил равишда (юклаб) олиши мумкин.

Давлат инспекцяси ёки унинг тизимидаги ҳудудий бўлинма ёки ташкилот жойига бориб бино ва иншоотни ўрганиб чиқиши, уларнинг қисмлари ва уларга бириктирилган ер участкасини визуал кўрикдан (зарурат бўлганда, махсус ускуналар ва асбоблардан фойдаланган ҳолда) ўтказишдан иборат бўлади.

26. Ариза берувчи экспертиза ва хулосада келтирилган қоидабузарликларни бартараф этганидан кейин қонунчилик ҳужжатларида белгиланган қурилиш соҳасига оид давлат хизматлари ва сервислари учун ариза, шу жумладан қайта аризани кўриб чиқиш муддатидан чиқиб кетмаган ҳолда, такроран мурожаат этишга ҳақли.

Такроран қилинган мурожаат бўйича дастлаб берилган қоидабузарликликлар бартараф этилиб, тўлов амалга

оширилганлиги бартараф этилганидан кейин Давлат инспекцияси хулоса бериши мумкин.

27. Ваколатли орган томонидан кўрсатиладиган хизматлар ва сервислар бўйича рухсатнома ва бошқа ҳужжатлар қонунчилик ҳужжатида назарда тутилган қоидабузарлик бўлмаган ва Давлат инспекциясининг 2-иловага мувофиқ ижобий хулосаси бўлганидан кейин ЯИДХП орқали ўз хизматлари ва сервисларини кўрсатади.

3-боб. Якунловчи қоидалар

28. Давлат инспекциясининг ижобий хулосасига ваколатли орган кўрсатган хизматлар ва сервислар сони мутаносиб ҳамда мувофиқ бўлиши лозим.

29. Давлат инспекцияси ушбу регламент талаблари бузилган тақдирда ёки ўзбошимчалик қурилиш, қайта қурилиш амалга оширилган тақдирда ўзбошимчалик ҳолати бўйича қонунчилик ҳужжатини бузган ваколатли орган ёки ариза берувчига ёҳуд ўзбошимчалик ҳолатини содир этган шахсга нисбатан маъмурий чора кўради.

30. Давлат инспекциясининг кўрган маъмурий чораси ваколатли орган томонидан ўзбошимчалик билан қурилган бино ёки иншоотни бузиш учун судга мурожаат қилишига ҳамда судга айбдорга ва бино ёки иншоотга нисбатан чора кўришига асос бўлади.

31. Ушбу Регламент талабларига риоя этилиши устидан Давлат инспекцияси ЯИДХП орқали доимий назоратни ва мониторингни амалга оширади.

32. Ариза берувчи давлат органлари ва бошқа ташкилотлар ходимларининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) юзасидан қонунчилик ҳужжатларида белгиланган тартибда шикоят қилиши мумкин.

33. Ушбу Регламент талаблари бузилишида айбдор бўлган шахслар қонунчилик ҳужжатларида белгиланган тартибда жавобгар бўлади.

Қурилиш-монтаж объектларини лойиҳалаштириш ва қабул қилишга оид ҳужжатларининг қонунчиликка мувофиқлиги ва объектларда телекоммуникация инфратузилмаси мавжудлиги бўйича талабларнинг бажарилиши регламентига
1-ИЛОВА

Қурилиш-монтаж объектларини лойиҳалаштириш ва қабул қилишга оид ҳужжатларининг қонунчиликка мувофиқлиги ва объектларда телекоммуникация инфратузилмаси мавжудлиги бўйича талабларнинг бажарилиши сервисини кўрсатиш
СХЕМАСИ

Босқичлар	**Субъектлар**	**Амалга ошириладиган тадбирлар**	**Бажариш муддатлари**
1-босқич	Ариза берувчи	1. Қурилиш соҳасига оид барча объектларни қуриш, лойиҳалаш, ўзгартириш, қайта қуриш бўйича ЯИДХП орқали мурожаат қилиш. 2. ЯИДХП орқали тўловни амалга ошириш.	Ўз хоҳишига кўра Мурожаат қилганда
2-босқич	ЯИДХП	Сўровномани ваколатли органга ва Давлат инспекциясига параллел юбориш.	Автоматик равишда

3-босқич	Давлат инспекцияси ёки унинг ҳудудий ёҳуд тизимидаги ташкилот	1. Жойига бориб бино ва иншоотни кўрикдан ўтказиш. 2. Хулосани “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига тасдиқлаш йўли билан расмийлаштириш. 3. ЯИДХП орқали ариза берувчи ҳамда ваколатли органга QD-кодли хулосани юбориш.	Қурилиш соҳасига оид кўрсатиладиган Давлат хизмати ва сервиси учун белгиланган муддат доирасида

Қурилиш-монтаж объектлари лойиҳаланиши, қурилиши, фойдаланишга қабул қилинишининг қонунийлиги ва телекоммуникация инфратузилмасининг мавжудлиги бўйича сервис кўрсатишнинг
2-ИЛОВА

Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар вазирлиги ҳузуридаги Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар ва коммуникациялар бўйича давлат инспекцияси

ХУЛОСА

Хулоса берилган вақт **Хулоса берилган жой**

Ариза берувчи:	
Ариза рақами:	

Объект манзили:	
Қурилиш-монтаж объектлари лойиҳаланиши, қурилиши, фойдаланишга қабул қилинишининг қонунийлиги ва телекоммуникация инфратузилмасининг мавжудлиги бўйича ариза қаноатлантирилди	

Ҳужжатнинг ҳаққонийлигини тасдиқловчи QD-код	

Қурилиш-монтаж объектлари лойиҳаланиши, қурилиши, фойдаланишга қабул қилинишининг қонунийлиги ва телекоммуникация инфратузилмасининг мавжудлиги бўйича сервис кўрсатишнинг 3-ИЛОВА

Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар вазирлиги ҳузуридаги Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар ва коммуникациялар бўйича давлат инспекцияси

ХУЛОСА

Хулоса берилган вақт **Хулоса берилган жой**

Ариза берувчи:	
Ариза рақами:	

Объект манзили:	
Қурилиш-монтаж объектлари лойиҳаланиши, қурилиши, фойдаланишга қабул қилинишининг қонунийлиги ва телекоммуникация инфратузилмасининг мавжудлиги бўйича аризадаги талаб қаноатлантиришдан рад этилди	

Ҳужжатнинг ҳаққонийлигини тасдиқловчи QD-код

Ўзбекистон Республикасида
рақамли назоратни амалга ошириш
тартиби тўғрисидаги низомга 4-
ИЛОВА

Алоқа сифатини ўлчаш ва экспертизадан ўтказиш ҳамда ҳуқуқбузарлик ишини юритиш тартиби тўғрисидаги
РЕГЛАМЕНТ

1-боб. Умумий қоидалар

1. Ушбу регламент алоқа сифатини ўлчаш ва экспертизадан ўтказиш ҳамда телекоммуникация хизматлари сифатини аниқлаш ҳамда ҳуқуқбузарлик ишини юритиш тартибини белгилайди.

2. Ушбу регаментда қуйидаги асосий тушунчалар қўлланилади:

алоқа линияси – сигналлар узатгичдан қабул қилгичга узатилишини ва тарқатилишини таъминловчи қурилмаларнинг, иншоотларнинг ҳамда кабель линияларининг ва (ёки) радиолинияларнинг мажмуи;

алоқа сифати экспертизаси – телекоммуникация оператори ёки провайдерининг кўрсатилаётган телекоммуникация хизматлари

сифатини ва маълумотлар узатиш тезлигини аниқлаб берувчи экспертиза;

маълумотлар узатиш – маълумотларни кейинги қайта ишлаш учун телекоммуникациялар воситалари ёрдамида сигналлар кўринишида бир пунктдан бошқа пунктга кўчириш;

мувофиқлик сертификати – фойдаланувчи қурилмасининг техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларда белгиланган талабларга мувофиқлигини тасдиқловчи ҳужжатдир;

мурожаат – жисмоний ёки юридик шахснинг амалдаги қонунчилик асосида “Алоқа назорати” ахборот тизимига киритилган ҳамда расмий мурожаат сифатида кўриладиган мурожаат;

телекоммуникациялар – ахборотнинг белгилар, матнлар, тасвирлар, товушлар, видео тарзидаги ёки бошқа турдаги сигналларини ўтказгичли, радио, оптик ёки бошқа электромагнит тизимлардан фойдаланган ҳолда узатиш, қабул қилиш ва уларга ишлов бериш;

тариф режаси – телекоммуникациялар оператори ва телекоммуникациялар хизматлари провайдери томонидан телекоммуникациялар хизматларидан фойдаланувчиларга бир ёки бир нечта хизматдан фойдаланиш учун тақдим этиладиган нархлар ва техник шартлар мажмуи;

телекоммуникациялар оператори (бундан буён матнда оператор деб юритилади) – мулк ҳуқуқи ёки бошқа ашёвий ҳуқуқлар асосида телекоммуникациялар инфратузилмасига эга бўлган, унинг ишлашини, ривожланишини таъминловчи ва телекоммуникациялар хизматларини кўрсатувчи юридик шахс;

телекоммуникациялар тармоғи (кейинги ўринларда **тармоқ** деб юритилади) – алоқа линиялари ёки алоқа каналлари орқали ўзаро боғланган, телекоммуникацияларни амалга оширадиган ускуналар мажмуи;

телекоммуникациялар хизматлари – фойдаланувчиларга оператор ва телекоммуникациялар хизматлари провайдери томонидан телекоммуникациялар асосида тақдим этиладиган хизматлар;

телекоммуникациялар хизматлари провайдери (бундан буён матнда **провайдер** деб юритилади) – фойдаланувчиларга операторлар тармоғи орқали тижорат асосида телекоммуникациялар хизматларини кўрсатувчи юридик шахс;

телекоммуникациялар хизматларидан фойдаланувчи (бундан буён матнда **фойдаланувчи** деб юритилади) – телекоммуникациялар хизматларининг истеъмолчиси бўлган юридик ёки жисмоний шахс;

фойдаланувчи қурилмаси (кейинги ўринларда қурилма деб юритилади) – телекоммуникациялар тармоқлари билан ўзаро боғланадиган ва сигналларни шакллантириш, узатиш, қабул қилиш учун мўлжалланган ҳамда симли интернет хизматларини кўрсатиш имконини берувчи фойдаланувчининг техник воситаси;

телекоммуникация хизматларини кўрсатиш шартномаси (кейинги ўринларда шартнома деб юритилади) – тегишли оператор ёки провайдер билан фойдаланувчи ўртасида қонунчилик ҳужжатлари асосида тузилган ёзма ёки электрон шартнома;

Ўлчаш – алоқа сифатини аниқлашга қаратилган тартиб-таомил;

хизмат кўрсатиш зонаси – оператор ёки провайдернинг лицензия талаб ва шартлари асосида телекоммуникация хизматларини кўрсатиш ҳуқуқига эга бўладиган ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан ўрнатилган шартларга жавоб берадиган хизматлар сифатини таъминлаш учун техник имкониятларга эга бўлган ҳудуд;

Давлат инспекцияси – Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар вазирлиги ҳузуридаги Рақамли технологиялар ва коммуникациялар бўйича давлат инспекцияси ва унинг ҳудудий инспекциялари.

3. Ўлчаш Давлат инспекциясининг ходими томонидан ушбу Регламентга мувофиқ амалга оширилади ва алоқа сифати экспертизаси ўлчаш амалга оширилган кундаги натижадан келиб чиқиб амалга оширилади ва Давлат инспекцияси ходими ўлчовни амалга оширган кундаги ўлчаш натижаси расмий далил сифатида қабул қилинади.

4. Телекоммуникация оператори ёки провайдери:

ўзининг телекоммуникация хизматларини фойдаланувчи ўртасидаги ёзма ёки электрон шаклдаги шартномага мувофиқ амалга ошириши;

телекоммуникация тармоғини телекоммуникация хизматларини кўрсатишга тайёргарлиги, узлуксиз ишлаши, симли ёки симсиз сигнални узатиш ва қабул қилишнинг тўлақонли

фойдаланувчи қурилмасига етиб бориши, тармоққа фойдаланувчи қурилмасининг тўлиқ уланиши, шартномада белгиланган тариф режаси асосида ўз вақтида ва лозим даражада хизмат кўрсатилишини таъминлаши;

фойдаланувчига телекоммуникация хизмати кўрсатишидан олдин фойдаланувчи қурилмасига нисбатан мувофиқлик сертификатининг нусхасини тақдим этиши;

фойдаланувчи қурилмасини мувофиқлик сертификатидан ўтказганидан кейин фойдаланувчига телекоммуникация хизмати кўрсатиши;

фойдаланувчи қурилмасига нисбатан мувофиқлик сертификатини ўзининг ҳамма учун очиқ ва фойдаланиш имконияти бўлган расмий веб-сайтига жойлаштириши;

ҳар бир таъриф режасида алоқа сифати тезлигини қайд этиши ва уни ўзининг очиқ манбаларида кўрсатган ҳолда, хизмат кўрсатиши;

фойдаланувчи қурилмасига нисбатан мувофиқлик сертификати бўлмаган тақдирда телекоммуникация хизматларини кўрсатмаслиги;

рухсат берилган кучланиш ва частотадан чиқиб кетмаган ҳолда, шартномага мувофиқ ўзаро келишилган тариф режаси асосида симсиз (мобил, радио, телевидение) интернетга оид телекоммуникация хизматларини кўрсатиши;

қонунчилик ҳужжатлари, ушбу регламент ҳамда техник жиҳатдан тартибга солувчи норматив ҳужжатлар талабларига риоя қилиши шарт.

5. Қуйидагилар тегишли оператор ёки провайдернинг хизмат кўрсатиш қоидасини бузиши ҳисобланади:

шартномасиз телекоммуникация хизмат кўрсатишни амалга ошириш;

телекоммуникация тармоғи тайёр бўлмаган ҳолда, телекоммуникация хизматлари кўрсатиши;

телекоммуникация тармоғининг узлуксиз ишламаслиги;

тармоққа фойдаланувчи қурилмасининг тўлиқ уланмаслиги;

қонунчилик ҳужжатида назарда тутилган мажбуриятларнинг бажарилмаганлиги;

ўзи томонидан тақдим этилган фойдаланувчи қурилмасига нисбатан мувофиқлик сертификати нусхасини фойдаланувчига тақдим этмаслиги;

мувофиқлик сертификати бўлмаган фойдаланувчи қурилмаси орқали фойдаланувчига телекоммуникация хизматини кўрсатиши;

фойдаланувчи қурилмасига нисбатан мувофиқлик сертификатини ўзининг ҳамма учун очиқ ва фойдаланиш имконияти бўлган расмий веб-сайтига жойлаштирмаслиги ва фойдаланиш учун зарур техник имконят яратмаслиги;

ҳар бир таъриф режасида алоқа сифати тезлигини қайд этмаслик ва уни ўзининг очиқ манбаларида ва шартномада кўрсатмаслик;

қонунчилик ҳужжатлари талабларининг бузилиши.

6. Қуйидагилар алоқа хизматининг сифати бузилиши саналади:

фойдаланувчи қурилмасига симли сигнал лозим даражада узатилмаслиги ва қабул қилинмаслиги;

симли ёки симсиз сигнални узатиш ва қабул қилишга оид сифат кўрсатгичларининг бузилиши;

шартномада белгиланган тариф режаси асосида ўз вақтида ва (ёки) лозим даражада хизмат кўрсатилмаслиги.

7. Ушбу регламентнинг 5-6-бандида назарда тутилган ҳолатлардан ташқари техник жиҳатдан тартибга солувчи норматив ҳужжатларнинг талаблари бузилиши техник регламентларга ёки стандартларнинг мажбурий талабларига риоя этмаслик ҳисобланади.

8. Фойдаланувчи қурилмасига нисбатан мувофиқлик сертификатини олмасдан телекоммуникация хизматини кўрсатиш сертификатлаштириш ва мувофиқликни баҳолаш қоидаларини ва хизмат кўрсатиш қоидасини бузиш ҳисобланади.

9. Рухсатнома талабларидан чиқиб кетган ҳолда, симсиз (мобил, радио, телевидение) телекоммуникация хизматларини кўрсатиш хавфсизлик талабларига жавоб бермайдиган товарларни ўтказиш мақсадини кўзлаб хизматлар кўрсатиш деб юритилади.

10. Телекоммуникация хизматлари бўйича шартномада назарда тутилган маълумотлар узатишда ушбу регламентга мувофиқ симли ёки симсиз (мобил, радио, телевидение) интернет тезлиги ёҳуд телефон сўзлашув сифатини аниқлаш орқали алоқа хизмати сифати аниқланади.

2-боб. Ўлчашни амалга ошириш тартиби

11. “Алоқа назорати” ахборот тизимига мурожаат келиб тушган кундан бошлаб, алоқа сифатига оид мурожаат Ўзбекистон Республикасида рақамли назоратни амалга ошириш тартиби тўғрисидаги низомда белгиланган вақт ичида тегишли оператор ёки провайдер томонидан тўлиқ ва тўлақонли бартараф этилмагач ўлчаш амалга оширилади.

12. Симли ёки симсиз (мобил, радио, телевидение) интернет тезлиги ёҳуд телефон сўзлашувлари бўйича алоқа сифатига оид ўлчаш Давлат инспекцияси ходими томонидан 3 кун ичида 24/7 режимга амалга қилинган ҳолда амалга оширилади.

Симли интернетга оид ўлчаш ушбу Регламентнинг 13-38-бандида, симсиз (мобил, радио, телевидение) интернетга ёки телефон сўзлашувларига оид ўлчаш ушбу Регламентнинг 39-44-бандларида назарда тутилган тартибда амалга оширилади.

13. Ўлчаш мулкдор ёки унинг яқинлари ёҳуд ишончли вакилининг иштирокида хусусий мулк ҳуқуқларини ҳимоя қилган ҳолда амалга оширилади.

14. Ўлчаш вақтида Давлат инспекциясининг рухсатига асосан оператор ёки провайдернинг ишончнома берилган вакили ёки бошқа шахслар иштирок этишга ҳақли.

15. Ўлчаш амалга оширилаётган вақтида Давлат инспекцияси ходими техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатлар талабларига биноан берилган қурилмага нисбатан мувофиқлик сертификатига эга эканлигига аниқлик киритади.

16. Фойдаланувчи қурилмасига нисбатан мувофиқлик сертификати мавжуд бўлмаса ёки уни аниқлашнинг имкони бўлмаса, телекоммуникация хизматларини кўрсатувчи тегишли оператор ёки провайдерга Давлат инспекцияси ходими фойдаланувчи қурилмасига нисбатан мувофиқлик сертификатини тақдим этиш ва қоидабузарликни бартараф этиш бўйича кўрсатма юборади.

17. Кўрсатма талаблари бажарилмаган ёки қурилмага нисбатан мувофиқлик сертификати мавжуд бўлмаса, кўрсатма талабларининг бажарилмаслиги ва техник регламентларга ёки стандартларнинг мажбурий талабларига риоя этмаслик ҳолати бўйича тегишли оператор ёки провайдер раҳбари маъмурий жавобгарликка тортилади.

18. Ўлчаш вақтида фойдаланувчи қурилмасига нисбатан мувофиқлик сертификати мавжуд бўлмаса телекоммуникация хизматини кўрсатувчи тегишли оператор ёки провайдер фойдаланувчига бепул ўз маблағлари ҳисобидан қурилмани алмаштириб бериши, тўлиқ ўрнатиб, ишлатиб бериши шарт.

19. Ўлчашда алоқа сифатига таъсир этувчи қуйидаги омиллар мавжудлиги аниқланади:

темир бетон тўсиқ (девор);

қурилмага ноқонуний уланишларнинг бор ёки йўқлиги;

қурилмага мулкдорнинг айби билан таъсир этувчи электромагнит тўлқинларнинг мавжудлиги;

қурилманинг носозлиги;

абонент (фойданувчи) қурилманинг техник ҳужжатларида кўрсатилган параметрларидан ташқари ўз мулкидан ташқи ҳудудда фойдаланганлиги.

20. Давлат инспекцияси ходими ўлчаш вақтида қурилмага ноқонуний уланиш ҳолатини аниқласа, уни амалга оширган шахсни маъмурий жавобгарликка тортиши ва ноқонуний уланиш ҳолатларига чек қўйиш бўйича зарур чораларни кўриши лозим.

21. Ўлчаш вақтида қурилманинг носозлиги аниқланса, мурожаат этувчининг талаби қаноатлантиришдан рад этилади ва мурожаат этувчига зарур тавсиялар берилади.

22. Ўлчаш вақтида қурилмага мулкдорнинг айби билан таъсир этувчи электромагнит тўлқинларнинг мавжудлиги аниқланса, ушбу тўлқинлар тўхтатилиши бўйича Давлат инспекцияси айбдорга қонун бузилиши бўйича кўрсатма беради ёки ўлчов амалга оширилган вақтга қадар фойдаланувчига унинг айби билан ўлчашга халақит берувчи электромагнит тўлқинлар тарқатувчи халақитларнинг бартараф этилишини талаб қилади.

23. Фойданувчи қурилманинг техник ҳужжатларида кўрсатилган параметрларидан ва ўз мулкидан ташқи ҳудудда фойдаланганлиги ҳолати аниқланса, Давлат инспекцияси ходими қамров ҳудуди ва мулк чегарасидан ташқари бўлган жойда ўлчаш амалга оширилмаслигини тушунтиради ва унинг мурожаатдаги талабларини қаноатлантиришни рад этади.

24. Ўлчаш вақтида темир бетон тўсиқ (девор) борлиги аниқланса, ундан тўлқин ўтиши мумкин бўлган чегарагача алоқа

қамрови бор ёки йўқлиги аниқланади ва у зарур фото далиллар билан қайд этилади.

25. Ўлчаш амалга оширилишида ташқи омиллар бартараф этилгач ўлчаш қуйидаги усулларда амалга оширилади:

бевосита тармоққа уланиш орқали;

қурилмага бевосита уланган ҳолда;

Wi-Fi қурилмаси орқали тарқатилаётган тўлқинга қабул қилувчи тўлқин орқали ишлаётган телефон, телевизор, кондиционер, музлатгич, компьютер, ноутбук, планшет ва фойдаланувчининг бошқа маиший техникларига уланиш йўли билан.

26. Бевосита тармоққа уланиш орқали аниқланган натижа билан фойдаланувчи ва тегишли оператор ёки провайдер ўртасида тузилган шартномага мувофиқ бўлган тақдирдагина кўрсатилаётган телекоммуникация хизмати лозим даражада деб эътироф этилади, аксинча бўлса, у алоқа хизмати сифатининг бузилиши деб ҳисобланади.

27. Қурилмага бевосита уланган ҳолда аниқланган натижа билан бевосита тармоққа уланиш орқали ўлчашда аниқланган натижа ўзаро бир хил бўлса, кўрсатилаётган телекоммуникация хизмати лозим даражада деб эътироф этилади, аксинча бўлса, у алоқа хизмати сифатининг бузилиши деб ҳисобланади.

28. Қурилмага бевосита уланган ҳолда аниқланган натижа билан бевосита тармоққа уланиш орқали ўлчашда аниқланган натижа ўзаро ҳар хил бўлса, мазкур ҳолатда абонент қурилмасининг техник таснифи текширилади.

29. Агарда қурилманинг таснифдаги параметрларидан ўтувчи алоқа сифати шартномада назарда тутилган тариф режасига ўзаро мутаносиб бўлса, кўрсатилаётган телекоммуникация хизмати лозим даражада деб эътироф этилади, аксинча бўлса, у алоқа хизмати сифатининг бузилиши деб ҳисобланади.

30. Wi-Fi қурилмаси орқали тарқатилаётган тўлқинга қабул қилувчи тўлқин орқали ишлаётган телефон, телевизор, кондиционер, музлатгич, компьютер, ноутбук, планшет ва фойдаланувчининг бошқа маиший техникларига уланиш йўли Wi-Fi қурилмасига уланган фойдаланувчининг барча маиший техникларини ўчирган ҳолда, симсиз Wi-Fi қурилмасининг техник таснифида кўрсатилган алоқа қамровининг энг чекка ҳудудидан 5 марта ўлчов амалга оширилади.

31. 5 марта ўлчов амалга оширилгач уларнинг ўзаро йиғиндиси 5 га бўлиш йўли билан ўртача арифметига ҳисоблаб чиқарилади ва чиққан натижанинг шартномада кўрсатилган тариф режасига мутаносиблиги текширилади.

32. Агарда ушбу регламентнинг 31-бандида назарда тутилган натижа билан шартномадаги тариф режаси ўзаро мутаносиб бўлса, кўрсатилаётган телекоммуникация хизмати лозим даражада деб эътироф этилади, аксинча бўлса, у алоқа хизмати сифатининг бузилиши деб ҳисобланади.

33. Ҳар бир асосли мурожаат бўйича тарқатиш қутидаги оператор ёки провайдер қурилмасида алоқа сифати ўлчаниши шарт.

34. Тарқатиш қутидаги қурилмада ўлчаш қуйидаги усуллар билан Давлат инспекцияси ходими томонидан монеликсиз амалга оширилади:

қурилмадаги ҳар бир фойдаланувчининг фойдаланаётган порт (терминал)и кетма-кетликда ўлчанади ва ўлчанган натижа ҳар бир натижани қўшиш йўли билан аниқланади;

қурилмага уланган кирувчи кабелдаги алоқа тезлиги ўлчанади.

35. Қурилмадаги ҳар бир фойдаланувчининг фойдаланаётган порт (терминал)идаги ўлчанган жами натижа билан қурилманинг техник тавсифи бўйича ундан чиқаётган алоқа тезлигига оид натижа ўзаро бир хил ёки тарқатиш қутидаги қурилма тезлик баланд бўлса, алоқа хизмати сифатли деб эътироф этилади, аксинча бўлса, у қонун бузилиши деб ҳисобланади.

36. Қурилмага уланган кирувчи кабелдаги алоқа тезлиги тарқатиш қутида жойлашган қурилмадаги алоқа тезлиги ўзаро бир хил ёки ундан баланд бўлса, алоқа хизмати сифатли деб эътироф этилади, аксинча бўлса, у қонун бузилиши деб ҳисобланади.

37. Ушбу регламентнинг 35 ёки 36-бандларидаги қонун бузилиши бўйича тегишли оператор ёки провайдер раҳбарига нисбатан молиявий жарима қўлланилади.

38. Ушбу регламентнинг 33 ва 34-бандларидаги алоқа сифати ўлчаниши вақтида тарқатиш қутиси тегишли оператор ёки провайдер томонидан Давлат инспекцияси ходими ўлчашни амалга ошириши учун зарур техник шарт-шароит қилиб берилиши лозим.

39. Симсиз (мобил, радио, телевидение) алоқа ва сўзлашувга оид маълумот узатиш тезлиги ва сифатига оид ўлчаш хусусий мулк ҳуқуқига мувофиқ мулкдор ёки унинг яқинларининг рухсати билан

мулкдорнинг турар ёки нотурар жой ёҳуд бошқа бино-иншоотларда ҳар бир дераза ёнида уч марта ўлчанади ва ўлчаш натижалари йиғиндиси чиқарилади.

Ушбу бандниng биринчи хатбошисидаги ҳоллардан ташқари ҳолатлар бўйича жамоат жойида ва бошқа ҳудудларда симсиз (мобил, радио, телевидение) алоқа ва сўзлашувга оид маълумот узатиш тезлиги фойдаланувчи таъкидлаган жой(лар)да бир мартадан очиқ ҳавода амалга оширилади.

40. Ушбу регламентнинг 39-бандида назарда тутилган ўлчаш амалга оширилаётганида симсиз (мобил, радио, телевидение) алоқа рухсатнома талабларидан чиқиб кетмаган ҳолда, узатилаётганлиги аниқланиши шарт.

41. Симсиз (мобил, радио, телевидение) алоқа ва сўзлашувга оид маълумот узатиш тезлигига оид сифатга доир ўлчашда қуйидагилар ҳам инобатга олинади:

фойдаланувчининг ер тўла, туннелда бўлган ҳолда алоқа сифатининг камайиши;

оператор ёки провайдерга боғлиқ бўлмаган ҳолда, зилзила, кўчки, бўрон, сув тошқини, ёнғин туфайли алоқа линиясининг узилиши.

42. Симсиз (мобил, радио, телевидение) алоқа ва сўзлашувга оид маълумот узатиш тезлиги сифатига оид ўлчаш тегишли оператор ёки провайдернинг хизмат кўрсатиш зонасида амалга оширилади ҳамда ўлчаш кординаталари, мобил алоқа стандарти (GSM, UMTS, LTE, IMT2020 ва бошқалар) ўлчаш баённомасига киритилиши лозим.

43. Симсиз (мобил, радио, телевидение) алоқа ва сўзлашувга оид маълумот узатиш тезлиги сифатига оид ўлчаш вақтида ўлчов воситаси ёки тизимида носозлик юзага келса, ўлчаш қайта амалга оширилади.

44. Симсиз (мобил, радио, телевидение) алоқа ва сўзлашувга оид маълумот узатиш тезлиги сифатига оид ўлчаш вақтида ўлчов воситаси ёки тизимида блокировка қилинмаган камида иккита Sim-карта бўлиши ва ўлчов воситаси ёки тизими услубиётига мувофиқ ўлчаш амалга оширилиши лозим.

45. Ўлчаш натижалари бўйича Давлат инспекцияси ходими томонидан ўлчов баённомаси тайёрланади ва ҳар бир ўлчаш фото ёки видеотасвирга олинган ҳолда, у ўлчов баённомасида

кўрсатилади ҳамда бу ҳужжатлар ўлчаш баённомасига илова қилинади.

46. Ўлчов баённомаси ўлчаш жараёнида Давлат инспекцияси ходими томонидан ва иштирок этган мулкдор ёки унинг яқини ёҳуд ишончли вакили томонидан имзоланади, бундан иккинчи хатбошидаги ҳоллар мустасно.

Башарти, тузилган баённомага ўлчашда иштирок этган шахс имзо қўйишдан бош тортса ёки у имзо қўйиш имконига эга бўлмаса, ўлчов баённомаси ўлчашда иштирок этган шахснинг иштирокисиз тузилганлиги кўрсатилади.

47. Ўлчов баённомасида қуйидагилар кўрсатилади:

ўлчаш амалга оширилган кун ва жой;

ўлчаш учун асос бўлган мурожаат ёки мониторинг;

ўлчашда аниқланган натижалар;

ўлчаш қайси ўлчов воситаси ёки тизимида амалга оширилганлиги;

ўлчаш Давлат инспекциясининг қайси ходими томонидан ва ким(лар)нинг иштирокида амалга оширилганлиги;

ҳар бир ўлчаш қоида тариқасида фото ёки видеоматериал билан тасдиқланганлиги.

48. Ўлчов баённомасида симли интернетга оид ўлчаш амалга оширилган бўлса, фойдаланувчи тариф режаси ҳам ўлчов баённомасига киритилиши шарт, симсиз (мобил, радио, телевидение) алоқа ва сўзлашувга оид маълумот узатиш тезлигига оид сифат аниқланса, аниқланган натижада ўлчаш амалга оширилган координаталар, мобил алоқа стандарти (GSM, UMTS, LTE, IMT2020 ва бошқалар) ва олинган натижа ўлчов баённомасида кўрсатилади.

49. Ўлчов баённомаси тайёр бўлгач, унга илова қилинган фото далиллар ва ўлчаш харажатларини тасдиқловчи далиллар ҳам экспертизага ўлчов баённомаси билан биргаликда ўлчов баённома расмийлаштирилган кундан бошлаб узоғи билан 3 кун ичида “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали тўпланган ҳужжатлар юборилади.

Бунда, мурожаат этувчининг мурожаати ёки мониторинг ўтказиш учун асос бўлган ҳужжатлар экспертизага юборилмайди.

3-боб. Алоқа сифатини экспертизадан ўтказиш тартиби

50. Алоқа сифатини экспертизадан ўтказиш 5 кун ичида амалга оширилади.

51. Алоқа сифатини ўлчаш вақтида қуйидагилар аниқланса, экспертизадан ўтказиш тақиқланади ва ўлчов баённомаси қайтарилиши лозим:

ушбу регламентнинг 47-48-бандларида назарда тутилган ўлчов баённомасида кўрсатилиши зарур бўлган ҳолатлар кўрсатилмаган бўлса;

ўлчов баённомасига ўлчаш натижаларини исботловчи фото далиллар илова қилинмаган бўлса;

ўлчов баённомаси ўлчовни амалга оширган Давлат инспекцияси ходими томонидан имзоланмаган бўлса.

Ўлчаш натижалари ўлчов баённомасида симли интернетга оид ўлчаш натижалари билан симсиз (мобил, радио, телевидение) алоқа ва сўзлашувга оид маълумот узатиш тезлиги сифатига оид натижалар алоҳида кўрсатилишини эксперт инобатга олиши шарт.

52. Ушбу регламентнинг 51-бандида назарда тутилган қоидалар бир ойда икки ёки ундан ортиқ марта такрорланиши Давлат инспекцияси ходимининг интизомий жазога тортишга асос бўлади ва экспертиза органи мазкур ҳолатни аниқласа, зудлик билан Давлат инспекциясини ёзма равишда хабардор этиши шарт.

53. Экспертиза амалдаги қонунчилик ҳужжатларига ва ушбу регламентга асосан ўлчаш натижалари юзасидан тадқиқот ўтказиш орқали амалга оширилади.

54. Экспертиза натижалари бўйича экспертиза хулосаси тайёрланади ва унда қуйидагилар кўрсатилади:

экспертиза амалга оширилган кун ва жой;

экспертнинг ФИШ, лавозими ва малакаси;

экспертиза берилиши учун асос бўлган ўлчов баённомаси ҳақидаги ҳолатлар;

тадқиқот натижалари;

тадқиқотни асословчи ҳужжатлар ва материаллар;

тадқиқот бўйича хулоса;

экспертиза ва ўлчаш харажатлари.

55. Экспертиза хулосаси экспертизани амалга оширган шахс(лар) томонидан имзоланиб, экспертиза маркази муҳри ёки QD-код билан тасдиқланган ҳолда, “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали Давлат инспекциясига юборилиши керак.

56. Экспертиза хулосасининг хулоса қисмида:

а) қонун бузилиши ҳолатлари бўйича:

симли интернетга оид ўлчаш натижалари таъриф режасига мувофиқ эмас;

симсиз (мобил, радио, телевидение) алоқа ва сўзлашувга оид маълумот узатиш тезлигига оид натижалар амалдаги техник жиҳатдан тартибга солувчи норматив ҳужжатларга мувофиқ эмас;

экспертиза ва ўлчаш харажатлари;

б) қонун бузилиши бўлмаган ҳолатлар бўйича:

симли интернетга оид ўлчаш натижалари таъриф режасига мувофиқ;

симсиз (мобил, радио, телевидение) алоқа ва сўзлашувга оид маълумот узатиш тезлигига оид натижалар амалдаги техник жиҳатдан тартибга солувчи норматив ҳужжатларга мувофиқ.

4-боб. Алоқа хизмати сифати натижалари бўйича қарор қабул қилиш

57. Экспертиза хулосасига мувофиқ қонун бузилиши аниқланса, ҳуқуқбузарлик ишини кўриб чиқувчи Давлат инспекцияси бошлиғи қуйидаги қарорлардан бирини қабул қилади:

жиноят аломатлари бўлган тақдирда, ҳуқуқбузарлик ишини тугатиш ва ваколатли органга материалларни юбориш тўғрисида;

жиноят аломатлари бўлмаган, бироқ ҳуқуқбузарлик аломатлари аниқланган тақдирда ҳуқуқбузарга нисбатан маъмурий ёки молиявий жазо қўллаш тўғрисида.

58. Экспертиза ва ўлчаш харажатлари экспертиза органининг қонун бузилиши ҳолатлари бўйича берилган хулосага мувофиқ Давлат инспекциясининг ҳуқуқбузарлик ишини кўриб чиқувчи ходими қарори асосида айбдор томонидан белгиланган тартибда қопланади.

59. Экспертиза хулосасига мувофиқ қонун бузилиши аниқланмаса, ҳуқуқбузарлик ишини кўриб чиқувчи Давлат инспекцияси бошлиғи ҳуқуқбузарлик ишини тугатиш тўғрисида қарор қабул қилади.

60. Давлат инспекциясининг ҳар бир қарори қабул қилингач узоғи билан 3 иш куни ичида мурожаат этувчига унинг мурожаати натижалари бўйича хабардор этиш орқали унинг мурожаатини кўриб чиқишни тамомлайди.

Ушбу регламентнинг 61-бандида назарда тутилган ҳоллардан бири аниқланса, мурожаат этувчининг мурожаати

қаноатлантиришдан рад этилади ва бу ҳақда мурожаат этувчига жавоб хати юборилади.

5-боб. Якуний қоидалар

61. Ўлчаш қуйидаги ҳолларда амалга оширилмайди:

ўлчашни амалга ошириш жараёнида мурожаат этувчи ўзи ёки яқини ёҳуд вакилидан бирининг иштирокини таъминламаган бўлса;

мурожаат этувчи ўзи ёки яқини ёҳуд вакилидан бири ўлчашни амалга оширишга халақит берса ёки тўсқинлик қилса;

тарқатиш қутидаги қурилмада ўлчашни амалга оширишга тўсқинлик бўлса;

мурожаат этувчининг хонадонида ёки ҳудудда табиий офатлар ёки фавқулодда ҳолат бўлган бўлса;

ушбу регламентнинг 62-бандида назарда тутилган ҳолатлар бартараф этилганидан кейин ушбу бандда назарда тутилган ҳолатлардан камида бири мавжуд бўлса;

қонунчилик ҳужжатига мувофиқ ўлчашни амалга оширишга тўсиқ бўлувчи бошқа ҳоллар.

62. Ўлчаш қуйидаги узрли ҳолатлар бўлган тақдирда мурожаат этувчининг илтимосига кўра ёки Давлат инспекциясининг ташаббуси билан узоғи билан 3 кун муддатга узайтирилган ҳолда, ушбу муддат давомида амалга оширилади:

мурожаат этувчи хизмат сафарига кетган ёки кетаётган бўлса, уни тасдиқловчи ҳужжат тақдим этилган тақдирда;

мурожаат этувчининг хонадонида электр таъминотида узилиш бўлган тақдирда;

мурожаат этувчининг хонадонида қурилиш-таъмирлаш ишлари ўлчашга халақит берадиган тартибда амалга оширилаётган бўлса;

ўлчаш амалга оширилиши зарур бўлган хонадонда тўй, дафн этиш маросими бўлаётган бўлса.

63. Ўлчаш ушбу регламентнинг 61-62-бандларида назарда тутилган ҳолда, ўз вақтида амалга оширилмаган бўлса, ўлчов баённомасида Давлат инспекцияси ходими буни қайд этиб ўтади.

64. Давлат инспекцияси ўзига зарур бўлган маълумот, ҳужжат, материал ва хулосаларни ижро этилиши мажбурий сўровига мувофиқ талаб қилиб олиши мумкин.

Ташкилий ҳуқуқий шаклидан қатъий назар давлат органлари ва ташкилотлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, маҳаллий ижро

этувчи ҳокимият органлари, хўжалик юритувчи субъектлар, жисмоний ва юридик шахслар Давлат инспекциясининг кўрсатма ва сўровини унда назарда тутилган муддат ва тартибда бажариши лозим.

65. Экспертиза хулосаси ва бошқа материаллардан маъмурий жавобгарлик иштирокчилари ушбу регламентнинг 61-62-бандида назарда тутилган қарор қабул қилингач танишишга ҳақли.

66. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига қабул қилинган ҳар бир қарор киритилиши лозим.

67. Ҳар бир мурожаат этувчининг мурожаати ёки мустақил равишда амалга оширилган алоқа сифатида оид ўлчаш натижалари “Рақамли харита” ахборот тизимида, бунга оид экспертиза хулосалари эса, “Алоқа назорати” ахборот тизими ва “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида Давлат инспекцияси томонидан юритилади.

68. Ушбу регламент талабларини бузган шахслар қонунчиликда белгиланган тартибда жавобгар бўлади.

Ўзбекистон Республикасида
рақамли назоратни амалга ошириш
тартиби тўғрисидаги низомга 5-
ИЛОВА

Кўрсатилаётган хизмат ва тизимларнинг рақамли самарадорлигини аниқлаш тартиби тўғрисидаги РЕГЛАМЕНТ

1. Ушбу регламент иқтисодиёт тармоқлари ва соҳаларини рақамлаштиришнинг кўрсатгичлари, алоқа линиялари, телекоммуникация тармоқлари ва ахборот тизимларини ишга тушириш, фойдаланиш ва ҳисобдан чиқариш, кўрсатилаётган хизмат ва тизимларнинг рақамли самарадорлигини аниқлаш, телекоммуникация инфратузилмасининг ҳисобини юритиш тартибини белгилайди.

Ушбу регламент талаблари давлат сирлари билан боғлиқ ахборот тизимлари, маълумотлар базаси ва маълумотлар банкига оид рақамли самарадорлик объектларига нисбатан татбиқ этилмайди.

2. Ушбу регламент талаблари ташкилий ҳуқуқий шаклидан қатъий назар давлат органлари ва ташкилотлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари, хўжалик юритувчи субъектлар, жисмоний ва юридик шахсларга татбиқ этилади ва мажбурий ҳисобланади.

3. Ушбу регламентда қуйидаги асосий тушунчалар қўлланилган:

алоқа линияси – сигналлар узатгичдан қабул қилгичга узатилишини ва тарқатилишини таъминловчи қурилмаларнинг, иншоотларнинг ҳамда кабель линияларининг ва (ёки) радиолинияларнинг мажмуи;

ахборот тизими – ахборотни тўплаш, сақлаш, излаш, унга ишлов бериш ҳамда ундан фойдаланиш имконини берадиган, ташкилий жиҳатдан тартибга солинган жами ахборот ресурслари, ахборот технологиялари ва телекоммуникация воситаси;

Давлат инспекцияси – Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар вазирлиги ҳузуридаги Рақамли технологиялар ва коммуникациялар бўйича давлат назорати инспекцияси ва унинг ҳудудий инспекциялари;

рақамли самарадорлик – иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларини рақамлаштириш ҳолати;

телекоммуникация инфратузилмаси – телекоммуникациялар ускуналари, телекоммуникациялар иншоотлари, кабель линиялари ҳамда уларни бошқариш имконини берувчи тизимлар;

телекоммуникациялар тармоғи – алоқа линиялари ёки алоқа каналлари орқали ўзаро боғланган, телекоммуникацияларни амалга оширадиган ускуналар мажмуи.

2-боб. Рақамли самарадорлик объекти

3. Рақамли самарадорлик объекти алоқа линияси, телекоммуникация тармоғи, ахборот тизимлари ёки телекоммуникация инфратузилмасидан бири ёки бир нечтаси ҳисобига шакллантирилган инфратузилма бўлиб, у ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади:

алоқа линияси;

аппарат;

ахборот ресурси;

ахборот тизими;

ахборотга ишлов беришнинг техник воситаси;

ахборот-коммуникация технологияси;
аэрокосмик технология;
веб-сайт;
дастурий-аппарат воситаси;
дастурий маҳсулот;
дастурий восита;
маълумотлар базаси;
маълумотлар банки;
радиоэлектрон восита;
сунъий интеллект технологияси;
телекоммуникация воситаси;
телекоммуникация иншооти;
телекоммуникация тармоғи;
техник восита;
платформа;
портал;
фойдаланувчи қурилмаси.

4. Рақамли самарадорлик объектига оид маълумот мажбурий равишда “Рақамли самарадорлик” ахборот тизимига киритилганидан кейин фуқаролик муомаласига киритилишига йўл қўйилади.

5. “Рақамли самарадорлик” ахборот тизимига рақамли самарадорлик объекти ушбу объектни яратувчи, ишлаб чиқувчи, экспертизадан ўтказувчи, рухсат берувчи, сотувчи, фойдаланувчи, шу билан бирга мулкдори бўлган шахслар томонидан мулкдорлик ҳуқуқларидан бири қўлга киритилганидан бошлаб бир ой ичида, ҳар ойнинг ўнинчи санасига қадар киритилиши лозим.

6. “Рақамли самарадорлик” ахборот тизимига киритилган рақамли самарадорлик объекти қонунчилик билан муҳофаза қилинадиган объект ҳисобланади ва мулкдорлик ҳуқуқлари қонун билан ҳимоя қилинади.

7. Рақамли самарадорлик объекти “Рақамли самарадорлик” ахборот тизимига киритилмаган ҳолда, вужудга келган ижтимоий муносабатлар, ҳужжатлар, битимлар ўз-ўзидан ҳақиқий эмас ҳисобланади ва у орқали амалга оширилган ҳар қандай харакатлар бирон бир ҳуқуқий оқибатларга олиб келмайди.

8. “Рақамли самарадорлик” ахборот тизимига киритмаган ҳолда, рақамли самарадорлик объектидан фойдаланиб, хизматлар

кўрсатиш ёки ишларни бажариш хизмат кўрсатиш қоидасини бузиш ҳисобланади.

9. “Рақамли самарадорлик” ахборот тизимига киритмаган ҳолда, рақамли самарадорлик объектидан фойдаланиш натижасида вужудга келган ахборот ёки ахборот ресурси бирон бир ҳуқуқий муносабатларни тартибга солишга хизмат қилмайди ва у ўзбошимчалик билан қилинган харакат деб баҳоланади.

10. Рақамли самарадорлик объектининг мулкдори бўлиши шарт ва мулкдорлик ҳуқуқлари тўлиқ бўлмаса ҳам эгалик белгиси бўлган ҳолда, ушбу объектдан ноқонуний фойдаланиш телекоммуникация тармоғидан ноқонуний фойдаланиш ҳисобланади.

11. “Рақамли самарадорлик” ахборот тизимига киритилмаган ҳолда, фуқаролик муомаласида фойдаланилган рақамли самарадорлик объекти аниқланиши ушбу объект мулкдорига нисбатан назорат тадбирлари ўтказишга асос бўлади.

12. “Рақамли самарадорлик” ахборот тизимига киритилмаган ҳолда, фуқаролик муомаласида фойдаланилган рақамли самарадорлик объекти ва унинг мулкдорига нисбатан ўтказиладиган текширишларга тадбиркорлик субъектларини текширишга оид тартиб-таомиллар қўлланилмайди ва ушбу текшириш натижаларига оид ҳужжатларнинг қонунийлиги фақат суд томонидан кўриб чиқилади.

3-боб. Рақамли самарадорлик объектларини аттестация, экспертиза, сертификатлаштиришдан ўтказиш тартиби

13. Рақамли самарадорлик объектларини рақамли самарадорлик экспертиза, аттестация, сертификатлаштиришдан ўтказиш қонунчиликка асосан амалга оширилади, бундан 5-бобдаги қоидалар мустасно.

14. Рақамли самарадорлик объектларини “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ аттестация, экспертиза, сертификатлаштиришдан ўтказиши мумкин.

15. “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ рақамли самарадорлик объектларини экспертиза, аттестация, сертификатлаштиришдан ўтказиш натижаси бўйича экспертиза хулосаси, аттетация гувоҳномаси, мувофиқлик сертификати беради.

16. Рақамли самарадорлик объектлари қуйидаги ҳолларда “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ дан пуллик асосида экспертиза, аттестация, сертификатлаштиришдан

ўтказилади ва экспертиза, аттестация, сертификатлаштириш мажбурияти ушбу объект мулкдори зиммасидадир:

ваколатли орган ёки судда рақамли самарадорлик объектлари билан боғлиқ маъмурий, фуқаролик, иқтисодий иш юритилаётган бўлса ёҳуд материал бўлса, уларнинг қарори ёки ажримига мувофиқ;

қонунчилик ҳужжатларида назарда тутилган топшириқ ижроси бўйича экспертизадан ўтказилиши керак бўлган рақамли самарадорлик объектлари ўз вақтида ваколатли ташкилот томонидан экспертизадан ўтказилмаган ва ҳали мулкдор томонидан тўлов амалга оширилмаган бўлса;

рақамли самарадорлик объектлари фойдаланувга қабул қилинмаган ва мулкдорлик ҳуқуқлари ўз вақтида амалга оширилмаган бўлса;

қонунчилик билан ўз вақтида рақамли самарадорлик объектига нисбатан аттестация ёки (ва) сертификатлаштириш амалга оширилмаган бўлса;

рақамли самарадорлик объектини фойдаланишга қабул қилиш амалга оширилмаган бўлса;

рақамли самарадорлик объекти фойдаланишдан чиқарилаётган бўлса;

давлат органи ёки ташкилот ёҳуд хўжалик юритувчи субъект ёинки бошқа шахслар мурожаат қилаётган бўлса.

17. Рақамли самарадорлик объектлари қуйидаги ҳолларда “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ дан бепул асосда экспертиза, аттестация, сертификатлаштиришдан ўтказилади ва экспертиза, аттестация, сертификатлаштириш мажбурияти ушбу объект мулкдори зиммасидадир, бундан экспертиза харажатлари мустасно:

ваколатли орган ёки судда рақамли самарадорлик объектлари билан боғлиқ жиноий иш юритилаётган бўлса ёҳуд материал бўлса, уларнинг қарори ёки ажримига мувофиқ;

Ўзбекистон Республикасининг қонунида имтиёз берилган бўлса;

Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар вазирлигининг қарори;

Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар вазирлиги ҳузуридаги Рақамли технологиялар ва коммуникациялар бўйича

давлат назорати инспекцияси ва унинг ҳудудий инспекциялари топшириқлари.

18. Рақамли самарадорлик объектларини аттестация, экспертиза, сертификатлаштиришдан ўтказиш Ягона интерактив давлат хизматлари портали орқали ёки бевосита мурожаат қилиш йўли билан “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида алоҳида сервис сифатида иловага мувофиқ схема асосида амалга оширилади.

19. Сервис учун сўровнома Ягона интерактив давлат хизматлари порталида аризачи томонидан рақамли самарадорлик объекти ва унга кирувчи инфратузилмалар сони ва миқдор ўлчовини кўрсатган ҳолда, тўлдирилади, сервис тури кўрсатилади ва рақамли самарадорлик объектининг сони ва миқдор ўлчовини базавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараварига кўпайтириш орқали келиб чиққан миқдорда сўровномани кўриб чиқиш учун йиғим тўланади.

20. Йиғим Рақамли технологияларни ривожлантириш жамғармасининг махсус ҳисоб рақамига йўналтирилади.

21. Сервис учун тўлов амалга оширилгач автоматик сўровнома “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида пайдо бўлади.

22. Сервис сўровнома “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида пайдо бўлганидан бошлаб бир ой муддат ичида кўриб чиқилади, бундан рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизасини амалга оширишга оид ҳоллар мустасно.

23. Сервис ҳақидаги сўровнома келиб тушгач “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ рақамли самарадорлик объекти ва унга оид ҳужжатларни сервис туридан келиб чиқиб, кўздан кечиради, ўрганади, таҳлил қилади ва натижаси бўйича ўрганиш хулосаси тайёрлайди.

24. Ўрганиш хулосасини Давлат инспекциясига тақдим этади ва Давлат инспекциясининг тақдимига асосан, ўрганиш натижаси бўйича аттестация гувоҳномаси, мувофиқлик сертификати ёки экспертиза хулосаси тайёрланади.

25. Қуйидаги ҳолларда сервис кўрсатиш рад этилади:

сўровнома нотўғри тўлдирилган бўлса;

сўровномадаги маълумотлар ҳаққоний бўлмаса;

кўрсатилаётган сервисга оид ҳужжатлар ҳамда объект амалдаги қонунчиликка номувофиқ бўлса.

Ушбу бандда кўрсатилган ўзга асослар билан сервисни кўрсатишни рад этиш тақиқланади.

26. Сервис кўрсатиш учун ушбу регламентнинг 25-бандида назарда тутилган ҳолатлар бўлмаса, қонунчиликда белгиланган тартибда объект аттестациядан, экспертизадан ёки сертификатлаштиришдан ўтказилади.

4-боб. Рақамли самарадорлик кўрсатгичларини шакллантириш ва юритиш тартиби

27. Рақамли самарадорлик объектлари “Рақамли самарадорлик” ахборот тизимига 2-иловадаги маълумотлар ва уни тасдиқловчи далиллар билан бирга киритиш орқали шакллантирилади.

28. “Рақамли самарадорлик” ахборот тизмига маълумотларни киритиш учун тўлов олинмайди.

29. “Рақамли самарадорлик” ахборот тизмига маълумотлар бевосита ушбу тизимнинг интернетдаги хаволасига кириш йўли билан ёки Ягона интерактив давлат хизматлари порталидан фойдаланган ҳолда, фойдаланувчининг шахсий кабинетига ташриф буюриш йўли билан киритилади.

30. Рақамли самарадорлик кўрсатгичларининг ўз вақтида тўғри ва ҳаққоний қайд этилиши учун давлат органлари ва ташкилотлари, хўжалик юритувчи субъектлар раҳбарлари, шунингдек, жисмоний шахслар масъул саналишади.

31. Рақамли самарадорлик кўрсатгичлари уни таслиқловчи далиллар билан тизимда асосланиши лозим.

32. Рақамли самарадорлик кўрсатгичларини мулкдор ёки унинг вакилидан ўзга шахс томонидан ўзгартиртирилиши телекоммуникация тармоғидан қонунга хилоф ёки рухсатсиз фойдаланиш ҳисобланади.

33. Давлат инспекцияси ёки бошқа ташкилотлар рақамли самарадорлик кўрсатгичларини мулкдорнинг розилигисиз ўзгартиришга ҳақли эмас.

34. Рақамли самарадорлик кўрсатгичларига оид шахсга доир маълумотларнинг муҳофазаси Давлат инспекцияси томонидан назорат қилинади.

36. Рақамли самарадорлик кўрсатгичлари Давлат инспекцияси томонидан умумлаштирилади ва юритилади.

5-боб. Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси

37. Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси рақамли самарадорлик объектларига нисбатан жиноят, фуқаролик,

маъмурий, иқтисодий ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик иши ёки материаллари ёҳуд бевосита давлат органлари ва ташкилотлари, хўжалик юритувчи субъектларнинг мурожаати юзасидан ўтказилади.

38. Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ томонидан амалга оширилади.

39. Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси харажатларига оид тўловлар экспертиза тайинлаган орган қарори ёки суд ажримига мувофиқ белгиланган тартибда Рақамли технологиялар жамғармасига йўналтирилади.

40. Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси ҳуқуқни муҳофаза қилувчи, назорат қилувчи органлар қарори ёки суд ажримига мувофиқ ўтказилади.

41. Рақамли самарадорлик объектларининг ҳажм кўрсатгичлари “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ томонидан аниқланади ва Давлат инспекцияси тасдиғидан ўтганидан кейин экспертиза тайинлаган органга юборилади.

42. Рақамли самарадорлик объектларининг ҳажм кўрсатгичлари бўйича рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси 2 ой ичида, рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизасининг қолган масалаларга оид хулосалари 1 ой ичида экспертиза тайинлаган органга тақдим этилади.

43. Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизасига оид қарор ёки ажрим қабул қилинганидан бошлаб “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ томонидан экспертиза тайинлаган органган тақдимига мувофиқ ҳужжатлар, материаллар, далиллар, жиноят ва маъмурий ҳуқуқбузарлик ишлари бўйича иш тўлиқ тақдим этилиб ёки зарур шароит яратилганидан бошлаб объектга нисбатан тадқиқот муддатининг ўтиши бошланади.

44. Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси қуйидаги ҳолларда ваколатли орган ёки суд томонидан тайинланади:

кўриб чиқилаётган материал ёки иш рақамли самарадорлик объектларига боғлиқ бўлса;

иш бўйича томонлар илтимоснома келтирган бўлса;

ишончли вакил, адвокат ёки прокурор илтимоснома киритган бўлса;

рақамли самарадорлик объектида ёки ундан фойдаланган ҳолда, ҳуқуқбузарлик ёки жиноят амалга оширилган бўлса.

рақамли самарадорлик объектидан фойдаланиб, бошқа экспертиза амалга оширилган бўлса;

рақамли самарадорлик объектига боғлиқ экспертиза ўтказилиб, унинг берган хулосасида асосли шубҳалар бўлса;

рақамли самарадорлик объектидан фойдаланиб, ўтказилган экспертиза бўйича жиноят иши қўзғатилган бўлса;

рақамли самарадорлик объектига зарар келтирилган бўлса.

рақамли самарадорлик объектидан фойдаланиб фойда ёки даромад кўрилган бўлса;

рақамли самарадорлик объекти мулкдорига зарар ёки зиён келтирилган бўлса;

қонунчиликда назарда тутилган ўзга ҳоллар.

45. Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси хулосаси расмий далил ҳисобланади ҳамда ваколатли орган ёки суд томонидан мажбурий баҳоланиши ва қабул қилиниши лозим.

46. Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси хулосасига ваколатли орган ёки суд қўшилмаса, унга қўшилмасликни асослантириш ва уни тасдиқловчи далиллар билан ўз қарорида кўрсатиши шарт.

47. Рақамли самарадорлик объектига бевосита ёки билвосита боғлиқ бўлган ишлар бўйича мажбурий рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси ўтказилиши шарт.

48. Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси битта эксперт томонидан, комиссиявий ёки комплекс шаклда амалга оширилиши мумкин.

49. Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси уни тайинлаган орган ёки суддан мустақил равишда у томонидан тақдим этилган ёки кўрсатилган тадқиқот объектига нисбатан ўтказилади.

50. Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси илмий, амалий жиҳатдан асосланган бўлиши ва амалдаги суд экспертизалари бўйича белгиланган талаблар доирасида ўтказилиши зарур.

51. Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси экспертига қўйилган малакавий талаблар амалдаги қонунчилик ва

“Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ томонидан белгиланади.

6-боб. Якуний қоидалар

37. Рақамли самарадорлик кўратгичлари асосида Ўзбекистон Республикасида рақамли трансформация ҳолати шаклланади.

38. Ўзбекистон Республикасида рақамли трансформация ҳолатини шакллантириш мақсадида Давлат инспекцияси ижро этилиши мажбурий сўровлари ёки идоралараро рақамли ҳамкорлик асосида Ўзбекистон Республикасида рақамли трансформацияси учун зарур ахборотларни тўплайди, таҳлил қилади, ўрганади, текширади.

39. Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизасига оид қонун бузилиши бўйича текшириш Давлат инспекцияси томонидан белгиланган тартибда амалга оширилади.

40. “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ амалдаги қонунчиликда белгиланган тартибда мутахассислик фикрларини бериши мумкин.

41. Экспертиза харажатларини ҳисоблаш Давлат инспекцияси томонидан белгиланади.

42. Ушбу регламент талабларини бузган шахслар қонунчиликка мувофиқ жавобгарликка тортилади.

Кўрсатилаётган хизмат ва
тизимларнинг рақамли
самарадорлигини аниқлаш тартиби
тўғрисидаги регламентга
1-ИЛОВА

Рақамли самарадорлик объектларини аттестация, экспертиза, сертификатлаштиришдан ўтказиш сервисини кўрсатиш
СХЕМАСИ

Босқич	**Субъектлар**	**Амалга ошириладиган тадбирлар**	**Бажариш муддатлари**
1-босқич	Ариза берувчи	1. Рақамли самарадорлик объектни аттестация, экспертиза,	Регламентга мувофиқ

		сертификатлаштиришдан ўтказиш бўйича “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими ёки ЯИДХП орқали мурожаат қилиш. 2. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими ёки ЯИДХП орқали тўловни амалга ошириш.	Мурожаат қилганда
2-босқич	“Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими ёки ЯИДХП	Давлат инспекцияси ва “Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМга параллел сўровнома юбориш	Автоматик равишда
3-босқич	“Рақамли технологиялар республика экспертиза маркази” ДМ	1. Рақамли самарадорлк объектини ёки тадқиқот предметини ўрганади ва ўрганиш хулосасини тайёрлаш. 2. Ўрганиш хулосаси “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимига тасдиқлаш учун киритиш.	Регламентда белгиланган муддатда
4-босқич	Давлат инспекцияси	1. “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизимида ўрганиш хулосаси асосида экспертиза хулосаси, аттестация гувоҳномаси, сертификат тайёрлаш ва уни ЯИДХП ёки “Рақамли назорат” комплекс ахборот тизими орқали мурожат этувчига юбориш	Автоматик

Кўрсатилаётган хизмат ва
тизимларнинг рақамли
самарадорлигини аниқлаш
тартиби тўғрисидаги
регламентга
2-ИЛОВА

“Рақамли самарадорлик” ахборот тизимига киритиладиган
МАЪЛУМОТЛАР

Ахборот тизими					
Мулкдор	**номи ва интернетдаги хавола**	**фойдаланувга қабул қилинган сана ва асос**	**ажратилган пул маблағи миқдори (ишлаб чиқиш ва жорий таъминоти)**	**экспертизадан ўтказилганлиги (хулоса рақами ва санаси)**	**фойдаланувдан чиқарилган сана ва асос**
Маълумотлар базаси					
Мулкдор	**номи ва интернетдаги хавола**	**фойдаланувга қабул қилинган сана ва асос**	**ажратилган пул маблағи миқдори**	**экспертизадан ўтказилганлиги (хулоса рақами ва санаси)**	**фойдаланувдан чиқарилган сана ва асос**

			(ишлаб чиқиш ва жорий таъминоти)		
Маълумотлар банки					
Мулкдор	**номи ва интернетдаги хавола**	**фойдаланувга қабул қилинган сана ва асос**	**ажратилган пул маблағи миқдори (ишлаб чиқиш ва жорий таъминоти)**	**экспертизадан ўтказилганлиги (хулоса рақами ва санаси)**	**фойдаланувдан чиқарилган сана ва асос**
Веб-сайт					
Мулкдор	**номи ва интернетдаги хавола**	**Мулкдорлигини тасдиқловчи ҳужжат**	**ажратилган пул маблағи миқдори (ишлаб чиқиш ва жорий таъминоти)**	**Ихтисослик**	**Мулкдор телефон рақами ва электрон манзили**
Платформа					
Мулкдор	**номи ва интернетдаги хавола**	**Мулкдорлигини тасдиқловчи ҳужжат**	**ажратилган пул маблағи миқдори**	**Ихтисослик**	**Мулкдор телефон рақами ва**

			(ишлаб чиқиш ва жорий таъминоти)		**электрон манзили**
Портал					
Мулкдор	**номи ва интернетдаги хавола**	**Мулкдорлигини тасдиқловчи ҳужжат**	**ажратилган пул маблағи миқдори (ишлаб чиқиш ва жорий таъминоти)**	**экспертизадан ўтказилганлиги (хулоса рақами ва санаси)**	**Мулкдор телефон рақами ва электрон манзили**
Дастурий аппарат воситаси					
Мулкдор	**номи ва русуми**	**Мулкдорликни тасдиқловчи ҳужжат**	**ажратилган пул маблағи миқдори (ишлаб чиқиш ва жорий таъминоти)**	**Ихтисослик**	**Мулкдор телефон рақами ва электрон манзили**
Аппарат					
Мулкдор	**номи ва русуми**	**Мулкдорликни тасдиқловчи ҳужжат**	**ажратилган пул маблағи миқдори**	**Ихтисослик**	**Мулкдор телефон рақами ва**

			(ишлаб чиқиш ва жорий таъминоти)		**электрон манзили**
Дастурий восита					
Мулкдор	**номи ва русуми**	**Мулкдорликни тасдиқловчи ҳужжат**	**ажратилган пул маблағи миқдори (ишлаб чиқиш ва жорий таъминоти)**	**Ихтисослик**	**Мулкдор телефон рақами ва электрон манзили**
Дастурий маҳсулот					
Мулкдор	**Номи ва версияси**	**Мулкдорликни тасдиқловчи ҳужжат**	**ажратилган пул маблағи миқдори (ишлаб чиқиш ва жорий таъминоти)**	**Ихтисослик**	**Мулкдор телефон рақами ва электрон манзили**
Техник восита					
Мулкдор	**Номи, русуми ва**	**Мулкдорликни тасдиқловчи ҳужжат**	**ажратилган пул маблағи миқдори**	**Ихтисослик**	**Мулкдор телефон рақами ва**

	технологияси		**(ишлаб чиқиш ва жорий таъминоти)**		**электрон манзили**
Ахборот тизими, маълумотлар базаси ёки маълумотлар банки самарадорлиги					
Мулкдор	**Ахборот тизими, маълумотлар базаси ёки маълумотлар банки номи ва интернетдаги хавола**	**Фойдаланувчи сони**	**Ахборот тизими, маълумотлар базаси ёки маълумотлар банкининг ҳимояланганлиги (ҳимоя тизимлари номи, сони ва санаси)**	**Тўхталишлар сони**	**Узилишлар сони**
Домен номи					
Маъмур	**интернетдаги хаволаси**	**Домен номи маъмури**			
		электрон манзили	**рўйхатдан ўтказувчига тўлаган тўлов миқдори**	**яшаш ёки юридик манзили**	**телефон рақами**
IT-парк резиденти					

Резидент					
Номи	**жойлашган жойи**	**Ихтисослашуви**	**соҳага киритган инвестиция миқдори**	**рўйхатдан ўтказилган сон ва санаси**	**телефон рақами**
Алоқа линияси					
Мулкдор	**Узилишлар сони**	**Объект манзили ва тури**	**Фойдаланувчи сони**	**Телекоммуникация техник воситасининг сони**	**Бизнес режа**
Телекоммуникация техник воситаси					
техник восита					
Мулкдор	**Номи, технологияси ва русуми**	**мулкдорликни тасдиқловчи ҳужжат**	**олиш учун кетган тўлов суммаси**	**мувофиқлик сертификати (сони ва сана)**	**турган жойи**
фойдаланувчи қурилмаси					
Мулкдор	**Номи, технология ва русуми**	**мулкдорликни тасдиқловчи ҳужжат**	**олиш учун кетган тўлов суммаси**	**мувофиқлик сертификати (сони ва сана)**	**турган жойи**
Телекоммуникация тармоғи					

Тармоқ мулкдори	Тармоқнинг номи, технологияси	Тармоқдаги фойдаланувчи сони	Тармоқ сиғими	Тармоққа уланган техник восита сони	Тармоқ мулкдори телефон рақами
Телекоммуникация иншооти					
Иншоот мулкдори	Иншоот номи, технологияси	Базавий станция сони	Қурилмалар сони	Бинолар сони	жойлашган жой
Радиоэлектрон восита					
мулкдори ёки фойдаланувчиси	номи ва русуми	ишлаб чиқарилган сана	олиш учун тўланган тўлов миқдори	рухсатнома олинган (сон ва сана)	фойдаланилаётган жой
Почта алоқаси					
Почта алоқаси оператори ёки провайдери номи	Почта алоқаси объектлари сони	Тармоқдан фойдаланиб хизматлар кўрсатса, унинг хаволаси	Почта алоқаси оператори ёки провайдери телефон рақами ва электрон манзили	Почта ёки курьерлик жўнатмасини етказиб бериш муддати	Почта алоқаси оператори ёки провайдери жойлашган жой

Сунъий интеллект технологияси					
мулкдори	**номи**	**ўрнатилган тизим ёки техник восита номи**	**Келтирган фойдаси ёки ривожлантириш учун ажратилган пул маблағи**	**мувофиқлик сертификати (сони ва сана)**	**фойдалани лаётган жой**
Аэрокосмик технология					
мулкдори	**номи ва русуми**	**ўрнатилган тизим ёки техник восита номи**	**ажратилган ёки ундан фойдаланилган харажатларга оид пул маблағи**	**мувофиқлик сертификати (сон ва сана)**	**фойдалани лаётган жой**
Стартап лойиҳа					
Лойиҳа					
муаллифи	**номи**	**амалга ошириш муддати**	**Лойиҳа қиймати**	**экспертизаси натижаси (сон ва сана)**	**мақсади**
Рақамлаштиришга оид ижро назорати					

Ташкилот номи	Топшириқ мазмуни	Рақамлаштиришга оид қонунчилик ҳужжати реквизитлари	Рақамлаштиришга оид бошқа ҳужжат реквизитлари	Топшириқ ижроси натижаси	Топшириқ ижроси назоратдан ечилганлиги
Рақамлаштиришга оид ўтказилган текширишлар					
Ташкилот номи	**Текширишга бўлган асос**	**Текшириш ўтказилган муддат**	**Ташкилотда аниқланган қоидабузарликлар сони ва мазмуни**	**Ташкилотда аниқланган қоидабузарлик учун юборилган таъсир чораси (кўрсатма ёки тақдимнома сон ва сана)**	**Ташкилотда аниқланган қоидабузарлик учун қўлланилган маъмурий ёки молиявий чора**
Рақамлаштиришга оид ўтказилган ўрганишлар					
Ташкилот номи	**Ўрганишга бўлган асос**	**Ўрганиш ўтказилган муддат**	**Ташкилотда аниқланган қоидабузарликлар сони ва мазмуни**	**Ташкилотда аниқланган қоидабузарлик учун юборилган таъсир чораси**	**Ташкилотда аниқланган қоидабузарлик учун**

				(кўрсатма ёки тақдимнома сон ва сана)	**қўлланилган маъмурий ёки молиявий чора**
Рақамлаштиришга оид ўтказилган мониторинг					
Ташкилот номи	**Мониторингга бўлган асос**	**Мониторинг ўтказилган муддат**	**Ташкилотда аниқланган қоидабузарликлар сони ва мазмуни**	**Ташкилотда аниқланган қоидабузарлик учун юборилган таъсир чораси (кўрсатма ёки тақдимнома сон ва сана)**	**Ташкилотда аниқланган қоидабузарлик учун қўлланилган маъмурий ёки молиявий чора**
Рақамли технологиялар ва техник воситалар экспертизаси					
Экспертиза ўтказган ташкилот номи	**Экспертиза хулосаси сони**	**Экспертиза натижаси**	**Экспертиза ўтказилган объект**	**Экспертиза нархи**	**Экспертиза ўтказган ташкилот жойлашган жой ва**

					телефон рақами
Алоқа сифати экспертизаси					
Экспертиза ўтказган ташкилот номи	**Экспертиза хулосаси сони**	**Экспертиза натижаси**	**Экспертиза ўтказилган объект**	**Экспертиза нархи**	**Экспертиза ўтказган ташкилот жойлшган жой ва телефон рақами**
Рақамли ҳуқуқбузарликлар					
Ҳуқуқбузар ФИШ	**Ҳуқуқбузарга нисбатан юритилган иш мазмуни**	**Ҳуқуқбузарга нисбатан қўлланилган жазо ва унинг миқдори**	**Ҳуқуқбузарлик сабаб ва оқибатлари бартараф этиш учун юборилган тақдимнома сони ва санаси**	**Ҳуқуқбузарлик иши оқибати (қаноатлантирилган, тугатилган, тааллуқлиликка кўра юборилган)**	**Ҳуқуқбузарлик иши учун бўлган асос**
Рақамлаштиришга оид кадрлар сиёсати					
	Рақамлаштиришга масъул шахс				

Ташкилот номи	ФИШ, лавозими	малака сертификати (сон, сана)	берилаётган устама миқдори	аттестация гувоҳномаси (сони ва сана)	қўлланилган жазо (сон, сана)
Телекоммуникация ва почта алоқаси хизматлари					
Хизмат кўрсатувчи ташкилот					
номи	**Хизмати номи**	**Хизмат шартлари**	**Хизмат ҳақи**	**Хизмат амалга ошириладиган ҳудуд**	**Жойлашган жойи, телефон рақами ва электрон манзил**
Рақамли давлат хизматлари					
Хизмат кўрсатувчи ташкилот					
номи	**Хизмати номи**	**Хизмат шартлари**	**Хизмат ҳақи**	**Хизмат амалга ошириладиган ҳудуд**	**Жойлашган жойи, телефон рақами ва электрон манзил**
Хизматлар сифати					

Ташкилот номи	Хизмати номи	Хизматдаги узилиш	Хизматдаги тўхталишлар	Хизмат амалга ошириладиган ҳудуд	Жойлашган жойи, телефон рақами ва электрон манзил
Рақамли сервислар					
Сервис кўрсатувчи ташкилот					
номи	**сервис номи**	**сервис шартлари**	**сервис ҳақи**	**сервис амалга ошириладиган ҳудуд**	**Жойлашган жойи, телефон рақами ва электрон манзил**
Сервис кўрсатувчи ташкилот					
Ташкилот номи	**Сервис номи**	**Сервисдаги узилиш**	**Сервисдаги тўхталишлар**	**Сервис амалга ошириладиган ҳудуд**	**Ташкилот жойлашган жойи, телефон рақами ва электрон манзил**

Салл-марказ					
Ташкилот номи	**Боғланиш (уриниш)лар сони**	**Улана олмаслик ҳолатлари сони**	**ахборот тизимининг тайёрлик коэффициенти**	**линияда ушлаб туриш вақти**	**Ташкилот жойлашган жойи, телефон рақами ва электрон манзил**

Изоҳ: Давлат сирларига оид ахборот тизимлари рақамли самарадорлик объекти саналмайди.

АНОРБОЕВ АМИРИДДИН УЛУҒБЕК ЎҒЛИ

ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИГА ТАҲДИД СОЛУВЧИ КИБЕРЖИНОЯТЛАРНИНГ ЖИНОИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Монография

Тошкент – 2025